

1586/1370
564
LUPTA NAȚIONALITĂȚILOR

ROMÂNÎ ȘI UNGURÎ

DE

ALEXANDRU G. DJUVARA

BIBLIOGRAFIA CESTIUNEI NAȚIONALE

DE

T. G. DJUVARA

EX LIBRIS
ONS FOR CHIBU
CLUJ-SIBIU

BUCURESCI

EDITURA LIBRARIEI SOCEC & C-IA

CALEA VICTORIEI, No. 23.

1895.

C. 3024

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
COTA 14 479 481

1951/11/11

B.C.U. Bucuresti

C20060089

Inventar 73099/79

III 50774

LUPTA NAȚIONALITĂȚILOR

ROMÂNÎ ȘI UNGURÎ

Marile mișcări politice, care au lăsat urme în analele acestui secol, au dat naștere unor grupări etnice, care par a răspunde destul de exact aspirațiilor popoarelor și idei de justiție internațională; dar alături de aceste grupări, formațiuni mai artificiale, au alcătuit, în fruntarii fixate prin calcul sau impuse prin violență, elemente fără nici o afinitate, presărând astfel harta Europei cu neînțelegeri, care păstrează surprinderi și pericole pentru viitor. Mulți s'au mângâiat, și adeseori cu sinceritate, cu speranța că opera sguuirilor trecute înfățișa ceva tărie și avea oarecare durată; națiunile însă, care sunt organisme viețuitoare, s'au însărcinat să desmință iluziile: rău așezate în State, — care nu sunt, în definitiv, de cât forma exterioară a ființelor lor, — aceste națiuni se frământă și vocile lor, aci plângătoare, aci amenințându-se, se aud în depărtare, dincolo de fruntarii.

Orientul Europei e pământul clasic al greutăților etnografice; e arena în care se luptă, trup la trup, naționalitățile: popoarele par a se înăbuși în creșterea lor

134064

grăbită și invidioasă. Dar nicăeri, fără îndoială, lupta n'a luat un caracter de îndârjire atât de pronunțată și de îngrijitoare, ca în acea «expresie geografică», Austria. Încă de mult, — s'ar putea dice din timpî de neadus aminte, — certele de rasă există în imperiul habsburgic; presa, înregistrând pe fie-care și apăsarea ce se face, când asupra elementelor române, când asupra elementelor slave, s'a ridicat să dea la lumină o stare de lucruri regretabilă pentru acest stârșit de veac, care și făcea ilusia să nu mai aibă de înlăturat decât seltăciile celor-l'alte continente.

Nu ne propunem să vorbim de întréga problemă a naționalităților din Imperiul austro-ungar; n'o vom atinge de cât în câte-va cuvinte din conclusiile nóstre; am voi numai să examinăm o singură parte a problemei, adică lupta de desnaționalizare, întreprinsă de elementul maghiar contra Românilor cari depind, în fapt, de coróna Sfântului Ștefan, luptă care sub numele de «Cestiunea Transilvaniei» (1) a avut un atât de mare resunet și a ridicat în Europa, cu ocasiunea punctului său culminant, *Procesul Memorandului de la Cluj*, cea mai adencă și cea mai simpatică emoție pentru victimele politice de maghiarizare. Momentul e cum nu se póte mai interesant; căci, dacă pe de o parte, urmările politice maghiare încep a ajunge să fie simțite ceva mai puternic, — pe de altă parte, debaterile aũ devenit și ele mai vii și mai solemne; ele nu pasionéză numai presa, dar umplu de grije și sferile guvernamentale: mai înainte fuseseră aduse la tribuna Parlamentului român (2), acum aũ fost puse în fața Delegațiunilor austro-maghiare, și, în acéstă ces-

(1) După cum vom vedea mai la vale, acéstă cestiune, pentru România, este o cestiune esențialmente națională.

(2) În primul rând, de șeful partidului național-liberal, D. D. Sturdza.

tiune ardețore, atât tribunele ungare cât și cele române au făcut să răsunе vocea cător-va din cei mai însemnați ómenți politici ai celor două țeri. Dealtmîntreli, procesul maghiaro-român nu interesază numai starea de lucruri internă a monarhiei habsburgice; el ridică mai multe cestiuni delicate de drept public, și, atât din punctul de vedere al situațiunei ce crează în césul de față, cât și din punctul de vedere al situațiunei posibile pe viitor, el are o însemnătate capitală pentru politica europénă. (1)

De când politica a cerut ajutor și arme, nu numai

(1) Printre scrierile publicate asupra cestiunei naționale române, cititorul va consulta cu folos, mai cu sémă lucrarea magistrală a fostului nostru profesor D. H. Gaidoz, director al școlei de Inalte Studii, și profesor la Școala liberă de Științe Politice: *Românii din Ungaria*. Paris, Chaix 1894 și *Revue de Paris*, din 15 Maiu 1894. Nu scim cum să îndemnăm, îndestul, pe cititor să se folosească de studiul, nepărtinitor și consciincios, al savantului etnograf francez, care, sprijinind cu autoritatea sa științifică revendicările nenorociților români din Transleltania, a servit cauza justiției și a libertăței. Mai putem adăoga: *Transilvania legăturile sale silite cu Ungaria* de Perietzeanu-Buzeu. Paris, 1872; *Programele politice ale Românilor din Transilvania și Ungaria*, București, Ediția Ligei 1894. *Cestiunea română sau Republica tinerimei Universitare române din Transilvania și Ungaria*, lucrare care cuprinde un mare număr de documente și de la care am împrumutat multe lămuriri. Acastă lucrare a stărnit ura cea mai mâniașă printre maghiari, și principalul ei autor, D. Aureliu Popovici, a fost condamnat din această pricină la 4 ani de închisóre, și a fost silit să se refugieze în România, unde a publicat de curând o altă lucrare interesantă: *Cestiunea naționalităților și soluțiunile ei în Ungaria*. Sibiu 1894. Să mai cităm apoi valorosul studiu al d-lui Amouretti în *Revue-Bleue* de la 10 Maiu 1894; câte-va capitole fórte instructive în volumele DD. Lt-Colonel Hennebert, *l'Autriche en 1888*. Paris, 1888; Louis Asseline, *Histoire de l'Autriche*, Paris 1887; Louis Léger, *Histoire de l'Autriche-Hongrie*, Paris, 1889; Léon de Rosny, *Les Romains d'Orient*, (Ethnographie de la Roumanie, Paris 1885 și la *Patrie des Romains d'Orient*, Paris 1885. Acestea nu sunt, bine înțeleș, de cât nisce simple indicațiuni, iar nici de cum o bibliografie, fie măcar sumară.

sciinței istorice, dar mai tutulor sciințelor, istoria, la rëndul ei, n'a sciut să se împotrivescă bine, tentațiunei de a face politică; în acest schimb mutual de proceduri și de material, nu istoria este cea mai câștigată.

Siliți de natura subiectului să cercetăm cestiuni de ordin în același timp istoric și politic, am simțit, fiind dată strânsa rudenie care ne lęgă de una din părțile procesului, cât ne era de greu să păstrăm în amănunțirea discuției, o nepărtinire desăvêșită; am făcut însă tot ce e cu putință ca să fim drepti. Pentru a ajunge acolo, ne-am impus obligația, de-a controla cu îngrijire tôte aserțiunile nôstre, și de a face să trecă acest examen, ca să ñicem așa, sub însă-și ochii cititorului; am cređut de asemenea, că sprijinind concludsiunile nôstre, cu opinia istoricilor și publicisiștilor francezi, vom găsi cel mai sigur mijloc pentru a ne feri de părtinire. De alt-fel de multe-orî — și cititorul vêđend aceste pagini va pătrunde lesne scopul acestei metode, — am lăsat cuvântul scriitorilor maghiari; dacă publicările și vorbele lor nu sunt în tot-d'a-una un omagiũ adus adevêratei morale politice și nici chiar simplei morale, nu suntem noi de vină; n'am scris aceste rënduri nici pentru a-ĩ scusa, nici pentru a-ĩ apăra; victimele lor aũ meritat, prin suferințe, afecția mai tutulor publicisiștilor strêini cari s'aũ ocupat de cestiunea română, și nu tocmai noi vom face să fim învinováțiți de indiferență față cu dênșiĩ.

Ceea-ce am voit mai ales, a fost să luminăm pe cât e putință expunerea unei probleme destul de încurcată și adese-orî neînțelêsă: (1) nu îndrăsnim să sperăm că

(1) Problemă pe care un important organ francez o caracterisă astfel: «Puncte de drept, puncte de fapt, lucruri vechi și istorice, lucruri de ieri și de polemică, care fac din acéstă cestiune, una din cele mai spinose, din câte aũ fost supuse opiniunei, și în același timp una din cele mai dureröse». (v. *le Temps*, 14 Septembre 1894).

am reușit ; dar silințele ne vor fi îndestul răsplătite, dacă vom isbui prin acest studiu, să inspirăm unora din cititori dorința de-a cunoște mai de aproape lupta naționalităților cari trăesc în monarchia austro-ungară : din cercetarea lor personală, ei, nu mai încape vorbă că vor eși încredințați de legitimitatea revendicărilor române, încredințare pe care aceste câte-va pagine pôte nu le-ar fi putut'o da.

I.

Origina și dezvoltarea istorică a cestiunei naționale române.

E cunoscută origina românilor ; numele ce pörtă, limba, costumul național, calitățile esențiale și nestrămutate ale rasei, — în lipsă chiar de or'ce probă istorică, — ar arăta-o cu putere și siguranță : ei sunt latini. Coboritori ai colonilor legionari, pe care Impăratul Trajan îi trimise între anii 105 și 106 ai erei noastre, la limitele civilizațiunei romane, Românii au ținut piept în decursul secolilor. Țara lor a fost chiar de la origină, și n'a încetat de a fi, un post periculos, un punct indicat de luptă, un loc de onóre ; la piciorul Carpaților, unde valurile Barbarilor, atât de uriașe, au trecut de nenumărate ori, Românii n'au lipsit nicî o-dată de la datorie : acolo unde Trajan 'i-a așezat în zorile erei creștine, îi regăsim întăriți și măriți după două mii de ani.

Românii sunt în timpul de față în număr de aproape 12 milioane, împărțiți după cum urmédă : șese milioane în România independentă ; în Peninsula Balcanică (Serbia, Bulgaria, Macedonia, Epirul, Tesalia) un milion și jumătate ; în Basarabia, un milion ; în Bucovina o jumătate de milion ; în Ungaria trei milioane. În Aus-

pro-Ungaria sunt prin urmare, cu totul trei milioane și jumătate de Români. Să trecem în Ungaria, și să urmărim, pentru a evita ori-ce controversă, cifrele statistice oficiale ungurești (1); găsim, pe o populație de 17.349.635 locuitori, 7.426.730 Maghiari și 9.922.905 ne-maghiari. Numai aceste simple cifre, arată cât de mult dreptatea și egalitatea către toți ar cere ca popoarele din poliglota Transleitanie, să fie de o potrivă favorisate, ca să trăească fericite. Cum se împart acești 9.922.905 ne-maghiari între deosebitele naționalități? Sunt aproape 6.922.905 ne-români și 3.000.000 Români (2). Pe această întregă populație românească Maghiarii și-au propus s'o desnaționalizeze și trebuie să observăm că populațiunea română nu e împrăsciată, ci din contra e compactă; în 23 de comitate, ea numără mai mult de cât o jumătate din populațiunea totală, de ôre-ce Ungurii nu sunt reprezentați de cât cu mai puțin de un sfert. Vom vedea mai pe urmă, prin ce mijloce a fost întreprinsă și urmată această desnaționalizare; să ne întrebăm însă mai înainte prin ce concurs de împrejurări Români din Transilvania și din Ungaria au ajuns în actuala stare de dependență. Se înțelege lesne că nu avem pretenția de a schița în această lucrare is-

(1) Cât este de sinceră această statistică, se pôte constata din faptul că de la 1850—1890 adică în 40 de ani, populațiunea maghiară a crescut cu $36\frac{7}{10}\%$ și populațiunea ne-maghiară numai cu $6\frac{2}{25}\%$. (Discursul D. D. Sturdza, în Senatul român, 27 Noembre 1893). Totuși, de Gerando, ne spune din contra, că: «că unгурul nu găsește demn de densul să-și umple casa cu progenitură ca slavul și valahul; iapa de rasă, ȳice el, n'are decât un mânz; numai scrôfa murdară dă nascere la o spuză de puș» (*La Transylvanie et ses habitants*. 1850, t. 1. p. 14).

(2) Statistica ungară ȳice 2.589.000 locuitori români; însă mai toți publiciștii și istoricii, doritori de a restabili adevêrul, recunosc că această statistică nu e drêptă. D. Gaidoz ȳice: «După recensământul unguresc din 1890, Români ar fi în număr de 2.589.000, însă realitatea este fără îndoială superiôră».

toria națiunei române : studii adâncite au fost publicate în nenumărate rënduri în streinătate ; întru ce privesce în deosebî pe Româniî din Transilvania și situația lor actuală, scriitorî cu vađa s'au ocupat de asemenea ; nu vom face decî alt-ceva, mai ales din punctul de vedere istoric, de cât să dăm o privire pe scurt a cestiunei.

Am vëđut colonia romană a lui Trajan aședată pe malurile Dunărei. Aci, ea se contopi, cu ceea-ce rămăsese din elementul autochton, în urma desăvërșitei cuceriri a Daciei, și, făcënd un singur trunchiũ, dete nascere unuî popor neo-latin. Când însă imensul imperiũ roman începu să se încovóie sub greutatea propriei sale mării, și când se simți sgudit cu putere de valurile Barbarilor vecinî, aprópe pretutindenî la extremitățile sale, se produse o mișcare înapoi. Sub Aurelian (270—275) soldații Romei părăsiră Dacia, lăsând în urma lor glóta care era să formeze viitórea națiune română (1) Așa dar, când trupele regulate

---

(1) Acest punct istoric a fost contestat de unîi istoricî germanî, și mai ales de Roesler ; apoi de autorîi maghiari, DD. Hunfalvy și Réthy, și în timpurile din urmă de D. Ovary care, cu colegul sãu D. de Pezmandy, a fost delegat de guvernul ungar, să încerce a împedica curentul de simpatie, pe care presa europénă, l'a arătat aprópe în unanimitate, Românilor din Transilvania și martirilor causei lor, în timpul de față deținuti pentru mult timp în închisorile maghiare. O cestiune istorică, atât de importantă și de aridă nu se póte trata în câte-va pagine, — cum a vrut să facă D. Ovary. Afară de acesta, sarcina e de mult îndeplinită, și în mod admirabil. Scriitorî autorisați, istoricî iluștri, și-au dat ultimul cuvânt, asupra acestui problem istoric, și cutezăm a spune că faptul permanenței Românilor în Dacia este astă-đi cu desăvërșire stabilit. Fără a cita istoricî ca Gibbon, Ranke, Mommsen și Duruy, savanți investigatorî ca Jung elevul lui Mommsen, Kiepert, Fessler, Traugott, Tamm, Diez, Gaston Paris, Ascoli, și scriitorîi slavî Miclositch, profesorul Pič și alții, ne mărginim a menționa aci opiunea unora din publiciștii francezi. S'a susținut că, în urma unuî or-

ale legionarilor romanî, se retraseră, rămase în Dacia o națiune pe cale de a fi formată; dacă ursita acestei nații trebuia să fie glorioasă, nu î mai puțin adevărat că începutul ei fu plin de greutate. Invasiile începură cu înverșunare și urmară, una după alta, ca niște

din al lui Aurelian, *toți Români* s'au retras din Dacia în Balcani, unde s'au slavizat, și că numai către secolul XIII^{lea} sau XIII^{lea} s'au reintors în România și în Transilvania, ca niște simpli păstori tolerați. Așa în cât Ungurii ar fi stăpânii *ab antiquo* ai acestei țări, ei cari veniseră în Transilvania opt secole dupe Români. «Acésta este, dice D. Gaidoz, tesa din care orgoliul maghiar vrea să facă o dogmă istorică; dar obiecțiunile n'au lipsit și un istoric român, D. Xenopol, nu numai că le-a înfățișat cu multă putere, dar a și reconstituit originile și istoria națiunii românesce» (*Les Roumains de Hongrie* pag. 7). «Coloniî romanî, dice A. Thierry, se hotărără să facă sacrificiul de a trăi sub o dominațiune, care le îngăduia artele necunoscute ei și munca câmpului pe care o disprețuia... ei lasă timpul grija de a îgoni pe stăpânitori, și duc înainte în mijlocul Barbarilor de ori-ce rasă, rămășițele unei vechi civilizatii». (*Atilla* t. I. p. 236). «Adevărul, ne spune Ubcini, e că părăsirea Daciei de către Aurelian n'a avut caracterul pe care i-l atribue Roesler. Acei cari au părăsit Dacia, urmând legiunile, au fost cei din Dacia oficială. Inșă miezul populațiunei, proprietărașii, cultivatoriî, legați de pământ prin trebuințele vieței, meșteșugarii etc. remaseră. Populațiunea indigenă, stăpână ast-fel pe pământ, se mări prin muncă, introducând în acelaș timp la cuceritori primele noțiuni de agricultură și artele folosite vieței. O eră nouă de linisce și prosperitate, adevérité de toți istoricii, începe pentru Dacia și ține până la invasia Hunilor». (*Les origines de l'histoire roumaine* p. 9. și urm.). «Aurelian, dice Edgar Quinet, când părăsi în 274 țermul stâng al Dunărei, nu putu lua pe cel-alt țerm *de cât o parte a coloniiei*; cei mai sêraci, cei mai voinicî și cei mai legați de pământul lor nu voră să 'l urmeze. Ei se închiseră din nou în mijlocul încunjurat de munți și lăsară pe Barbari să trecă. Aceștia se respândeu în tôte părțile; dar cum nu cunoscêu de loc priceputul sistem al Romanilor, nu aveă cum să-l imiteze și lăsaă resturile populațiunei Daco-Romane să caute scăpare, să se adăpostescă, să rêsufle în șerpuiturile ascunse ale trecătorilor. In zadar urmară invasiî după invasiî, căci ele nu isbutiră să stărpescă aceste sfărămături din poporul care representa civilizația antică. De-aceea valurile barbare care au urmat unul după altul fără intrerupere, n'au putut

potopuri dese, teribile. Români, — căci ast-fel trebuie să-î numim de aci 'nainte, — găsiră scăpare în scorburile stâncilor, în pădurile de nestrebătut ale Carpaților: valul barbar, trecu ast-fel în mai multe rânduri, lăsând în urmă-î miserie și desnădejde.

șterge din limbă și din rasă, această primă urmă romană (*Les Roumains* p. 36 și urm.). In acelaș sens se pronunță Duruy (*Histoire des Romains* t. VI p. 378); E. Regnault (*Histoire des Principautés Danubiennes* Paris 1855); Colson (*État présent et avenir des Principautés Danubiennes* Paris 1839); de Gérando (*La Transylvanie et ses habitants* t. p. 309 și urm.); de Rosny (*Les Roumains d'Orient* p. 37 și urm.); E. Sayous (*Histoire générale des hongrois* t. I. p. 47); Louis Léger (*Histoire de l'Autriche-Hongrie* p. 18); Himly (*Histoire de la formation territoriale des Etats de l'Europe centrale* Paris 1894 t. I. p. 410); și mulți alții pe cari îi lăsăm la o parte. Acelora cari ar voi să studieze mai de aproape această cestiune, le vom pune în vedere două monografii importante: *Les origines de l'histoire roumaine* de A. Ubicini, Paris, Leroux 1887 în 42° de 167 pag.; și mai ales studiul istoricului român, d. A. Xenopol. *Les Roumains au moyen-âge*. Paris, Leroux, 1885, în 8° de 237 pag.

Suntem deci în fața a două sisteme. Pe de o parte teoria interesată și imaginară, pe care numai Maghiarii persistă să o susțină, ne arată pe Romani, stăpâni ai Daciei la începutul secolului III^{lea} din era creștină, făcând din această provincie fortăreața cea mai de temut contra barbarilor; în fața valurilor, tot mai amenințătoare, a năvălirilor barbare venind din Est, Aurelian retrage în al III^{lea} secol, *totă* populațiunea romană și romanisată de cea-laltă parte a Dunărei; ștece secole mai târziu, această populațiune, care se aședase în Macedonia, se întorce în Transilvania și formeză poporul român. Pe de altă parte, realitatea lucrurilor se impune prin limpedea ei simplitate: Romani colonisară Dacia, după admirabilul lor sistem, transportând «din totă lumea romană o mulțime nesfârșită de coloni» după cum ne-o spune Eutrop (*In Adriana* cart. VIII); Aurelian n'a luat cu el de cât armata; restul populațiunei rămase în Dacia, se asimilă cu elementul aborigen; dar, ca în Franța și în Spania, acest nou popor, — în care se contopiră calitățile de cultură și de organizare de stat ale latinilor cu instinctele de îndârjită răbdare rășboinică ale Dacilor, — bine aședat în Carpații necutreați, se împotrivă invasiuniior barbare, le respinse cu răbdare în decursul secolelor și creă Principatele române. Nicî un om imparțial nu ar putea sta la îndoială între aceste două explicații relative la continua ședere a Românilor în Transilvania, în Muntenia și în Moldova.

Printre acești Barbari veniți din Asia, cei din urmă cari s'au arătat, au fost Maghiarii, așezați în câmpiile pe cari le ocupă și astăzi. «Să admitem dar, de-o-camdată, vom dice noi cu D. Gaidoz, că cestiunea discutată între maghiari și români, ar fi o cestiune de drept istoric, *ea ar trebui rezolvată în favoarea Românilor*. Și nu e ôre ciudat să veđi pe Maghiari, dând atâta însemnătate acestei cestiuni de dată, ei cari au venit atât de târziu în Europa, atât de mult timp după căderea aceluî Imperiû Roman, de care Româniî sunt legați prin genealogia lor» (1). Ceea-ce este neîndoelnic, e că istoria documentată, găsesce pe acești Români deja organizați când valurile popórelor au încetat. Iî găsesce formați în state mici, cari reflectă organizația patriei mume. Ei au capi, cari sunt în acelaș timp căpitanî, poporul e compus din țăraniî cari sunt tot-de-o-dată rêsboinicî. Când Maghiarii apar în vecinătatea Românilor, aceștia sunt organizați în voivodate sau Principate independente. Maghiarii se năpusteau din stepele asiatice, de unde nu puteau aduce nici o noțiune de organizare de stat; din potrivă, monumentele cele mai vechi «ale istoriei ungare» dovedesc organizația Românilor, și trebuie să ținem sémă că aceste documente, constatând slăbirea din ce în ce mai mult a drepturilor și a independenței Românilor, aduc indirect proba că la origină ea a fost completă. Incă din timpul domniei lui Stefan I, Maghiarii intră în luptă cu Transilvania, și acéstă luptă e prelungită până în momentul când Turcii, transformară Ungaria în Pașalic, și desfășurară drapelul lor pe fortăreța de la Buda, în vreme ce Transilvania rămânea Principat vasal Turciei. Acéstă autonomie a Transilvaniei s'a păstrat în tot-d'a-una; și faptul că Voivođii au fost luați

(1) H. Gaidoz. Les Roumains de Hongrie, p. 40.

cât-va timp din familia regală ungară, nu pôte se dovedescă nimic în contra autonomiei Transilvaniei, nici să nimicescă un alt lucru, adică funcționarea Dietelor particulare ale Transilvaniei, până la războiul austro-prusian din 1866. De alt-minteri, în al XVI^a și al XVII^a secol, nu pôte fi vorba de hegemonie ungară, de ôre-ce însăși Ungaria se găsea înbucătățită în trei: o parte supusă Turciei, alta Austriei și a treia chiar Transilvaniei. În periôda dintre 1524 la 1834, istoricul Ladislas Gál, fost Președinte al Curței de Compturi din Cluj, găsește 228 Diete legislative, ținute în Transilvania.

Dreptul de-a face legi precum și alte drepturi, cari ar adeveri autonomia, aș fost de alt-fel întărite și recunoscute în nenumărate rânduri de Regii Ungariei. Ast-fel Leopold I, în Pragmatica sancțiune din 4 Decembrie 1691, reînviată la fie-care domnie, dice: «*Constitutiones in vigore inviolabili permansuras declaramus*» și asigură convocarea regulată a Dietei (*annua comitia, ad negotia publica tractanda*). Tot ast-fel în anul 1693 o altă Diplomă: «Resoluția Alvinciană» garantază aceleași drepturi; tot ast-fel în sfârșit Diploma lui Carol VI e adoptată de Dieta Transilvaniei la 30 Martie 1722 și mai târziu trecută din nou în cod, de către Maria-Teresa, în 1744. Sub Iosif II, Transilvania și vedesce autonomia până într'atâta, în cât chiar în numele acestei autonomii, respinge reformele de îmbunătățire cari 'i sunt propuse. Intre anii 1790 și 1791, Dieta Transilvănenă, nu numai că face pe Impăratul Leopold II să-'i recunoască autonomia, dar 'l aduce să adeverească din nou, printr'o Declarațiune, că Transilvania erea, în timpul supunerii sale sub Leopold I, un Principat independent, având un drept legislativ propriu și alegeri libere: «*libera electione ac plenaria potestate gaudens in-dependensque principatus*»; și Leopold al II se obligă nu numai să asigure autonomia țerei, dar nici să nu o

supună vre-o-dată unei alte țări: «*nulli altero regno subiecta.... neque unquam juribus per se subsistentis et ab alio regno independentis principatus Transylvaniæ derogare aut prejudicare posse*»; în al patrulea punct din declarație, Impăratul recunoște Transilvaniei dreptul de a avea o Dietă și-î asigură puterea de-a face legi «*absque ulla subjectione aut restrictione*» (1). Și toate acestea nu erau de cât recunoșcerea drepturilor și libertăților de atâtea secole; drepturi cari trebuiau de alt-fel să reînvie după 1848 sub era disă a absolutismului austriac, când autonomia Transilvaniei fu reaseșată necondiționat prin Diploma din 20 Octombrie 1860, confirmată în patenta din 26 Februarie 1861; când și Dieta autonomă a Transilvaniei fu convocată și avu să se ocupe de proiectele de lege date de Impărat, făcând legi în timp de două ani, ca o instituțiune istorică de netăgăduit și netăgăduită.

Autonomia Transilvaniei ca drept istoric nu pôte fi prin urmare pusă la îndoială, afară numai dacă cine-va nu a luat o hotărîre de tăgăduială prea violentă din capul locului; dar, precum a spus'o foarte bine D. Emile de Laveleye, «Ungurii nu prea vëd de cât ceia-ce se potrivește cu dorințele lor; sunt orbi pentru tot ce nu le vine la socotélă.»

Ajuns la acest punct al studiului, cititorul 'și va pune o întrebare: Cum se face că Transilvania, după ce s'a bucurat în mersul secolelor de o autonomie netăgăduită, să cadă așa de jos? Cum se face că, avënd Dietele ei, a ajuns să 'și vadă poporul așa degradat în legi și rămas într'o miserie desevêșită? Cum se face că această Dietă a votat în două rânduri, în 1848 și 1865, anexiunea Transilvaniei la Ungaria? Răspunsul la această întrebare, care ar părea foarte greu, formeză cea mai puternică apărare ce se pôte da drepturi-

(1) Comp. Memorial din Sibiiu din 1882, p. 22 și 29.

lor Românilor. Dacă în zilele noastre, mai e încă une-orî greu a recunoşce un popor în reprezentarea sa legală, cât de mare trebuie să fi fost altă dată această antinomie? Ce era reprezentarea transilvăneană în trecut, şi din cine era alcătuită această Dietă, a cărei existenţă am recunoscut-o în decursul secolelor? Din nobleţea ţerei. Dar ce era această nobleţă? Când veniră Ungurii în vecinătatea Românilor şi când în mersul vremei constituiră şi ei clasele lor sociale şi organizaţia lor politică, nobleţea maghiară se găsea în creştere grăbită şi în repede progres, datorite feluritelor cauze, şi mai ales repedei converşii a Ungurilor la catolicism, şi puternicului sprijin ce le da biserica catolică, pe când Români erau prada celor mai îndârjite persecuţiuni religioase. Nobleţea, având numai ea drepturi în Regatul maghiar, Români începură prin a fi atraşi. Acei cari ţineau piept găseau câmp mai liber trecând peste Carpaţi: cei d'ânteiu principi ai Valahiei sunt de origine transilvăneană; tot aşa şi în Moldova. Cu chipul acesta Români slăbiţi, pe când elementul maghiar se întărea, vedură cum căderea lor se apropia din ce în ce. Şi, li se întemplă tot ce li se întemplă Slavilor, când Turcii cuceritori, şi măreau rëndurile cu şefii bosniaci cei mai bogaţi şi cei mai energici cari îmbrăţişaseră Islamismul: «renegaţii ajunseră cele mai strălucite ajutóre ale inamicilor, de mai 'nainte» (1) Tocmai pentru această cât e de tristă istoria acestor ţărani români, rămaşi ast-fel fără conducători, fără capi, în mijlocul persecuţiunilor fără număr! Inşă caracterul popórelor, ca şi al indiviţilor, dobândeşte în nenorocire o putere neasemănată: viaţa naţională se retrase

---

(1) Georges Perrot *l'Autriche d'autrefois* în *Revue des Deux Mondes* 1 Nov. 1869.

în straturile cele mai adânci ale poporului, și acolo, având rădăcinii puternice, acoperi atât de bine pământul Transilvaniei, în cât ajunse să se facă una cu dânsul.

Ast-fel fură păstrate cu viață ideia independenței naționale și dragostea de cea ce a fost, de limbă, de tradiția latină a străbunilor. Elementul religios veni în ajutorul aristocrației : Catolicii, Calvinii, Protestanții, călcară în picior drepturile ortodoxilor. Constatăm deci trei elemente de prigonire contra Românilor din Transilvania : rasa, aristocrația și religia, care 'și dau ajutor unul altuia ca să atingă același scop. De sus în jos porunca persecuțiilor îndârjite fu dată cu o stăruință care nu s'a desmintit nici o dată în decursul secolelor. Așa că Dieta Transilvănenă, nu numai că nu luă nici o măsură din propria-i putere ca să ușureze sorta Românilor, dar chiar se împotrivi nenumărate rânduri inițiativei luată de unii din Impărați, de a scăpa poporul din nesfârșita asuprire a nobililor : un mare număr de răspunsuri de decrete, sau hotărâri imperiale trecură «*ad acta cum honore*, pentru a nu mai vedea nici o dată lumina (1); acesta se întâmplă mai cu seamă sub Iosef II, Leopold II și Maria Teresa. Tot ast-fel se explică măsurile neomenose conținute în monumentele dreptului transilvănean (2), monumente cari, de și dovedesc prin existența lor chiar, autonomia țerei, prin economia lor internă arată că Dieta compusă din nobili devenise streină națiunei. De aci persecuțiile Românilor, de aci miseria lor. Acastă miserie fu fără margini, căci, afară de legătura de pământ și de munca luată în stăpânire de o numerosă și nesățioasă aristocrație mai găsim dări grele și îngrijitoare. Nobilii nu contribuiau

(1) *Memoriul din Sibiiu*, p. 85. Comp. Papiu Ilarian. Istoria. tit. I p. 69.

(2) Legile cele mai opresive pentru popor, *approbatae si compilatae constitutiones Transilvaniae* datată de la epoca (1526—1696) independenței Transilvaniei, atunci când nu mai exista Ungarie politică.

intru nimic la sarcinî; numai «*miserâ contribuens plebs*» cum diceau ei singurî, plăt看 tot. Legile cele mai asupritore, cele mai neomenose, stau pe spinarea Românilor. Citim în ele că «Românii nu sunt de cît pentru cît-va timp tolerați» (1); că «Românii, nemeritând altceva mai bun din pricina purtărei lor demnă de înfierat, vor fi loviți cu un bir, pe grâu, vin, legume, miei, porci, stupi de albine»; că «n'aũ voe Românii să porțe haine și pantalonii de postav, ghete, pălărie, cu preț mai mare de un fiorin, și cămașe de pânză bună.» În 1744 Ungurii nu voesc să dea dreptate reclamațiilor popoului «pentru ca să nu fie răsturnat sistemul acestui Principat și plebea vagabondă să nu se ridice în rândul națiunilor.» (2)

Dar Românii, ce făceau ei în decursul secolelor pe cînd Ungurii decretau împotriva lor măsurile barbare pe cari le reamintirăm; în vremea ce inamicii de atâtea secole ai rasei lor, începeau să ȳ sdrobescă? Să ascultăm istoria.

Încă din al XIV^{lea} secol începe o serie aprópe neîntreruptă de răsvrătiri, de revolte, de revoluții naționale românesce, avend drept basă reclamarea vechilor lor libertăți. Banatul, țara Hațegului, Șolnocului, Seiceiului, Mediașului, Albeii-Julia, Dobreii, Abrudului, tot pămîntul românesc, este teatrul acestor lupte seculare ale țeranilor români, a căror glótă mugesc ca o mare vecinic în mișcare. Veacurile XII^{lea}, XIII^{lea} și XIV^{lea} sunt pline de asemenea exemple (3). Aceste «*tumultus rusticorum*», «*tumultus Valachorum*» sunt făcute, «*pro reacquirendis et reothinendis pristinis libertatibus*». Aceste mișcări fură înăbușite, — nu fără greutate, și ade-

(1) *Aprobatae constitutiones*; tit. I, art. 3 și tit. 9, art. 1.

(2) Articuli novellares.

(3) E. Regnault. *Histoire des Principautés danubiennes* p. 357.

sea ori după lupte teribile, — în foc și sânge. Maghiarii făcură, în dese rânduri, apel la toate elementele dușmane rasei române, pentru-ca împreună cu ele să ajungă «*ad extirpandos infideles rusticos*». Martirii cauzei naționale române, numeroși, poartă nume scumpe rasei lor: ei se numesc Gal Romanul, Mihai Romanul, Magnu, Horia, Cloșca, Crișan, Buteanu; crușimea maghiară, mai adaugă într'una: astă-dă sunt victimele din procesul *Memorandului*, cei ca Rațiū, Lucaci și câți alții. Une ori se găsesc printre martiri chiar ómenī din rasele străine latineī, ca șeful secuiū, Docza, care în urma teribilei răsvrătiri din 1514 fu «așeđat pe un tron arđend, încoronat cu un cerc ars în foc, așteptând să 'i rupă carnea cu un clește înfierbântat». Dar cei-l'alți, umiliī, martirii necunoscuți ai credinței naționale, — câți nu sunt; ósele lor au albit pământul strămoșilor pentru care luptă românii de atâtea secole!

Lupta în potriua țeranilor, și mai ales în potriua țeranilor romāni, avu efecte ruinătoare; nobiliī maghiari recunoscură și ei că «*sine rusticitate nobilitas parumu valet*», dar în orbirea lor nu se deteră înapoi și urmară abuzul de dominație pentru a-ī reduce țărānimea în miserie, și a pregăti ast-fel slăbiciunea țerei.

Pe de o parte persecuția, pe de alta luptele înverșunate urmédă ast-fel în timp de secole; dar cu cât înaintăm în istorie, revendicarea drepturilor tradiționale ale Romānilor devine mai precisă și ia forma pe care programul ideilor o va da mișcărilor din clasele populare de prin toate țerile. Din ce în ce agitările romānilor ajung să fie mișcări politice, bine definite, avēnd în vedere cereri politice și naționale bine determinate. Când în 1789 cea mai mare dintre revoluțiile politice împingea la sdrobirea vechiului regim, sgūduirile resimțite în lumea

întrégă, puseră în mișcare și pe Latiniî pierduți în ținuturile române.

Pe când nobilii luaă parte la Dieta Transilvănénă fără grije de miseriile tuturilor, doui episcopi români Jon Bob și Gherasim Adamovici, aduseră la picióarele Impăratului plângerile poporului român. Chiar acolo se găsesec, lămurite revindicările la cari Româniî n'au încetat de atunci să facă apel (1) Acéstă mijlocire a episcopilor Români dete nascere la o mare nelinisce printre nobiliî maghiari și maghiarisați ai Dietei; puțin a lipsit ca acest exercițiú al dreptului de petițiune să nu fie considerat, — chiar de pe atunci, -- ca un act de înaltă trădare. După stăruințele Impăratului Dieta se mulțumi, *pro forma* și mai mult în răs, să examineze plângerile românilor, fără să le dea bine înțeles nici o mulțumire. In 1834, o altă cerere la fel, organizată de episcopiî ambelor rituri, n'a avut mai mult succes. (2)

Ajungem ast-fel în ajunul anului 1848, când Româniî făcură din noú una din manifestațiunile cele mai gloriose și cele mai strălucite privitor legăturai lor cu tradițiile naționale.

Evenimentele cari s'au produs în Austro-Ungaria în 1848, sunt prea cunoscute ca să mai avem nevoie de a stărui asupra-le; sunt însă câte-va părți, cu privire mai cu sémă la Români, cari cer să fie scóse la lumină ceva mai bine. Acéstă epocă este, în istoria contimporană,

(1) D. D. Sturdza, șeful partidului liberal român le resumă ast-fel într'un discurs pronunțat la 25 Sept. 1894 la Fucuresei. «Cuvintele de ură și batjocură cari se găsesec în legile Transivaniei la adresa Românilor să fie desființate; să se dea națiunei române lecul care i se cuvine și drepturi egale cu Maghiariî, Secuii și Saxonii; Româniî să fie reprezentați în administrație și în justiție proporțional cu numărul lor». Comp. Memorial din Sibiu, p. 86.

(2) H. Gaidoz. *Les Roumain des Hongrie* p. 16.

= 22060089 =
 inv. 33099/79

cel mai însemnat moment pentru Ungaria ; nici o-dată calitățile și defectele rasei maghiare n'au fost vedite cu mai multă claritate. Căci tebuie să deosebim în istoria Ungariei moderne, două tendințe : pe de-o parte, spiritul patriotic care însuflețește pe Maghiari și 'i duce la cele mai mari sacrificii, pentru păstrarea sau recunoscerea a ceea-ce pretind că formează dreptul lor istoric și național ; pe de altă parte, un șovinism orb și egoist, care-i împiedică să recunoscă altora drepturile pe cari le reclamă pentru ei. (1) Acest adevăr istoric nu s'a adevărit nici o-dată așa de bine ca în anul 1848. Resvrățiți contra dominațiunei Austriei, și luând armele pentru apărarea libertăților lor, Ungurii n'au știut, sau n'au voit să recunoscă celor-lalte naționalități, drepturile și libertățile pe cari acestea voiau să le recucerescă. (2) În zadar Ungurii, vorbind sus și tare în numele libertăței în toate luptele lor contra Austriei, mai încercă să se arate în fața Europei ca victime ale anului 1848. Acei cari au urmărit evenimentele desfășurate în monarchia habsburgică, știu că, dacă cum-va erau victime, Ungurii nu ereau mai puțin și asupritorii. (3) Tocmai de aceea, în fața acestei învinuiri asvêrlite de Unguri celor-lalte naționalități, cum, că ele ar fi făcut cauză comună cu despotismul

(1) L. Léger. *Histoire de l'Autriche-Hongrie*, p. 499.

(2) «S'ar părea, ȡice E. Regnault (*Histoire des Principautés Danubiennes*) că ei să scôlă în contra Austriei nu atât ca să scape de jugul ei, cât ca să-i ia locul. Ce le-ar păsa dar celor-lalte pópore dacă ar slăbi Austria pentru a mări Ungaria ? Ce le-ar păsa dacă ar schimba asupritorul ?»

(3) «Da, aceste legi din 1848, pe cari Ungurii le-au ridicat în slava cerului, pe cari le arată, cu scop ușor de înțeles, ca un paladiu al libertăței, nu țin nici o socotélă de existența celor-lalte naționalități, din cari se compune totul populațiunei Regatului ungar». (L. Debauz de Saldapenna, *Solution de la crise hongroise*, Paris, Amyot 1862).

în privința liberalismului, naționalitățile răspund că ele n'aș fi făcut alt-ceva de cât să alégă despotismul austriac, mai puțin aspru și mai puțin periculos, în locul despotismului maghiar, care nu vrea să știe nici de margini, nici de dreptate, nici de umanitate. Ungurii vorbeau destul de tare de libertate și agitați foarte la timp spectrul despotismului(1) rus năpăditor. Dupe ei, nu mai era vorba atunci de Ungaria, nu mai era în joc egoismul; era vorba de Europa, de lumea întrégă. Ascultați mai bine pe reprezentantul poporului ungar: «Dacă puterile civilizației rămân risipite, dacă nu ne unim din nou la timp, s'a sfârșit cu Europa: Rușii și va îndeplini sfânta-i misiune. Nu mai e vorba de un război de partizani: *omenirea e în ajunul bătăliei sale de la Austerlitz și Waterloo*». (2) Și voind ea în ochii Europei, Ungaria să trecă iar drept liberatoare a asupriților, el striga: Ceea-ce se agită acum este să scim dacă naționalitățile vor fi legate una de alta prin mijlocul belciugelor despotismului rusesc, sau dacă, *în plină stăpânire a libertății și a dreptului lor, vor ajunge să formeze între ele, o Confederație basată pe respectul reciproc al tuturor intereselor..... prin întinsul și sublimul principiu al fraternității popoarelor*». (3) Și cât de departe erau faptele de cuvinte! Nu ne e dat nouă să hotărâm, pentru că suntem învinovați de a fi ajutat la urcarea pe tron a despotismului; lăsăm să vorbească condeie cari nu pârtesc: «Românii din

(1) «După ce va pune mâna pe Austria, o să ia Bosforul, o să ia Grecia..... și pe urmă ce ajunge Europa? Pe urmă. ... nici o nădejde pentru ea». *[De l'intervention russe, contele Ladislas Téletki, reprezentant al poporului în Dieta ungară, trimis al Ungariei pe lângă Republica franceză, 1^a fasciculă. Paris, Mai 1849, p. 14]*.

(2) Téletki, a 2^a fascicolă, p. 37.

(3) Téletki, p. 39. Vezi încă *La Hongrie aux peuples civilisés*, manifest publicat în numele guvernului ungar. Paris, 1848.

Transilvania jucară un rol însemnat în acest episod al resvrătirilor naționale de la 1848. Dar *înainte de a lua armele contra despotismului unguresc, ei sleiseră toate mijlocele de unire*; înainte de a urzi cu Austria o alianță ale cărei pericole le simțeau, ei întinseră mâna Maghiarilor cari o respinse cu încăpățănare, încercând să le dea vasalitatea, când ei cereau egalitatea (1).

Suflarea liberală care cutreera în vremea aceea totă Europa pătrunsese, până în colțurile cele mai perdate ale munților românesci. Încă din luna lui Aprilie 1848, 2 000 români adunați la Blaj, cerură de la episcopii lor să intervie pe lângă guvern ca să dea voe unei adunări generale a Românilor să arate Suveranului dorințele lor. Ziua adunării fu, în înțelegere cu guvernul, hotărâtă pentru 15 Maiu 1848; doi prelați trebuiau să presideze și două comisarii ai guvernului să fie față, ca control. În ziua convenită, a fost o adunare memorabilă, în care Românișii deteră dovadă de maturitatea lor politică. Cu toate sfortările Maghiarilor și mai ales ale nobilimeii de a impede pe țeranii săși părăsescă moșiile lor, aprópe 50.000 de Românișii se adunară la Blaj, și cu binișorul, fără nici o violență, (2) formulară din nou, cu mai multă precisiune, immerialul lor program național. (3)

(1) E. Regnault. Tot așa a fost cu Slavișii. De aceea aceștia făcură cauză comună cu Austria și Rusia, care interveni atunci în afacerile Ungariei pentru că era vorba de un rășboișu între Slavișii și Maghiarișii. (Senatul francez, 17 Martie 1863).

(2) Ceea-ce a fost adevărit chiar de comisarișii guvernului, în proceșele lor verbale.

(3) Iată acest program; este important săl cunóșcem, pentru că Românișii l'au avut tot-d'a-una în vedere în revendicările lor ulterioare; acest program forméză astăđii chiar basa acțiunei naționale a poporului român din monarhia austro-ungară: 1) Recunóșcerea națiunei române ca o națiune constituțională în Imperiul habsburgic; 2) Egalitatea cul-

Dar «Maghiarii erau prea îngâmfați ca să ție sémă de nisce dorințe așa de drepte; ele fură respinse cu asprime» (1).

Ungurii rămaseră surzi la cererea de drepturi a Românilor. Românii protestară, dar zadarnic. «Acestor protestări Maghiarii răspunseră, presărând drumurile cu spânzurători de-asupra cărora sta scris: *«uniunea saă mórtea»* (2). Cuvinte lugubre cari arată cu ce apăsare s'a procedat la *înregistrarea* acestei uniuni, căci votul dat la 30 Maiu de Dieta transilvănénă din Cluj, n'a fost alt-ceva decât o adevărată înregistrare.

Câte-va luni mai târziu, sângele curgea valuri. Vilagos trebuia să arate ungurilor peste cât-va timp cât costă egoismul. Căci «nu Austria, nici Rusia a sdrobit pe Maghiar; l'a sdrobit naționalitățile vecine asupra cărora apăsa cu jugul de care se scuturase el singur. Asupritor tot atât cât și asuprit, triumful ca și înfrângerea lui trebuia să fie o atingere adusă moralei» (3). De aceia unirea Transilvaniei cu Ungaria, opera Dietei din 1848, rămase neisbândită. În 1849, situația într'adevăr, se modifică cu desăvârșire. Reacțiunea absolutistă se abătu din ce în ce mai grea asupra imperiului.

Întreaga perioadă care merge de la 1848 la războiul

---

telor; 3) Desființarea dărilor și corveșilor; 4) Libertatea industrială; 5) Libertatea presei; 6) Libertatea individuală și dreptul de reuniune; 7) Juriu național; 8) Un buget al cultelor pentru biserica ortodoxă; 9) Desființarea cuvintelor injurioase contra Românilor; 10) Națiunea română cere, ca celelalte naționalități locuitoare în monarhie să nu provoce nici o dată, dezbateră uniunii Transilvaniei cu Ungaria, cât timp națiunea română nu va fi națiune constituită și organizată, cu vot deliberativ și hotărâtor, reprezentată în Camera legislativă; dacă, din contra, Dieta Transilvaniei ar voi să hotărască aceste legaturi, *de nobis sine nobis*, în acest cas națiunea română se împotrivesce cu tărie.

(1) L. Léger. Histoire de l'Autriche-Hongrie, p. 511.

(2) *Lettres hongro-roumaines*, p. 15.

(3) Elias Regnault, *Histoire des Principautés Danubiennes*.

austro-prussian e adânc turburată. Sdrobirea suferită nu opri pe Unguri din lupta lor; ei urmară cu pregătirea unei noi rescôle și, pentru a reuși, întreprinseră în totă Europa o campanie neîntreruptă. Pe când publiciștii încercau să câștige mila lumii pentru sorta lor, capiî revoluționari, Téléki, Kossuth, Klapka, vizitau pe aliații doriți și pe puternicii țilei; silințele lor se întorceau mai cu sémă către Napoleon, și nădăjduiau mai mult în sprijinul Italiei. În această campanie în care capiî maghiari aspiraau la independență, numai pentru națiunea lor și nutreau dorința destul de vedită, de-a robi cele-lalte naționalități, Ungurii arătară o ură constantă în contra Austriei.

În 1860, Szemere, fost ministru-președinte al Ungariei, scriea: «Se va rescula ea în curând? (Ungaria)?...

Nu e acesta cestiunea; dar ceea-ce este sigur, e că *tóte puterile cu care ar putea Austria să aibă răsboiă, Rusia, Italia, Prusia, Franța, vor găsi în Ungaria o aliată sigură și tot-d'a-una gata*» (1). Să ne întorcem la aliații pe cari Ungurii ȳ căutaau pentru o viitoare rescólă; un lucru le era mai ales cu desăvêrșire trebuincios: un punct vecin cu țara lor și la adăpostul supravegherei austriace, care să le pótă servi ca basă de operațiunii și ca loc de armament. Se întórseră atunci către Principatele române, și, cum nu se uitase încă criminalul lor egoism din 1848, capiî revoluției unguresci, se siliră să dea asigurări formale pentru viitor. Cu modul acesta fu semnată între Principele Cuza și Maghiarii Klapka și Téléki o convențiune în care se vorbea de: 1) Deplina reconciliare dintre Români și Unguri, 2) Aceleași drepturi, aceleași libertăți, pentru toți locuitorii Ungariei fără distincțiune nici de rasă, nici de religiune; ..... 6) După răsboiă, convocarea u-

(1) V. le *Siècle* din 16 Iulie 1860.

neî adunări a transilvaniei, pentru a se consfătui asupra *uniunii administrative a acestei provincii cu Ungaria*; și, dacă majoritatea decide ca *vechea administrație autonomă a Transilvaniei trebuie restabilită, Maghiarii nu se vor opune* (1). Româniî însă nu întârziară să bage de seamă fătărnicia revoluționarilor unguri. Pe când aceștia iscăleau convențiune cu principele Cuza, ei puneau, în corespondențele lor particulare, și mai ales într'o scrisore prinsă de Principe, următoarele baze de acțiune: 1) «Să se servescă de România ca de o ființă pasivă, căci alt-fel ar fi primejdie, 2) să libereze Ungaria, înainte să se constituie România, așa în cât să se ocolască orî-ce fel de pretențiuni prea mari din partea Românilor din Principate și din Transilvania». Când Principele luă cunoștință de acea scrisore, Klapka și revoluționarii trimeseră un lung memoriu Principelui Cuza, pentru a se desvinovăți și a renoi declarațiunile lor favorabile Românilor din Transilvania; dar acésta nu îi împedică din nou când trimeseră din Turin o proclamație adresată Ungurilor, să nu țină nimic de Româniî din Transilvania! Se vede de aci ce scop urmăreau Măghiarîi.

Pe când Maghiarii ațâtau revoluția, Româniî din Transilvania, stăruiind în cererile lor ca și în sinceritatea lor, arătau neconținut plângerile lor guvernului; grămădeau în cancelariile de la Viena, și chiar în mâna Impăratului, legitimele și vecinicele lor petițiuni. De aceea, la 15 Februarie 1854, Impăratul în discursul de deschidere al Reichsratului, nu se dase în lături să recunoască atitudinea lor pacinică; «sint, dicea el, a dresându-se

---

(1) V. o foarte interesantă lucrare a eminentului istoric român, V. A. Urechia, fost ministru: *Alianța Românilor și Ungurilor în 1859 contra Austriei*, și documentele inedite ce el publică p. 6, 7, 8, 38 și 42.

membrilor adunării, mulțumire deosebită când ved printre voi pe reprezentanții principatului Transilvaniei..... D-vostre, D-lor deputați ai Transilvaniei, ați intrat cu o încredere îmbucurătoare pe calea activității comune care unesce popoarele mele» (1) Acestor cuvinte, de dréptă apreciație a purtării Românilor, urmară făgăduelile formale de a le recunósce drepturile. O legea organică din 26 Februarie 1861 dicea : «Cât pentru regatele noastre Ungaria, Croatia și Sclavonia, și *Principatul nostru al Transilvaniei* ne propunem să restabilim *vechile Constituțiuni ale acestor Regate*» (2).

Un alt discurs imperial, recunósce și mai formal vechiul drept al Transilvaniei la autonomie și la o existență proprie : «Când în virtutea rescriptului imperial din 21 Aprilie al aceluiași an, Dieta provincială a *Marului Ducat al Transilvaniei* va fi convocată, nu va mai fi printre popoarele și regatele cari se găsesc unite sub *sceptul austriac*, nici o țară, căreia să nu'i fi fost deschisă calea participației la deliberările comune» (3). Cuvintele fură peste puțin urmate de fapte. Transilvania fu proclamată independentă, și supusă numai casei imperiale ; o lege, (4) recunoscând oficial usagiul celor trei limbi, germană, maghiară și română, le regulă întrebuințarea. Cât despre unirea violentă a Transilvaniei cu Ungaria, diu 1848, care nu fusese de cât un incident al luptei pe care o încercase Imperiul, Francisc-Iosif, Impératul chiar, o judecă ast-fel : «Unirea Transilvaniei cu Ungaria, săvârșită în 1848, n'a fost

(1) *Mémorial Diplomatique*, 1864, p. 116.

(2) *V. Le Nord*, 22 Iunie 1863.

(3) W. B. Lawrence sur Wheaton. *Comentaire sur les éléments du dr. intern. et sur l'histoire des progres du dr. des gens*. Leipzig. Brokhaus, 1868, t. I, p. 279.

(4) Sancționată prin decretul imperial din 26 Octobre 1863.

nici o-dată realizată cu pline puteri legale, și în realitate n'a existat (1).

O dată Autonomia Transilvanianiei recunoscută și vechiul ei drept de a avea o reprezentațiune întărit de Impărat, mai rămânea să se organizeze puterea legislativă a Principatului. Dieta revoluționară ungară, din 1848, schimbase legea electorală din 1791, dar nu-î luase caracterul de exclusivism feudal și maghyar. De aceea modificarea nu răspundea dorințelor naționale și spiritului de dreptate. Mai mult de un milion de locuitori nu erau reprezentați; așa că în fața trebuințelor noului spirit, care chiema la viața publică clasele sociale până atunci desmoștenite, Impăratul dete, în 1863, un regulament electoral, cu privire la alcătuirea Dietei Transilvănene; acest regulament electoral a fost neîndolnic regimul cel mai liberal și cel mai democratic din toate cele cari au guvernat pînă acuma Transilvania (2). O

NICULAE BACIU

(1) Și pentru ce această unire nu există în realitate? Impăratul singur ne o va explica ast-fel: «O dietă convocată pe baza art. 11 din anii 1790 și 1791, prin care cea mai mare parte a populațiunii ar fi exclusă de la exercițiul drepturilor sale civile și politice, contrariu adevăratelor interese ale țerei, nu ar putea fi considerată ca o adevărată reprezentare a întregii populațiuni din totă țara, fără deosebire de situație, de naștere, de naționalitate, și de religie, — reprezentare care se aibă autoritatea morală, cu desăvârșire trebuinciosă pentru a putea rezolvi, spre mulțumirea tuturilor naționalităților cari conlocuesc, atât afacerile interne ale Transilvaniei, cât și, sub raportul dreptului public, afacerile acestei țeri cu totă monarchia....» (Discursul tronului din 15 Iunie 1863). Aceasta era afirmația cea mai solemnă a drepturilor Transilvaniei, de a se pronunța, ea singură, printr-o reprezentațiune națională, asupra sorței sale, și era, prin urmare, osândirea, de mai înainte, dată de însuși Impăratul, a uniunii forțate din 1865 și 1867.

(2) Se comparăm o dietă formată după art. 11 al legii din 1791 și Dieta eșită din regulamentul imperial din 1863. Prima se compunea din 33 aleși de către comitatele feudale *printre nobili*, 15 Secui aleși de Secui; 27 Sași aleși de Sași; 2 preoți catolici reprezentând 2 mă-

Dietă fu dar alésă pe aceste base : ea lucră și votă o lege electorală definitivă și funcționă la Sibiū ca corp legislativ al Transilvaniei, în timp de doi ani.

Maghyarii așteptău însă momentul oportun ; ei dederă nascere în Imperiū, la greutăți, amenințară cu conspirarea contra existenței monarchiei. Un ordin imperial disolvă Dieta de la Sibiū și convocă o nouă Dietă cu desăvârșire maghiară la Cluj (1), Dietă careia i s'a propus de resolvat o singură problemă : unirea Transilvaniei cu Ungaria, unire pe care adunarea maghieră se grăbi să o voteze : amenințările unguresci triumfaseră față cu lealitatea națiunei române.

În vremea acésta evenimente grave se pregăteau în occident : Austria, în cërta de împărțire cu Prusia, se simțea din nou amenințată de Ungaria, care rămăsese ca un cărbune aprins pe cóstele ei ; cele din urmă concesiuni ereau pe cale de a fi făcute.

După Sadowa, Austria capitulă cu desăvârșire înaintea Maghyarilor. Beust și Deák trebueau să inte-

---

năstiri, 38 deputați de orașe, orașele și cetăți ; 316 membri numiți sau convocați făcând parte din aristocrație, 9 delegați ai văduvilor marilor aristocrați și un episcop român : în total 440 membri, supuși cel mai mulți dintre ei mandatului imperativ după regulele adunărilor feudale. Dieta, după regulamentul din 1863, trebuia să se compună din 125 deputați aleși și numai din 45 deputați numiți direct de Impărat și luați nu numai dintre feudatari, ci printre toate clasele societății. Mandatul imperativ al feudatorilor aleși era desființat. Una din cele trei limbi ale țerii, putea fi întrebuințată, după voia alesului, în deliberări. După cum se vede deosebirea e mare ; ei bine, Ungurii au găsit de cuviință să aplice chiar astăzi în Transilvania legea din 1791 !

(1) Ordinul imperial de convocare din 1 Sept. 1865 ; în el ne spune «că compunerea Dietei va fi regulată conform dispozițiunilor art. 11 al legii de la 1791» când acésta lege din 1791 fusese doi ani mai înainte considerată de Impărat ca violând consciința Principatului Transilvan ! (V. B. Lawrence sur Wheaton, *op. cit.* t. I. pag. 280 ; și le Nord din 16 Septembre 1865).

meieze Dualismul actual, care nu e de cât împărțela între Austria și Ungaria, a despotismului exercitat mai nainte numai de cea d'ântéiū. «Păstrați vē hordele, đise-se Beust Ungurilor, și vom păstra pe ale nóstre» (1). Impăratul sfērși prin a sancționa nedrēpta uniune a Transilvaniei cu Ungaria. (2)

Românii protestară din nou și cu putere; la 15 Mai 1868, strânși în adunare numerosă, ei declarară «că persistă în principiile și dorințele solemn proclamate de adunarea generală și legală din 15 Mai 1848».

Acésta era situația a doua đe de dualism: Ungurii confiscaseră din nou drepturile și libertățile națiunii române; puterea îndepărtase dreptul prin violență.

Cu tótă capitulațiunea Austriei față de pretențiile maghiare, Impăratul, care știa de ce sunt în stare Ungurii să facă, le impuse în 1868, prin legea đisă a naționalităților, câte-va garanții în favórea ne-maghiarilor din Transilvania. Ungurii suferiră aceste pretenții. Eșeaū dintr'o epocă în care preă vorbiseră tare de drepturile de libertate și de independență ale popórelor pentru ca să se arate prea rău voitorī. Simțiaū că trebuia, cel puțin în ochii Europei, să se presinte ca un popor lustruit și generos. A trata pe față naționalitățile ca pe nisce popóre cucerite, ar fi fost să violeze, cu prea mare scandal, axioma Imperiului: *Justitia erga omnes nationes est fundamentum Austriae*. De aceea Maghiarii adoptară ca tactică proclamarea unui sistem legislativ, care, cu tóte că se supunea voinței imperiale de a păstra diferitelor naționalități drepturile lor proprii de existență, căuta să stabiléscă mijlóce piezișe spre a distruge acele naționalități. Acesta e spiritul care a

(1) L. Léger. *Histoire de l'Autriche-Hongrie* p. 555.

(2) Prin decretul imperial din 20 Iunie 1867 întărit, în 1863, de Dieta din Pesta.

dominat situația cât-va timp, pentru a da, după a Ungurilor întărire, drum liber celui mai puternic șovinism, având de scop, în mijlocul Europei și la sfârșitul secolului XIX^{lea}, desnaționalizarea majorității popoarelor cari compun Regatul poliglot al Ungariei.

II

Legea naționalităților și aplicarea ei

«Legea pentru egalitatea drepturilor naționalităților din Ungaria și Transilvania» nu e de cât cu numele o lege de egalitate. Incepe printr'o introducere afară din cadrul celor 29 paragrafe din care se compune, și care e, ca să ōicem așa, sintesa hotărârilor ei, arătarea ideii de căpetenie care a dictat'o : «Considerând că, după principiile Constituției noastre, toți cetățenii Ungariei fac, din punctul de vedere politic, *o singură națiune, națiunea maghiară, una și neîmpărțită*, fie-care membru e cetățenul patriei, *chiar fiind de altă naționalitate* (1)». E greu de închipuit o contradicție mai desăvârșită ; e tocmai triumful sistemului care constă în a «lua cu o mână ceea-ce ai dat cu cea-l-altă». Căci, din două una : ori această lege recunoște existența legală a mai multor naționalități în Regatul Ungariei (și aceasta e, dupe cât se pare, rațiunea de a fi și chiar scopul legii),—și, în acest cas, nu pôte să fie în Ungaria numai o națiune, una și neîmpărțită, națiunea ma-

---

(1) Nu vom da cuprinsul întreg al artic. 44, relativ la dispozițiile constitutive din legea Naționalităților, care ar lua numai el mai multe pagini. Vom avea prilejul, ocupându-ne de aplicarea ei, să dăm, una câte una, dispozițiile cele mai însemnate, pe cari le vom cita în tot-d'a-una textual.

ghiară ; orî, după înțelesul legii ungare, în Regatul S-tului Ștefan nu e de cât o națiune, națiunea ungară,— și atunci n'ar mai fi alte naționalități, n'ar mai fi vorba de a face legi cu privire la întrebuintărea oficială a limbilor lor respective, și cu chipul acesta legea Naționalităților n'are nici un scop. Nu că nu pricepem înțelesul practic al unei asemenea dispoziții și că n'am pătruns spiritul care-a inspirat'o ; departe de acesta : propozițiunea prin care începe legea Naționalităților vrea să spue că'n partea transleitană a Imperiului austro-ungar este o naționalitate «*persona grata*» binevenită în ochii legislatorului, naționalitatea maghiară, și că se găsește, alături, naționalități subalterne, ne putend aspira de cât la drepturi de ordin inferior, naționalități cuasi-tolerate (1) și pe cărî, din nici un punct de vedere, nu le-am putea asemăna cu naționalitatea maghiară. Acesta e repetarea, într'o lege, a unei idei îmbătrânite, pe care revoluționarii și emigrații ungurî au dat'o în atâtea rânduri la ivelă (2), și care se pôte resuma în formula următoare : «numai maghiarii formeză o națiune ; Româniî și Slavii nu formeză de cât naționalități». Că s'a putut stabili de către revoluționarii, mai mult sau mai puțin învățați cu principiile dreptului, o clasificăție atât de ciudată și atât de împotrivită regulilor de drept internațional, — acesta e și mai de neînțeles și mai grav. Căci, ce dice propoziția cu care începe legea naționalităților ? Nici mai mult nici mai puțin de cât acesta : «toți cetățenii Ungariei nu fac, din punctul de vedere politic, de cât o națiune, una și neimpărțilă», și pe urmă «națiunea ma-

(1) «*Sunt inter toleratas etiam nationes..*», cum diceaî faimósele legi feudale.

(2) V. broșurile de Antal Szecsenyi, Somsich, Joseph Rotveos. V. asemenea *Pesti Naplo*, din 28 Iunie 1851 ; *Magyar Hyrtlap*, din 30 Iunie 1851. Comp. D. Brătianu, *Lettres hongro-roumaines*, p. 31.

ghiară». Prin urmare, său toți membrii celor-l'alte naționalități sunt, politicește, Maghiari, — ceea-ce ar urma s'aducă, prin chiar puterea lezei, desnaționalizarea în masă a tutulor ne-Maghiarilor ; saũ numai Maghiarii sunt ceva din punctul de vedere politic, iar membrii celor-l'alte naționalități rãmân la o parte, — și prin acesta se înțelege că legea Naționalităților a nimicuit pentru ne-Maghiari orî-ce drept la viața publică. În fond și în practică, — vom vedea-o prin desvoltările cari urmază, — e și una e și alta.

Cum s'ar putea lămuri, din punctul de vedere juridic, un asemenea rezultat, o asemenea abatere de la regulă ? De la Cicerone, care-a pus în formulă prea cunoscuta definiție «*Respublica est cœtus multitudinis, juris consensu et utilitatis communione sociatus*», în ne-numerate rânduri, noțiunile de *stat* și *națiune* aũ fost luate una drept alta. Adese-orî această încurcătură s'a făcut din greșelă ; de ce n'ar veni și încurcătura în ajutorul unui interes ? Când naționalitatea ungară dice lezei să spună că *politicește* o singură națiune formază Statul, nu dice nimic alt-ceva de cât atât : eũ sunt statul, expresie brutală a despotismului politic, pe care un mare Rege a putut'o da lumei, dar care este și mai odiósă, când e întărită de mai mulți indiviđi cu pretenții de națiune luminată și liberă. O asemenea întărire, cari amestecă noțiunile de stat și de națiune cu desăvêrsire lămurite și despărțite (1), e cea mai vedită mărturisire a scopului de desnaționalizare care se urmăresce.

«Violența și puterea, ne spune Fiore (2), pot fórte bine să siléscă o mulțime de ómenî să recunóscă aceeași

(1) V. Calvo, *Le dr. intern. th. et prat.*, 4° edit. t. I. p. 168.

(2) P. Fiore, *Nouveau droit intern. public*, trad. Pradier-Fodéré, 1869, t. I, p. 110.

stăpânire și s'asculte de aceeași legislație; *dar nu vor putea nici o dată să facă din ei o națiune...* După asemenea principii, împreunarea provinciilor supuse Imperatului Austriei ar alcătui o națiune numai prin aceea că în ele toți ascultă aceleași stăpâniri constituite și toți sunt politicesce recunoscuți ca o personalitate politică. Ast-fel de principii nu pot fi sprijinite de cât de aceea cari încuviințază *dreptul puterei*; acela însă care recunoște *puterea dreptului* nu poate îngădui ca *inchisorile*, exilurile și armatele, cari impun unei mulțimi *de locuitori recunoșcerea aceleiași puteri*, să *stabiléscă o legătură morală între acei ómeni, așa în cât să fie considerați ca o națiune.*» Legea naționalităților, care trebuia să fie o lege de garanție, începe așa dar prin a nega până și existența acestor naționalități și prin a afirma — ceia-ce e fals, atât din punctul de vedere istoric cât și cu privire la drept, — că politicesce numai națiunea maghiară există. Pentru acest cuvânt, după cum am observat naționalitatea română nu recunoște această lege ca legitimă. Dar, cel puțin, *întru cât privesce pe unguri*, această lege, cu tótă nedreptatea pe care am dovedit'o, trebuia să fie basa dreptului public de astăzi; de aceea, o vom privi acum de aproape, în afară de orî-ce șovăire relativă la legitimitatea ei, ca să vedem cum funcționează și în ce fel s'aũ priceput maghiarii s'o aplice, în deosebı naționalității române (1).

(1) E cu neputință să nu recunoști cât sunt de fățarnice și de periculoase pentru ne-Maghiari principiile proclamate de legea naționalităților. Toți acei cari s'aũ ocupat de această lege aũ recunoscut'o. Iată ce ȳice doctorul I. Gumplovicz, de la Universitatea din Graz: «...Trebuie cu orî-ce chip să recunoșcem că această egalitate a drepturilor, nu e numai o vorbă gólă, și că în starea reală a lucrurilor, orî-ce alt nume ar fi mai potrivit, așa de pildă *legea de apăsare*». (*Das Recht der nationalitäten und Sprachen in Œsterreich-Ungarn*, Innsbruck, 1879). Și d. de Gubernatis, de la Universitatea din Roma, ȳice: «Ce fel de lege putea fi a-

Maî înainte de tóte însă, ce e o lege — maî cu sémă o lege rënduită să cârmuească nisce naționalități deosebite, să le astêmpere neînțelegerile, să facă să'și uite de ura atâtor veacuri? E un *modus vivendi*, e o regulă de purtare, care n'are valóre de cât prin aplicarea ei. O lege nu se póte aplica în bună credință de cât dacă e sinceră, și dacă coprinsul ei e dat sub o formă lámurită și precisă. Pe de altă parte, legea naționalităților are părți întunecóse cari sunt tot atâtea reserve mintale; aplicarea ei stă ascunsă în mieđu acestor reserve. De aceia legea naționalităților n'a fost de cât o prefăcătorie, o făgăduiala de ușurare, o ilusie a ochilor, și acel *modus vivendi* propus, o mască fățarnică.

În ce fel așa dar, ca să începem, aű înțeles Maghiarii egalitatea cetățenilor în Stat?

Acéstă egalitate trebuia să asigure elementului român, în adunările politice, o reprezentare proporțională cu numărul locuitorilor săi. Maghiarii însă, ca să scape de acéstă repede urmare a principiului egalității (1), proclamat de ei în ochii lumii, aű fabricat pentru Transilvania un regim electoral deosebit, purtând censul la

---

céstă lege din 1868 în situația etnică a țerei? Legea nu e lege dacă n'a fost făcută de Români și de Unguri împreună, într'o condiție cu desêvêșire liberă.» (*Scrisóre către d. V. A. Urechia*).

(1) Acéstă grijă era cu atât maî puternică cu cât era maî vechiă. Iată ce diceaű maghiarii în presa lor, chiar înainte aűntêului vot al unirei de la 1848, și pe când o pregăteaű: «... Să se facă unirea, căci unirea e puterea. Nici unul însă din luptătoriii cu minte aű națiunei nu póte fi prieten unirei fără condiții, căci urmarea unei asemenea uniri ar fi identitatea Constituției. Dacă aplicăm Transilvaniei sistemul reprezentăției din Ungaria stabilit pe principiul egalității aritmetice, care va fi sfêrșitul? Acela că, pe de o parte sunt cel mult 600.000 unguri și, pe de alta, 170 saű 200.000 saxoni și 1.300.000 Români: *cei mulți* vor apăsa pe *cei puținii*, și ast-fel, fără nici o descărcare de pușcă și dintr'o trăsătură de tibișir, Dacia se va constitui!...» (*Budapesti Hirado*, 1848, No. 842).

o cifră aproape de nouă ori mai ridicat de cât în Ungaria, și acesta cu gândul de a da la o parte pe Români, cari, în mare majoritate, alcătuiesc clasa țăranilor. Iată de ce, în momentul de față, sunt în Transilvania o mulțime de comune, cu o populație de douătrei mii de locuitori, unde din pricina ridicării censului, nu e nici măcar un alegător; în vreme ce pentru Maghiari, în vederea vechilor reguli feudale, sub culore de drept de vot legat de calitatea nobilului, și fără nici o condiție de cens, există un adevărat sufragiū universal. Circonscripțiile electorale sunt iar o cauză care strică mașinăria reprezentativă: 4 comitate maghiare și 15 comune urbane trimet un deputat pe 460 kilometri pătrați și pentru 17.000 locuitori, pe când în 11 comitate române e un deputat pe 1000 kilometri pătrați și pentru 34.000 locuitori. De altminteri împărțirea circumscripțiilor electorale e ast-fel socotită în cât, pe de o parte, populațiile române sunt cu multă îndemânare contopite într'unele zone ungare, iar pe de altă parte, teritoriile de vot pentru români sunt aședate așa, că alegătorul român e silit să facă 30 și 40 kilometri pentru a putea ajunge până la scrutin. Alături cu legea s'au ridicat apoi presiuni administrative fără sémén(1). Zadarnic încercară Români să lupte;

(1) Să cităm un exemplu dintr'o sută altele. În cercul electoral din Cehul-Silvaniei, alcătuit aproape numai și numai din Români, în 1884 se presintă un candidat român D. George Pop din Băsesci. Să ascultăm un ziar maghiar, *Ellénzek* din 25 Iunie 1884, cum povestesc alegerea: «E lucru sciut că, în acest cerc, 140 alegători maghiari au făcut să iasă candidatul lor în contra opt sau nouă sute alegători români. Șese sau șapte sute alegători români, de partea lui George Pop, aujunseră pe la dece dimineața la porțile orașului, când se începuse votul pentru cei doi candidați. Acolo fură primiți de armată, care, cu baioneta în vârful pușcei, le spuse că intrarea în oraș le e oprită. Președintele anunță în sfârșit la ce oră se va isprăvi votarea. Partea lui George Pop, care erea în mare majoritate, spuse președintelui că alegătorii au venit

aŭ fost siliți să sfârșescă prin a părăsi terenul de luptă. Anul 1887 e cel din urmă în care Românii luară parte la alegerile pentru legislație: un singur candidat român putu să isbutescă—un singur candidat din 417 deputați cari trebuiau aleși, un singur candidat care să reprezinte 3.000.000 de Români! Numai acest rezultat vorbesce în deajuns: drept acesta, în Octombrie 1890, Conferința română națională de la Sibiu hotărâ ca Românii să se abțină cu desăvârșire de la alegeri. Câți-va Maghiari, mai drepti și mai îngăduitori, aŭ recunoscut, în mai multe rânduri și cu putere, că atitudinea guvernului era nelegitimă și lipsită de sprijin în această privință. Un deputat ungar (1) a ținut în plin Parlament: «Prevedătoare e politica guvernului, care face că nu e un singur deputat român în această Cameră, cu toate că în Ungaria sunt mai mult de două milioane și jumătate Români? Legăturile noastre cu ei fi-vor ore îmbunătățite *dacă prin tot felul de mijloace 'i depărtăm din această sală?*» Și chiar ministrul Hieronymi, într'un discurs ținut de curând (2), a recunoscut această situație, ținând: «Am spus, și o repet, că trebuiesc luate în considerație dorințele *legitime* ale Românilor, că legea electorală a întregului Regat trebuie unificată, și că e nevoie să se ștergă deosebirea care există în această privință între Ungaria și Transilvania».

Orî-care ar fi monstruositatea unui asemenea sistem

---

de mult la porțile orașului, și că armata nu-i lasă să intre; orî-ce e de gâba. Alegătorii români sunt ținuți afară din oraș, și președintele proclamă pe Nemenyi (candidatul maghiar) ca reprezentant *ales*».

(1) D. Charles Eötvös, 11 Iulie 1891. Comp. *Réplique*, pag. 40.

(2) Discurs ținut în timpul trecerii sale prin Transilvania. Dar vorbele din el nu erau de loc sincere. Ministrul nu vrea de cât să liniștescă mișcarea română, ca să pôtă lua ofensiva în potriva Românilor cu mai multă putere. Aceștia aŭ și înțeles-o; de aceea nici n'aŭ vrut să vadă pe D. Hieronymi, lăsând gol împrejurul lui.

electoral, acésta nu e de cât una din plângerile cele slabe ale Românilor ; dreptul politic, într'adevăr, nu e o țință, e un mijloc. Singura ambiție de a lua loc alături de aceia cari se pretind stăpâni și umbra de glorie că poți să'i contradicți și să le înfierbânți debaterile, nu sunt făcute să orbescă pe Români. Perspectiva unei majorisări sigure ar lua acestei aparențe de dreptate orice însemnare practică : prezența Românilor la Dietă n'ar sluji de cât ca să se acopere mai bine desnaționalizarea întreprinsă de Maghiari. Rêul e în altă parte. Români sunt într'adevăr atinși în toate manifestările vieței publice precum și în cercul mai strimt al intereselor fie-cărui ; sunt nedreptățiți în relațiunile lor cu administrația și justiția ; drepturile lor de a se folosi de limba strămoșescă, cultivând-o, și de a urma credința străbunilor, nu sunt luate în sémă ; au fost loviți în crescerea lor, în școlile lor, în inviolabilitatea căminului părintesc ; întinderea progresului rasei lor voesc unguni s'o împiedice ; ei le amenință viitorul.

În administrație, — începând prin conducerea municipală și până la treptele cele mai ridicate de activitate, — Români n'au loc : cu multă dibăcie sunt înălțurați încetul cu încetul. Candidații la funcțiunile municipale sunt depărtați de către pretor, în virtutea puterei de care se pôte folosi după voe ; conșii supremi țin : «că opinia publică maghiară n'admite strecurarea funcționarilor de naționalitate română în posturile administrative și mai cu sémă în acelea în care ar fi în contact cu poporul(1)», și poruncile, ca să persecute pe capii municipalităților române, prescriu că «anchete disciplinare vor fi îndreptate în po-

---

(1) Așa bunióră contele suprem de la Bistrița-Naseud. V. *Réplique*, p. 69.

triva tuturilor primarilor cari nici nu vorbesc nici nu scriu unguresce (1)». Nu sunt aproape de loc funcționari cari să fie de o altă naționalitate de cât cea ungară ; în totă Ungaria, nu e nici măcar un prefect sau un sub-prefect român. Funcționarii, — de tréptă cât se póte mai jósa — cari s'au strecurat, din întâmplare, în administrație, sunt supuși unor ast-fel de neajunsuri, în cât Europa civilisată cu greu 'i-ar veni să le credă, dacă n'ar fi documente netăgăduite cari să le dea pe față. Dovadă e ordinul ne mai pomenit dat de președintele direcției pădurilor din Regatul Ungariei către administrațiile forestiere, prin care le ȳice să maghiarizeze numele funcționarilor (2). Și acesta nu e ceva rar ; administrațiile căilor ferate din Arad și din Cenad-Csaba fac tot așa (3). E un sistem general. «Nu le e destul că desnaționalizează numele orașelor și satelor, ȳice d. locotenent-colonel Hennebert, s'au apucat să maghiarizeze și numele de familie ! Ca să desnaționalizeze câți-va bieți funcționari de la drumurile de fier, le-a venit în gând idea, tot așa de odiósă cât e și de caraghiosă, să le dea alte nume, amenințându-i

(1) Ordinul contelui suprem Banffy, No. 63, din 1889.

(2) Cităm : «E un fapt regretabil să nu se găsescă aproape de loc în Ungaria o altă administrație în care se ved nume străine cum se ved la funcționarii pădurilor. Vrând, pe de o parte, să îndreptăm această stare de lucruri, și pe de altă parte, cum eu, mai marele vostru, nu vè vrea de cât binele, încredințat că, ast-fel mergând lucrurile, *maghiarizarea numelor e condiția unor foloase sigure pentru voi*, cred că e de datoria mea să vè atrag atenția asupra intereselor vóstre, și să *vè însufleșesc prin acesta pentru a scormoni o mișcare generală*. Vè îndemn în același timp să *înřádăcinați aceste gânduri în funcționarii subalterni*. *Maghiarizarea numelui vostru e de mult înlesnită*, căci n'aveți de cât să dați vice-contelui o cerere cu timbru de 50 c., împreună cu certificatele de botez ale copiilor...» (Ordinul din 16 Decembrie 1881, No. 101).

(3) *Réplique*, p. 78.

cu isgonirea pe toți aceia cari nu s'ar grăbi să primescă porecla sălbatică ce li s'a dat cu de a sila (1)». Tóte acestea, desprețuind legea Naționalităților care ȳice : «Capacitatea individuală va fi singura condiție cerută pentru primirea într'o funcție, și naționalitatea nu póte fi pedică la dobândirea unei funcțiuni sau demnități. Din po-trivă, *guvernul e silit să alégă pentru funcțiunile judiciare și administrative ale țerei, și mai cu sémă pentru funcți-unea de prefect, persóne făcênd parte, pe cât e cu pu-tință* (2) *din diferite naționalități și avênd noțiunile tre-buinciose limbei tot așa ca și cele l'alte aplecări*» (3). Ace-lași mod de a lucra se întrebuintează și pentru alegerea magistraților.

Cu tóte acestea, a atinge ast-fel straturile mai ridicate și în același timp mai bogate ale societăței române, nu e de ajuns : s'ar alege cu o asuprire pe suprafețe restrinse. Scopul este să se lucreze asupra mulțimei ; în partea straturilor adênci ale poporului se încercă să apese tirania și miseria ; tocmai de aceea, clasa țera-nilor e cea mai persecutată de tóte organele Statului, cât se póte de sistematic și fără milă. Administrația, poliția și sfișie ; geandarmeria se pórtă cu ei mai rău de

---

(1) Locotenent-colonel Hennebert, *Austria în 1888, rolul și misia ei în Europa*, Paris, p. 158, notă. — Vorbind de Români din Transil-vania, cari emigréză în România, D. R. Bergner ȳice : «...Sunt sute de doc-torți, de profesori, de funcționari și de redactori. Toți sunt ómeni cari aũ trebuit să părăsescă țara lor din pricina șovinismului maghiar, care le făcuse acolo viață nesuferită. Munca lor nu găsea loc dincolo de Carpați ..» (Rudolf Bergner, *Rumänien. Ein Darstellung des Landes und der Leute*, Breslau, I. W. Kern, 1887, p. 25).

(2) Acest «pe cât e cu puțință» e exemplul cel mai desăvêșit al re-servelor mintale de cari am vorbit mai înainte ; el a slujit în mâinele Maghiarilor de instrument de luptă și le-a dat voe să lovescă cu os-tracism elementul român.

(3) Legea Naționalităților, art. 44, par. 27.

cât cu vitele, îi asasină (1); justiția se pune la poruncile asupritorilor ca să-î despóie. Cererile, plângerile țeranilor români, tot trebuie făcut în unguresce — în disprețul legei Naționalităților (2); țeranii, cari au nenorocirea să nu scie unguresce, sunt dați în lături fără milă. Procese nenumărate, din cari unele țin decimii de ani (3), sunt îndreptate în potriva țeranilor ca să-î împedice de la lucru, să le ia ce au, să-î sărăcăscă. În multe comune, proprietarul, după 1848, s'a împotrivit pe față la dreptul de pădure și de pășunat pe care-l aveau vechii robi, așa că acești din urmă au fost siliți să deschidă proces de separație. — Acele procese, tă-

(1) În districtele Românilor și Rutenilor, se trimit geandarmi cari nu vorbesc de cât unguresce; ei chiamă un țeran care alérgă, îl strigă de trei ori în unguresce opresce, și, dacă nu stă, îl omórá pe loc. (*Koloman Tisza und der Maghiarische chauvinismus*, Marburg (Hessen), Reichs-Herold, 1889. Comp. Réplique, p. 140—145). Ast-fel fură omoriți la Zlatna trei Români, cincî la Mogoș și un număr și mai mare la Feldru. Aceste siliuri, aceste crime vor părea cititorului ne mai pomenite, așa că simțim nevoea de a le mai sprijini cu óre-care mărturisiri, pe cari maghiarii chiar să nu le potă tágădui. E sciută dragostea de care d-na Julieta Adam, autórea *Patriei Ungare*, a dat probe Maghiarilor. Iată cum vorbesce acéstă autóre despre crimele de la Feldru: «Fapte ca cele de la Feldru le plătescî mai târđiú ori mai curénd, fapte cari reamintesc vremea în care Franța întrégă se indigna la povestirea măcelăriei Ungurilor de către Austriaci. Ađi geandarmii maghiari trag în țeranii români dintr'un sat al Ungariei, fiind-că vor să se slujescă de dreptul de a numi un preot al lor și nu primesc pe un altul cu nume réu, pus cu sila de episcopul guvernului. *Patru-spre-dece răniti din cari cincî femei, și cincî morți* sunt pricopséla unei *đile* pe cari ó pote ori-care numi criminală». (Juliette Adam, *Nouvelle Revue* din 1 Iunie 1891).

(2) Legea Naționalităților, artic. 44, par. 23: «Fie-care cetățean pote să-și arăte plângerile în comuna lui, autorităței eclesiastice, municipale și funcționarilor ei, precum și statului, în limba părinților lui».

(3) Familia Zichy a hărțuit țeranii din comuna Lacul-Negru în timp de 173 ani fără să isbutescă a-î desmoșteni; contele Zichy însă a găsit, în sférșit, în tribunalul de la Oradea-Mare, în 1886, complicii pe cari dreptatea unгурescă ți dá tot-deauna seniorilor în potriva țeranilor.

răgănite câte douăzeci-treizeci de ani, au costat mii de florini; și, după ce tribunalele au fost silite să recunoască dreptul vechilor robi, printr'o sentință în bună și regulată formă, posesorii cari violaseră n'au fost condamnați la nici o despăgubire cu toate că dreptul civil obligă pe toți acei ce violază un drept să înapoieze cheltuelile procesului ce-au pricinuit (1).

Contele Zichy despóie de bunurile lor douăzeci și nouă de familii din Lacul-Negru. Baronul Carol Apor, *președintele tribunalului care judeca propriul său proces*, despóie trei sute de familii de țărani români, aflate în Tofaleu. Și tot așa merge.

Găsindu-se fără nici un sprijin în lege, amenințați de ori-ce lovituri, țărani încercă să se scape unul pe altul de suferințele lor; însă ori-ce societate mutuală, ori-ce asociație e disolvată, e lovită. De alt-fel, nu numai adunările țeranilor, ci toate adunările în general, suferă impilările guvernamentale. Așa, prin hotărârea ministerială, No. 4 290, din 4 Februarie 1890, Societatea studenților români *Iulia* e disolvată și se împedică crearea unei alte Societăți de Studenți *Minerva*. De trei ori opresc formarea la Arad a unei Societăți de cultură *Progresul* (2); la Cluj nu dau voie să se alcătuească o Societate pentru adunarea damelor române (3); adunarea institutorilor români din comitatul Sătmar nu e autorisată; o altă societate a damelor române din Sătmar (4) precum și a unei societăți de meseriași români în Alba-Iulia (5) și în Blaj iar sunt oprite; până și înființarea unui club român la Făget, e împedicală, sub

(1) *Memorandum* către Impăratul și *Indépendance belge* din 7 Maiu 1894.

(2) Decis. min. No. 79.516, din 28 Noembre 1890.

(3) Decis. min. No. 5.046, din 6 August 1890.

(4) Decis. min. No. 18.252. VII din 7 August. 1886.

(5) Decis. min. No. 84.717 din 1883.

pretext că mai e un club unguresc în acea localitate (1). N'am mai sfârși această enumerație ; dar a trebuit să dăm câte-va exemple precise, pentru a tăia scurt afirmărilor contrarii. După cum se vede, Românii sunt scoși din funcțiunile administrative ; magistratura le e închisă ; în armată nu trec nici o-dată peste gradul de căpitan. Mai mult, «nu le e îngăduit Românilor să fondeze nici un fel de societate, chiar dacă ar avea un caracter de trebuință publică, fie că ar fi vorba de societăți agricole sau de syndicate industriale, de intruniri de femei cari se indeletnicesc cu crescerea fetelor, de adunările literare ale studenților, etc. : dreptul asociației nu există pentru Români» (2).

Dar mai cu sémă în potrivea limbei române s'aũ îndreptat sforțările de desnaționalizare. Intr'adevăr, dacă limba nu formeză numai ea singură caracteristica naționalității, e cu toate acestea unul din attributele de căpetenie (3), — e forma gândirei, expresia sentimentelor. Limba, după cum a ȕis Schoeffle, «e capitalizarea simbolică a muncii intelectuale dintr'o națiune». Legea Naționalităților, în foarte multe paragrafe, îi regulază întrebuințarea (4). Legea, chiar și în această privință, e

(1) Decis. min. No. 26,392 din 26 Aprilie 1889. Asta nu împedică pe un publicist maghiar, D. Ovary, să scrie, în Franța, că libertatea înrînirii Românilor există «fără să întimpine vre-o pedică din partea autorităților».

(2) H. Gaidoz, *Les Roumains de Hongrie*, p. 23.

(3) Totuși, după cum spune E. de Laveleye, o societate flamandă a putut lua această devisă : «De taal is gansche het volk» limba este întręga națiune ; căci această fomulă este adevărată la începutul unei mișcări naționale. (*Revue des deux Mondes*, 13 August 1868). V. asupra importanței limbei din punctul de vedere al deșteptărei naționalității, de Parieu, *Principes de la science politique*, p. 305 și urm.

(4) V. § 2, 3, 6, și 8. § 21 : «Funcționarii comunali sunt obligați a se servi în relațiunile cu locuitorii comunei, de limba acestora».

§ 23. Fie-care cetățean pôte adresa reclamațiunile sale în propria sa

scrisă de géba. Limba maghiară e impusă pretutindenî : țeranul e silit s'o vorbescă, ca să aibă nițică trecere pe lângă agenții diferitelor servicii din stat. Și n'ar fi destul dacă s'ar mărgini numai să dea afară limba română din cercurile oficiale ale statului, căci tot ar rămâne comunitatea română și școla. Din această pricină persecuțiile în potruva școlilor românesci întrec într'adevăr toate marginile.

Legea Naționalităților, cu privire la acésta, începe prin a întemeia nisce principiiuri destul de largi (1); publiciștii maghiari, citând aceste dispoziții, n'aũ uitat să pue în evidență că, încă din 1867, sunt 1,500 școli primare românesci, și că «în timpul celor două-deci și șepte de ani de guvern unguresc, numărul s'a urcat până la 3.700»; că «în afară de aceste școli primare, sunt în Ungaria și licee, unde limba în care se predă e limba română» (2). S'ar părea că liberalismul maghiar a dat și dovada, de óre-ce, alături de fágăduéla din legea Naționalităților, se găsesc școléle. Cu toate acestea, admițénd adevéruul spuselor de mai sus, cereți acelor publiciști o modestă deslușire de statistică: cât il costă pe Stat toate școlile acestea? Îi veți

---

comună autorității eclesiastice, municipalității și funcționarilor săi, cum și statului, în limba maternă...» — § 24. «În reuniunile comunelor și confesiunilor, membrii avénd dreptul de vorbă pot întrebuința limba maternă». Tóte aceste dispozițiuni sunt violate. Ca Ex. comp. ordonanța ministerială din 7 Sep. 1875, No 43.721, impunând comunelor obligația de a se servi de limba maghiară în corespondență cu tribunalele.

(1) Legea Națională recunósce că «cultura generală este unul din scopurile cele mai înalte ale Statului»; că «acesta este obligat se vegheze ca cetățenii de orî-ce naționalitate cari forméză mase compacte, să pótă fi crescuți, pe cât posibil, în apropierea districtului unde locuesc și în limba maternă, până când începe cultura academică» (§ 17).

(2) V. L. Ovary. *Les Roumains de Hongrie et l'État Hongrois*, p. 42; de Pazmandy *Journal des Débats*, 27 Septembrie 1894.

vedea în mare încurcătură, căci Statul Ungar nu cheltuesce o para pentru instrucția și crescerea poporului român, după cum stă scris în legea Naționalităților (1). De géba sunt sdrobiți trei milioane de Români cu sarcini și cu biruri; banii lor slujesc să întreție instituțiilor unguři, pentru a cresce tinerimea maghiară în ura și disprețul pentru cele-l'alte naționalități. Cum trăesc prin urmare toate aceste școli de cari vorbesce Statistica? Sunt întreținute prin contribuții particulare, prin daruri în afară de bir, daruri pe cari le face cu mână largă tot poporul român. La Români a stabili școli naționale e, într'adever, *un drept de nu se ține minte*, și legea Naționalităților a trebuit să recunoscă acésta: «Cetățenii, comunele, bisericile, comunitățile eclesiastice, *de ori-ce naționalitate*, ȳice paragraful 26, vor avea pe viitor, cum avusese și mai înainte, dreptul de a stabili, cu cheltuiala lor, sau cu a unei adunări, instituții de educație elementară, secundară sau superiőră» (2). În acésta privință însă, persecuția e vedită, de netăgăduit; căci Statul ungar nu numai că nu urméeză ce ȳice legea Naționalităților (par. 17), cu privire la fundarea școlilor române, dar violéeză și vechiul drep recunoscut prin acésta lege (par. 26) Românilor cari vreaū să înființeze pe cheltuiala lor instituții de cultură. Ast-fel, prin adresa ministerială No. 23.337, din 14 Iuliū 1895, s'a oprit înființarea unui gimnasiū român la Arad, și, lucru vrednic de observat, Adresa adaogă că acésta oprire «e pentru present și viitor». Tot

(1) Iată cum se exprimă D-na Juliette Adam: «Ast-fel se găsesce abrogat art. 44 al legei din 1868, care recunoece Slavilor și Românilor dreptul de-a face studiile primare și secundare în limba națională, *căci românii n'au nici o școlă Românească cu toate impositile grele ce plătesc*» (*Nouvelle Revue*, 1 Februarie 1891).

(2) Legea naționalităților § 26.

ast fel apoi, de la 1881 încóce, populațiile române din 84 comune de gēba luptă să facă un gimnasiu în Caransebeș: zadarnic păstréză gata fendurile trebuinciose; guvernul se face că n'aude, și incuviințarea nu mai vine. Dacă există astă-dī școli românesce, acēsta e fiind-că sunt, cele mai multe, din timpī anteriori regimului maghiar. Absolutismul de la Viena a apăsāt naționalitățile mult mai ușor de cât liberalismul maghiar; ca să nu dăm de cât un exemp'lu, gimnasiul român din Beiuș, datorit generosității episcopului român Samuel Vulcan și înființat în 1826, a fost respectat de absolutismul austriac, și maghiarisat de Ungurī(1).

(1) Modul cum s'a făcut acēstă maghiarisare merită să fie cunoscut. La înființarea gimnasiului din Beiuș limba de propunere a fost cea latină. Gimnasiul, fiind însă în mod categoric destinat educațiunei Românilor, în 1851 Episcopul Vasile Erdely, patronul legitim al gimnasiului, de acord cu inspectorul școlar și cu profesorii, considerând că învățământul avea să se dee pretutindenea în limbile moderne, decise că cursurile se vor face de aci înainte în românesce. El nu făcea astfel de cât să se conformeze intențiunei fondatorului care dīsesse: «*In fra scriptus in emolumentum publicum, in primis vero in utilitatem et culturam nationis Valachiae... fundavissem*» — «*ac quoniam hoc institutum proferenter pro natione Valachiae fundatum sit*». Guvernul absolut din Viena, în 1851, recunoscū fără hesitare caracterul românesc al acēstei instituțiunii și aprobă decisiunea luată ca limba română să fie limba de propunere (decretul No. 2194/377, 1851, 8 Iulie). Sub regimul maghiar începură persecuțiunile. Mai întâiū șicane, după aceea episcopul, patronul gimnasiului, fu amenințat cu inchiderea institutului dacă nu se vor face reparațiuni radicale; s'a pretins înlăturarea profesorilor celor mai eminenți, sub pretest că erau daco-români. În cele din urmă, prin ordonanța ministerială No. 24,335 din 22 Iulie 1889, s'a dat ordin că, în locul limbei românesce eliminate, limba maghiară va fi introdusă ca limbă de propunere. Comp. Replica p. 54—55.

Acēsta nu împiedică pe un publicist maghiar să scrie: «*Cinci licee și 2 școli superioare sunt făcute pentru educația tinerimei române. În aceste școle limba în care se învață e cea română *Ei bine! să ne arate cine-va vre-o țară mai respectuōsă și mai îngăduitoare!**» (De Pazmandy, *La question transylvaine au point de vue hongrois*, in *Les Débats* din 27 Septembre 1894).

Afară de acest gimnasiu din Beiuș, liceul român din Nasaud e pe cale de a suferi aceeași sortă (1). Și chiar aceia cari nu sunt amenințați oficial de autoritățile Statului, trebuie să se lovească de tot felul de persecuții: presa maghiară îi califică de *clandestini* (2). Tote aceste fapte sunt cunoscute de aceia cari s'au ocupat mai de aproape cu afacerile monarhiei austro-ungare. «In nici o parte, dice locotenentul-colonel Hennebert, nu e voie să te gândești și să scrii alt-fel de cât un-guresce. Toți trebuie crescători un-guresce» (3). «S'au încercat prin toate mijlocele, spune d. de Rosny, prea de multe ori chiar prin mijloce cât se poate de contrarii moralei și dreptății, să facă să dispară elementul indigen, luându-i cele mai însemnate din caracterele etnice: limba, amintirea și tradițiile naționale, până și obiceiurile căminului părintesc» (4).

În școlile maghiare în cari ei îndrăsnesc să intre, Români, sunt batjocoriți, insultați; tinerimea ungară și profesorii ei se înțeleg de minune în această privință; «Valach turbat», «rob păcătos» și alte necuviințe la fel, se repetă la fie-care pas (5). Bibliotecile române

(1) V. L'Indépendance belge, 7 Maiu 1894.

(2) V. Ellénzek No. 113, din 11 Maiu 1884.

(3) Lieutenant-Colonel Hennebert *l'Autriche en 1888*, p. 165.

(4) L. de Rosny, *Les Roumains d'Orient*, Paris 1885, p. 126.

(5) Aceste expresiuni sunt stereotipe: «Buta Olahok», «Boeskoros, dühös Oláhok», «Dézsas Mocz» și alte asemenea. (V. Replica, p. 58 și Tribuna, No 121, din 11²³ Iunie 1894). Când tinerii români, cari cercetă școlile maghiare, făceau la începutul studiilor lor greșeli de pronunțare, ei erau apostrofați de profesorii lor cu cuvintele: Menjen az ördögbe oláhországba, hogy-ha nem akaarja ezt a szép nyelvet megtanulni. Ejsze majuk csak fogok, szajhösök, szedjek össze satorfaikat es pusztuljanak a pokolba Bukarestbe, sau «mergeti la dracu în România dacă nu vreți să învățați această limbă frumoasă; nu sunteți bunți de cât să vă perdeți vremea, flecarilor, strângeți-vă sdrențele și mergeți dracului la București».

sunt confiscate, ca în oraşul Lugoş; pe Români 'i împiedică să se folosescă de tradiţiile istorice ale satelor, locurilor, riurilor, etc. (1).

Orî-ce comunicaţie literară cu Regatul liber al României e întretăiată; producţiilor literaturii române, chiar celor mai nevătămătore, li se împiedică intrarea în Ungaria (2).

Te miri dar când auđi pe publiciştiî maghiari(3) susţinend că limba Românilor nu e persecutată. Ce doveđi daŭ ca să 'şi sprijine aceia ce spun? Se mulţumesc să cheme pe străini în provinciile locuite de Români, ăicendule să constate că aceştia urméză a vorbi românesce. Cu modul acesta însă ei nu daŭ probă de tolerenţa şi de liberalismul maghiar, ci de vitalitatea rasei românesce. Că limba română s'a păstrat, e lucru mai mult de cât vedit; s'a păstrat, împreună cu sentimentul naţional, fiind-că aceste două comori sunt încredinţate nu unui număr restrîns de ómenî, pe care'i poţi nimici saŭ înşela cu uşurinţă, ci unei glóte de trei milioane de locuitori, cari aŭ învăţat de alungul secolilor, meseria suferinţei. Religia şi, mai ánteiŭ de tóte, căminul părintesc, aŭ fost apărarea limbei românesce. Scriitorî străini poporulŭ nostru aŭ recunoscut'o din vreme: «Nicî o sforţare a guvernului maghiar, ăice d. de Rosny, n'a putut hotără pe Transilvănenî să se lepede de

(1) Agenđit guvernului nu sciŭ ce să mai imagineze pentru a maghiarisa totul împrejurul lor. Ei aŭ semănat ăara cu stálpî pe care aŭ înscris numirile cele noue maghiare cu cari aŭ botezat sate şi oraşe, cari din tóte timpurile aŭ avut nume slave. Diarul oficial publică în fie-care sáptămână lungî seriî de localităţi botezate a doua oară. (Lecot-colonel Hennebert, *L'Autriche en 1888*, p. 158).

(2) «In 1886 eraŭ nu mai puţin de 38 ăiare române din România a căror intrare era oprită în Ungaria». (H. Gaidoz, *les Roumains de Hongrie* p. 28).

(3) Domniî Ováry, de Pazmandy şi generalul Túrr.

limba pe care o vorbeau părinții lor; și chiar când nu le da voie să o vorbescă în școlile subvenționate de Stat, ei păstraū în sînul familiei, ca un lucru sfînt, amintirea accentelor melodiöse din Roma veche» (1).

Faptul acesta, pe lângă multe altele, n'a scăpat nici din vederea Maghiarilor. Pricepând că nu puteau a-junge să desnaționalizeze pe Români, nici prin ostracismul de care sunt loviți întru cât privesce funcțiile și însărcinările de Stat, nici prin introducerea cu sila a limbei unguresci în tôte afacerile publice, nici prin persecuțiile comunităților, Bisericei și școlilor, Maghiarii au lovit în familie. Nu s'au mai năpustit asupra tînerului Român, gata să intre în școlile publice, ci asupra copilului rînduit să mai rămîna încă la vatra părintescă. Prin faimösa lege din 1891, legea XV, Ungurii au alergat la instituția *asilurilor de copii*, ca să răpescă mamelor copii cari au trecut de trei ani și să'ı supue maghiarizării. Toți părinții, cari nu vor putea da probă că sunt în stare să vegheze la crescerea copiilor lor, sunt siliți să'ı trimetă în asiluri. E ușor de înțeles ce însemneză «să vegheze la crescerea copiilor», cu arbitrariul administrației maghiare, cu o populație rurală silită, prin munca ei, să 'și lase casa ca să petrecă cea mai mare parte din vreme la cîmp! În asemenea asiluri, fiind-că așa vrea legea, copii vor învăța unguresce din cea mai fragedă vîrstă, atunci când poți face orî-ce vrei dintr'ensul și când impresiile asupra spiritului sunt așa de vii; încă de la vîrsta de trei ani, vor cînta cîntece maghiare și se vor împetri în spiritul rasei cari apasă pe umerii lor cu tötă greutatea despotismului; și în felul acesta, Maghiarii trag nădejde că copiii de rasă romîna vor uita că sunt Români.

Din orî-ce punct de vedere am lua-o prin urmare, le-

(1) *Léon de Rosny, les Romains d'Orient, p. 127.*

gea Naționalităților a rămas cernelă pe hârtie; în mâinile Maghiarilor, a ajuns, după cum dice chiar un jurconsul austriac, «o fóie de hârtie cari suferă oi-țe» (1).

Depărtați de la administrațiile Statului, persecutați în bisericile și școlilor lor, ne mai fiind la adăpost nici sub coperișul părintesc, ce puteau face Români? Să protesteze în potruva acestor violențe și să lupte pe căile legale pentru menținerea principiului drepturilor lor; să se adreseze opiniei prin mijlocirea întrunirilor publice și prin presă?

Intru cât privesce întrunirile publice, plângerile Românilor ne învață că în Transilvania, tot așa ca și în Ungaria, nu e nici o lege care să le ție o regulă: adunările sunt cărmuite numai prin ordine ministeriale, supuse liberului arbitru al ministrului a tot puternic. De altmintreli, sistemul persecuției contra Românilor se întinde asupra întrunirilor publice.

Rămânea presa. Istoria persecuțiilor ungurescî în potruva gazetelor și publiciștilor români ar fi lungă de scris. Ne vom mărgini să'i însemnăm trăsăturile de căpetenie.

Mai înteiu, sunt, în Ungaria, două legi asupra presei: una liberală, aceea pe care o arată opiniei pu-

---

(1) Doctor C. Hugelmann, *Das Recht der Nationalitäten in Oesterreich und das Staatsgrund über die allgemeinen Rechte der Staatsbürger*, Graz, 1880 p. 52. Acastă afirmațiune am putea o sprijini prin o mulțime de mărturii emanate de la publiciști de ai tuturor naționalităților cari trăesc în Austro-Ungaria, dar credem că am stabilit în deajuns adevărul. Cu tóte acestea nu putem trece cu vederea declarația chiar a unor Maghiari: «Nu-i destul, dice între alii D-nul Mocsáry, deputat în dieta ungară, că acastă lege a naționalităților a rămas literă mórta în colecția legilor noastre... Este un fapt cunoscut că s'aú adus mai multe legi cari sunt în contra-đicere cu legea naționalităților de la 1868». (Mocsáry Lajos, *Akőzművelődési egyletekés a nemzetisegi Kérdése*, Budapest 1886, p. 38—40).

blice europene ca să-i dovedescă liberalismul maghiar, și care se aplică, firesce, gazetelor ungurești; și alta, aceea despre care nu se vorbește, ordinul imperial din 27 Maiu 1852, móscele regimului absolutist, pe care Maghiarii l'au păstrat cu religiositate ca un instrument de apăsare atârnat d'asupra capului Românilor (1). Până acum, e adevărat, *nici un publicist maghiar n'a fost urmărit în puterea acestui ordin*. Nu e numai atât. Procedura de presă cuprinde măsuri excepționale pentru Transilvania, țară alcătuită din Români, măsuri cari nu se găsesc în procedura privitoare la Ungaria. Ast-fel, în Ungaria, nu e nici o deosebire între procurorul Statului și simplii particulari: cine pierde procesul, plătește cheltuelile; din potrivă, în Transilvania, chiar dacă Ministerul public pierde procesul deschis, Statul e scutit de cheltueli. Acastă regulă nemaî pomenită dă o putere discreționară procurorului, care, ne mai având nimic de pierdut, urmăresce cu îndrăsnelă și cu îndârjire toate ȋiarele românesci; să mai adăogăm la acesta că e cu neputință să faci un ȋiar, în această liberală țară, fără să treci sub regimul cauțiunei (25.000 lei cauție), și lesne vom pricepe greutatele ce încercă gazetele ca să apară și să trăiască.

Dar cel puțin, găsesc publiciști români o garanție în juriul chemat să-î judece? Care e principiul acestei instituții eminamente democratică și socială? Juriul, e judecata aceluï urmărit, de egalii săi; e înlocuirea dreptăței printr'o apreciere vigurosă și strictă a judecătorului; e una din formele prin care națiunea participă la suveranitate; e triumful opiniei publice. Opinia publică trebuie prin urmare cu orî-ce chip să se resfrângă în juriu; și acest juriu trebuie să înfățișeze opinia publică reală,

(1) H. Gaidoz : Les Roumains de Hongrie, p. 23. Réplique, p. 101—110
Memorandul, litera E.

una în țară. Dar când, într'un stat, sunt stăpânitori de drepturi și desmoșteniți, asupra și asupra, câte cine-va vorbi de opinie publică? Sub domnia unui asemenea regim, ce însemnare poate avea opinia publică, dacă o luăm numai și numai din clasa acelor care au pus mâna pe drepturi? Instituția democratică și liberală a juriului a ajuns, în mâinile Maghiarilor, o armă ucigătoare, un instrument de dominație și de constrângeri. Deosebirea între funcționarea jurilor presei de la Pesta și de la Sibiu este o dovadă cât se poate de vădită. Curtea cu juri din Pesta, judecând pentru Ungaria, care e compusă numai din maghiari, o sândează fără îngăduire pe publiciștii români din Ungaria propriu zisă: redactorii gazetelor românești *Federațiunea* și *Albina* au simțit, de nenumărate ori, pumnul (1) guvernului, a juriului și a judecătorilor maghiari. Aceste diare au fost silite să 'și înceteze publicația. Pentru Transilvania, era Curtea cu juri din Sibiu, oraș saxon al cărei locuitori sunt, cea mai mare parte, de naționalitate germană; de aceea juriul presei era format în majoritate de germani; și în procesul diarelor românești *Observatorul* și *Cărțile Sătenului*, redactorii fură achitați. Maghiarii însă nu întârziară mult până să schimbe modul de a lucra. În urma a două procese (2), în mersul cărora juriul din Sibiu achită din nou pe invinovățiți, o emoțiune cu adevărat națională străbătu totă Ungaria; presa maghiară, fără deosebire de partid politic (3), lovi cu putere și îndrăsnelă în juriul din

(1) Servindu-ne de un cuvânt așa de energetic nu facem de cât să reproducem expresiunea întrebuințată de Maghiarii ei însuși; D-ny deputat Ugron s'a exprimat astfel în plină adunare a Dietei maghiare: «Când naționalitățile vor simți pumnul guvernului maghiar, atunci agitațiunile vor înceta ca prin minune». (Ovary pag. 57).

(2) Intentate D-lor G. Barițiu, I. Slavici și Corneliu Pop Păcurariu.

(3) Astfel «Nemzet», «Pesti Hirlap», «Pester Loyd», «Holozsvári Köz-lony». «Egytértés».

Sibiū. Baronul Blasiu Orbán, într'un discurs în care numea pe Români «șerpî fluerători» și «vipere încălđite în sinul maghiar», ceru guvernului să desfiiințeze juriul din Sibiū. Guvernul se grăbi se îndeplinescă această cerere, și Curtea cu juri fu strămutată la Cluj, centrul maghiarismului militant din Transilvania și a *Kultur egylet-ului* (Societate de maghiarisare). În felul acesta se alcătui un *juriu unguresc* ca să judece pe publiciștii români în aceste mișcătore desbateri, unde o națiune pleda pentru dreptul ei la viață. Orî cât de nedrept ar pare acest sistem, cititorul cu tóte acestea nu va păstra de cât o idee fórte slabă despre densusl; ca să-și dea cine-va bine séma, ar trebui să cunóscă requisitoriile ministerului public în diferite procese deschise Românilor. Unul din procurorii statului face apel la *patriotismul* juraților și le ăice să citescă nu numai articolele incriminate «dar să citescă și printre rënduri». Un altul le spune: «Dând un verdict de osëndire, vă veți îndeplini nu numai datoria de judecători, dar și pe aceea de Maghiari». Ar trebui de asemenea, pentru ca cine-va să pótă aprecia situațiunea excepțională făcută presei și publiciștilor români, să cunóscă fundamentele, ridicule, dacă nu ar fi fost odiose, ale acestor procese, și să scie numérul lor de necređut. «Procesele presei și pedepsele nu se mai numără, ăice d. Gaidoz, și, printre cei mai distinși scriitori români din Transilvania, nu prea sunt cari să nu fi făcut cunoscința cu închisorile unguresci». (1) Căci, dacă condamnările sunt dese pentru a descuragia gazetele, sunt în același timp și aspre pentru a da de gândit scriitorilor. În fapt, caractere, mai puțin încercate ca acestea, ar fi slăbit de multă vreme. Suferă ani și ani de închisóre, și unii chiar ani de *inchióre ordinară*, fă-

(1) H. Gaidoz. Les Roumains de Hongrie, p. 24.

cută la un loc cu reuă făcătorii, ca acele îndurate la 1890 de d. Mureşianu, în procesul *Gazetei Transilvaniei*, şi de d. Septimiū Albini, în procesul îndreptat contra *Tribunei*: d. Albini a fost închis în timp de şese luni în temniţa ordinară a tribunalului de la Sibiū (1).

Cu toate acestea, cu toate persecuţiile monstruoase, Maghiarii sunt siliţi să se mărturisescă ei singuri învinşi în întreprinderea lor de desnaţionalizare. Unul din şoviniştii cei mai îndârjiţi, d. Gustav Becsits, scriea: «Periu în Transilvania, cu toate că puterea e în mâinile noastre! Ar trebui să apăsăm ca o stâncă asupra elementelor (române şi slave) cari ne sunt vrăşmaşe. Ca o apă care curge încet, dar într'una, tot aşa ar trebui şi noi să săpăm poporul român. Szeklerii şi Maghiarii ar fi trebuit de mult să se întâlnească, mulţumită unei munci seculare, cum se întâlnesc lucrătorii cari din două părţi opuse scobesc un tunel sub un munte. Muntele românesc trebuia de mult să cadă în bucăţi» (2).

Orî-ce am face, nu putem ajunge să dăm o înfăţişare exactă a situaţiei făcute Românilor în Ungaria şi în Transilvania. Căci, ce putem noi? Să arătăm starea ţăranului, starea funcţionarului, a gazetarului său

---

(1) Câţiva publicişti maghiari au pretins chiar acum de curând că Români nu şi-au făcut pedepsa de cât în închisorile politice şi descriu aceste închisori în modul cel mai fantastic şi mai atrăgător. Ei diceau d. e.: «Că mulţi se reîntorc bucurosi într'ênsele». Cităm nume şi date pentru a pune odată capăt acestor contradicţii: adese-orî Români şi-au făcut pedepsa în închisorile ordinare în mijlocul criminalilor. Acum de curând d. Balteş, de la *Tribuna* a fost condamnat la 2 luni de închisoare ordinară, ca redactor responsabil; afară de acesta suma cauţiunii jurnalului a fost confiscată. La 5 Decembre 1894, d. Milan Popovici, redactorul ziarului *Zastava*, acusat pentru un articol «Golgota naţionalităţilor», publicat pe timpul procesului Memorandului, a fost condamnat de juriul din Szegedin la 18 luni de închisoare ordinară şi la 500 fl. amendă.

(2) Pesti Hirlap şi Magyar Polgár No. 6, din 1885.

a studentului. Acestea toate, însă, nu sunt de cât părți dintr'un tablou, părți rău luminate de la jumătate din lumina falsă care se produce când desfaci o parte dintr'un tot. Ar trebui să vedem întregul dintr'o dată, ca să ne putem bine pătrunde de sistemul asupritor; sfaturile, discursurile, scrierile unguresci, acestea ar trebui cunoscute. Totă această atmosferă de relațiunii alcătuiesc viața socială, lovesce în Români, îi rănesce și le face traiul nesuferit. Așa bunióră, am amintit mai sus că o societate de Studenți români, Julia, fusese disolvată; se poate, sprijiniți numai pe atâta, să pricepem, în această împrejurare, purtarea Maghiarilor față de Români? Tinerimea maghiară se întrunește ca să protesteze în potrive societății române Julia (1), și iată cum declară acesta: «Trebuie să ne încălțăm cismele, să ne luăm *spedele* și să ne ridicăm toți contra opincilor și cösei românesci». O manifestație e hotărîtă. Să lăsăm o fôie ungurescă, *Kolosvári Kezileny* (din 15 și 16 Maiu 1884) să ne-o descrie: «Tinerimea maghiară, formând un cortegiú impunător, a apucat pe o uliță... De o-dată avu loc o așa *demonstrație*, în cât chiar nouă ne pare rău de ea. Tinerimea a sfărâmat ferestrele localului Societății Julia și pe ale caselor a doi avocați români, *Coroianu și Isacu*». Dar presa, uitându'si rolul educator, se consacră în același timp să invenineze situația și să sufle vântul neînțelegerii și rësbunării. *Budapesti Hirlap* dice: E în interesul Statului ca maghiarismul să se întinđă în dauna celor-

(1) «Căci ne spune un diar maghiar — tinerimea română e crescută în ură contra limbii maghiare..., probă e că tinerimea română de la Universitate, cu toate că există destule societăți academice, (maghiare) a înființat o societate distinctă «Julia»; tinerimea maghiară de la Universitatea noastră va ține în grădina Banffy o adunare numerosă și va cere autorităților competente închiderea acestei societăți». V. *Ellenzék*, No. 113, din 11 Maiu 1884, v. și *Replika*, p. 118.

l'alte naționalități, să le cucerească și să le facă una cu el, și nu e nici de cum în interesul Statului ca acestea să-și întindă fruntariile limbilor și să facă să propășască starea lor socială.» (1) *Pesti Naplo* scrie: «In ce ne privesce, avem încredințarea că chestiunea naționalităților nu pôte avea alt sfârșit mulțumitor de cât maghiarizarea complectă a naționalităților; Ungaria orî va fi maghiară orî nu va fi de loc (2)». *Ellenzék* Ȋice: «Tinerimea română, eșind din școlile maghiare, cel d'ânteu lucru ce se grăbesce să facă este de a ataca Constituția și țara. De aceia e mai bine să rămăe necultivată și fiecare școlă s'o gonască din sinul ei» (3). *Szatmar* vorbesce Românilor ast-fel: «Te vom mătura afară din țară, popor ingrât și perfid. Dacă nu vă place de loc limba noastră, eșiți afară de aici. N'avem nevoie de trădători... Căci mulți arbori din pădurile de pe colinele noastre și mulțimea numerosă a corbilor așteptă trupurile vóstre (4)». Și pentru ca să avem, alături de toleranță și liberalismul unguresc, o trăsătură de vitejia și de nefățărnicia lui, Ȋiarul guvernamental, *Kolosvar*, scrie: «Puterea brutală singură pôte să facă impresie asupra acestei glóte necioplite... Trebuie să lucrăm în așa fel, în cât acéstă mulțime să simtă bine că noi, maghiarii, suntem o putere care nu înțeleghe de glumă și că, dacă lovim, nu ne pôte nimeni da înapoi loviturile (5)».

La nisce vorbe așa de odióse, cari dovedesc cea mai brutală violare a principiilor moralei politice și sociale, orî-ce comentariu e de prisos. Sub un regim guvernât de legi liberale, lupta legală dá orî-cărei revendicări putința de a se produce, omul găsesce orî-când un mij-

(1) *Budapesti Hirlap*, No. 199 din 1891.

(2) *Pesti Naplo*, No. 209 din 1888.

(3) *Ellenzék*, No. 92 din 1884.

(4) *Szatmar*, din 28 Februarie 1891.

(5) *Kolozsvár*, No. 66, din 21 Martie 1891.

loc cum se cade ca să 'și dea pe față ideile și sentimentele sale. Discuțiile, convingerea, cari sunt căile arătate pentru orî-ce reformă, îngăduesc lupta regulată, și progresul, orî cât ar veni de încet, e la capătul acelei lupte. Dar când, într'o țară, toate drumurile pacinice, cari duc la adevăr, sunt închise, când sunt luate toate mijlocele legitime de discuție, când hotărîrile legislative nu sunt de cât nisce curse întinse buneî credințe ca s'o surprindă, curagiului ca să'l sfărâme, ce e de făcut?

Grav lucru, crudă dilemă pentru un popor, când, cum e poporul român, nu vrea nici să iasă din legalitate, nici să capituleze.

Una din marile trăsuri ale caracterului românesc e răbdarea cu tărie ; Românul este tare fără violență, și curagios cu răbdare și tărie.

III.

Procesul Memorandului

Românii persecutați pretutindenea, în imposibilitate de a-și susține drepturile și de a se apăra pe drum legal, încercară un ultim lucru. Mai rămăsese factorul constituțional suprem, căruia nu i se adresaseră încă ; se căsniră să facă în cât plângerile lor s'ajungă în mod oficial și formal până la picioarele Tronului. O asemenea nădejde, care se pare aprópe o copilărie în acest secol de democratizare peste măsură, nu împedecă să fie, în țerile unde tradiția monarhiei s'a păstrat cu putere, un act de o óre care solemnitate. Ideea unei petițiuni naționale către suveranul Imperiului datéză, de alt-fel, de mult. După ce aũ fost goniți din Parlament unde își aveau locul lor și în urma unor zadarnice încercări de a intra iarăși, Românii, vedënd că nu puteau rėsbi în nici un corp constituit

al Statului, sfârșind toate mijlocele, și ca să nu rămână fără nici o apărare și fără organe imputernicite, care să pótă vorbi în numele lor, să vegheze asupra intereselor naționalității lor și să mențină spiritul de solidaritate care îi ținuse tot-d'a-una adunați, — se gândiră să se folosescă de circumscripțiile și de listele electorale, așa cum le stabilise legea, și să alégă ast-fel un Comitet însărcinat cu apărarea drepturilor lor pe drum legal. Ast-fel fu constituit la 1881. Partidul Național al Românilor din Transilvania și Ungaria : delegații acestui partid se întruniră în Conferență generală și se consfătură. Chiar din 1881, Comitetul publică un Memoriu, rënduit a însciința cercurile politice, memoriu care a apărut și în franțuzește. Conferințele ulterioare de la 1887, 1890, 1892 aũ hotărât, la rëndul lor, și ele, redactarea, de către Comitetul Național existent, a unui *Memorandum*, care trebuia să fie prezentat Tronului. În luna lui Martie 1892, Comitetul se întruni, la Sibiu, unde se dete citire Memorandului și se hotărâ ca, la 28 Maiu viitor, irevocabil să l presinte Impăratului.

Comitetul Național, credincios însărcinării ce promise, se duse la Viena sub conducerea doctorului Rațiu și de trei ori încercă fără folos să se apropie de Soveran. În imensul Imperiu rusesc, țărani din ținuturile depărtate aũ obiceiul să ȃică, când sunt loviți pe nedrept în treburile lor : «Dumnezeu e prea sus și Țarul prea departe», fără ca de alt-fel să se îndoiască, în tradiționalul lor cult, de dreptatea aceluia, care reprezintă în ochii lor pe însuși Dumnezeu. Pentru delegații țăranilor români nu rămâne nici această mângâere, că Impăratul era prea departe. Ori-cine își pôte închipui ostenela ce-și dete elementul maghiar din sferele politice conducătoare, pentru ca Francisc Iosif să nu primescă pe Români. Guvernul maghiar ajutat de presa devotată lui, exercită, în această privință, o pu-

ternică influență asupra împăratului. *Pester Lloyd*, organ guvernamental, îl amenință cu reîntorcerea evenimentelor de la 1848 (1). Româniî fură înlăturați, și nu putură vedea pe Suveran. Se hotărără atunci să părăsescă Viena; înainte îusă de a pleca și de a renunța cu regret la ultimul apel pe care voiaû să-l adreseze Împăratului, lăsară la cancelaria imperială, într'un plic pecetluit, petițiunea care coprîdea plângerile Românilor, adică *Memorandul* (2). Împăratul însă nu voi să scie ce era scris în el; Cancelaria din Viena transmise plicul pecetluit guvernului din Pesta, care, la rëndul seû, îl înapoie *neatins* doctorului Rațiû.

Membrii Comitetului Național, abia se întorseseră pe la casele lor, și persecuțiile și asupririle începură în po-triva lor. Scene sëlbatice, carî nu se mai pomeniseră de când cu năvălirile și devastările hordelor barbare, se repetară pretutîdenî, unde Maghiariî putură să se repedă asupra poporului român. Membrii Comitetului sunt atacați și poliția protege pe turburatori. La Turda, casa doctorului Rațiû este jefuită, mobilierul sfărâmat și aruncat, unguriî sfârșesc chiar prin a o dărâma și doctorul Rațiû cu familia sa abia putură scăpa și fură siliți să părăsescă orașul și să se ducă să locuiască la Sibiû, la Simleul-Silvaniei. Poporul maghiar de jos, asmuțat și ajutat de poliție, atacă nôptea pe toți Româniî; panica e cu atât mai mare, cu cât aceste scene aû drept complice întunerecul; loviturile sunt împrăștiate fără deosebire asupra ômenilor, asupra lucrurilor, asupra

(1) V. *L'Indépendance Belge*, din 7 Maiû 1894.

(2) V. o traducere francesă a Memorandului Românilor câtră M. S. Francisc Iosif I, prezentat la Viena în luna Maiû 1892, cu alte acte îportante relative la lupta națională a Românilor, în «*Programele politice ale Românilor*», Bucuresci, editura ligei pentru unitatea culturală a Românilor, 1894.

monumentelor; școlile și bisericile românești sunt atacate. La Arad, timp de mai multe zile, sălbătăciile se petrec în deplină libertate și pe strade au loc încăerări sengeróse. În tot timpul acestor zile de disperare, poliția stă nepasătore ori încurajață bandele, pe sub mână, dacă nu pe față. S'au vădut elevi, conduși de profesorii lor, ajungând instrumentul celor mai josnice atentate, sub masca demonstrațiilor patriotice (1). Violențele maghiare se aspiră mai cu seamă din ziua când Comitetul național, în imposibilitatea de a găsi un eho în între frontierele Imperiului, se hotărî s'arate străinătăței adevărata situație a poporului român.

Prin publicația Memorandului în mai multe limbi străine și prin răspunderea lui în toate țările, chestiunea Românilor din Transilvania intră, ca să șicem ast-fel, într'o nouă fasă și devine o chestiune internațională, de care opinia publică a întregii linii se ocupă din ce în ce mai mult. Maghiarii cari nădăjduiau că purtarea lor neomenescă nu va fi știută în străinătate și că resunetul plângerilor victimelor lor nu va trece peste frontierele Imperiului, se supărara foc și se hotărâră să lovescă. Presa maghiară duse o campanie neînteruptă pentru a influența guvernul, care de alt-fel n'avea nevoie să fie rugat; cu toate astea, atât părea lucrul de monstruos și de contrar dreptului public, în cât nu în-

---

(1) Aceste scene de violență au fost descrise de presa francesă atunci când au fost făptuite. V. l'Europe, din 17 Maiu 94, pag. 8: «La Turda, au avut loc turburări grozave, din care principalul episod a fost dărâ-marea casei D-lui Dr. Rațiu. Horda șoviniștilor maghiari, ajutată de grupuri de elevi de școlă, sub conducerea profesorilor lor și favorisați de poliție, a insultat și a batjocorit nu numai pe soția și pe copiii doctorului Rațiu dar pe mai multe alte familii române, ai căror capi se duseseră la Viena.... Lucrurile ajunseră așa departe că guvernul din Pesta se vedu silit se trimită forța armată pentru a asigura ordinea».

drăsneaă încă să încerce urmăriri judiciare. In Camera deputaţilor din Buda-Pesta, D. Ugron interpelă cu tărie guvernul; dar ministrul de justiţie Szilágyi trebui să recunoscă că «faptul de a adresa o petiţiune Suveranului nu putea fi considerat ca un delict». (1) Presiunile maghiare continuaă însă, şi nu se sfârşiră de cât după doi ani, luându-se hotărârea de a urmări pe autorii Memorandului.

Nu e trebuinţă să spunem ce era şi ce conţinea Memorandul; nu e de cât sintesa număróselor fapte pe care le-am reamintit: în el se cuprind tânguiriile şi revendicările Românilor, cari sunt espuse pe îndelete, cu demnitate şi adese-orî cu o forţe înaltă putere de gândire.

De ce erau învinováţiţi Româniî? Ei nu puteaă fi învinováţiţi *pe faţă* că aă adresat o petiţiune Suveranului Imperiului, de óre ce dreptul de a petiţiona e asigurat prin legile fundamentale ale monarchiei şi prin tradiţiunile de atâtea vécuri ale ţerei. Tóte naţionalitáţile din Imperiú se slujiseră în mai multe rënduri de acest drept, şi chiar Maghiarii, ei înşisi. Româniî mai cu sémă 'şi arátaseră plângerile lor de mai multe orî: în 1691, în 1879, în 1848, şi acum mai de curând, în 1866. La acéstă din urmă dată, tot doctorul Raţiú s'a dus la Viena, unde Impératul 'l primi şi citi petiţia poporului român. In acea petiţie se găseaă aprópe aceleaşi revendicări ca şi în Memorandum: 1) Se cerea respectul dreptului public al Transilvaniei, conform Diplomei lui Leopold, conform Sancţiunei Pragmatice şi conform articolului 6 din legea dela 1791, precum şi nesancţionarea unirei Transilvaniei cu Ungaria; 2) Se cerea aplicarea legei electorale, votată

(1) Gaidoz, *Les Roumains de Hongrie*, p. 25: Amcuretti, in *Revue bleue*, de la 19 Maiú 1894, p. 630.

de dieta Transilvaniei din 1864. Pentru ce erau prin urmare învinovați autorii Memorandului, de ôre-ce ei nu făcuseră alt ceva de cât să se conformeze legilor și tradiției? Li se imputa ôre că au publicat și răspândit Memorandul? Dar de câte ori petițiile adresate Suveranului mai fuseseră publicate și răspândite? In-
tre altele, petițiunea din 1866, de care am vorbit mai sus, a fost imprimată și împărțită pretutindenî. Jurnalele de pe vremea aceea i-au publicat textul și au comentat'o (1), fără să se fi gândit cine-va la vre-un proces (2). Se va dice pôte că, de atunci și până acum intervenind liberalismul maghiar, legislațiunea s'a schimbat și că codul penal unguresc din 1878 nu mai îngăduie lucrurile cu cari autoritarismul austriac se învățase. Da, dar voiă răspunde că chiar în urma punerei în vigore a acestei noi legi, Românii tot au mai putut să publice și să răspândescă plângerile lor: așa bunióră în 1882, prin *Memorialul* din Sibiū, care cuprinde revendicările Românilor cu desvoltări pe care *Memorandul* din 1892 e departe de ale avea într'ensul. În realitate Ungurii ereau în potriva Românilor pentru că ei se adresaseră *Impăratului*, iar nu *Regelui*,

(1) Ôre ce alta de cât a insulta bunul simț al moralei, însemnéză, a scrie, cum a făcut un publicist maghiar, că: «Memorandul era o scriere revoluționară și că este ridicul a pretesta că el ar fi fost o adresă către rege, și prin urmare la adăpostul ôri-căror urmăriri? Anarhiștii din Paris n'ar avea atunci de cât să trimită un exemplar din pamfletele lor incendiare Președintelui Republicei. Sunt curios să știu dacă acest subterfugiū i-ar lăsa nepedepsiți». (V. de Pazmandy, *Journal des Débats*, 27 Sept. 1894'. A compara pe D-rul Rațiū, care, în fruntea unei delegațiunii reprezentând națiunea română, cere Impăratului o audiență pentru a-i presenta Memorandul, cu Caserio, care înfășură într'o petiție armă lui omorătore, pe care anarhia o ascuțise în umbră, este o invenție lugubră, pentru care ôri-ce comentariū e de prisos.

(2) V. die Presse din Viena din 15 Ianuariū 1866: Bohemia, din Praga, din 5 Ianuaiū 1867—Comp. Barițiū, *Is'oria*, t. III p. 421 și următoarele.

pentru că duseseră petiția direct Suveranului, fără a se sluji de mijlocirea autorităților publice ungurești, pentru că merseseră drept la țintă pe deasupra capului poporului maghiar și mai cu sémă pentru că descoperiseră opiniunii publice europene faptele și purtarea autorităților ungurești. Cum însă toate acestea sunt învinuiri cari nu pot fi urmărite pe față, se gândiră la alt-ceva. Re-ese din actul de acusație al procurorului suprem din Cluj, No. 4412 din 1893(1) că acușaii au fost urmăriți pentru capitolele din Memorandum, în care ei se plângeau că uniunea Transilvaniei cu Ungaria a fost făcută fără consimțimentul poporului. Ca basă de urmărire se serviră de paragrafele 171 și 173 din codul penal, cari prevăd pedepse până la 5 ani închisóre, contra celor ce vor fi atacat pe față puterea obligatóre a legilor (2). Cetind numai aceste paragrafe

(1) După terminarea instrucțiunei, data procesului a fost fixată mai întâi pentru luna lui Ianuarie 1894. Guvernul însă dădu ordin fără ca să știe pentru ce, ca desbaterile să nu începă. Procesul începu în fine la 7 Mai și desbaterile n'au luat sfârșit de cat la 25 Mai 1894.

(2) Iată pasagiile încriminate :

«Dreptul istoric, întocmai ca și dreptul public al Transilvaniei, legile fundamentale, «Pragmatica sancțiune», asiguréză autonomia Transilvaniei într'o formă inatacabilă și poporul român, mai ales după proclamarea egalei îndreptățiri, la 1848, și după desvoltarea făcută în anii 1863—1865 în dreptul public, avea în acest act prețios suprema garanție pentru viața națională română pe viitor, și aspirațiunile lui naționale culminău în această autonomie. Contra vederilor politice dominante într'un șir de secolii, autonomia a fost, prin uniune, nimicită într'o formă injustă, contrară dreptului public și drepturilor elementelor libere, cari constitu-esc Transilvania, și fără a considera pozițiunea ei etnică și geografică și desvoltarea ei specifică, cari toate reclamă cu insistență această autonomie. Prin acest act poporul român se simte vătămat în drepturile sale istorice și naționale pentru că :

a) *Uniunea s'a enunțat fără participarea Românilor într'o formă corespunđătoare cu numărul lor și cu însemnătatea lor în această țeră, — s'a enunțat prin o dietă, care ca atare își avea reprezentanții săi pe*

incriminate ale Memorandului și textul codului penal pe care se sprijină acușăția, e lesne de văduț că urmărirea e cu desăvêșire lipsită de temeiũ.

Să observãm mai întâiũ de tôte, că votarea paragrafelor 171 și 173 ca și aceia a întregului capitol VI din codul penal, a fost precedată în Camera maghiară de

basa legilor electorale din anũ 1790—91 și a legilor din 1848, adică a legilor din timpul întunecosului feudalism;... b) de altã parte poporul român se simte vêtãmat prin acêstã uniune, pentru că, prin acel act, s'a lucrãt la efectuarea unei fusiuni fãrã considerarea legilor cari garantêză autonomia acestei țeri.

Uniunea și inaugurarea ei prin art. de lege 43 din 1868, sunt desconsiderarea fãșe a tuturor drepturilor poporului român ca element, care compune în absolutã majoritate vechia Transilvanie, precum și a tuturor legilor fundamentale, care asigurêză autonomia acestui Principat, sunt înlãturarea totalã a elementului român și o nedreptate atãt din punctul de vedere legislativ și juridic cât și din cel politic.

Am sub-liniat anume pasagiile pe cari mai cu sêmã s'a basat acușătiunea.

Acum dãm textul paragrafelor 171 și 173 din codul penal. §. 171 : «Orĩ-cine, prin cuvinte, spuse în public, într'o adunare, orĩ prin rêsândirea sau expoșiția în public de imprimãte, de scrieri sau de reprezentațiuni figurate, provócã direct comiterea unei crime sau a unui delict, va fi pedepsit ca instigator, dacã crima orĩ delictul a fost comis. Dacã provocarea a rãmas fãrã efect, ea va fi pedepsită cu cel mult douĩ anĩ de închisóre de stat, și cu o amendã de douẽ miĩ de fl., dacã ea nu cade sub dispoșiunile penale ale acestui cod.» § 173 : «va fi pedepsit cu 5 anĩ de temniță de stat maximum, acela care, în chipul enunțat în art. 171, atacã inviolabilitatea persoanei regelui, ordinul legal al succesiunii la tron, forma constituționalã a guvernului sau forța obligatøre a legelĩ; în aceiași situație se gãsesce acela, care agitêză contra dispoșiunilor particulare ale constituțiunii, contra uniunii cu cel-l'alt stat al monarhiei, contra comunitãței politice existentã între țerile cari compun statul unguresc, sau contra drepturilor legale ale regelui, ale dietei, ale comisiunelor dietei sau delegațiunilor».

Aceste articole fac parte din capitolul VI al cod penal maghiar din 28 Maiũ 1878, capitol intitulat : «Excitațiuni îndreptate contra constituțiunii, legilor, autoritãților sau reprezentanților autoritãților» (Traducere franțuzescã de D-nii C. Martinet și P. Dareste, Paris, imprimeria naționalã, 1885).

desbateri furtunose. Mai cu sémă § 173 a fost trimis Comisiunii de redacțiune care fu silită să facă ore-care schimbări; o preocupatiune statornică sare în ochi la orice pas al desbaterilor: se tem de înțelesul și de aplicarea acestui faimos paragraf. Intr'adevăr, o asemenea dispozițiune (și procesul Memorandului este cel mai isbitor și cel mai trist exemplu) ar fi putut ajunge, în mâinile unui guvern fără scrupul, o armă de temut și omoritoare pentru libera discuțiune. Starea de lucruri care împedică pe istorici să studieze trecutul, care interzice filosofului de a arăta viitorul, care osândesce spiritul de analiză și de critică să tacă, care încătușează judecata, această stare de servitute intelectuală și morală nu era fără precedente: istoria putea să servescă de învățătură la toți. În Roma crima de les-majestate era pedepsită într'un mod esemplar (1). Despotismul făcuse din acesta o armă teribilă: «tote acțiunile ajunseră, peste cât-va, crime de les-majestate: scrierile, cuvintele, până și tăcerea, cugetarea erau pedepsită tot ca și crima: *eadem severitate voluntatem sceleris quā effectum puniri jura voluerunt* (2)». Legislațiunile păstrară multă vreme, în arsenalul lor de luptă aceste principii tiranice; însă națiunile, cari respectă libertatea au sfârșit prin a da afară din legile lor orice dispozițiune care îngăduia persecuțiunii nejustificate și *processe de tendință*. În Franția mai cu sémă, «legea din 29 Iulie 1881 a înlăturat absolut toate *delictete arbitrate*, cari nu erau de cât reminiscențe din legislațiunile vechi *rătăcite în legislațiunea modernă*» (3).

(1) V. Digeste, Cartea XLVIII, titlu IV și în cod, cartea IX, titlu VIII.

(2) Chauveau și Faustin Hélie, Théorie du code penal.

(3) Garraud, Droit pénal français, 1891, t. IV, p. 126 Ast-fel «nici un delict de excitare la ură și la batjocura guvernului (decretul din 11 Aug. 1848 art. 4); nici un delict consistând în a turbura pacea publică, în a escita disprețul său ura cetățenilor unui contra altora. (De-

Și, cu toate evenimentele nenorocite din acești din urmă ani, cu totă crima odioasă comisă asupra persoanei șefului Statului frances, revisiunile, care modifică (1), în 12 Decembre 1893 și 28 Iulie 1894, legea din 1881, nu atinseră întru nimic principiul exclusivității proceselor de tendință. E adevărat că se vorbește încă în aceste legi despre *provocări*; dar, după cum atrage atenția D. Barbier, aceste provocări, pentru a fi demne de pedepsă, trebuie să fie *directe*; și pentru ca o provocare, când ea nu este urmată de efect, să aibă acest caracter, trebuie ca, prin firea și prin termenii săi, să escite pe față la comiterea uneia din crimele sau din delictele prevăzute de lege. Dacă ea nu cuprinde un apel la forță sau la violență, o instigațiune destul de clară pentru a face să se comită faptul material constitutiv al crimei sau al delictului, provocarea, oricât de periculoasă ar putea să fie, nu poate fi considerată ca o provocare directă și, din momentul acela, scapă de orice represiune.» Și acesta e foarte drept; căci, după cum ține un eminent criminalist, «o lege de presă nu trebuie să atingă chiar expresia cugetărilor, care ar constitui cel mult o depărtare de la doctrină și de la opiniune (2).

Acestea ține, să ne întorcem la codul penal unguresc. Se fac urmăriți în virtutea § 171. Ce ține acest paragraf? Ține că: «Oricine, prin răspândirea în public de

cretul din 17 Maiu 1819 art. 7); nici un delict de atac la morala publică ori religioasă (legea din 17 Maiu 1819 art. 8); nici un delict de atac la constituțiune, la principiul suveranității poporului....» (Garraud op. cit. t. IV, p. 142).

(1) V. asupra acestor modificări *La Revue Générale de Droit International public*, t. I (1894) p. 539 și urm. și Georges Barbier, Des modifications apportées à la loi sur la presse, în «Revue du droit public et de la science politique en France et à l'étranger», t. I (1894), p. 88 și urm.

(2) Garraud, op. citat, t. VI, p. 139.

imprintate, de scrieri, *provocă direct* la comiterea unei crime sau a unui delict... va fi pedepsit...» In cazul nostru, actul de acusație explică ast-fel basa urmărirei: «Orî-cine, prin răspândirea scrierilor în public, *provocă direct* la comiterea *crimelor sau delictelor prevădute de § 173*... va fi pedepsit... etc».

După cum vedem, elementul prim, pe care acusația este ținută a l' stabili, este deci *provocarea directă*; căci § 173 nu pedepsește delictele pe care le prevede, de cât atunci când aceste delictesunt comise «în chipul enunțat la § 171», adică prin scrieri sau imprimare care *provocă direct* la delictul din lege. Ce însemneză o provocare directă, am vădut'o în comentariul precedent al legii franceze: este acea provocare, care prin spiritul și prin termenii săi, escită formal la comiterea unui delict; este acea provocare, care coprinde un apel la forță sau la violență, o instigațiune destul de clară spre a comite faptul material constitutiv al delictului. Să se citescă, dupe asta, pasagele incriminate din *Memorand*, și se va constata că nu se găsesce în ele nici umbră de provocare, nu numai directă, dar nici chiar indirectă. Ast-fel se face că urmărirea este lipsită de ântêia sa temelie: mijlocul pe care l' prevede legea și prin care faptul demn de pedepsă trebuie să se producă.

Să nu ne mai ocupăm de § 171; să presupunem că această condițiune a *provocărei directe* este îndeplinită. Rămâne să descoperim, în *Memorand*, condițiunile chiar ale delictului, la cari se referă provocarea directă; rămâne să găsim ce pretinde § 173 și ce pretinde că vede în el actul de acusație, adică «*atacul forței obligatoare a legii*.»

Ce însemneză, din punctul de vedere al dreptului criminal, a ataca forța obligatôre a unei legi? In ter-

menți generală, a ataca un lucru, înseamnă a îndrepta contra acestui lucru o activitate de distrugere sau păgubitoare. În înțelesul acesta, a ataca *legea*, înseamnă a întreprinde orî-ce activitate îndreptată în potriva legii: noțiune vagă și neprecisă. Căci, în acest sens, a ataca legea printr'un imprimat, ar putea fi înțeles de la declarațiunea categorică, făcută în scris, că socotim legea ca și cum n'ar fi și că nu ne vom supune ei, până la comentariile, mai mult sau mai puțin aprobătoare, pe cari le-ar face un jurisconsult într'o operă de critică doctrinală. Oare codul penal maghiar a vrut să transforme, în articol de lege, o asemenea noțiune vagă și fără margini? Ar fi absurd să susținem că da. Ceea-ce o dovedesce mai mult de cât trebuie, este că § 173 al acestui cod, nu ține «a ataca legea» ci «a ataca forța obligatorie a legii». Și pentru ce legislatorul s'ar fi servit de această a doua formulă mai lungă și mai complicată, dacă această formulă trebuia să răspundă tot aceleași noțiuni ca și cea d'ânteu? Prin urmare, a ataca forța obligatorie a legii, nu este tot una cu «a ataca legea». Prin această «forță obligatorie a legii» înțelegem oare impecabilitatea ei din punctul de vedere al doctrinei, meritul ei cu privire la morală, sau teorie pură? Nu, căci aprecierea, pe care o face cine-va asupra unei legi, este o chestiune de judecată și de sentiment personal de educațiune, — adese-orî de credință; și această apreciere se bazează pe elemente variabile la infinit. Forța obligatorie a legii nu poate, prin urmare, să'și aibă baza juridică în acest sentiment pe care ni-l inspiră tot ceea-ce credem că este nemerit, folositor sau drept; un asemenea sentiment deșteptă noțiunea respectului iar nu a supunerii; și aceea ce datorim legii este supunerea, ascultarea prescripțiilor ei. Atacul forței obligatorii a legii implică, prin urmare, o jignire a puterii de aplicațiune, a legalității

unei legi, iar nu o jignire a valorii sale teoretice, a legitimității sale; a confunda aceste două noțiuni, însemnă a nu deosebi datoria de a asculta de o lege, de dreptul pe care-l are cine-va s'o critice. Una din aceste noțiuni intră în domeniul dreptului, cea-laltă în domeniul moralei. Când ȳic într'o scriere: cutare lege este rea, pentru că nu recunoșce cutare principiu, pentru că lovesce în cutare interes, pentru că nu ține sémă de cutare drept câștigat, în cazul acesta eũ îi fac critica și nu pot cădea sub lovitura codului penal, nici chiar sub a codului penal unguresc. A susține contrarul, însemnă a susține o absurditate, ceva monstruos. Ar fi cu totul alt-ceva și așî cădea sub lovitura codului penal, dacā aș ȳice într'o scriere: nu mē voiũ supune cutărei legi, sau îndemn pe concetățenii mei să n'asculte de ea. Când Proudhon ȳicea: «proprietatea e tot una cu furtul», nici nu mai e vorbă că el ataca temeliile chiar ale societății actuale, ataca întregul cod civil, ataca tôte legile; dar nu ataca forța obligătoare a nici unei legi, nu făcea de cât să se folosească de libertatea de discuțiune și de dreptul de a critica.

Dacă citim acum capitolele învinovățite din *Memo-randum*, vom găsi critici la adresa legii de unire și a legitimității sale, dar nu vom găsi nici un atac la forța obligătoare a acestei legi. Ce ȳic cei cari aũ semnat Memorandumul, și cu ei întreg poporul român? ȳic ei că unirea nu mai trebuie recunoscută de fapt? Proclamă ei în fapt autonomia? Susțin ei, de pildă, că cetățenii români nu mai trebuie să plătescă impozitele, așa cum erau stabilite de lege? Nu. Recunoscând obligațiunea legală de a se supune unirei, Românii nu fac de cât să'î critice legitimitatea, să'î dea pe față nedreptatea, să arate că unirea cu Ungaria le este prejudiciabilă și lor și Impăratului chiar,

de vreme ce întreține în sênul monarhiei discordia și ura de atâtea veacuri.

Să recitim *Memorandul* și ne vom încredința că, în afară de acest drept de critică de care s'aũ slujit Românii, nu mai e nimic alt-ceva; că e absolut cu neputință să se descopere cea mai mică urmă de atac la forța obligătoare a legii. Ast-fel fiind nici § 171, nici § 173, nu pot fi luate ca basă de urmărire. Acest întreg proces nu e de cât hotărârea de a nu lăsa pe Români în pace, și de a-și răsbuna(1); nu e proces, e o adevărată execuțiune.

Nu este numai lipsa de basă juridică a urmăririi, care dovedesce că acest proces nu este de cât o formă particulară a persecuțiunilor fără milă îndreptate în contra Românilor. Să admitem că textul paragrafelor 171 și 173 ar îndreptăți asemenea urmăririi; egalitatea cetățenilor înaintea legii n'ar pretinde ea ôre ca aceste urmăririi să fie îndreptate fără deosebire în contra tuturor acelor care ar ataca legile? N'avem ôre dreptul să ñicem, că este vorba de o adevărată persecuțiune de rasă, când Românii sunt urmăriți, pe când Maghiarii pot să atace pe față chiar bazele organizațiunii imperiului fără ca ministerul public să se gândescă măcar a protesta? Un mare partid politic unguresc cere, printr'o luptă violentă, despărțirea Ungariei de restul Imperiului; un mare partid cere prin discursurile și scrierile sale, independența patriei maghiare, și cu tôte astea nimeni nu se mișcă! Guvernul unguresc nu numai că nu urmăresce pe membrii acestui partid; dar, ceva mai mult, le cere, la ocaziune, și încă în mod umilit, concursul lor în Parlament (2).

(1) «Verdict care sêmănă mai mult cu un act de răsbunare de cât cu un act de justiție». (*Le Temps*, de la 28 Mai 1894).

(2) Ast-fel a fost cazul cu d-nul Wekerle.

Unde sunt deci paragrafele 171 și 173 din codul penal? Și nu sunt numai cetățenii maghiari cari se bucură de ocrotire. Un strein, fără drepturi politice în țară, un om care a trăit din copilărie în Italia, cu ura instituțiilor actuale ale Austro-Ungariei, fiul vrăjmașului neînblânzit al Austriei, fiul revoluționarului Ludovic Kossuth, se gândește, după mórtea tatălui său, să cêră naturalizarea și să intre în cadrele maghiare, și are tot dreptul.

Dar nici n'așteptă să i se dea titlul de cetățean, și deja începe lupta contra formărei actuale a monarhiei. Intr'o călătorie de recunoscere, pe care o face prin țara unгурescă, el declară în public că vrea să «schimbe transacția de la 1867, de vreme-ce ea e periculoasă pentru viitorul țerei»; bea «pentru patria maghiară independentă și care nu datoresce Austriei de cât raporturi de bună vecinătate». La Szegedin, el bagă de sémă că toți Maghiarii se învoesc asupra scopului final al sforțărilor lor, și că singurul lucru care îi desparte, este o chestie asupra momentului nemerit: unii cugetă că Ungaria nu este destul de puternică și că ceasul independenței n'a sunat încă, «eū însă dicea Francisc Kossuth, eū cuget că avem destulă putere și că vremea neatárnărei a sosit.» (1) Acésta nu e călătorie politică, este mai mult o amenințare la adresa Suveranului. Pretutindenī pe unde trece, sémănă, cu amêndouê mâinile, spiritul rêsvrătirei și propoveduesce ruptura; tóte amintirile lui, tóte dorințele, tot entuziasmul lui, iaū ca basă anul 1848. Uniunea austro-ungară nu deștéptă în el de cât amintiri de doliū; 1867 nu există pentru acest strein. La Debretzin, în inima țerei unguresci, chiar acolo unde, la 14 Aprilie

(1) V. Kossuth Ferenczy Korntazasa de Dénes Márton și Hollosy Geza, Budapesta, Belvárosi Könyvuyomda, p. 22, 48 și urm.

1849, Dieta maghiară pronunță în mod solemn *detronarea casei de Habsburg* și proclamă pe Ludovic Kossuth ca dictator» (1) ; la Debretzin, într'un banchet pe care loialismul maghiar 'l ofere fiului dictatorului, unui zurbagiü 'I vine în gând să ridice paharul în sănătatea Regelui Ungariei ; toți înșă rămân pe scaun și fulgeră cu privirea pe uriciosul personagiü, în vreme ce musica începe cântecul revoluționar de la 1848. «*Iay de hunz fut a nemet*», în care dinastia habsburgică e grósnic luată în ris.

Ce făcea în timpul ăsta justiția maghiară ? Ce făcea organele Ministerului public ? Ce deveneau paragrafele 171 și 173 din codul penal unguresc ? Legea amuțise și justiția ungurescă era blândă și liberală, căci streinul care trebuia să fie urmărit era Maghiar și viitor ungar. (2) Aci prin urmare nu e materie de proces și codul penal este în afară de cauză. Pe de o parte se urmărește o întreprindere de exterminare, și pe de altă parte se sprijină lupta pentru viață. În marea ceartă istorică și politică, care există de vécuri între Români și Maghiari, fie-care din aceste națiuni vorbesce în limba lui și 'și apără cauza. E de admis că un asemenea litigiü póte fi sfârșit prin violență de către una din părți ? Și dacă chiar am admite că forța brutală se póte impune dreptului, nu e odios să veđi că un atentat al forței încercă a se acoperi cu vélul

(1) A. Himly, Histoire de la formation territoriale des Etats du centre de l'Europe, t. I, p. 499.

(2) Departe de a urmări pe Kossuth, justiția maghiară nu pierde nic o ocașie fără a manifesta sentimentele sale de simpatie și de solidaritate cu partidul separatist. Ast-fel, procurorul general din Cluj a tras înaintea Curței cu jurași pe D. Pop Păcurariu, pentru un articol apărut în *Tribuna*, și în care erau combătute tendințele lui Kossuth. Curtea a condamnat pe D. Păcurariu la un an de închisóre. El a eșit bolnav și a trebuit să părăsescă țara.

unei formalităţi judiciare îngăduitoare şi care n'are nimic de a face cu justiţia? Un guvern şovinist şi plin de ură serveşte de instigator; un minister public urmăreşte fără text de lege, primeşte ordinele şi le transmite; un juriu ascultător esecută răsbunarea; iată întregul proces al Memorandului. Am vorbit de despotismul legii romane; dar dacă legea era mai aspră, cel puţin brutalitatea era mai puţin făţarnică; această lege voia să pună pe Prinţ la adăpostul orî-cărui atac, dar nu mergea până la a corupe pe judecătorii, până la a înjosi justiţia şi a face din putere un instrument de instigaţie la crime. Jurisconsultii din Roma 'şi făceau o datorie a povăţui pe juraţi să nu se lege de orî-ce aparenţă de crimă pentru a 'şi îndeplini rolul de curtesani, şi le diceau să caute faptele şi intenţia (1). Legea romană prescria ca acuzatorul care nu dă destule probe pentru acuzaţia sa, să fie supus la aceleaşi torturi ca şi victima, şi ca instigatorul, prin sfatul căruia fusese făcută acuzaţia, să îndure la rândul lui aceleaşi chinuri, pentru ca, dicea Împăratul Constantin, o egală răsbunare să iasă din toate crimele (2). În Ungaria, în acest dureros proces al Memorandului, instigator, acuzator, judecător, toate se confundă într'o singură persoană: Maghiarii ames-

(1) Hoc tamen crimen a iudicibus non in occasionem ob principalis majestatis venerationem habendum est, sed in veritate. Nam et personam spectandam esse, an potuerit facere; et an ante quid fecerit, et an cogitaverit...» (Modestinus frgm. 7. §. 3, Digeste, Ad legem Iuliam majestatis).

(2) ..... Sciat se quoque tormentis esse subdendum (si aliis manifestis indiciis accusationem suam non potuerit comprobare) cum eo, qui hujusmodi esse temeritatis reus deproehenditur. Illum quoque tormentis subdi oportet, cujus consilio atque instinctu ad accusationem accessisse videbitur, ut ab omnibus commissi consciis instituta vindicta possit reportari». Frgm. 3. Code, Ad legem Iuliam majestatis.

tecați în proces sunt și făcătorii de dreptate și temneri. De aceea procesul acesta a fost un adevărat scandal : «Acest proces așa cum e condus, — dice Dl Amouretti — este o adevărată parodie a justiției: președintele se arată de o părtinire care te revoltă; jurații insultă pe acușați» (1). «S'au vădut desbateri cum nu s'au mai pomenit în nici o țară civilizată : advocații impedează să apere acușații, pe cari jurații îi insultă după plac ; mărturiile favorabile traduse sau mai bine dis trădate din românesce în unguresce de interpreți de rea credință ; părtinirea judecătorilor arătându-se în tot timpul cu un cinism ne mai pomenit» (2). Advocații apărători au fost ast-fel tratați și supuși la amende atât de arbitrare, în cât au trebuit să se retragă ; de alt-fel rolul lor erea nefolositor, căci reaua voință a juraților sărea cât de colo în ochi. În tot mersul procesului, Maghiarii au o atitudine provocătoare ; insultă și brutalisază pe Români (3), pe care îi acuză că sunt plătiți de agenții ruși (4). Cu toate astea, cum a dis'o D. Flourens «nu se poate imputa Românilor nici o violență, nici un act ilegal, ca acele de cari sunt vinovați Ungurii la Turda, la Arad și aiurea» (5).

Restul nu e de cât o chestiune de formă ; procedura

(1) Revue Bleue, din 19 Mai 1894, p. 631. Doi jurați, numiți Gajzágó Mane și Bogdan Péter, publică contra acușărilor pamflete, în care se citește : «Doctorul Rațiu, care și-a ridicat mâna contra patriei și a avut ideea Memorandului nu poate scăpa de răsbunarea, de care e vrednică fapta sa» ; când apărarea observă acesta presidentului, avocatul care ridică incidentul este condamnat la 100 fl. amendă. (V. Journal des Débats, din 5 Iunie 1894).

(2) D. Garreau în le Siècle, din 28 Mai, 1894.

(3) V. Journal des Débats, din 5 Iunie 1894.

(4) Contesa Almasy, în Revue de Paris, de la 1 Aug. 1894. V. Journal des Débats, din 5 Iunie 1894.

(5) D-l Flourens, în La Patrie, din 9 Mai 1894.

e sfârșită cât se poate mai iute : acușații, fără apărare, nu mai jăcă de cât un rol curat pasif ; ei se mulțumesc să vadă cum se excamotează procedura, cum se falsifică justiția, cum se pregătește în grabă răsbunarea care îi amenința de atâta timp.

Procurorul general își face în urmă requisitorul ; susține, ca vai de lume, șubredele schele juridice pe cari a încercat să clădească urmărirea, și în apologia statului maghiar, e silit să atingă și câte-va puncte din Memorandum, cari îl cam încurcă și cari forméză un teren foarte arđător pentru Maghiari. Ast-fel pentru a lămuri condamnarea, pe care însu-și Impăratul a pronunțat' o despre unirea Transilvaniei cu Ungaria, votată în mod ilegal la 1848, procurorul superior se mulțumește să ăică că Ungurii n'au făcut decât o «*appellatio a Rege male informato ad Regem bene informatum* ;» ar fi fost mai bine inspirat amintind tuturoră acéstă regulă de drept a lui Papinian : «*Nemo potest mutare consilium suum in alterius injuriam.*» Representantul guvernului cere pedepse exemplare, în numele ideeii naționale și în numele Statului maghiar.

În fine, președintele dă cuvântul acușaților, ca să se apere ; dar aceștia sunt de mult lipsiți de advocați. Doctorul Rațiū, se ridică, în numele tuturor acușaților, și rostește, în loc de o apărare, o declarațiune din care ne mulțumim a extrage aceste câte-va bucăți :

«*Aceea ce să discută aici, Domnilor, este însăși existența poporului român !.*

«*Existența unui popor nu se discută, se afirmă !*

«*De aceea n'avem de gând să venim înaintea D-v., pentru a vă dovedi că avem dreptul la existență.*

«*Relativ la acésta, nu ne putem apăra în fața D-v., nu putem de cât să dăm pe față înaintea lumii civili-
«sate, nu așis sv pupritor, prin care se fac încercări să*

«ni se răpescă ceea-ce are un popor mai scump: legea și limba!

«Prin urmare, aici nu mai suntem acușați, suntem acusatari.

«Ca persoane, nu avem ce căuta înaintea acestei curți «cu jurați, fiind-că noi am lucrat numai ca mandatarî «al poporului român, și un popor întreg nu pôte fi a- «dus la bara judecătorească.

«Plângerile poporului român nu pot fi judecate de «un juriu exclusiv maghiar, care este și judecător și «parte.

«De aceea nu este de demnitatea poporului român să «se apere în fața juriului din Cluj. Acesta este o ches- «tiune politică și de Stat, care rezultă dintr'un proces «secular între națiunea maghiară și poporul autohton «român. Nu pôte fi vorba dar, de judecată. Ne puteți «osândi ca indiviđi, dar nu ne puteți judeca ca manda- «tari al poporului!

«De altmintreli și D-tră ați înțeles, că aici nu pôte fi «vorba de drept, ci de forță. Nicî nu ați mai încercat «s'ascundeți acesta, căci ați nesocotit până și formele «legale cele mai elementare, care, trebuesc ținute în «sémă și pentru criminalii ordinari aduși înaintea Cur- «teii cu Jurați. Lumea va auđi mirată că s'a găsit o in- «stanță judecătorească care a judecat nisce ómenî, fără «măcar ca aceștia să pótă avea apărători. Ați proclamat «sus și tare că forța birue dreptul, și nicî n'ați căutat «s'ascundeți în fața lumii cel puțin faptul că nu ne ju- «decați, ci ne executați.

«Nu ne mai cereți dar să ne facem complici al acestui «simulacru de proces, încercând să facem, din partea «nóstră, un simulacru de apărare. Din pricina violențe- «lor și insultelor, apărătorii nóștri au fost siliți să se re- «tragă. Presa a agitat opinia publică maghiară, represen- «tată prin juriul din Cluj, în contra nóstră și în contra

«întregului popor român. Am fost siluiți aici tot așa cum am fost terorizați de când am arătat lumii civilizate asupririle pe care le îndurăm. Mai pôte fi aici vorba de judecată și de apărare în înțelesul juridic al cuvântului? Nu; faceți ce vreți!

«Suntem nevinovați; D-vostre sunteți stăpâni pe individualitatea noastră fizică, nu însă și pe conștiința noastră, care în această cauză intrupază conștiința națională a poporului român. Dacă nu sunteți în stare să ne judecați, e un alt tribunal mai mare, mai luminat și de bună seamă mai nepărtinitor, care ne va judeca pe toți; este tribunalul lumii civilizate, care vă va osândi cu atât mai aspru, cu cât v'a osândit și până acum.

Conducându-vă, ca să ne condamnați, de spiritul de intoleranță, de un fanatism de rasă fără seamăn în Europa, nu veți isbuti să faceți alt-ceva de cât să dovedeți lumii că Maghiarii sunt o notă discordantă în mijlocul civilizațiunei!

«Declar prin urmare, în numele meu și în numele tuturilor colegilor mei acușați, că, pentru cuvintele arătate, nu ne putem apăra».

Acastă declarațiune făcută de președintele Comitetului național, în numele întregii națiuni, a produs un mare entusiasm printre toți Românii. A treia zi, jurații au pronunțat în unanimitate verdictul, într'o sală din care chiar damele române, soțiile acușailor, fuseseră date afară. Membrii Comitetului român fură condamnați la pedepse cari variau între cinci ani și două luni de închisore; în total două-zeci și opt de ani de temniță, împărțiți între patru-spre-zece condamnați, dintre cari doctorul Lucaciū a primit cinci ani (1). Emoțiunea

(1) Iată cum judecă un publicist maghiar, dl. Ováry, acest lucru: «Justiția maghiară a cărei indulgență contribuie până acum în mare măsură la îndrăsnela fără margini a Daco-Românilor, a lovit în sine, cu tôte că foarte slab, contra autorilor și răspânditorilor manifestului».

produsă prin această sentință fu colosală ; presa din lumea întrégă și-a exprimat indignarea ; toate sferile politice, toate țările înțelesesă că se făptuise o crimă ne mai auđită, de aceea cei mai cu vađă ómenii în politică, în litere și în științe, biciuiesă acest odios atentat contra cugetărei și libertăței omenesci.

De atunci, situațiunea n'a încetat de a fi foarte tristă pentru Români : persecuțiunile aű urmat mult mai aspru de cât în trecut. Toți aceia cari aű îndrăsnit să mérgă la Cluj, nu mai aű linisce a casă ; funcționarii comunali, notarii și alții, cari aű avut nenorocirea să-și manifeste simpatia pentru victimele procesului Memorandului, aű fost goniți fără milă din posturi, ca trădători de patrie ; jandarméria și justiția funcționeză ca în epocile resculate și revoluționare : preoții și învățătorii români sunt controlați și spionați, tinerimea școlară intimidată, ba chiar la tinere domnișóre li s'aű făcut procese pentru că 'și-aű manifestat simpatia către acușați și a le fi oferit buchete (1). Semnul cel mai inofensiv, care reamintesce că esistă o naționalitate nemaghiară, face pe toți reprezentanții administrațiunei de la cei mici până la cei mari, să iasă din marginile legii ; până acolo aű ajuns lucrurile, în cât învingătorile cu tricolorul național ale țeranilor și țerancelor române, sunt smulse și călcate în picioare, iar jocurile și cântecele populare române sunt oprite. Toți din toate părțile se asmut la persecuții. Opina publică maghiară găsesce că nu sunt de ajuns pedepsele cu

(1) Mai multe domnișóre române din Sibiu aű fost urmărite de justiția maghiară. Parchetul și-a întemeiat acuzațiunea pe art. 26 al codului penal unguresc, care pedepsesce, de la 15 zile închisóre și 200 fl. amendă, persoanele cari vor fi arborat embleme cu colori străine. Domnișórele aű mai fost acuzate pentru a fi agitat contra siguranței statului. Veđi asupra acestui proces de care totă presa mare a vorbit, *Indépendance belge*, din 15 Decembre 1894.

carî Curțile cu jurați încarcă pe Români pentru scrierile lor, și presa maghiară (1) pretinde o nouă interpretare, mai severă, a paragrafelor din codul penal unguresc: ar voi ca scrierile Românilor să nu mai fie luate ca delict, ci ca crime și pedepsite, nu cu maximul de cinci ani de închisore, ci cu pedepse variind între *cinci ani de muncă silnică și închisore pe viață*. Unii merg chiar până în a cere guvernului înființarea de tribunale speciale pentru a judeca presa română. Scopul vedit al acestei campanii este a reduce pe români la sleirea forțelor, lipsindu-I de conducătorii lor, aruncați unul câte unul în temniți (2).

Deputații nu scapă nici o ocașie în carî să nu împingă

(1) Așa d. e. Budapesti Hirlap și Ellenzék. Deja unul din principalele organe maghiare scrisese, cu ocașunea sentinței de la Cluj, următorele linii odioșe: «Ce păcat că frumoșă instituțiune de a trage în țepă pe adversari nu mai există! Chestiunea valahă ar fi resolută, și ce frumos spectacol ar fi pentru noi de a vedea capul șefilor români în vârful parilor cu colorî naționale române». (Magyar Hirlap, din 26 Sept. 1894).

(2) Româniî din Transilvania au avut tactica următore: Cu tôte că erau dispuși a merge cu toți în închisore, pentru a arăta poporului că sunt gata să sufere totul în lupta supremă pe care au angajat'o, ei au convenit ca numai câți-va să dea națiunei acestă probă indiscutabilă de civism; pentru a nu lăsa mișcarea fără direcțiune și fără sprijin alții, printre care trebuie să cităm pe d-nii Albini, Brote și Aurel Popovicî, au căutat un refugiu la frații lor din România. D-nul Albini, într'o scrisore patriotică și forte judiciôsă, se exprimă ast-fel: «Este evident că guvernul din Buda-Pesta vrea să facă tăcere imprejurul chestiunei române aruncând în temniță pe toți aceia carî prin cuvânt, prin presă și prin ori-ce alt mod se afirmă de apărătorî ai naționalității nôtres». D-l Brote, într'o adresă către președintele tribunalului din Cluj, a exprimat aceiași gândire cu multă energie: «Acela, ție el, care prin tôte mijlôcele caută să mă nimicescă, pôte fi judecătorul meu? Nu trebuie eu să am ferma convingere d-le Președinte că d-vostră mă citați înaintea Curței cu jurați, nu pentru a mă judeca, și pentru a mă lovi cu un verdict de condamnare hotărât dinainte de către adversariî noștriî politici?»

pe miniştrii în calea intoleranţei celei mai îndârjite : unul dintre ei, D. de Pazmandy (1), reclamă, în mijlocul comisiunii financiare, măsuri în contra clerului român, care, după dânsul, nu-şi îndeplinesce datoria ; vrea organizarea unei poliţii de Stat în Transilvania şi roagă pe guvern să ia toate şcolile române sub administraţia directă a Statului. Presa anunţă în fie-care zi că măsuri noi sunt pe cale de a fi scóse la lumină : că ministrul instrucţiunii publice, de pildă, lucrează la o circulară prin care interzice ori-ce ajutor bănesc, care ar putea veni din străinătate pentru asociaţiunile, instituţiunile şi corporaţiunile din Ungaria şi Transilvania. Se iaă măsuri legislative grave, printre cari aceia *a legii de colonisare*, în virtutea căreia fonduri considerabile sunt votate pentru înfiinţarea unei bănci unguresci, care să cumpere pământurile aparţinând Românilor din Transilvania, pentru a le împărţi şi a le da Ungurilor. Intreg arsenalul de desnaţionalizare este pus în lucru şi ne întrebăm cu drept cuvânt cam ce s'ar putea imagina mai odios de cât atât ? Se înţelege de sine că guvernul procede tot aşa de energic şi pe cale administrativă. Aşa, a fost disolvat ca ilegal Comitetul naţional care exista d'atât timp şi în acelaşi timp partidul naţional român este considerat ca o «mică adunare» (2).

(1) Unul din emisarii guvernului Unguresc, cari sunt însărcinaţi a influenţa opinia publică în presa francesă ; demersurile sale au fost foarte sever denunţate de «République Française» de la 13 Octobre 1894 şi de «Soir» de la 14 Octobre 1894.

(2) De la prefectul comitatului Sibiu. «Existenţa şi activitatea partidului naţional român neputând fi basată pe legile electorale, existenţa şi activitatea sa n'au base legale. Iată de ce Exc. Sa ministrul regesc unguresc de interne a bine-voit să interdică pentru viitor funcţionarea reuniunii care există sub numele de partid naţional român. Dacă nu veţi înceta ori-ce activitate pe terenul acesta, adică dacă veţi continua a lucra în această direcţiune, se vor lua în contra d-vóstră cele mai severe măsuri legale.» — Sibiu 20 Iunie, 1894 (S) Gustave Thalmann. O a doua ordonanţă, din 7 Decembre, a ministrului de interne Hyeronimi, a interdis din nou partidului naţional de a funcţiona.

Acest act arbitrar, care este chiar denegarea dreptului de existență tolerată a poporului român, produse o îndreptățită indignare, căci guvernul nu s'a mulțumit a scöte pe Români afară din viața oficială și politică a Statului, ci a voit să-i excludă și din viața socială a Imperiului: el a pus în practică amenințările söviniște: «Eși afară, popor ingrät și perfid...» Acésta era o provocare atât de vedită, în cât Româniî ridicară mânușa. Tarî în drepturile lor, Româniî făcură o intrunire solemnă de delegați ai națiunei; acésta intrunire, în ciuda tuturor amenințărilor, a avut loc la 28 Noembrie 1894, în mijlocul unei mulțimi de 8000 de delegați. Dacă, după obiceiul Românilor, ședințele aũ fost din cele mai demne și mai pacinice, raportul, făcut în numele comisiunei de d-l Russu-Sirianu, și hotăririle votate de adunare, aũ trebuit să probeze Maghiarilor că naționalitățile nu prea sunt pe cale de a fi intimidatö. Acésta intrunire a fost într'adevăr însemnată și călăuzită de disciplina cea mai entusiastă și cea mai luminată (1). S'aũ luat hotărări de o însemnatate escepționälă; între altele s'a hotărät convocarea unui congres al naționalităților (2). Dar abia se aflaseră aceste hotărări și

(1) Iată cum descrie organul, strein de neamul nostru, al tinerilor Sași din Transilvania *Kronstädter Zeitung*: «Acea mare de capete îndesate unul într'altul, acei ochi schänteitori ațintiți asupra buzelor oratorului, acea colosală aprobare care a urmat declarațiilor importante, acele lacrimi strălucitöre cari umpleău ochii când s'a vorbit de baioneta gendarmilor și când s'a pronunțat numele șefilor cari zac în temniță, acest sacru «nici o-data» când s'a vorbit de atingerea naționalității române reclamată de Maghiari, — töte acestea ne-aũ impus.» De asemenea *Deutsche Zeitung* din 2 Dec. 1894, care într'un lung articol de fond face elogiuri voiniciei și în același timp prudentiei poporului român.

(2) Iată aceste rezoluțiuni: 1° Partidul național român nu recunöște ordonanța ministrului unguresc, fiind ilegală și contrară constituțiunei, 2° Menține programul söu politic față de guvernul unguresc. 3° Protesteză contra persecuțiilor de tot felul îndreptate în contră-i. 4° Condamnă măsurile de maghiarisare luate față de poporul român. 5° Hotărăște de a participa la marele congres al naționalităților care va avea loc în curänd. 6° Mulțumescö ómenilor de stat și preseii streine, în spe-

ministrul de interne, interpelat în Cameră, anunță că va proceda cu toată severitatea contra Românilor și că nu va permite nici o dată întrunirea unui Congres al naționalităților.

După cum vedem, e o luptă desperată, o luptă fără sfârșit și fără milă: de o parte, Maghiarii, adăpostiți de fortărețele puterii; de cea-l'altă parte, Români, reținuți multă vreme de gânduri înțelepte și nefăcând de cât să se apere, dar pe cari inimiciii lor neîmpăcați îi împing din ce în ce mai mult pe căi primejdióse și necunoscute.

IV

Cestiunea națională română din punctul de vedere al dreptului public și al politicei generale

Ne este cunoscută situațiunea Austriei în ajunul dualismului; sémănă cu «acel cerc al iadului unde Dante a descris lupta desperaților în nóptea lor fără stele» (1).

cial celei din România, pentru interesul și simpatia ce le-au arătat-o; protesteză contra insinuării că ar urmări un scop iredentist.

(1) Emile de Laveleye, *L'Autriche et sa constitution nouvelle*, în «Revue des deux mondes» de la 1 Aprilie 1868: «Situațiunea Austriei este într'adevăr așa de extraordinară, așa de înghebată în formele evului mediú, că este peste putință de a găsi cuvinte chiar spre a vorbi de ea. Dacă vorbesc de națiunea austriacă, cel puțin óce naționalități vor ríde de naivitatea mea. Dacă vorbesc de imperiú, Ungaria va protesta, invocând numele seú istoric de regat al sf. Stefan, care n'a făcut nici o dată parte din imperiú. Dacă mă voiú servi de termenul: «țéřile ereditare» sau «Cisleithania» Boemia nu va primi să fie confundată cu cele-l'alte țéři, cărora li se aplică de obiceiú numele acesta. Dacă voiú risca cuvéntul «Provinciile austriace» îndată vor isbucni, în doué-deci de dialecte diferite, cele mai furióse reclamațiuni: noi suntem țéři independente, avénd existența nóstră autonomă, istoria nóstră, drepturile nóstre..... Iată ce chaos a făcut despotismul.»

D'atunci situația puțin s'a modificat: atât că cercul a fost împărțit în două, iadul însă a rămas același. În loc de a suferi în imperiul austriac, naționalitățile suferă astăzi în cele două divisiuni noi politice ale acestui imperiu: în Cisleithania și în Transleithania. La această primă schimbare trebuie să mai adăugăm încă o a doua: printre *desnădăjduiții* de odinioară este unul mai puțin: Maghiarul, care a trecut de o-dată din mijlocul împilaților, alături de împilătorul de mai înainte. Această transformare, a cărei câte-va faze principale le-am indicat deja, are trebuință de a fi precisată în rezultatele sale; este necesar de a defini, din punct de vedere de drept, situațiunea respectivă a popórelor imperiului în raport cu statul (1).

Când dualismul a fost pus în aplicare, situațiunea de drept era în imperiu, în ceea-ce privesce pe Maghiari și pe Români, cea următoare: Regatul Ungariei era autonom, principatul Transilvaniei era autonom; — cele două țări erau unite de imperiul Austriei cu legături mai mult sau mai puțin strânse. Într'adevăr, Sancțiunea Pragmatică proclamase deja, la 19 Aprilie 1713, *Uniunea indisolubilă* a tuturor statelor reunite sub coróna Habsburgilor (2); orî-ce s'ar dice era deja o uniune reală. Din punct de vedere de drept, Ungaria era deci pe un picior de perfectă egalitate cu cele-l'alte părți autonome ale monarhiei, în special cu Transilvania. Dacă ast-fel stătea lucrurile la inaugurarea dualismului, ce modificare a fost adusă de noul regim în relațiunile părților autonome ale statului? Nicî una, în ceea-ce privesce tóte cele l'alte părți au-

(1) Noi continuăm, bine înțeles, a ne pune în special din punctul de vedere ungaro-român.

(2) Aprobată în unanimitate de dieta maghiară: legile 1, 2 și 3 din 1723, promulgate la 6 Decembre 1724.

tonome, afară de Ungaria. În ceea-ce privește Ungaria, o modificare însemnată, mai cu sémă de fapt, a avut loc: prin acea numai că Ungaria a devenit parte contractantă la pactul dualismului, ea a renunțat în mod definitiv la pretențiile sale anterioare — de alt-fel nejustificate, adecă de a nu vedea în legăturile cari o uniaŭ de Austria de cât o uniune personală (1). Ungaria este deci astăđi, în relațiunile sale cu Austria, adevăratul tip al uniunei reale: uniune care există între însăși țerile, și care ne trebuind să înceteze cu dinastia, caracterizéză în modul cel mai precis acest specimen de relațiuni între două sau mai multe țeri (2). De aici decurge acéstă consecință indiscutabilă: că Ungaria nu mai forméză astăđi un stat deplin suveran, ci o divisiune autonomă a imperiului Habsburgic.

Să trecem acum la Transilvania. Autonomă în ajunul dualismului, de o autonomie nu numai de drept, dar de fapt, de o autonomie recunoscută solemn de puterile Suverane ale statului, de Impăratul, Transilvania este în ȝilele nóstre tot așa de autonomă de drept ca și în ajunul dualismului. Să nu se vorbescă de sancțiunea pe care a dat'o împăratul uniunei violente a acestui principat cu Ungaria, căci prin asta s'ar proba tocmai ce am ȝis noi, adecă, că *o situațiune de fapt*

(1) Legea XII din 1867 (12 törvényczikk...) art. 2 ȝice : «Acest contract fundamental și solemn, stabilind dreptul ereditar al ramurei femeiesci al casei de Habsburg, a declarat în acelaș timp că statele și țerile, cari, după ordinul de succesiune stabilit, erau supuse aceluiași suveran, vor fi stăpânite tóte împreună în calitate indivisibilă și inseparabilă. Conform acestui principiu formal proclamat, apărarea și menținerea siguranței comune prin unirea tuturor forțelor constituie o obligațiune mutuală și reciprocă care derivă direct din Sancțiunea Pragmatică.»

(2) Acésta e doctrina profesată la facultatea de drept din Paris de maestrul nostru D-nul Louis Renault, care, cu drept cuvânt, e considerat ca decanul profesorilor de drept internațional din Francia.

contrară dreptului este impusă țerei române. Ceea-ce s'a petrecut între Austria și Ungaria nu privesce de cât pe cele două porțiuni ale imperiului ; pentru Români, violenta complicitate, care a încercat să dea o formă legală unei inichități, este «res inter alios acta», un fapt care în mod legal nu le pôte fi prejudiciabil. «Libertatea consimțământului, dice Wheaton, este necesară pentru validitatea orî-cărui angajament, și contractele obținute prin forță sunt nule... Dacă ar fi obligatorii, cei slabî ar fi neîncetat siliți de amenințări și de violențe a renunța la justele lor drepturi. Notorietatea regulei că asemenea angajamente sunt nule, pune silințele făcute pentru a le obține prin forță, printre crimele cele mai rare ale omenirei.» (1) Dacă ânsă ni se reamintește că Transilvania fiind deja unită cu imperiul prin legăturile unei uniuni reale, acesta n'a făcut, sancționând uniunea Transilvaniei cu Ungaria de cât să cedeze Ungariei drepturile ce le avea el însuși, trebuie să răs-pundem că teritoriile nu se trafică ca patrimoniile private și că suntem departe de epoca când relațiunile de familiile și căsătoriile rotunzeau statele (2). Presupunând chiar, ceea ce dreptul internațional public n'ar putea admite, că faptul uniunii reale a Transilvaniei cu Austria să-î fi dat acesteia dreptul de a ceda Ungariei aceea ce-î aparținea, ce ar fi putut ceda Austria ? N'ar fi putut ceda decât ceea ce avea ea însăși, adică o Transilvanie deplin autonomă : «*nemo plus juris ad alium transferre potest quam ipse habet*». Este evident însă că asemenea drepturi nu se pot ceda ; căci este aici vorba mai puțin de drepturi decât de

(1) A. Wheaton *Eléments de droit international* ; Leipzig, Brockhaus, 1864, t. I. p. 241.

(2) Bella gerant alii ; tu felix Austria, nube.
Nam quae Mars alius dat tibi regna Venus.

raporturi între două suveranități. Admitem și noi că una din cele două suveranități este știrbită și consimțim să o presupunem ori cât de micșorată veți voi; cesiunea va fi cu toate acestea imposibilă. Intr'adevăr, ceea ce implică asemenea raporturi, sunt drepturi și datorințe respective, în special un drept al suveranității reduse la protecțiunea statului cu care e unită. Nu este însă indiferent de a avea îndatoriri către cutare stat mai curând decât către cutare altul, și nu este indiferent de a fi protegiat de cutare ori cutare suveranitate. Și de-altmintrelea trebuie să observăm că Ungaria nu ar putea lua locul imperiului austriac (astăzi imperiul austro-ungar) căci Ungaria ea însăși este o suveranitate redusă prin uniunea reală. Transilvania rămâne deci de drept, fără nici o îndoială, unită printr'o uniune reală cu Austro-Ungaria și nici decum cu Ungaria; Transilvania este o țară a imperiului bucurându-se de o autonomie seculară.

Din ceea ce am stabilit mai sus decurg o mulțime de consecințe: Înainte de toate Români revindicând autonomia Transilvaniei nu fac decât să rămână în legalitate și cer ca toți ceilalți să facă tot ast-fel, și de vreme ce un mare partid politic ungueresc luptă pentru nimicirea acestei legalități, partidul separatist este acela care face eforturi pe față pentru distrugerea pactului dualist. Este de observat că printre Maghiari, aceia cari propoveduesc mai violent persecuțiunea Românilor sunt separatiștii, aceia cari constituiesc partidul independenței absolute a Ungariei. Este în această purtare ore-care inconsecvență; căci, din momentul ce ei visază o Ungarie separată de imperiū, ce-i importă pe ei Transilvania și țările române? Independența Ungariei în raport cu imperiul, nu ar privi întru nimic pe Transilvania, tocmai precum uniunea Ungariei cu Austria, solemnizată încă o-dată prin dua-

lism, nu a atins întru nimic relațiunile Transilvaniei cu monarhia. Căci, ce legături ar mai putea esista între Români și Unguri în ziua în care acești din urmă s'ar deslipi de monarhie? Nici una. A cugeța alt-fel ar însemna a'și face mari iluzii; a spera că principatul român ar rămâne coronei Sf. Stefan ca un fel de zestre, ce dinastia Habiburgilor a dat'o Maghiarilor cu prilejul dealismului, ar fi o curată nebunie (1). Românii nu sunt deci, după cum pretind Maghiarii și după cum s'a țin câte o-dată foarte pe nedrept, supuși ai Regelui Ungariei, ci cetățenii ai Monarchiei, supuși ai Impăratului.

Și din acest punct de vedere trebuie să observăm că comitetul național român a făcut un act de mare înțelepciune politică, adresându-se împăratului Austriei direct și fără să mai trecă prin intermediul autorităților maghiare — mergând drept la șeful casei de Habsburg ca atare, și nu la acela, care nu este de cât în a doua linie rege al Ungariei, cum este principe al Transilvaniei și suveran al celor-l'alte state ale monarchiei. De aceea refuzul Memorandului de către Impăratul a fost o greșală politică. Impăratul ar fi trebuit să se gândescă mai mult, înainte de a umili pe niște supuși fideli în fața orgoliului maghiar. El ar fi trebuit să-și aducă aminte că naționalitățile nemaghiare au fost acelea, cari în decursul perioadei turburate de la 1848 până la dualism, au scăpat imperiul de o soluțiune iminentă, și că pe când tunul victorios al Prusienilor bubuia, nu erau nici Români, nici Croații, nici

---

(1) Acest punct este pentru Români foarte important. «Un partid maghiar considerabil, ține d. Novicow, vrea să suprimă ultimele legături cari unesc Transilvania de Cisleithania. Fără complicațiunile particulare ale cestiunei slave, lucrul acesta ar fi fost făcut de mult» (Novicow, *La Politique internationale*, Paris 1886, p. 106).

chiar Saşii, cari aplaudău înfrângerea şi doriau din toate puterile desmembrarea, ci Ungurii ei înşişi. Dar respingerea Memorandului n'a fost numai o greşială politică ; ea a devenit pentru Români un eveniment mai grav, de când Impăratul, nemulţumindu-se de a respinge delegaţiunea română, a retrimis Memorandul autorităţilor regatului unguresc. Făcând ast-fel, Impăratul a iovit în drepturile pe cari le-au Românii de a veni să cêră dreptate şefului monarhiei de care sunt legaţi ; şi lucrul este cu atât mai regretabil că demersul a fost din cele mai delicate şi mai respectuoase. Lăsând să se înţelégă limpede că Românii sunt abandonaţi, că sunt lăsaţi la discreţia Maghiarilor, ca anexă la ţara lor, şeful statului a făcut totul pentru a stinge în naţiunea română ultima speranţă pe care o avea de a găsi în limitele imperiului justiţie şi siguranţă.

Că Românii sunt în luptă făţişe cu elementul maghiar, Impăratul trebuia s'o ştie mai bine ca orî-cine, — căci nimeni nu cunoşce pe Unguri mai bine ca densusul ; el ar fi trebuit să 'nţelégă acêsta, căci însuşul a recunoscut solemn temeinicia tânguirilor lor şi, pe un timp prea scurt, le-a făcut chiar dreptate. Ca Românii să fie în luptă energetică şi intransigentă cu Maghiarii, nu e numai dreptul, dar şi datoria lor. Ceea-ce nu înţelegem însă este că Suveranul toleréază ca o fracţiune a imperiului să strivéscă pe cea-l'altă şi ca cei striviţi să fie tocmai aceia, cari au arătat mai multă credinţă şi mai multă alipire de casa Habsburgilor. Să comparăm atitudinea respectivă a Maghiarilor şi a Românilor. Cei d'ântéiū au pretins cu ameninţări respectul drepturilor lor, cei-l'alţi n'au făcut de cât să le solicite, cei d'ântéiū s'au aruncat în căile revoluţionare şi au făcut să curgă sânge în insurecţiuni teribile, cei de al doilea nu şi-au vèrsat sângele de cât pentru menţinerea imperiului, şi drepturile nu şi le apăără de cât pe

căi pacifice. Se comparăm purtarea celor două națiuni în timpul de față : Româniî, aruncați în temniță, strimtoratî, persecutați, puși în afară de lege și cu tôte aceste credincioși coroneî, servind cu lealitate statul, contribuind la sarcinile publice, fără ca o centimă să se întrebuinteze spre desvoltarea naționalităței lor; Maghiariî, din contră, liberi și favorisați, nefolosindu-se de independența lor de cât pentru a încerca, prin continue amenințări de ruptură, se impună politica lor exclusivistă și șovinistă : tot-d'a-una nemulțumiți, grupați pe față, cel puțin jumătate din ei, într'un partid ireconciabil, sêrbătorind cu sgomot pe reprezentantul tradițiunei de vrășmășie în contra Austriei, salutând pe Francisc Kossuth ca pe un salvator și mergend să aplaude la Debreczin blestemele îndreptate în contra Impêratului lor. Să aruncăm, din potrivă, o ochire asupra tuturor manifestațiunilor politice ale elementului românesc, și nimeni nu va putea tăgădui trainica sa alipire la imperiũ. Nicî o dată Româniî nu s'aũ intrunit, pentru a formula tânguirile lor, fără a adresa un salut respectuos șefului Statului. Nu există nicî un act politic important al acesteî națiuni care să nu începă printr'un jurământ de credință ; de la jurământul aprópe mistic, depus la 1848, pe câmpia libertăței de la Blaj (1), și până astă-đi. Nimic nu este mai

(1) Iată formula textuală a acestui jurământ : «Jur în numele Tatălui și al Fiului și al Sf. Duh, pe Dumneđeul cel viu, că voiũ fi credincios Impêratului Austriei și Principe al Transilvaniei, Ferdinand I, precum și Augustei case de Austria, că voiũ fi amicul amicilor Majestăței Sale și al patriei și inimicul inamicilor lor.

«Ca Român voiũ susține tot-d'a-una națiunea mea română pe calea dreptă și legală și o voiũ apăra din tôte puterile mele contra orî căruî atac saũ impilare ; nicî o-dată nu voiũ lucra contra drepturilor și intereselor națiunei române ; voiũ menține și voiũ apăra legea și limba românescă precum și libertatea egalitatea și fraternitatea. Pe principile

mișcător de cât să citești, cu ocasiunea procesului Memorandului, telegrama pe care acușații români, ași în temnițele maghiare, au adresat-o Impăratului în momentul când se îndreptau către Curtea cu jurați (1). Ne întrebăm deci, și nu putem înțelege, cum Impăratul s'a hotărât să refuze deputațiunea națională a Românilor și s'a putut hotărâ a părăsi supuși atât de credincioși.

Rațiunea acestei purtări trebuie căutată mai cu deosebire în cele câte-va cauze următoare: Mai întâi greutatea covârșitoare și desproporționată cu jumătatea sa numerică și intelectuală, cu care apasă Ungaria asupra afacerilor monarhiei. Acastă înriurire nejustificată, datorită temerei excesive, pe care o au cei din Viena, de a compromite edificiul atât de artificial al dualis-

---

acestea voi respecta toate națiunile Ardélului, dorind un egal respect din partea lor, nu voi încerca să apăs pe nimeni, dar nici eu nu voi suferi ca alții să ne apese pe noi; voi lucra după putință pentru a șterge iobăgia, a emancipa industria și comerțul, a apăra justiția, a face să progreseze binele umanității, al națiunii române și al patriei noastre. Așa să-mi ajute Dumnezeu. Amin».

(1) Iată textul acestei telegrame: «Poporul român din Transilvania și Ungaria, cel mai credincios gloriose case de Habsburg, care în timpurile cele mai critice au apărut cu bravură tronul și patria contra inamicilor externi și interni, neputând să mai suporte nedreptățile unui sistem de guvernământ îndreptat în spre distrugerea vieții sale naționale și religioase, cu tradiționala sa lealitate a făcut apel printr'un Memorand la Majestatea Văstră. Prin acest Memorand spunem că națiunea noastră este supusă la persecuțiunii sistematice și mai accentuate ca mai înainte și trimisă în persoana reprezentanților săi legitimi pe banca acușătorilor. În momentul acesta solemn când noi, membrii comitetului central al partidului național român din Transilvania și Ungaria, suntem trimiși pe această bancă, pentru a fi judecați din cauza prezentării Memorandului Maestății Văstre, și a publicării sale, aducem la prea înalta cunoștință a Majestatei Văstre această procedură de răsunare fără păreche în viața popoarelor. Al Majestatei Văstre cei mai credincioși supuși: Membrii comitetului partidului național român din Transilvania și Ungaria».

mului prin cele mai mici neînțelegeri, și nerușinării cu care Maghiarii abuzază de această slăbiciune constitutivă a imperiului, s'a manifestat de multe ori în modul cel mai evident (1); ea lucrează în cestiunea română cu maximu-î de intensitate. În a doua linie tactică întrebuintată de presa și guvernul maghiar și care are de scop de a face să creadă opinia publică precum și înaltele sfere politice din Viena, că mișcarea română nu este o mișcare națională, ci o simplă agitațiune datorită resvrătorilor, cari ascultă de o lozincă venită din streinătate (2). Cu chipul acesta pe lângă că se micșorează importanța revendicărilor române, se intimidază și sferele dirigente, indicându-li-se pericolul extern și aretându-li-se, ca un fel de gróză, perspectivele cestiunei slave, tot-d'a-una deschisă, și spectrul Rusiei, gata a pleda cauza lor și poate chiar a'î ajuta.

Am arătat în mai multe rânduri că mișcarea română, din contră, își are basa în sentimentul național al maselor adânci din țară, și Maghiarii ori-cât ar căuta ei să decapiteze națiunea română, umplând temnițele cu șefii ei, acesta, în ciuda tuturor opintirilor, continuă cu mai multă ardóre lupta seculară pentru libertate și independență. Pentru a putea face presiune asupra opi-

(1) Așa a fost de pildă când interesele lor exclusive împinseră pe Maghiarii a nesocoti convențiunea austro-română de la 1875, în special în ceea-ce privesce vitele; această împrejurare a provocat între imperiū și regatul român un războiū vama îndelungat, cu totul în detrimentul industriei austriace, care se plânse amar în mai multe rânduri. Asupra importanței nejustificate a Ungariei, mai cu sémă din punct de vedere frances, V. un articol din *Le Temps*, de la 11 Ianuarie 1895: «Tótă lumea scie că până ađi Ungaria, cu tóte că mult mai mică de cât cea-l-altă. jumătate a monarhiei, a avut o adevărată su premație în politica externă»

(2) Acastă lozincă, după Maghiarii, ar veni, aci din Bucuresci, aci din Rusia, care, pentru a turbura liniscea ungurésă, ar răspândi cu dărnicie rublele sale. Veđi, Contesa Almasy, *Hongrois et Roumains*, in «Revue de Paris» de la 1 August 1894, p. 639.

niunei publice, din imperiū, și mai cu sémă pentru a'și da o aparență de dreptate în campania lor de persecuțiune, Ungurii acasă pe Români de iredentism. Acésta este o acuzare calomniósă, care servește Maghiarilor ca armă de bătae; acésta este espresiunea unei temeri prefăcute, pentru susținerea căreia Maghiarii n'aũ putut aduce nici o probă, mai mult chiar, nici un indiciũ. I-am vęđut supunęnd la nenumęrate interogațiilor pe pacinicii țerani români, i-am vęđut făcęnd perchisițiuni domiciliare nóptea și điaua, ręsturnând arhivele redacțiunilor, ręscolind bagajele călătorilor; ce aũ găsit? Nimic.

Unde e decĩ marele complot al unei campanii dacoromâne? Unde este proba iredentei latinilor din Orient? Nu se vede óre, din tóte astea, că e numai o gróză inchipuită a Maghiarilor, de care se servesc ca pretext pentru a lovi?

Români, pentru a nimicnici aceste acușațiuni nejustificate, presintă probe irecusabile. Inainte de tóte lealitatea lor tradițională; căci la un popor cu un trecut de un ast-fel de devotament către Imperiũ, reaua credință nu se póte presupune. Apoi actele lor politice, demersurile lor, purtarea lor de tóte đilele. In fine atitudinea politică și discursurile Românilor din regatul independent al României (1). Dar atitudinea Români-

(1) A se vedea, pentru susținerea acestui adevěr, discursurile pronunțate de toți ómenii politici, atât în parlamentul român cât și în intrunirile publice, în special discursurile pronunțate de D-nul Sturdza, șeful partidului liberal, în ședința Senatului din 27/9 Decembre 1893 și în 7 Octombree 1894, în sala Orfeũ: «După mine, *iridentia română* este o invențiune a inamicilor națiunei nóstre; și aceia cari țin la ea sunt saũ vęnduți saũ slabi de ingeri și imbecili... Ori-ce tendință iredentistă este o tendință bolnavă, nebună, criminală; iată de ce din fericire aceste tendințe nu pot să 'și atingă scopul, și n'aũ nici o importanță politică... Inimicii neamului românesc đic și scriũ fără preget, că ces-

lor din regat ori cât ar fi de corectă și asigurătoare, ea nu împiedică pe opiunea publică ungară să se prefacă că este emoționată și presa ca și oamenii politici maghyari nu pierd nici un prilej de a formula noi acușaiuni (1) și de a ține, la adresa Românilor un limbagiū aprópe agresif (2). Nu ; românii nu se gândesc la o campanie iredentistă ; daca relațiunile între monarhia austro-ungară și Regatul român vor deveni din ce în ce mai dificile, răspunderea va fi a Ungurilor. Ceea-ce este învederat, este că un problem se agită și că acest problem interesază în cel mai înalt grad și monarhia habsburgică și România ; *cu voie sau fără voie*, acest problem, până la a lui satisfăcătoare deslegare, va atârna din ce în ce mai greu în cumpăna relațiunelor celor două țări și va determina din ce în ce mai mult orientarea politicei lor. Acest problem nu atinge numai politica internă a celor două țări ; el are o mai întinsă înrîurire. Se cuvine se fie cercetat, fiind-că interesază de aprópe politica generală, și pentru că atinge mai multe puncte delicate de

---

tia națională a fost inventată în regatul României și că ea nu este decât manifestațiunea grandomaniei noastre, căci nu ne mulțumim de teritoriul pe care ni'l a dat Dumnezeu, ci voim să întindem fruntariile noastre. Nimic mai fals. Chestiunea națională nu e născută în regatul României. Ea nu a luat naștere nici prin acțiunea noastră a celor din regat, nici prin a Românilor de dincolo. Ea s'a născut din injustiție și din inichitate. Ea a văduț lumina acolo unde justiția a fost suprimată».

(1) *Pester Lloyd*, care formulase din nou acușaiuni de iredentism la adresa partidului liberal și a șefului lui, d. D. Sturdza, în numărul său de la 30 Noembrie 1894, a fost nevoit să le rectifice în numărul său de la 13 Decembrie 1894, în urma unei scrisori de desmințire ce i-a adresat d. Sturdza.

(2) O telegramă de la 13 Octombrie 1894, prin care anunță «că Imperatul, într'o convorbire cu un deputat, a dis că atitudinea Austro-Ungariei cu privire la România va fi în viitor mai energică» (*Le Temps* din 14 Octombrie 1894).

drept internațional. Pentru a pune însă, în adevărata lor lumină, greutățile deosebite ce aceste puncte de drept public ridică și a le căuta soluțiuni conforme cu dreptul, trebuiesc stabilite mai întâi câte-va principii de ordine generală.

Societățile omenesci sunt într'o vecinică stare de schimbare. Ca și indiviđii, Statele sunt supuse legii transformărilor, care este de esența progresului chiar. A se ridica în potriva acestei legi este a încerca imposibilul, și este să încerci să oprești pe loc vremea, a voi să imobilizezi, în forma lor actuală, așezarea actuală a Statelor și relațiunile respective dintre popóre. A recunoște un drept pozitiv, nu este a'l proclama neschimbăcios (1). De aceea trebuie să se convingă cine-va de această noțiune că, atunci când dreptul internaționalul pozitiv —singurul fundament juridic de relațiuni între state— ia ca bază a acestor relațiuni tractatele, legislațiunile și obiceiurile, acesta n'o face pentru a imobiliza raporturile actuale de drept, dar pentru a face, pe cât se poate, transformările acestor relațiuni, mai pacinice și mai potrivite cu justiția. De aceea doctrina dreptului pozitiv și luminéză, prin principii conforme justiției și interesului umanității, soluțiunile pe cari le reclamă vrăjbele naționale.

Când într'o situațiune internațională dată, óre-carí elemente se află în joc, este neîndoios că, orí-ce modificare dinamică a unuia din aceste elemente importă celor-l'alte. Este asemenea neîndoios că, relațiunile internaționale ne fiind între tóte elementele la acelaș grad de intensitate, modificările uneia din aceste ele-

(1) «In interiorul Statelor, Constituțiunile sunt supuse unei legi de perfectibilitate, care dacă se disprețuiesce póte avea sancțiuni de temut. In limitele și relațiunile exterióre ale Statelor, este imposibil ca progresul societăței umane să nu fie fundamentul nici unei aspirațiuni legitime».

(E. de Parieu, *Principes de la science politique*, p. 296).

mente vor atinge într'un mod inegal pe cele-lalte. Ce se p $\acute{o}$ te dar face c $\acute{a}$ nd ocaziuni de invr $\acute{a}$ jbire se produc $\acute{i}$ n rela $\acute{t}$ iunile interna $\acute{t}$ ionale? Dou $\acute{e}$ lucruri : a se conforma ma $\acute{i}$ $\acute{a}$ nt $\acute{e}$ i $\acute{u}$ dreptului pozitiv $\acute{s}$ i dac $\acute{a}$, $\acute{i}$ n al doilea r $\acute{e}$ nd, t $\acute{o}$ te prescrip $\acute{t}$ iunile sale nu ma $\acute{i}$ pot fi men $\acute{t}$ inute, a nu adopta nici-o schimbare, care s $\acute{a}$ nu fie conform $\acute{a}$ regulilor pe cari le impun dreptatea $\acute{s}$ i interesul omenirei.

Deci, $\acute{i}$ n $\acute{i}$ ncercarea violent $\acute{a}$ de desna $\acute{t}$ ionalizare ce se $\acute{i}$ ncearc $\acute{a}$ a se s $\acute{e}$ v $\acute{e}$ r $\acute{s}$ i $\acute{i}$ n monarhia Austro-Ungar $\acute{a}$, aceste dou $\acute{e}$ principii sunt $\acute{i}$ n acela $\acute{s}$ timp $\acute{s}$ i cu acela $\acute{s}$ dispre $\acute{t}$ violate. Dreptul pozitiv nu este respectat : c $\acute{a}$ ci dreptul pozitiv este autonomia Transilvaniei, $\acute{s}$ i ac $\acute{e}$ st $\acute{a}$ autonomie este contestat $\acute{a}$. Principiile de dreptate $\acute{s}$ i de umanitate sunt c $\acute{a}$ lcate, $\acute{i}$ n transforma $\acute{t}$ ia ce voesc s $\acute{a}$ impun $\acute{a}$ acestui drept pozitiv, de $\acute{o}$ re-ce Ungurii voesc s $\acute{a}$ distrug $\acute{a}$ o limb $\acute{a}$, o credin $\acute{t}$ $\acute{a}$, o consciin $\acute{t}$ $\acute{a}$ na $\acute{t}$ ional $\acute{a}$, secular $\acute{a}$, pentru a le substitui o cultur $\acute{a}$ strein $\acute{a}$, pe care rom $\acute{a}$ ni $\acute{i}$ nu o voesc. Ast-fel c $\acute{a}$, prin ac $\acute{e}$ st $\acute{a}$ $\acute{i}$ ncercare de desna $\acute{t}$ ionaliza $\acute{t}$ ie, interese de ordine deosebit $\acute{a}$ se afl $\acute{a}$ angajate : interesul general $\acute{s}$ i interesul rom $\acute{a}$ n.

$\acute{i}$ n prima linie, interesul general al Societ $\acute{a}$ tei Europene, interesul civiliza $\acute{t}$ iei. Statele moderne formeaz $\acute{a}$, $\acute{i}$ n adev $\acute{e}$ r, o asocia $\acute{t}$ ie $\acute{i}$ ntemeiat $\acute{a}$ pe o temelie comun $\acute{a}$ de victorii, pe cari umanitatea le-a c $\acute{a}$ stigit $\acute{i}$ n contra barbariei, asocia $\acute{t}$ ie $\acute{i}$ n s $\acute{e}$ nul c $\acute{a}$ reia dreptatea nu p $\acute{o$ te fi nepedepsit nesocotit $\acute{a}$. Un drept de control reciproc nu s' $\acute{a}$ r putea refusa Statelor : asocia $\acute{t}$ iunea Statelor n' $\acute{a}$ r putea s $\acute{a}$ se desintereseze de turbur $\acute{a}$ rile ad $\acute{e}$ nci, pe cari dispre $\acute{t}$ ul principiurilor de dreptate $\acute{s}$ i de umanitate le ar provoca $\acute{i}$ n or $\acute{i}$ -ce societate organizat $\acute{a}$. C $\acute{a}$ ci nici o asocia $\acute{t}$ ie permanent $\acute{a}$ nu exist $\acute{a}$ f $\acute{a}$ r $\acute{a}$ drept $\acute{s}$ i f $\acute{a}$ r $\acute{a}$ obliga $\acute{t}$ ion $\acute{i}$ reciproce ale acelor $\acute{a}$ cari

o compun. *Ubi societas ibi jus est* (1). Printre cauzele cari opresc adesea violarea dreptului în detrimentul unui Stat, D. Renault pune în prima linie interesul celorlalte State amenințate de a fi obiectul unei asemenea jicniri; și el adaogă: «Ar fi de dorit ca această cauză să influențeze și mai mult, așa în cât să ocrotéscă Statele cele mici în contra măsurilor nedrepte al căror obiect ele pot fi din partea unui Stat puternic (2).» Nu s'aũ statornicit numai principiĩ în asemenea materie; s'a mers mai departe: s'a căutat să se asigure respectul lor printr'o sancțiune imediată. Cugetători, cu drept cuvânt din ce în ce mai stimați, aũ pus ca regulă de purtare necesitatea intervențiunei, dacă nu în tóte casurile, cel puțin în casuri grave, excepționale. Este de observat că chiar acei cari nu admit în principiu intervențiunea se cred obligați de a se depărta de opiniunea lor când este vorba de violarea drepturilor esențiale, precum este cazul pe care 'l examinăm. Grotius nu stă la îndoială de a declara că, printre motivele legitime de a interveni, trebuie pus «acela de a pedepsi un Stat care violédă legile umanității și ale societăței; căci este permis autorității constituite (și chiar este pentru ea o datorie) de a pedepsi pe vinovați; decĩ pentru că între națiuni nu este autoritate constituită și pentru că tóte Statele sunt sub garanția legii sociale, acestea trebuind să fie interesate ca legea socială să fie respectată, aũ dreptul de a pedepsi pe acela care o violéză într'un mod vedit» (3). În adevăr, dacă forța ar deveni între națiuni singurul resort de acțiune, cei mici și cei slabi vor deveni jucăria întreprinderilor celor mai criminale, fără a

(1) Heffter, *Le droit international de l'Europe*, edit. Geffcken. Paris, 1883, p. 5.

(2) L. Renault, *Introd. à l'étude du Dr. Intern.* p. 12.

(3) Grotius, *Le droit de la guerre et de la paix*, liv II, chap. 20, § 40.

putea să se apere. Dar «tote drepturile ce o națiune pôte să apere prin ea însuși, le pôte asemenea apăra prin ajutorul unei alte națiuni, chieamă să intervie», ne spune Pasquale Fiore, și autorul italian adaogă: «Putem admite intervenția ca legitimă, când este provocată de o națiune pentru a susține un drept ce n'ar putea să apere, dacă ar fi redusă la singurele sale forțe (1)». Și să nu se crêdă că este vorba, în spiritul acestor cugetători, când ei vorbesc de intervenție, de o mașină de acțiune primitivă, de un drept cu totul relativ și bun numai pentru o civilizație încă puțin înaintată, într'un cuvânt de un drept destinat a fi respins pe viitor. Din contra, Bluntschli ne spune că «nu 'mî pare imposibil ca dreptul internațional să devie mai puțin sficios pe viitor și intervenirea să pôtă fi autorisată când un Stat nu respectă în destul legile umanității (2)». Ideea de suveranitate a Statelor nu oprea pe Bluntschli, căci «suveranitatea nu însemnăză nici independența absolută nici libertatea absolută. Statele nu sunt ființe absolute, dar persóne ale cărora drepturi sunt mărginite. Un stat nu pôte să pretindă de cât la independența și la libertatea compatibilă cu organizația necesară a umanității, cu independența celorlalte State și cu legăturile cari unesc Statele între dênsele. Nici un Stat nu pôte, în contra dreptului internațional, să facă apel la suveranitatea sa pentru că dreptul internațional are de bază nu bunul plac al Statelor, dar drepturile și interesele generale ale umanității (3)». Baronul Charles de Martens, vorbind despre revolta în contra patriei mume, care a fundat Independența americană, pune într'un mod și mai

(1) Pasquale Fiore, *Nouveau dr. intern. public*, trad. Padier-Fodéré, Paris, 1869, t. I, p. 244.

(2) Bluntschli, *Le dr. intern. codifié*, *Introduction*, p. 19.

(3) Bluntschli, *op. cit.*, p. 88 și 89.

direct cestiunea, dicând: «Acest război, care trebuie să fie considerat ca evenimentul cel mai important al secolului XVIII, a agitat în acelaș timp o cestiune de o înaltă importanță, aceea de a se ști până la ce punct indiviđii pot fi considerați ca resvrătitori, și prin urmare, când este oare permis de a împiedica pe o putere streină, *în timp de pace*, de a îmbrățișa cauza lor, fără a viola principiurile dreptului ginților(1)»? La aceste considerațiuni doctrinale pot să se adauge considerațiunile puternice de fapt. Intervențiunea a fost de practică internațională foarte frecventă; unele epoce au înregistrat serii. Mai cu sémă, din punctul de vedere care ne ocupă, există precedente numeroase și însemnate. De alt-mintrelea, nu Austria ar putea să se plângă în contra acestei teorii, pe care dânsa a practicat-o adesea-orî. Ast-fel, de exemplu, ea proclamă, la 7 August 1791, în unire cu Prusia, declarația de la Pilnitz în favoarea restabilirei tronului lui Ludovic al XVI^{lea}, «brutală intervenție tot atât de nerușinată cât și de neîndemânatică (2)»; ast-fel o găsim făcând parte din Sânta-Alianță, îndreptată în contra mișcării independentei popórelor; ast-fel ea încheia cu regele Neapolului și al Toscanei tractate având de scop de a opri orî-ce reformă liberă *în constituția internă*; tot în acest sens se pronunță la Congresul din Troppau și din Leibach, ceea ce atrase, în 1821, o intervențiune armată violentă, disoluția Parlamentului napolitan și o

(1) Ch. de Martens, *Nouvelles causes célèbres du dr. des gens*, t. I, p. 70. În acelaș sens V. Vattel, *Le dr. des gens*, liv. II, chap. 4556; Arntz, în *Revue de dr. intern. et de lég. comparée*, t. VIII (1876), p. 673; Rollin Jacquemyns, în *Revue de dr. intern. et de lég. comparée*, t. VIII (1876), p. 293 et 571. V. și Bonfils, *Manuel de dr. intern. public*, Paris, 1894, p. 161; Despagnet, *Cours de dr. intern. public*, Paris, 1894, p. 190.

(2) Despagnet, *op. cit.*, p. 194.

ocupație austriacă de trei ani; ast-fel o regăsim în Pentarchia europeană și tot ast-fel practică intervenția oficiasă din Decembre 1851 pe lângă Victor Emanuel. Dar Austria nu s'a mulțumit de a practica intervenția la alții; ea a admis'o, a solicitat'o la dânsa; legitimitatea monarhică făcu apel, în 1848, la Rusia pentru a înăbuși resvrătirea ungară. Decî ni se pare că s'ar putea susține, cu drept cuvânt, că ceea ce a fost bun pentru apărarea unei dinastii ar fi și mai bun încă pentru apărarea unei naționalități. Și acésta s'ar putea susține cu atât mai mult că, printre naționalitățile cari aũ fost chemate la viață în cursul acestuï secol, nici nu prea sunt cari să nu fi fost ajutate să se ridice printr'o intervenire a marilor puteri: ast-fel s'a regenerat Grecia, ast-fel s'a constituit Belgia, care fusese ținută de Olanda numai din spirit de vrăjmășie în contra Franciei; ast-fel s'aũ format statele Balcanice. Și nici Ungurii nu ar putea protesta în contra principiului intervenirei, de óre-ce, de la sdrobirea lor la Vilagos până la dualism, aũ solicitat într'una intervenirea străinului: ei chemaũ armatele năvălitóre cu rugă fierbinți și proclamaũ sus și tare că orî-ce străin, care ar face răsboiũ Austriei, ar putea compta pe concursul lor (1). Am fi dar ispitiți, pentru mai multe rațiuni temeinice, să susținem că o intervenire în favórea naționalităților apăsate ale monarchiei se impune (2). Totuși, cestiunea e gravă și fórte gingașă, căci ea pune în joc douë principii de o potrivă respectabile și primordiale și între cari se pare că trebuie

(1) Să se compare, de pildă, scrisórea deja citată a lui Barthelemy de Szemere, fost Ministru al Ungariei, publicată în *le Siècle* de la 16 Iulie 1860, precum și cartea sa intitulată *La question hongroise*.

(2) Ast-fel, de curênd, marile Puteri aũ hotărât să intervină pe lângă Sublima Pórtă în favorul armenilor din Imperiul otoman.

să alegem : de o parte principiul suveranității Statului, care e chiar temelia dreptului ginților ; de altă parte, principiul dreptății și a solidarității omenesci, care e temelia or cărei societăți.

Vom observa că, la urma urmei, tot principiul suveranității trebuie să triumfe și că practica intervenirei trebuie condamnată. Căci, dacă practica intervenirei a putut face óre-care bine, ea a făcut și mai cu sémă ea póte face încă mult rău ; zămislirea operilor sale s'a semnalat cu prea mari dureri ; prea adesea ori, în numele principiilor de dreptate și de umanitate, se procedă la schilodiri barbare și se taie, cu granițe arbitrare, corpuri sănătoșe, lăsând pe cóstetele popórelor rări sângeróșe. Practica intervenirei este o armă prea primejdióșă, lăsată în mâinele celor mari și o amenințare prea violentă pentru cei mici ; ea póte servi cu prea mare înlesnire întreprinderile internaționale și póte fi un vél prea îngăduitor pentru a acoperi atentatele la suveranitate. Nu, ori carii ar fi rătăcirile unui Stat, nu se cade să se intervină în afacerile sale interne. «Un guvern tiranic n'are decât un judecător, pe poporul chiar căruia el se impune.» (1) Un singur tribunal póte judeca Statele : Istoria. (2) Suveranitatea nu are alte margini, de cât cele-l'alte suveranități, și numai când acțiunea unui Stat atinge suveranitatea unui alt Stat, sau îi pricinuesce un prejudiciu, acest din urmă Stat are dreptul de a se mișca și de a se apăra. Dar în acest cas, nu mai e vorba de intervenire, ci de dreptul de apărare, atribut esențial ce aú Statele în virtutea dreptului lor și datoriei lor de conservare. Principiul neintervenirei pare, la prima vedere, că autorisă tóte nedreptățile și că lasă liberă carieră celor

(1) *Despagnet*, op. cit. p. 190.

(2) «Istoria omenirei e tribunalul acesteia» a ȓis Schiller.

mai aprigi violențe ; el pare, într'un cuvânt, că distruge însăși temeliile dreptului ; cu toate acestea, nu este așa. Dacă forța directă de constrângere lipsesce, dreptul totuși există. Nu geandarmii creează dreptul ; «codurile, magistrații, agenții forței publice 'l declară și fac să fie respectat, dar nu 'l creează dênșii (1)». Cu totă lipsa unei autorități superioare Statelor, capabilă de a le impune legea internațională, «totuși mențin cu energie, dîce d. Renault, existența unui drept adevărat între națiuni ca și între indivizi, cu aceeași temelie, care este respectul personalității și libertății altuia (2)». Și nu numai că acest drept există și are temelia sa în rațiunea eternă a justiției, dar are încă și o sancțiune, care de și nu e aparentă, formalistă și iute, ca sancțiunea dreptului privat, nu mai puțin e solid stabilită. «Morile Domnului macină încet, dar sigur (3)».

Dacă Europa, din punctul de vedere general al civilizațiunei, e interesată de cele ce se petrec în Imperiul Austro-Ungar, Regatul român e și mai intim interesat.

În adevăr, aprópe pretutindenî în Europa, formarea Statelor are un caracter cam provisoriu și, într'un mod general, legea transformărilor neîncetate se impune grupărilor politice. Dar mai cu sémă scoborându-ne către peninsula Balcanilor, constatăm că acéstă lege ia un caracter actual important. Situațiunea presentă a eșit de prea puțin timp din starea de lucrui fundată de cuceriri și de interesul dinastiilor, pentru ca dênsa să fie definitivă ; căile pe unde aũ trecut formațiunile actuale aũ fost prea adese-orî atacate de violență și brăsdate de forță, pentru ca aceste formațiuni să nu mai aibă nimic de temut. De aceia, nicăerî problemul

(1) L. Renault, *Introduction à l'étude du droit international*, p. 9.

(2) L. Renault, *op. cit.*, p. 8.

(3) Proverb german. Veđi Heffter *Le Droit Intern. de l'Europe*, ed. Geffcken, Paris, 1883, p. 6, nota 5.

viitorului nu se pune mai imperios. Statul român cuprinde, în fruntariile sale, numai o porțiune din omenii rasei lui, și chiar rasa română întrégă nu e de cât o mică insulă în mijlocul valurilor celor-l'alte rase. Despre Nord, se intinde departe Oceanul slav și despre Occident, pentru a întâlni națiunii latine ca Franca, Italia sau Spania, Româniî trebuie să trecă peste mase compacte de Germani. Intr'o asemenea situațiune, Româniî luptă pentru a păstra neatins geniul rasei lor, pentru a'l pune la adăpostul influențelor celor-l'alte rase, pentru a 'l impedece a se conrupe, a degenera și a pieri. Apărând civilizațiunea latină, luptând pentru tradițiunile lor istorice, impedicând prin tôte sforțările lor ca elementele naționalităței lor să fie conrupte, Româniî uséză de dreptul lor, ei își fac astfel și datoria și rămân în limitele cele mai stricte ale principiilor dreptului internațional; căci Româniî nu fac alt-ceva de cât să 'și urmărescă destinele pe căi pacifice, potrivite dreptăței și buneî judecări. Că Statul român nu cuprinde întréga naționalitate română și că părți însemnate din acéstă naționalitate sunt inchise în alte granițe, acest lucru póte fi regretabil din punctul de vedere al dreptăței internaționale, care ne invată că e mai tot-d'a-una mai înțelept de a da ca basă a Statelor populațiunii de naționalitate omogenă; dar lucrul se póte înțelege examinând cauzele istorice cari au ajutat la formarea etnică și teritorială a Statelor moderne. Lăsând, prin urmare, viitorului grija de a da problemului unei mai drepte repartiții a elementelor etnice din State o soluțiune mai dréptă (1), Statul român póte, cu tôte acestea, să 'și urmeze rolul istoric și

(1) Fie printr'o evoluțiune a Statelor cu formațiune composită către o fărámare în State necoprinđend de cât o singură naționalitate; fie din potrivă, printr'o desvoltare progresivă a tipului Confederațiunelor basate pe principiul respectului mutual și al libertăței naționalităților din care aceste confederațiuni ar fi formate.

destinele sale. Căci împărțirea Românilor în mai multe State, de și este o pedică la dezvoltarea uniformă și integrală a naționalității lor, nu este o stânjenire în dreptată (1) actualmente împotriva independenței lor, acesta este, o repetăm, un fapt având isvorul său în trecut; e un rezultat istoric a cărui modificare depinde, în viitor, de la direcțiunea civilizațiunei generale și în acelaș timp de la vitalitatea rasei române. Dar cesțiunea se schimbă și de aspect și de natură, dacă e vorba să se modifice actuala stare de lucruri, prin mijloce pe cari le reprobă justiția și principiile cele mai elementare de umanitate. De la întâmplări istorice, grație cărora partea românească din Imperiul Austro-Ungar se află astăzi despărțită de regatul României, a trage conclusiunea că Maghiarii au dreptul de a persecuta, de a denaționalisa, de a distruge porțiunea națiunei române care trăesce în monarchia Habsburgilor, acesta e nedrept și contrariu îndatoririlor internaționale. Nu pôte fi permis Maghiarilor ca, în numele suveranității Statului Austro-Ungar, să întreprindă denaționalisarea violentă a trei milioane de Români; căci suveranitatea fie-cărui Stat are drept limită independența celor-lalte State și a voi să retragi Statului român sprijinul ce ți dă de secolii trei milioane de Români, lipiți de còstele sale, este a l atinge forțe grav, este a lovi drept în independența lui. A încerca o asemenea întreprindere, este a năzui, sub pretext de vecinătate, să săpi, sub temelia chiar a unei clădiri, o prăpastie, care nu ar întârzi de a o surpa și de a o înghiți.

În adevăr, nu e vorba, în cele ce se petrec în limitele monarchiei Austro-Ungare, de o luptă interioară între partidele politice ale aceleași țări; aci dreptul public intern își ia în parte regulele din dreptul interna-

(1) Veđi, în ceea-ce privesce problemul unei naționalități împărțite în mai mult State, Novicow, *La Politique internationale*, p. 89.

țional, mai întâi pentru că e cestiunea de naționalități diferite, apoi, și mai cu deosebire, pentru că este vorba de țeri cari s'au bucurat odinioară de o independență complectă și cari acum chiar au un drept de autonomie, ce nu se poate contesta în mod serios.

Aceste drepturi ale românilor din Imperiū privesc în supremul grad pe Români din regat; cestiunea ridicată prin încercarea de desnaționalizare pe care Maghiarii au întreprins'o, nu este o cestiune Austro-Ungară, nici o cestiune transilvană, ci o cestiune națională românească interesând independența Regatului român tot atât cât și autonomia Transilvaniei.

Independența unui Stat, în adevăr, nu se compune numai din atributul suveranității ce acest Stat are înăuntrul fruntarielor sale, dar încă și din tot ce contribuie, în mod normal, la vitalitatea sa; într'un cuvânt din toate forțele materiale și morale cari pot contribui la propășirea sa legitimă și la viitorul său. Acastă noțiune mai largă a independenței Statelor este în acelaș timp și mai umană; fără dânsa, multe lucruri nu s'ar putea explica. Ast-fel, există în Europa un număr ôre care de puteri mari, — acelea în afară de cari nici un interes general european nu se poate regula. — Cine poate ôre crede că, dacă s'ar pune la cale una din cestiunile de ordine generală, fără a se ține socotelă de unul din aceste State, nu s'ar atinge independența larg înțelăsă a acestui Stat? Un asemenea fapt, nu ar implica el un fel de cădere morală, o micșorime, o atingere a forțelor de desvoltare a Statului exclus? Contrariul mi se pare că nu se poate susține. Și aceste noțiuni nu sunt de un ordin de idei pur ipotetic, ele sunt principii cari au avut prilejul să fie puse în practica internațională și se pot manifesta și în viitor. Ast-fel, când, prin tractatul de la Londra de la 15 Iulie 1840, patru puteri mari și-au însușit dreptul de a dispune

de afacerile Egiptului, Franța fu atinsă în drepturile sale (1), ea își dete bine socotéla de acésta, își aréță lămurit nemulțumirea și puțin a lipsit ca afacerea să nu sfârșască réu. Astăđi chiar, se póte óre susține că cestiunea Egiptului s'ar putea regula fără concursul Franciei? Ar fi o nebunie; și cu tóte acestea, Egiptul este o parte integrantă din imperiul Otoman și dacă s'ar admite principiul că suveranitatea să fie restrânsă numai înăuntrul fruntarielor, nu s'ar atinge intru nimic, absolut intru nimic, suveranitatea Franciei. Și când atare e noțiunea sănătósă a dreptului internațional, Statul Român nu ar avea ce căta in conflictul ungaro-român? Este neîndoios că o asemenea tesă nu se póte susține.

Inercarea de desnaționalizare a românilor din Transilvania este o atingere a independenței Românilor din Regat, reușita desnaționalizării Românilor din Transilvania ar fi o lovitură directă dată Regatului României,— căci s'ar inveda ast-fel luméi întregi că naționalitatea română nu are tãrie, nici viitor, că nu trăesce de cât cu numele și că e gata a ceda tuturor întreprinderilor, pentru a pieri din concertul națiunilor. Concepând opera lor de destinaționalizare, Magyarii s'aú resvrătit în contra principiilor dreptului modern, și Austro-Ungaria, îngăduind opera ce urmăresc Magyarii, e vinovată că atinge independența Statului român. Eșind ast-fel din ordinea principiilor de drept internațional, înțelese în chip larg și nobil, monarhia vecină a împins Statul român să se ocupe direct de Români din Transilvania și din Ungaria și săși apere cauza, — de óre-ce, procedând ast-fel, Statul român nu face de cât să se apere sin-

---

(1) Nu se póte tăgădui, de alt-mintreli, că apropierea dintre cele patru puteri a fost motivată de invidia ce există în contra înrîturii franceze.

gur, adică să se conformeze *dreptului și datoriei de conservare* pe care i-o impune dreptul ginților (1).

La aceste rațiuni de drept se mai adaugă rațiuni irezistibile de fapt. «Obârșia națiunii române de astăzi e în Carpați și țara Transilvaniei este muma Românilor» (2). Mai mult încă: nu numai că Transilvania este leagănul naționalității noastre, dar ea e și punctul de plecare al regenerării noastre; acolo s'a format conștiința națională și de acolo a pornit renașterea limbei și a literaturii Românilor (3). A nu mai privi pe Românii din monarchia Austro-Ungară, ca pe niște frați, ar fi a lipsi de la cea mai omenescă datorie; a nu mai apărea pe acești frați, când sunt persecutați pe pământul strămoșilor lor, a nu-i susține în lupta inegală ce li se dă în această țară, care a fost patria noastră comună, ar fi a lipsi de la datoria cea mai sacră, a suscrie la primul act de decadentă a națiunii noastre. Scopul ce Ungurii urmăresc este fățiș și lămurit indicat; deja legea Naționalităților ne spune că nu mai există națiune română în monarchie, deja organele de apărare ale legii proclamă că nu mai există autonomie transilvană, de orice unirea cu Ungaria a fost, în mod tacit, recunoscută de Români (4). Dar de ce ôre Românii au așteptat, fără să lucreze, de la actul u-

---

(1) «Conservarea de sine-însuși» coprinde și implică exercițiul tuturor drepturilor necesarii salvării integrității fizice și morale a Statului, facultatea de a depărta ori-ce rău presinte, *de a se pregăti în contra ori-cărei primejdii de prejudiciu viitor*, de a lua măsurile trebuincioase pentru a menține intacte elementele chiar de existență, teritoriul, populațiunea, *legătura socială.*» (H. Bonfils, *Manuel de droit intern. public*, pag. 124).

(2) Gaidoz, op. cit. p. 10.

(3) Gaidoz, op. cit. p. 16.

(4) Acesta e una din tesele susținute de procurorul superior în procesul Memorandului.

nirei? Istoria și faptele răspund că Româniî n'au încetat nici o-dată să protesteze și că, dacă lupta a devenit mai energică în acești din urmă ani, cauza este că scandalul autoritar a devenit și el mai mare. De altminteri, Româniî ar putea reaminti Ungurilor că au știut și dênșii fórte bine să aștepte de la Vilagos la Sadowa. Ca și victoriile, înfrângerile nu sunt vecânice. Dar nu atingem acest punct de cât spre amintire, pentru că e în adevêr ciudat să auđi susținându-se serios că un rêstimp abia de ajuns pentru ca să se prescrie un drept real privat, este îndestulător pentru a consfinți o usurpare internațională. Chiar dacă am admite teoria prescripțiunei în materie internațională, ar trebui, de o parte, să stabilim principiul că dênsa nu are drept obiect de a legitima cu vremea un guvern saú o stăpânire, și, de altă parte, să declarăm că un laps de timp mult mai lung este trebuincios pentru a o statornici (1). Trebuie asemenea să hotărîm că, de ôre-ce nu cunôstem de asupra Statelor nici o autoritate superiôră pe lângă care s'ar putea face acte interruptive de prescripțiune, protestările acelor ce au un drept pentru a revendica un teritoriú sunt de ajuns pentru a întrerupe statornicirea orî-cărui noú drept. Dar, redusă la acéstă proporțiune, teoria prescripțiunei ni se pare pe atât de periculôsă, pe cât și de nedrêptă; simțim o repulsiune de a aplica afacerilor internaționale o regulă de drept privat (2), care pare a nu avea altă basă de cât utilitatea practică, și de a trata Statele, teritoriile și patriele ca domenii lipsite de orî-ce

(1) Wheaton, *Eléments de droit intern.*, t. I, p. 159; Geffcken, asupra lui Heffter, *Le droit intern. de l'Europe*, § 12.

(2) «Relațiunile reciproce ale națiunelor nu pot fi absolut închise în regulile timide și stricte ale proprietăței private» (E. de Parieu, *Principes de la science politique*, Paris, 1875, p. 295).

înțeles moral. Nu, hrăpirea unui teritoriū prin violență saū prin viclenie rămâne un fapt isbit de la început de un vițiū indelebil. Dacă une-orī usurparea sfârșese prin a triumfa cauza e că poporul care putea să o critice a pierit saū a renunțat la destinele sale, — iar nu pentru că dreptul seū este prescrist. Timpul nu pôte acoperi lipsa de titlu și regula catoniană, aiurea ne-înțeleaptă, își găsesce bine aci locul : «*quod ab initio vitiosum est nullo lapsu temporis convalescere potest*».

Acest drept ce națiunile aū la viață este atât de sacru că unī cugetători, ca și legea romană care oprea pe cetățeanul liber de a-și precupeți ființa, aū putut refusa însă-și națiunilor dreptul de a-și înstreina neatârnairea. «Nicī prescripțiune, nicī tractat, nicī cesiunī, nicī convențiunī orī-carī ar fi ele, și se Pasquale Fiore, nu pot distruge saū slăbi inviolabilitatea dreptului de naționalitate, care, fiind o consecință a libertăței, e de domeniul exclusiv a lui Dumnezeu; acest drept nu pôte fi nicī dat, nicī cedat, nicī ocupat prin vre-un chip órecare, și chiar când forța ar fi sdrobit saū îmbucătățit o națiune, chiar când un popor ar fi condamnat la o robie seculară, timpul nu ar putea valida nebunia saū nedreptatea» (1).

Din cele de mai sus, se vede că întreprinderile criminale ale poporului magyar în contra Românilor interesază, pe de o parte, cauza libertăței și a dreptăței a căror apărătoare sunt, fără îndoială, puterile europene; și că, pe de altă parte, aceste întreprinderi ating serios și direct neatârnairea Statului român. Dar între cele-l'alte State europeene și România există această deosebire de căpetenie : anume că orī-ce acțiune a Statelor în cestiunea națională română ar fi o intervențiune, pe când acțiunea Regatului României s'ar coprinde în

(1) Pasquale Fiore, *Nouveau droit intern. public*, t. I, p. 127.

noțiunea dreptului său de apărare, în principiul dreptului său și datoriei sale de conservare.

Dacă acesta e soluțiunea riguroasă *de drept*, trebuie totuși să observăm că, *în fapt*, toate efectele sale nu pot urma. România este prea respectuoasă de grija ce au toate Statele Europei de a păstra pacea, pentru ca, chiar când ar fi îndestul de tare și în stare de legitimită apărare, să consimtă a deveni un element de turburare. Situațiunea este atât de încordată în cât o scânteie — cât s'ar părea ea de mică și neînsemnată — ar fi de ajuns pentru a determina focul, în numeroasele materii explosibile grămadite de urile internaționale cu atâta patimă. Maghyariii par că și-au dat bine socotélă de situațiunea critică în mijlocul căreia ei o-peréză; ei par că au înțeles de minune că elementul român va fi nevoit să suporte atacurile lor (1) pentru a nu stârni desaprobarea generală, resistând cu violență. De aceea atacurile Magyarilor sunt și mai odioase, pentru că ele sunt asigurate aproape de impunitate.

Opera începută, fi-va ea dusă până la sfârșit? Și de ore-ce nici marele state, nici România nu intervin cu forța, sfârșitul veacului nostru vedea-va el realizându-se o crimă internațională mai mult? Nimeni nu o

---

(1) D. General Türr, într'un recent articol, a formulat foarte limpede această cugetare: «S'ar putea ore ca Europa să pornescă la război pentru a libera pe Românii? Vă închipuiți ore serios pe Franca sau pe Rusia trăgând sabia pentru a scote pe d. Rațiu din închisore? Momentul ar fi rău ales chiar pentru revendicări mai serioase. Europa se desinteresează cu totul de aceste mici certuri ale națiunilor mici. Ea continuă, în adevăr, armamentele sale ruinose, ea are încă mai multe milioane de omeni sub arme, dar nu pentru a realiza meschinele vóstre ambițiuni». Asemenea cugetări, menite a da îmboldire celor mai uricioase porniri, în numele impunităței, nu au trebuință de nici-un comentariu. (General E. Türr, *Chinoiseries roumaines*, in «Revue d'Orient et de Hongrie» Budapest, 18 Decembrie 1894).

póte spune. Dar ceea ce putem afirma, fără témă de a fi desmințiti, e că Ungurii și Imperiul din care fac parte vor culege curând sau mai târziu ródele întreprinderilor lor și că aceste róde vor fi amare. Sunt crime, cari ating tot atât pe cel ce le comite cât și pe victima sa, și crimele internaționale sunt de acest soiú. Care va fi, prin urmare, sancțiunea încercării de desnaționalizare a Românilor și în general a campaniei de exterminare întreprinsă în contra naționalităților?

În ceea ce privește România, această sancțiune e lesne de înțeles. Orî ce raport de bună vecinătate între Imperiul habsburgic și Regatul român va deveni peste puțină. Cum să admitem, în adevăr, relațiuni nu numai fórt strânse, dar chiar puțin amicale, între două țări, în cari cele mai adânci mișcări ale opiniei publice sunt așa de vrăjmașe, pe față și cu violență? Póte óre România să facă cortegiú Austro-Ungariei pentru a'î înălța vaza, a'î mări puterea morală, a contribui la înriurirea aceștia asupra națiunilor peninsulei și a ajuta ast-fel într'un chip neîndoios la sdrobirea Românilor din monarchia dualistă? Lucrul e puțin probabil. Pe de altă parte, industria austriacă, de o valóre incontestabil inferióră pe piețele europene, nu are altă clientelă de cât la popórele din vecinătate. Resbelul de tarife, ce Austro-Ungaria a avut în timp de câți va ani cu România (resbel datorit Ungurilor), s'a încheiat pentru dânsa cu pierderi însemnate. Suprimarea folóselor economice, pe cari România le acordă acum gratis Austriei, va fi o măsură pe care opinia publică din Regat o va reclama din ce în ce mai energic și pe care orî ce guvern, care are câtuși de puțin grijă de demnitatea țării, nu va întârzia de a o lua.

În ceea ce privește statele Europei, interesate, în numele civilizațiunei generale, ca nedreptăți strigătore și măsuri neomenești să nu se mai perpetueze, Aus-

tro-Ungaria, vinovată, va găsi ispășirea purtării sale barbare în hotărârile opiniunii publice, în idea ce aceste state își vor face de cultura și de forțele ei morale, — prin urmare, tot-de-odată în repulsiunea ce vor avea publicității de a’i arăta simpatia lor și în golul ce se va face încetul cu încetul împrejurul statului Austro-Ungar. «Singura sancțiune care pôte fi dată dreptului internațional, ȳice Wheaton, nu e basată de cât pe temerea din partea națiunilor de a provoca o ostilitate generală, violând acest drept». (1) — «Cât despre opiniunea publică, ȳice d. Renault, tôte guvernele i se închină în acelaș timp ca și dreptului, încercând, în tôte împrejurările grave, să’și justifice purtarea lor și să se pună subt protecțiunea vre-unui principiu recunoscut (2)». Aici este sanțiunea dreptului internațional. Nu măi sunt, ca în timpul Sfintei-Alianțe, puteri constituite ca păzitóre ale legitimității dinastice și ale formelor dreptului public intern al statelor — din ferire; — dar este o păzitóre măi sigură: opiniunea publică. Cei ce ar fi ademeniți să privéscă cu dispreș o asemenea sancțiune, nu’și dau sēma de adevărata ei natură și nu înțeleg că ea procede dintr’o lege generală a lumei, a căreia nu este de cât aplicațiunea, anume acea de a recunosce raportul de casualitate ce este între douē lucruri. «Cum ómenii nu cunosc viitorul lor, își inchipuesc că actele politice, cari nu sunt oprite de nici o lege pozitivă și cari nu sunt interȳise de nici o forță organizată, sunt acte indeferente, cari pot fi săvērșite fără pedépsă. Ei aplică acéstă idee la dreptul ginților, sub pretext că acest drept n’are nici un cod, și că nu există tribunale pentru a’l respecta. Acésta e o mare greșală. Se pôte, fără îndoială, ca în

(1) Wheaton, *Eléments du dr. intern.*, t. I, p. 79.

(2) L. Renault, *Introduction à l’étude du dr. intern.* p. 12.

timpul vieții unui om, timpul să fie prea scurt, pentru ca urmările unui act să resară în ochii lumii; ele se manifestă însă mai târziu, ele se manifestă negreșit. Ómenii politici pot une-orî să se bucure de impunitate, pentru că mor; națiunile nu o pot nici o dată, căci trăesc tot-d'a-una destul de mult pentru a suferi consecințele faptelor lor. Destrucțiunea, departe de a le asigura impunitatea, este pentru ele cea din urmă și cea mai teribilă consecință a rătăcirilor și crimelor lor. În această înlanțuire dintre cauze și efecte se află sancțiunea dreptului ginților. Nici o națiune, nici un stat nu scapă de ea, și istoria întregă a relațiunilor popórelor nu este de cât lunga și peremptoria ei demonstrațiune (1)».

Urmările întreprinderilor criminale cari se săvârșesc în monarhia Habsburgilor se vor produce cu atât mai repede, cu cât aceste întreprinderi sunt mai monstruóse și mai întinse. Nu e vorba, în acest Imperiú, de desnaționalizarea și violarea drepturilor unei slabe populațiuni, ci de masa enormă de două-șeci și trei de milioane de ómeni, formând *majoritatea* locuitorilor Imperiului (2). Sancțiunea va fi cu atât mai repede, cu cât cei oprimați nu sunt *isolați* și singuri din rasa lor, ci din potrivă aparțin unor națiuni independente și pline de viață, cari vor întrebuița, din ce în ce mai mult, sfortările lor pentru triumful unei cauze, drepte în ea însăși și sfântă pentru ele (3).

(1) Funck-Brentano et Sorel, *Précis du dr. des gens*, p. 8.

(2) A. Himly, *Histoire de la formation territoriale des États de l'Europe centrale*, Paris 1894, p. 511.

(3) «De asemenea, e ciudat de a vedea pe Maghiari, amețiți de mărimea usurpată, îndărătcindu-se în idea lor de nedreptă supremație. Ar trebui să-și dea seama de *influența morală progresivă* a Statelor vecine, *tóte etnic unitare*, influență ce se va mări cu cât Maghiarii se vor sili și mai mult să transforme Ungaria *polyglotă* într'un stat *curat*».

Luptele în monarhie vor deveni dar din ce în ce mai acute, din ce în ce mai aspre în mijlocul desperării generale. Puterile incomparabile ale naționalităților lipsite de drepturile lor, în loc să se aplice întru a ajuta la consolidarea Statului, la intensitatea civilizațiunei, la splendorăa sörteii monarchiei, vor fi îndreptate tot către cucerirea acestor drepturi. Mai mult de jumătate din populațiunea Imperiului, rësvrätitã în po-triva tiraniei unei minorități intolerante, își va îndrepta energia sa contra temeliilor Statului și monarhia Habsburgică, prinsă ast-fel între protestările opiniunei publice europene și atitudinea amenințătoare a naționalităților, nu va ști dacă cei mai răi inimici ai ei sunt în afară sau în lăuntru granițelor sale. Intr'o atare situațiune, care va mai putea fi prestigiul Austriei, carei va putea fi forța, cari vor putea fi influența și rolul ei internațional? S'a considerat tot-d'a-una existența Austriei ca o necesitate a politicei Europene, pentru că era una din garanțiile păceii în Orient, pentru că părea că trebuie să rămăe una din păzitoarele cele mai vigilențe ale desfășurării normale și libere a națiunilor balcanice. Când însă va deveni ea însăși un element adânc de turburare, când va amenința în mod permanent pacea generală, când se va constata neîndoios că pórtă, în însăși cópsele sale, elementele unei conflagrațiunii sigure, cu ce ochiü se va mai privi încă formațiunea ei artificială și nedréptă?

Simptomele unei asemenea situațiunii au apărut deja, sunt încă de pe acum vedute. Pe de o parte, opiniu-

---

maghiar. Intr'adevăr, este evident, că cu cât aceștia vor stărui în sistemul lor de maghiarisare peste măsură, cu atât naționalitățile române și slave vor resista și vor găsi ajutor și sprijin, într'un fel sau într'altul, la frații lor liberi. E vocea sângelui, e legea naturei. (*L'Europe*, 17 Maiü 1894, p. 8).

nea publică generală pare mișcată de suferințele pe cari națiunile desmoștenite le îndură în Austro-Ungaria, iar, de altă parte, naționalitățile mai puțin timide încep a ridica glasul. În zadar aceste naționalități sunt tratate cu dispreț; în zadar Maghiarii dic: «Toth ember nem ember» (omul slovac nu e om)(1) și afirmă că Românii nu sunt «nici născuți nici chemați la libertate» (2); Românii le răspund: «Românul nu piere» și Slavii din întreaga monarhie le dic, cu istoricul național al Cehilor (3): «Existam înaintea Austriei, vom exista după ea!»

Din excesul chiar al răului va eși remediul. Naționalitățile, cari, isolate, au luptat neputincioase, vor deveni puternice și se vor impune în ziua în care își vor da mâna; (4) deja, în timpul procesului *Memorandului*, Slavii din Imperiu au arătat, într'un chip strălucit, simpatia lor pentru Români (5). La adunarea națională din

(1) Louis Léger. *Histoire de l'Autriche-Hongrie* p. 505.

(2) În acest secol în care lumea civilisată lucră spre a emancipa și chema la libertate neamurile decăzute ale continentului negru, Ungurii nu se șiesc a reaminti judecata regelui lor Matias Corvin, asupra Românilor, pe care-i consider: «*nec ad libertatem vocati, nec ad libertatem nati*» (Ovary., *op. cit.* p. 25).

(3) Palaky.

(4) «Pentru un guvernământ absolut, dice d. de Parieu, diversitatea raselor e o garanție în potriva încercărilor de rezistență» (*op. cit.* p. 302). «Popóarele mele, dicea Impăratul Francisc II ambasadorului Francez, sunt străine unul de altul și cu atât mai bine. Ele nu capătă aceleași bóle în același timp. În Franța, când vin frigurile, vè ia pe toți în aceeași zi. Pui Unguri în Italia și Italieni în Ungaria. Fie care își păzește vecinul, nu se înțeleg și se urêsc. Din antipatia lor naște ordinea și, din ura lor reciprocă, pacea generală». «Sistemul, dice d. Laveleye, era ingenios, dar nu se putea practica de cât la întunec. Lumina s'a făcut, în urma revoluțiunilor și înfrângerilor, libertatea și regimul parlamentar s'au impus, imediat lupta naționalităților a început» (*Revue des Deux-Mondes*, 15 Aprilie 1868 și de Parieu, *op. cit.* p. 304).

(5) Un comitet de înțelegere, al naționalităților Slovacă, Sèrbă și Română, funcționa deja înaintea procesului de la Cluj.

Sibiū, Români, la rândul lor, au votat cu entuziasm proiectul unui congres al naționalităților desmoștenite (1), și raportorul comitetului în mijlocul ovațiunilor fără sfârșit, caracteriza în următorii termeni era nouă de luptă ce se pregătește: «Pe măsură ce persecuțiunile ne asaltau, pe măsură ce nedreptățile se grămădeau, întreg némul Românilor își îndrepta gândirile spre aliații noștri, Slovaci și Sêrbi — cari, astă-đi, nu sunt numai concetățenii noștri, nu ne mai sunt numai aliați, dar frații noștri! Căci ne-au făcut frați durerile comune, pe cari le străbatem, suntem uniți prin aspirațiunile înalte, cari încălđesc inimele noastre, ale unora și ale altora. Căci, Români, Sêrbi și Slovaci, îndurăm de o potrivă nedreptățile aceluiași regim nefast și aspirăm cu toții a ne bucura de libertățile civice, de odihna și de mulțumirea traiului. Pe măsură ce timpul trece, ne încredințăm că naționalitățile apăsate sunt tot mai impinse unele spre altele, că numai din lupta noastră comună pôte isvorî fericirea tuturilor și pacea pentru toți cetățenii patriei comune. Și, dacă trebuie să slăvim pe ómenii de merit, cari au plănuit apropierea celor trei națiuni, nu vom ști cum organisa mai repede convocarea unui congres al naționalităților, pentru ca într'un mod formal să se dea o probă strălucită de unirea frățescă care légă astă-đi pe Sêrbi, Slovaci și Români (2)». Dar aceste rezoluțiuni nu erau încă luate și guvernul deja promitea să intervie cu severitate luându-și sarcina de a opri ori-ce congres al naționalităților. Puterile coalizate ale dualismului par decî a voi să reziste, iar de altă parte naționalitățile nu par gata a capitula. Situațiunea este critică. În adevăr în Aus-

(1) Se știe în ce condițiuni acest congres a avut loc la Buda-Pesta.

(2) Raportul d-lui Rusu Șirianul, la reuniunea națională din Sibiū, 28 Noembre 1894.

tro-Ungaria sunt mai puțin preparați de cât orî unde pentru a resista revendicărilor naționale,— căci exemplul viu al triumfului acestor revendicațiuni, succesele Maghiarilor, încurajază acolo la luptă. Puterile monarhiei se descompun în două fracțiuni de o potrivă de slabe pentru a asupra : Austriacii, pentru că o-dată au fost deja învinși de mișcarea maghiară ; Ungurii, pentru că vechii revoluționari întemeiază cu greu un guvernământ investit cu destulă autoritate pentru a asupra. Din nenorocire, Austria n'a putut rămâne despotică și n'a știut să devie liberală. Lupta dar va continua. Acastă luptă ar fi putut înceta, ar fi trebuit să înceteze în ziua, în care, învinsă la Sadowa, scōsă din confederațiunea Germanică, Austria a fost silită să se reculégă și se caute chiar în interiorul Imperiului forțele și prestigiul pe cari avea iluziunea de a le căuta în afară. Dar, în acea zi, ea n'a știut, sau n'a avut energia de a voi, după dișa lui Bluntschli : «Să cedeze progresului, care silesce pe un popor de a arunca formele îmbătrânite ale unui drept învechit, întocmai după cum planta tânără se desface primă-vara de resturile veștejite ale ernei (1)». Austria n'a voit să înțelégă ordinea cea nouă de lucruri, care a chemat poporele să se cunoscă pe ele însăși și care a transformat turme omenesti în națiuni libere pentru a cuceri și a păstra libertatea lor (2).

(1) Bluntschli, *Le dr. intern. codifié*, p. 10.

(2) «Lumea caută să rēstorne Statele evului-mediū, basate pe dreptul Principelui, pentru a le înlocui prin State moderne avēnd poporul ca fundament. Putem deja astă-zi proclama ca rezultat al luptelor secolului nostru principiile următore, a căror admitere tōte Statele ne permite a le ridica la rangul de reguli internaționale : 1) Autoritatea dreptului istoric și al formulelor scade în proporțiunea în care este evident că acest drept pune în pericol viața Statului în loc de a-i fi folo-

Ideile generóse ale Revoluțiunei Franceze (1), cari au pătruns ca o suflare caldă în vechile societăți Europene, și cari au făcut să iasă, din mormântul lor, atâtea naționalități de atât timp îngropate; independența Statelor-Unite, care a dat naștere la o civilizațiune așa de puternică și originală; învierea Greciei; independența Belgiei; unitatea Italiei și a Germaniei; renașterea popórelor din Balcani; atâtea fapte fără precedent în istorie, și cari vor rămâne gloria acestui veac, au trecut nebăgate în sémă pentru Austria: învățăturile istoriei nu 'i-au slujit întru nimic! În loc de a grupa toate naționalitățile în jurul ei, în loc de a consolida viața comună printr'o autonomie largă, prin cimentul indestructibil al solidarității consimțită în mod liber, Austria a cređut că se înnoește, transportând la Festa o bună parte din sistemul ei antic și învechit; ea a cređut că se va vindeca altoind și Ungariei cancerul care a ros Imperiul atâta timp. În loc de a privi în viitor, Austria a urmat de a privi în trecut; de aceea, perspectivele întristătoare, pe cari și-le prepară, scapă judecăței sale. Voind a distruge în naționalități sentimentele de iubire pentru limba lor, pentru credința lor, pentru tradițiunile lor seculare; voind să înăbușescă conștiința lor istorică și aspirațiunile lor pentru viitor, Austro-

---

sitoare și face imposibilă desfășurarea dreptului public în loc de a'l regularisa; 2) Dreptul internațional respectă dreptul ce au popórele de a determina ele însăși forma legăturii care trebuie să le reunescă într'o viață comună, și le recunoște dreptul de a-și da ele însă-și o constituțiune» (Bluntschli *op. cit.* p. 49 și urm.).

(1) Asupra influenței principiilor proclamate de revoluția franceză asupra dreptului internațional, a se vedea mai cu sémă Lavissee, *Vue générale de l'histoire politique de l'Europe*, p. 198 și urm. Novicow, *La politique intern.* p. 142; Laseur, *Introduction à un cours de dr. intern. public.*, 1893 p. 92.

Ungaria distruge singurul fundament posibil al imperiului. Căci, din două lucruri una : sau nu va reuși în aceste încercări de desnaționalizare, și, în loc de a crește cetățeni, își prepară vrăjmași ; sau reușește în această încercare, și atunci transformă naționalitățile actuale în turme omenești fără credință și fără ideal, având ca singură devisă această cugetare întristătoare : «ubi bene, ibi patria». Destrucțiunea naționalităților va avea ca corolariu, în majoritatea imperiului, desființarea noțiunii de patrie.

Nu, astă-dî nu se mai înlănțuesc popóarele prin despotism ; ele se alipesc prin libertate. Federațiunea elvețică ne este cel mai strălucitor exemplu : Amenințate de pericolul de a fi absorbite de state puternice, și ținînd mai presus de orî-ce la independența lor, cele trei naționalități, cari compun confederațiunea Elvețică, simțindu-se prea slabe fiind isolate, s'aú grupat și aú format Elveția. Dar, grupându-se împreună, fie-care din cele trei naționalități și-aú menținut limba, credința și tradițiunile ei : mergeți și spuneți Elvețienilor de viță romană să devie Germani, spuneți Elvețienilor Italiani să devie Francezi, veți vedea ce vor răspunde : vor găsi póte servitutea propusă mai aspră de cât aceea de care aú voit să fugă, și probabil vor merge fie care în partea sa să caute elementele originei lor, ale marei lor naționalități. Dar o asemenea perspectivă e imposibilă, căci cele trei elemente ale confederațiunii se vor pădi în tot-d'a-una de a întreprinde unul cu privire la altul vre-o încercare de supremație : ele sciú printr'o lungă experiență, că, dacă există ađi o Elveție, e mulțumită respectului reciproc al raselor, e mulțumită libertății de propășire pe care cele trei elemente l'aú găsit în sînul unei egalități absolute, care face onórea acestei frumoase, mândre și nobile țări.

Ei bine ! să imite Austro-Ungaria pe Elveția, să facă să înflorască la picioarele Carpaților, și pretutindeni la ea, flórea rară a libertății, care acoperă văile Elveției ; să dea Românilor, să facă tutulor supușilor, monarchia atât de scumpă, în cât chiar dacă li s'ar propune unirea cu némurile lor independente, să o refuze. Atunci Imperiul Habsburgic va deveni într'adevăr o *patrie*, și atunci insinuațiunile copilăresc de daco-românism și de iridentism vor înceta de a mai fi ; atunci, dar numai atunci, pacea va fi stabilită în Babelul tiranic de astă-zi. «Despotismul, ne-a spus nu de mult un om de stat Ugar (1), despotismul a făcut pe Austria să se clătine d'asupra unei prăpăstii ; libertatea și respectul naționalităților ar face-o puternică. Eată singurul mijloc de a întineri noua Austrie. Atunci diversitatea popórelor sale, care 'i este acum slăbiciunea, îi va face puterea. Va fi o *federațiune puternică de popóre libere sub un Suveran* ; va fi puternică prin ea însăși și existența ei nu va depinde de buna plăcere a vecinilor ei».

Dacă Austria aude aceste acente ale rațiunei și ale dreptății, e pace. Dar dacă ea rămâne surdă, lupta va urma. Trebuie într'adevăr ca opiniunea publică, acest mare arbitru al timpului nostru, să fie luminată ; trebuie ca lumea civilisată să scie că există în Europa la sfârșitul secolului nostru un mare imperiū care a devenit «pușcăria naționalităților». Lupta trebuie să continue, căci sórta naționalităților stă în propriile lor mâini. Aceste naționalități, dacă sunt îndrăsnețe, nu vor întârția a se socoti : vor vedea că ele sunt numéru și puterea ; dacă sunt luminate, nu vor întârția a'si examina titlurile lor : vor vedea că au pentru ele dreptul ;—

---

(1) Barth. de Szemere, fost ministru president al Ungariei, *La question hongroise*, Paris, Dentu, 1860, pag. 100.

și, dacă sunt cuminiți, își vor uni sfortările și 'și vor
ascepta ceasul. Căci, tot-d'a-una sună o oră în care, sub
pasul celor ce merg cu curagiū pe calea datoriei, pro-
vidența pregătesce acele drumuri misterioase și necu-
noscute cari duc la independența și la libertate.

BIBLIOGRAFIA
CESTIUNEI NAȚIONALE

BIBLIOGRAFIA CESTIUNEI NAȚIONALE

În precuvântarea Bibliografiei mele asupra Istriei, Dalmației și Friulului, publicată în 1880, ziceam : «Am întreprins, sunt câți-va ani, o bibliografie generală de toate operele scrise în limbi străine asupra țerei noastre, lucrare ce urmăresc încă cu pasiune și care, sper, va fi de ôre care folos. În restimpul acestor cercetări însă, nu am putut trece nepăsător pe lângă cele-l-alte nenumărate provincii și naționalități cari formeză admirabilul și pitorescul mozaic al Orientului : ele au fost pentru mine nise episode, mai mult sau mai puțin legate de obiectivul principal, nise popasuri de odihnă, ca să zic așa, în mijlocul vastului câmp de investigațiune ce 'mă era deschis. Voiu da la lumină treptat aceste mici lucrări sub titlul de *Schîte bibliografice*».

De la 1880 până astăzi, am continuat fără preget aceste cercetări bibliografice asupra României și munca mea a fost mult înlesnită prin faptul că am stat mai mulți ani în Paris, în Bruxelles, în Constantinople, în Sofia și în Belgrad. Pretutindenî, am strâns numeroase notițe cu privire la țara noastră.

În așteptare se pot da la lumina întrégă acéstă lucrare, socotesc momentul prielnic de a publica o parte dintr'ânsa, acea relativă la frații noștri români din Transilvania și Ungaria, a căror sórtă intereséză astăzi fórte viú pe întréga lume civilisată.

Oferind titlurile a peste o mie opere, cari direct seú incidental tratéză despre români și despre istoria lor, nădăjduesc că voiú înlesni cercetările cărturarilor și în genere a tuturor patrioților doritori de a se pătrunde de adevér. Lucrarea, în forma de

schită sub care se prezintă, nu are pretențiuni științifice : de aceea nu am dat titlurile întregi, nici am indicat toate edițiunile și numărul paginelor ; acesta ar fi întreit lungimea bibliografiei, care are un scop eminentemente practic.

Ca toate lucrările de acest soi, prezenta nu poate năzui să fie completă. În cea ce se atinge de români, cred că am indicat aproape tot ; dar voi fi recunoscător acelor ce vor bine-voi a-mi arăta lacunele. Cât pentru publicațiunile privitoare la Austria și Ungaria, este bine înțeles că nu am dat de cât pe cele de căpetenie. Acei ce ar dori să întreprindă studii speciale asupra acestor țări, pot cerceta bibliogafiele publicate asupra lor.

Dintre acestea voi cita asupra Ungariei : **Fr. Szecheny** *Catalogus bibliothecae hungaricae*, Sopronii, 1799, 2 vol. în-8 ; — *Catalogus numerum Hungariae et Transylvaniae*, 1807, 2 vol. în-8 ; — *Catalogus manuscriptorum bibliothecae nationalis hungaricae*. Oldenburg, 1814, 2 vol. în-8 ; — **S. Raab** *Magyar Könyvesház*, etc. 1805, în-8 ; — **Nemeth** *Memoria typographiarum regni Hungariae et magni principatus Transylvaniae*. Pesthini 1818, în-8 ; — **E. M. Oettinger** *Archives historiques*. Carlsruhe, 1841, în-8 ; — **G. Heckennast** *Bibliographiai értesito Magyarorszag és Erdély számára*. Pesth, 1841, în-8 ; — **K. M. Kertbeny** *Bibliografie ungarischen nationaler und internationaler literatur*. Budapest, 1876, în-8 ; *Ungarns Deutsche Bibliografie*. Budapest 1886 ; — **G. Petrik** *Bibliographia Hungariae*, Budapest, 1888 ; — **Szinnyi** *Bibliotheca hungarica*. Budapest, 1878, în-4 ; — **G. I. Haner** *De Scriptoribus rerum Hungaricarum et Transsilvanicarum Gibinii*, 1798, în-8 ; — *Hazai és Külföldi fellyoiratok*, etc. Budapest, 1874-76, 2 vol. ; — **H. Marczali** *Ungarns Geschichtsquellen*. Berlin, 1882, în-8 ; — **Szabo** *Bibliographie historique hongroise*, Budapest, 1879, în-8 ; — **I. S. Horvath** *Bibliotheca jurisconsultorum Hungariae*, Wien, 1789, 4 vol. în-8 ; — **I. S. Klein** *Nachrichten von den lebensumständen und Schriften evangelischer Prediger in allen Gemeinen des Königreich Ungarnn* Leipzig, 1789, 2. vol. în-8 ; — **Czwittinger** (veđi în Bibliografia de mai la vale).

Pentru Austria se pot consulta : *Eibliothecae vindobonensis librorum manuscriptorum Catalogus*. Hamburgi, 1712, în-8 ; — **Lambeckii** (P) *Commentarius de augustissima bibliotheca caesarea*

vindobonensi. Vindobonae, 1665-90, 10 vol. în fol; — *Bibliographisches central-organ des österreichischen Kaiserstaates*. Wien, 1859, în-4; — *Oesterreichische Buchhändler-Correspondenz*. Wien 1860-81, 21 vol. în-4; — *Osterreichischer Catalog*. Wien, 1851; — **Wurbach von Tannenberg** *Biographisches Lexicon*. Wien, 1856-82, 44 vol; — **Tavera** *Bibiographie zur Geschichte des österreichischen Kaiserstaats*. Wien, 1858, în-8; — **Krones**. *Grundriss der österreichischen Geschichte*. Wien, 1882, în-8; — **M. Koch** *Kurzgefasste kritische Geschichte der Erfindung der Buchdruckerkunst*, etc. Wien, 1841, în-8; — **J. Chmel** *Die Handschriften der K. K. Hofbibliothek*. Wien, 1840, 2 vol. în-8; — **F. Grassauer** *Handbuch für österreichische Universitäts und Studienbibliotheken*. Wien, 1883, în-16.

Recomandând această lucrare îngăduitorei atențiunii a bibliofililor, îmi place să repet aceia ce scriam acum cinci-sprezece-ani :

«Să ne obicinuim cu ideia că România nu se mărginesce cu Dunărea, Prutul și Carpații. Nu uitați, și reamintiți copiilor voștri asemenea, că pe malurile Tisei și ale Nistrului, la pofele Balcanilor, de-alungul Pindului și până pe țermurile mării Negre și a Adriaticeii sunt presărați frații de ai noștri de sânge, al căror caracter național a fost, pe-alocurea, alterat sub acțiunea destructore a atâtor invasiunii și atâtor suferințe seculare, dar cari nu mai puțin merită din partea noastră un studiu grabnic și plin de solitudine frățescă».

De atunci până astăzi publicațiunii numeroase și de mare valoare au apărut asupra cestiunei românilor din Transilvania și Ungaria, atât în țară cât și în străinătate. Acastă mișcare pare că merge crescând și e de datoria mai cu sémă a tinerimeii de a păstra pururea nestins focul sacru al patriotismului și al solidarității de neam.

T. G. DJUVARA.

- Abbildung (Wahre) und Kurtze Lebensbeschreibung des ungarischen Herrn Grafen Tökeli.* S. l. s. a. in-8.
- A. B. C.** *Lettres à Mr. Winterhalder.* Bucarest, 1863, in-8.
- Abdruck des Reconciliation und Vergleichung mit den ungaris. Ständen 23 Junie 1606.* Prag, s. a. in-4.
- Abeille** (V) *de la Roumanie, (ziar)* Bucarest, 1873.
- About** (Ed.) *La nouvelle carte de l'Europe.* Paris, 1860, in-8 (trad. în rom. Iași, 1860).
- Ackner.** *Die röm. Allerthümer und die deutschen Burgen in Siebenbürgen.* Wien, 1857, in-8.
- Ackner und Müller** *die römischen Inscripten in Dacien.* Wien, 1865, in-8.
- Across the Carpathians.* Cambridge and London, 1862.
- Acta Tomiciana.* Ed. F. Dzialynski, Posnaniae, 1852, in-fol.
- Acte qui développe le vote de l'Assemblée ad-hoc de 1857.* Bucarest, 1857 in-8.
- Actualités politiques.* Vienne, Pichler, 1868, in-8.
- Adam** (Juliette) *La patrie Hongroise.* Paris, 1868 in-8.
- Adresse de la Lieutenance aux Ministères de France et d'Angleterre.* Paris, 1849.
- Adrian.** (G) *Mémoire sur l'organisation de la force armée des deux Principautés roumaines réunies.* Bucarest, 1858, in-8.
- Affaires d'Orient. Réorganisation des Provinces danubiennes.* Paris, s. a. in-8.
- Affaires des Principautés roumaines.* Bruxelles, 1857, in-8.
- A Fews Words in Romania.* London, 1877, in-8.
- Aguino** (Ch. de) *History of the War in Hungary.* 1726, in-12.
- Alethes** (Chr.) *Die Lage der Christen in der Türkei und das russische Protectorat.* Berlin, 1857.
- Alexi** (Th.) *Carpathen-Röschen.* Bucarest, Weiss, 1868, in-8.
- Alexies** (G.) *Magyar elemek az olak nyelvbén* (Elementele maghiare în limba română). Paris, 1869, in-8.
- Alkin** (C. K.) *Vérités politiques concernant la Hongrie.* Paris, 1869, in-8.
- Allgemeine romänische Zeitung.* Bukarest, 1866.
- Alliance* (l') *latino-russe* (ziar.) Bucuresci, 1873—74
- Almasy** (C-tesse) *Hongrois et Roumains* («Revue de Paris» 1 Août 1894).

Almberg (A. F). *Unkarin maa ja Kansa*. Helsing, 1876.
Alterthümer (die) Daciens in dem heutigen Siebenbürgen, Wien, 1875.

Ambrosofsky. *Cronologia Hungariae*. Agria, 1658, in-12.

Amouretti (Fr.) *Le procès d'une nation; les Roumains de Hongrie* («La Revue Bleue» 19 Mai 1894).

Amphiteatrum turcicum (neueröffnetes) Erfurt, 1724, in-fol.

Anagnosti (M). *La Turquie*. Bucarest, 1872.

» » *La crise*. Bucarest, 1870, in-8.

» » *Prédications pour l'année 1878*. Bucarest, 1878.

» » *Le régime représentatif dans les Principautés Roumaines*. Bucarest, 1868.

» » *L'Autriche*. Vienne, 1867, in-8.

» » *La lettre du Prince de Roumanie*. Bucarest, 1871, in-8.

» » *Les idées de la révolution et les affaires d'Orient*. Paris, 1841, in-8.

» » *La Valachie et la Moldavie*. Paris, 1873, in-8.

» » *L'Angleterre, la Russie et l'Autriche*. Bucarest, 1878, in-8.

» » *Les titres de la Russie en Roumanie*. Bucarest, 1878, in-8.

» » *Faire et refaire pour tout défaire*, Bucarest, 1886, in-16.

Angelini (A). *Victoria della Ribellione d'Ungaria*. Bolonia, 1674, in-16.

Annexionsgelüste (magyarische) und die Romänen in Reform. 1869.

Anonymi respublica, seu status regni Hungarici. Amstelodami, 1634, in-24.

Anonymi Belae regis notarii de gestis Hungarorum liber, Viennae, 1827, in-8.

Ansted. *A short trip in Hungary and Transilvania*. London, 1862, in-8.

Ἰστορικὸς (ziar). Braila, 1887.

Appeal (an) to Justice. Voted by the citizens of Roumania at the National Meeting held in the Capital of Roumania. Bucuresci, 1894.

Appel à la Justice. Lettre des citoyens roumains réunis en

Meeting National à Bucarest le 3 Juin 1894. Bucarest in-4.

Apello alla Giustizia. Indirizzo dei cittadini della Romania riuniti in Adunanza Nazionale nella capitale della Romania il 3 Giugno 1894. Bucuresci, 1894, in-8.

Archiv für Kunde Oesterreich. Geschichtsquellen (Publ. Acad. de Sc. din Viena, de la 1848 incóce).

Archiv des Vereins für siebenb. Landeskunde. Hermannstadt, 1843—46, in-8.

Argenson (d') *Les nationalités européennes.* Paris, Dentu, 1859. in-8.

Argès (Jean d') *Le Procès d'une nation.* Paris, 1884, in-18.

Ascherson, A. Enger, M. Kuhn und C. Reinmann. *Eine Karpathen Reise.* Berlin, 1864, in-8.

A Son Excellence Savfet Effendi. S. l. s. a., in-4.

Asseline. *Histoire de l'Autriche.* Paris, 1887.

Auferweckte (der) Christen Ruhm. Das ist: Eine ausführliche Relation alles dessen was sich bey einem Jahr her 1687 in Ungarn, Dalmatien, Slavonien, Pohlen, Morea and Siebenbürgen..... Gedruckt in Jahr 1688, in-12.

Auger (G.) *Illustrirte Geschichte der K. K. Armee.* Wien, 1886.

Austro-Rumaenisches («Volkswirtschaftliche Wochenschrift») Wien, 17 Iulie 1890).

Auszug (sumarischer) derer vornehmsten türkischen Croniken und scribenten. Hamburg, Heuss, 1685, in-4.

Authentic Report of Kosuth's Speeches on the War in the East. London, 1854.

Autriche (l') et son avenir, trad. de l'allemand. Paris, Amyot. 1843.

Autriche (l') et son avenir. Paris, Dentu, 1869, in-8.

Autriche (l') et son Gouvernement. Paris, Dentu. 1859, in-8.

Autriche (l') comme elle est («Revue Britannique») 1828.

Avril (Ph.) *Voyage en divers Etats d'Europe et d'Asie.* Paris, 1692, in-4; trad. engleză (London, 1693, in-8), trad. germ. (Utrecht, 1694, in-4).

Autonomie (l') roumaine et les Puissances garantes. Paris, 1865, in-8.

Autriche (l') dans les Principautés danubiennes. Paris, 1858, in-8.

Autriche (l') et le Prince roumain. Paris, 1859, in-8.

- Autriche (l'), la Turquie et les Moldo-valaques.* Paris, 1856.
- Avenir (l') (ziar).* Bucarest, 1864.
- Avvisi (1) nuovi di Albagnolia.... per li quali s'intende la venuta del Vaivoda di Valachia.* Roma, 1597, in-16.
- Avvisi della Rotta data dalle genti del S. Principe di Transilvania.* Roma, 1596, in-16.
- Avvisi nuovi di Transilvania et di Vallachia.* Roma, 1596.
- Avvisi nuovi.... d'un altra notabil Rotta data delli Aiduchi alli Turchi.* Roma, 1599, in-16.
- Avvisi nuovi... la perdita fatta da Sinam Bassa nella Valachia.* Roma, 1600, in-16.
- Avviso della Vittoria che ha havuta il S. Principe di Transilvania con l'aiuto del Signor Michele Voivoda della Vallachia.* Roma, 1599, in-17.
- Avviso dei progressi del Sign. Michele Vaivoda di Vallachia contra il Turco.* Roma, 1598, in-16.
- Avviso della Rotta data del Sig. Michele Vaivoda di Vallachia al Turco.* Roma, 1599, in-16.
- Avviso di una Rotta data del S. Michele Vaivoda di Valacchia a Mamut Visir.* Roma, 1599, in-16.
- Avviso di quello che ha fatto il S. Principe di Transilvania dopo il suo ritorno di Vallachia,* Roma, 1596, in-16.
- Avviso dell' Ambascieria mandata dal Vallacco all' Imperatore.* Roma, 1600, in-16.
- Avviso dei progressi del Principe di Transilvania,* Roma, 1595, in-16.
- Avviso della gran Rotta, che ha data il S. Michele Principe de' Valacchi.* Roma, 1600, in-16.
- Avviso della seconda vittoria del Ser. et Invittissime Principe di Transilvania contra Sinan Bassa in Vallachia.* Roma, 1595.
- Az Orosz Invázio Veszelye, (Primejdia invasiei rusesi).* Budapesta, 1883.

Badain (A. C.) *Les Slaves de l'Autriche.* Paris, 1883.

---

(1) Acastă broşură şi cele 13 următoare în italianesce fac parte dintr'o colecţie dăruită Academiei de D. Dim. A. Sturdza şi retipărită în documentele Hurmuzaki.

- Badewitz** (K) *Dacoromanien*. Leipzig, Mathes, 1866, in-8.
- Baedeker** (K) *Oesterreich, Ungarn und Siebenbürgen*. Leipzig, 1882, in-8.
- Balcesco** (Nic.) *Force armée et art militaire des Romains, depuis la fondation du duché de Valaquie*; trad. de Vaillant. («Revue de l'Orient» t. X, 1846). — V. Laurian.
- Balleydier** (Alph.) *Histoire de la guerre de Hongrie en 1848-49*. Paris, 1853, in-8.
Histoire des révolutions de l'Empire d'Autriche. Paris, 1853, 2 vol. in-8.
- Barbovescu** (I.) *Die Basch-Araba und die Anfänge des romae-nischen Staattes*. Berlin, 1894.
- Bartalis** (A.) *Ortus et occasus imperii Romanorum in Dacia. Posenii*, 1787.
- Bataillard** (P.) *La Moldo-Valachie*. («Revue de Paris» 15 Oc-tobre 1856.
» » *La Moldo-Valachie dans la manifestation de ses efforts et de ses voeux*. («Revue de Paris» 1 Juil. 1856).
» » *Les Principautés danubiennes*. («Revue de Paris» 1850.)
» » *Premier point de la question d'Orient*. Paris, 1826, in-8.
» » *Les Principautés de Moldavie et de Valachie devant le Congrès*. Paris, 1856 in-8.
» » *Situation de la Roumanie vis-à-vis de la Porte*. («Libre recherche» 1857.)
- Batthyani** (V.) *Reise durch einen Theil Ungarns, Siebenbür-gens, der Moldau und Buccowina im Jahr. 1805*. Leipzig 1811, in-8; (in olland.), Leeuwarden, 1813.
- Batthyani** (Com. Ep.) *Leges Ecclesiae. Regni Ungariae, Clau-diopoli*, 1735—1827, in-fol.
- Baudier**, (M.) *Inventaire de l'histoire générale des Turcs.... Moldaves.... Valaques*. Paris, 1617, 1620.
- Bauer** (Général de) *Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie*. Francfort, 1778, in-8.
- Bazancourt** (de) *L'expédition de Crimée jusqu'à la prise de Sébastopol*. Paris, 1856, in-8.

Beaujeu (Chev. de) *Mémoires de divers voyages en Pologne, Allemagne, Hongrie, Moldo-Valachie, etc.* Amsterdam, 1700 in-12.

Beccatini (Fr.) *Storia ragionata dei Turchi.* Venezia, 1788—91, in 8.

Bechet (A.) *Histoire du ministère du cardinal Martinusius, ... Origine des guerres de Hongrie et de Transylvanie.* Paris, 1715.

Bedeutung (die) *Rumaeniens in dem bevorstehenden österreichisch [deutsch]-russischen Kriege.* Minden, 1888.

Behamb (J. Ferd.) *Notitia Hungariae antiquo-modernae.* Argentorati, 1676, in-8.

Behrmauer. *Sultan Ahmad's Bestallungs und Vertrags-Urkunde für Gabriel Bathori vom Solmyo.* 1608 («Archiv für österr. Gesch. Quellen» 1857).

Bell (Math.) *Notitia Hungariae in IV partes divisa.* Vindobonae, 1735—37.

» » *Scriptorum rerum Hungaricarum, Dalmaticarum, etc.* 1748, in fol.

» » *Hungariae antiquae et novae prodromus.* Norimb. 1723, in fol.

» » *Bemerkungen über die russische Note in Betreff der Intervention in den rumaenischen Donau-Fürstenthümer.* Wien, 1848.

Benezur (Jos.) *Ungaria semper libera suique juris.* Vindobonae, 1764, in 4.

Benkö (Jos.) *Imago inclytæ in Transylvania nationis siculicæ.* Cibinii, 1778, in-8.

» » *Transylvania.* Vindobonae, 1778, in-8.

» » *Diaetæ s. Comitæ Transilv.* Cibinii, 1791, in-4.

» » *Milcovia sive Episcopatus Milcoviensis Explanatio.* Viennæ, 1781.

Beregani (N.) *Historia delle guerre d'Europa dalla comparsa dell'armî ottomane nell'Ungheria l'anno 1683.* Venetia, 1698.

Berg (E. v.) *Aus dem Osten der österr. Monarchie.* Dresden, 1860, in-8.

Bergmann (F. G.) *Les Scythes.* Halle, 1860, in-8.

Bergner (R.) *Rumaenien,* Breslau, 1887.

» • » *Siebenbürgen.* Leipzig, 1884.

Berichte von dem Feldzuge in Ungarn (1685—86). Budapest, 1885.

Bericht (gründlicher und wahrhafter) was massen der durchlauchtigste Fürst und Herr Gabriel Bethlen, Fürst in Ungarn und Siebenbürgen zum König in Ungarn erwehelt und aussgeruffen worden. S. l., 1620, in-4.

Bericht (kurtzer) welchergestalten der zu Fogaracz in Siebenbürgen gehaltene Landtag den 12 Febr. 1691 seine Endtschafft erreicht. S. l. s. a. in-4.

Beschreibung (kurtze) beygelegter ungerischen mappa. Prag, 1595, in-4.

Beschreibung (curiöse) der Moldau und Walachey. S. l. 1699.

Beschreibung (neue und vollständige) des ottoman. Reichs. Nürnberg, 1763, in-8.

Beschreibung des Banats, der Walachey, Moldau.... Leipzig, 1789, in-8.

Beschreibung (topogr. hist.) der beiden Fürstenthümer Moldau und Wallachey. Wien, 1821, in-8.

Beschreibung des Königreichs Ungern und Moravia. Frankfurt und Leipzig, 1788, in-8.

Bessé (A.) *L'Empire turc.*, trad. Paris, 1854, in-8.

Bethlen (Niclos) *Mémoires historiques, contenant les derniers troubles de la Transylvanie.* Amsterdam (Rouen), 1736, 2 vol. in-12; La Haye, 1739.

Bethleen (Wolf. de) *Historia de rebus transilvanicis.* Cibinii, 1783, in-8.

Bethlenus (Ioannes) *Rerum Transilvaniae Historia.* Vindobonae, 1782—83.

» *Rerum Transilvanicarum libri quatuor.* S. l. 1664, in-12.

» *Das bedrängte Dacia.* Nürnberg, 1666, in-12.

Bettoni-Cazago (F.) *Gli Italiani nella guerra d'Ungheria (1848—49).* Milano, 1887.

Beudant *Voyage minéralogique et géologique en Hongrie.* Paris, 1818, 3 vol. in-4.

Beugry d'Hagerue (G. de) *La Hongrie et la Transylvanie. Conférence.* Lille, 1889, in-8.

- Biblioteca transilvanica*. Prag, 1864, in-8. (public. de Fr. A. Credner).
- Bidermann** (H. J.) *Die Romaenen und ihre Verbreitung in Oesterreich*. Graz, 1876, in-8.
- » » *Geschichte der österreichischen Gesamtstaats Idee.* Innsbruck, 1867—89, 2 vol.
- Bielz** (E. A.) *Siebenbürgen*. Wien, 1885, in-16.
- Biondi** (P.) *Diario de' successi dell'armi cesaree nell'Ungheria*. Venetia, 1685.
- Bizarus** (P.) *Delle Guerre in Ungheria*. Lyone, 1569, in-12.
- Bizozeri** (S.) *Notizia particolare dello stato passato e presente de Regni d'Ungheria, Croazia e Principato di Transilvania*. Bologna, 1686, in-12.
- Blaze de Bury**. *Voyage en Autriche, en Hongrie et en Allemagne pendant les événements de 1848 et 1849*. Paris, 1851.
- Blick (ein) auf den anonymen Rückblick von einem Ungarn*. London, 1858, in-8.
- Blont** (H.) *A voyage in to the Levant.... Dalmatia, Sclavonia, Bosnia, Hungary, Macedonia, Thessaly, Thrace, etc.* London, 1636, in-4.
- Bobrzynski** (M.) *Acta expeditionum.... in Valachos et in Turcas*. Cracoviae, 1882.
- Bod** (P.) *Historia Hungarorum ecclesiastica*. Lugduni Batavorum, 1889.
- Boethius** (C.) *Ruhmbelorberter.... wider den bluthesprengten türkischen Tulband*. Nürnberg, 1685, in-4.
- Boissard** (J. J. V.) *Vitae et icones Sultanorum turcicorum*. Francofurti, 1596, in-4.
- » » *Historia chronologia: Pannoniae res per Hungariam et Transylvaniam gestae*, ed. G. Arthus. Francofurti, 1608.
- Boldenyi** (J.) *La Hongrie en 1848; Recueil politique, historique et littéraire*. Paris, 1848.
- » » *Pages de la Révolution hongroise*. Paris, 1849, in-8.
- » » *Le Magyarisme ou la guerre des nationalités en Hongrie*. Paris, 1850, in-8.

- Boldenyi (J.)** *Histoire de la guerre de Hongrie en 1848-49.* Paris, 1850, in-8.
- » » *La Hongrie ancienne et moderne.* Paris, 1853,
- Bolintineano (D.)** *Les Principautés Roumaines.* Paris, 1854.
- Bolliac (C.)** *Choix de lettres et de mémoires sur la question roumaine.* Paris, 1852—56, in fol.
- » » *Mémoire pour servir à l'histoire de la Roumanie.* Paris, 1856, in-8.
- Bonfinius (Ant.)** *Res Hungariae.* 1606.
- Bongarsii (J.)** *Collectio hungaricarum rerum scriptorum.* Francofurti, 1600, in-fol.
- Boner (C.)** *Transylvania.* London, 1865, in-8.
- Bonneau (A.)** *Les Turcs et la civilisation.* Paris, 1860, in-8.
- » *Les Turcs et les nationalités.* Paris, 1860, in-8.
- Bontempi (A. A.)** *Historia della ribellione d'Ungheria.* Dresda, 1672, in-12.
- Borde (A. de la)** *Voyage pittoresque en Autriche.* Paris, 1821, 2 vol. in-fol.
- Bordeaux (A.)** *Hongrois et Roumains* («Revue générale» Bruxelles, 1895).
- Born (Bn. I.)** *Trawels trough the Banat of Temeswar, Transylvania, and Hungary.* 1776.
- Boscovich (R. G.)** *Giornale di un viaggio da Constantino- poli in Polonia.* Bassano, 1784, in-8; in fr. (Lausanne, 1772. in-8); in nemțesce (Leipzig, 1779, in-8.)
- Botero.** *Vallachia, Transilvania, Moldavia* («Delle relazioni Universali» Firenze, 1592.)
- » *De'principi christiani.* Torino, 1601, in-8.
- Bozsinka (D. Th.)** *Animadversio in dissertationem hallensem sub titulo «Erweiss dass die Vallachen nicht Römischer Ab- kunft sind, etc. vom K. Rath von *** 1823 editam».* Pestini, 1827.
- Boué (A.)** *La Turquie d'Europe.* Paris, Bertrand, 1840, in-8.
- Bonnet (Fr.)** *La Turquie et les cabinets de l'Europe depuis le 15-ème siècle.* Paris, 1854, in-8.
- Brachelli.** *Statistische Skizze der Oesterreichisch-Ung. Monar- chie.* Leipzig, 1885.
- » *Die Länder Oesterreichs-Ungarns, in Wort und Bild.* Wien, 1878—84, 10 vol.

- Branchi** (G.) *Istoria austriaca*. Vienna d'Austria, 1688—91, 2 vol. in-4.
- Bratiano** (Dém.) *Documents concerning the question of the Danubian Principalities*. London, 1849, in-8.
- Bratiano** (Dém.) et **D. Iranyi**. *Lettres hongro-roumaines*. Paris, 1851.
- Bratiano** (J. C.) *Mémoire sur l'Empire d'Autriche dans la question d'Orient*. Paris, 1855, in-8.
- Braun-Wiesbaden** (W.) *Reise-Eindrücke aus dem Südosten, Ungarn, Istria, Dalmatien etc.* Stuttgart, 1877, 2 vol. in-8.
- Brennecke** (Dr. W.) *Die Länder an der unteren Donau and Constantinopel*. Hannover, 1870, in-8.
- Brenner** (abbé) *Histoire des Révolutions de Hongrie*. La Haye, 1739, 6 vol. in 12.
- Breuvery**. *De la question turque et des empiétements de la Russie*. Marseille, 1834, in-8.
- Bright** (R.) *Travels from Vienna through lower Hungary, etc.* Edimburgh, 1818, in-4.
- Broniovii** (Martini) *Tartariae descriptio, Transylvaniae ac Moldaviae*. Coloniae, 1595.
- Brote** (Eug.) *La question roumaine de Tranylvanie. Lettre au Président du tribunal de Cluj*. Bucarest, 1894, in-4.
- »   » *Die rumaenische Frage in Siebenbürgen und Ungarn. Eine politische Denkschrift*. Berlin, Mühlbrecht und Puttkammer, 1895, in-8.
- Browue** (S.) *A Bref Account et Travels in Hungaria, Servia, Bulgaria, etc.* London, 1673, in-4; in fr. (Paris, 1679); in germ. (Nürnberg, 1686).
- Bruckmann** (Fr. E.) *Specimen physicum scribens historiam naturalem lapidis numeralis Transylvaniae*. 1727, in-4.
- »   » *Specimen physicum de Lapide numali Transylvaniae*. 1727, in-4.
- Brusoni** (G.) *Le campagne dell'Ungheria*. Venetia, 1665, in-4.
- Bry** (de) *Pannoniae Historia Chronologica. Res per Hung. Trans. Gestae, etc.* Francofurti ad Moenum, 1596, in-4.
- Bukarester Allgemeine deutsche Zeitung*. 1865—66.

- Bukarester Tagblatt.* (ziar). Bucuresci, 1880—95.
Bukurester deutsche Zeitung. 1845—64.
Bukurester intelligenzblatt (ziar). 1859—60.
Bukaresti közlöny (ziar în unguresce) 1884—85.
Bukaresti Híradó (ziar în unguresce), 1876—85.
Bulletin des séances du Divan ad-hoc de Moldavie. Iassy, 1857—58, in fol.
- Bunuyitay** (V.) *Biharvármegye Oláhjai sa vallas-Unió,* (Româniî din comitatul Bihor și unirea confesională). Budapesta, 1892.
- Calenda di Tavani** (Ed.) *La questione rumena. Passato e presente.* («Don Marzio» Mai 1894).
- Callimachi** (P.) *De bello Turcis inferendo Oratio.* Haganoi, 1533, in-4.
- Campana** (Ces.) *Compendio storico delle guerre ultimamente successe tra Christiani et Turchi.* Vinegia. 1597, in-4.
- Cantacuscino Spandugino** (F.) *Commentari dell'origine de' Principi Turchi.* Firenze, 1551, in-8.
- Cantemir** (Dem.) *Histoire de l'Empire ottoman.* Paris, 1743, 1745, trad. din originalul latin: «*Historia incrementorum atque decrementorum Aulæ Othomanicæ*». Trad. în englezescă London, 1734, 1756), în nemțescă (Hamburg, 1745); în românesce (Bucuresci, 1876).
- » » *Descriptio Moldaviae.* Bucuresci, 1872.
- » » *Beschreibung der Moldau.* Leipzig, 1771, in-8.
- Cantilli** (P. G.) *Les Roumains de Transylvanie. Quelques mots de réponse à MM. le général Türr, de Pazmandy, Ovary.* Paris, G. Pelluard, 1894, in-18 de 22 pag.
- » » *Un procès célèbre. Les Roumains de Transylvanie.* Paris, G. Pelluard, 1894, in-18 de 19 pag.
- Carsburgund.** *Horia und Klotska.* Hermannstadt, 1785.
- Caroly** (Th. de) *Conjecturae de origine, prima sede et lingua Hungarorum.* Budae, 1805—1806, 3 vol. in-8.
- Caronni** (F.) *Observazioni... sui Valacchi.* Milano, 1812, in-8.
- Carra** (I. L.) *Histoire de Moldavie et de la Valachie.* Paris,

1778 ; trad. germ. (Nürnberg, 1789); trad. rom. (Bucuresci, 1857).

Casati (C.) *Le réveil de la question de l'Orient*. Paris, 1860, in-8.

Castannet des Fosses (A.) *La Macédoine et la politique de l'Autriche en Orient*. Lyon, 1889.

Catalogus nummorum Hungariae ac Transilvaniae, instit. Széchényi. Pesth, 1807—1810, 4 vol. in-8.

Centorio (Ascanio) *Commentario della guerra di Transilvania*. Venezia, 1566, in-4.

Chasles (Philarète) *Scènes des camps et des bivouacs hongrois (1848—49)*. Paris, 1879, in-12.

Chassin (Ch. L.) *La Hongrie. Etude historique*. Paris, 1855.

» » *Jean Huniad*. Paris, 1859.

» » *Ladislas Teleky*. Paris, 1861.

» » *Petoefi et Bem en Transylvanie* («Libre Recherche» t. 17.)

» » *La Hongrie en 1857*. («Revue de Paris» 15 Nov. 1857).

Chélard (Raoul) *La Hongrie contemporaine*. 1891.

Christophilos Alethes (Pichon) *Die Lage der Christen in der Turkey*. Berlin, 1854, in-8.

Chronica des Hungern inhaltend wie sy anfeughlich ins Land kommen..... Augsburg, 1536, in-8.

Chronica (siebenbürg.) und Kriegshaendel zu Wasser und Land. Wallstadt, 1596.

Chronik (Fortsetzung dieser hungar.) Nürnberg, 1664, in-12.

Chronicon Hungarorum Poseniense nunc primum editum. Budæ, 1852, in fol.

Chronica Hungarum. Budæ, 1473, in fol. (nu există de cât patru exemplare).

Giacono (A.) *Historia utriusque belli dacici a Traiano gesti*. Romæ, 1576, in fol.

Cidharold (M. F.) *La Turquie et les Principautés Danubiennes*. Paris, 1857, in-8.

Claridge. *A guide down the Danube*. London, 1839, in-12.

Code pénal hongrois des crimes et des délits. Paris, 1885.

Codex diplomaticus Hungariæ; ed. G. Feyer. Budæ, 1829, 30 vol. in-8.

Codresco (J. E.) *Recueil des documents, traités et autres actes concernant l'existence de la langue des Roumains*. Paris, 1883.

Cœckelberghe (Ch.) *Histoire de l'Empire d'Autriche*. Vienne, 1845, 6 vol. in-8.

Collari (Fr.) *De regum Hungariæ*. Vindobonæ, 1781, in-8.

Colson (Félix). *L'état présent et l'avenir des Principautés de Moldavie et de Valachie*. Paris, 1839.

Comazzi (G. B.) *Notizie storiche dell'Ungheria*. Venezia, 1688, in-8.

Condamnation de l'Autriche par un Tribunal européen. Paris, 1859, in-8.

Constitutiones approbatæ regni Transilvaniæ et partium Hungariæ. Claudopoli, 1696.

Continuatio ungarischer und siebenbürgischer Kriegshändel. Vrsell, 1600.

Copia delle lettere venute da Vienna circa le ultime imprese di Transilvania ed Ungheria. Bologna, 1565, in-8.

Cornides (Dan.) *Biblioteca Hungarica*. Pesth, 1792, in-8.

» » *Vindicix anonymi Belæ regis notariû*. Ofen, 1802, in-4.

Corona. *12 Cæsarum Austriacarum et Hungariæ regem eligit*. Vindobonæ, 1654, in fol.

Correspondance de Bucarest, (ziar). 1869.

Correspondance de l'Étoile du Danube. Iassy, 1859.

Correspondenza politica della Romania (ziar). Roma, 1882.

Corvini (Math.) *Hungariæ regis epistolæ notis illustratæ*. Casseviæ, 1744, 2 vol. in-8.

Coup d'œil sur l'histoire de la maison d'Autriche. Paris, 1860, in-8.

Coup d'œil sur l'histoire roumaine. («La Roumanie contemporaine»). Paris, 1875).

Coup d'œil sur le passé et le présent des Principautés moldo-valaques. S. l. s. a. in-8.

Courrier (le) de Bucarest (ziar). 1836, 1856.

Courrier (le) de Galatz. 1870.

Courrier (le) de Roumanie. Bucarest, 1876.

Coxe. *Histoire de la maison d'Autriche*; tr. de V. Henry. Paris, 1809, 5 vol. in-8.

Creagh (James). *Journey through Hungary, Slavonia, Servia, etc.* London, 1877, 2 vol. in-8.

Cretz (J.) *Bem's Feldzug in Siebenbürgen.* Hamburg, 1850, in-8.

Crisian (Joh.) *Beitrag zur Geschichte, etc.* (Istoria unirei religioase a Românilor din Transilvania sub Leopold I). Hermanstadt, 1882, in-8.

Croix (M. Petit). *La guerre des Turcs avec les Polonais, les Hongrois.* La Haye, 1689, in-8.

Croquis aus Ungarn. Leipzig, Wigand, 1843, in-8.

Csaplovics. *Gemalde von Ungarn.* Prag, 1829, 2 vol. in-8.

Curierul (ziar germano-român). Bucuresci, 1867.

Cyrille. *De Paris à l'île des Serpents à la travers la Roumanie, la Hongrie et les bouches du Danube.* Paris, 1876, in-8.

Czekelius (Fr.) *Ein Bild an der Zeit der Gegenreformation in Siebenbürgen.* («Sammlung gemeinverständlicher Vorträge» XX, 465. Berlin, 1885, in-8).

Czirbusz (G.) *Die sudhunganischen Bulgaren.* Wien, 1884.

Czoernig (C. v.) *Die Vertheilung der Völkerstaemme, und deren Gruppen in der österreich. Monarchie.* Wien, 1861, in-4.

» » *Ethnograph. Karte der österr. Monarchie.* Wien, 1855, in-4.

» » *Über die Ethnographie Oesterreichs.* Wien, 1858.

Czwittinger (D.) *Bibliotheca scriptorum qui extant de reb. Hungar.* Francofurti, 1711, in-8.

» » *Specimen Hungariae literatae.* Francofurti, 1711, in-4.

Dankovsky (Gr.) *Hungariae gentis avitum cognomen.* Posenii, 1825, in-8.

» » *Fragmente zur Geschichte der Völker ungarischer und slavischer Zunge.* Pressburg, 1825, in-8.

Dantiscus (Joh.) *Victoria Sereniss. Poloniae Regis contra Vayvodam Muldaviae.* Parisiis, 1551, in-4. (Veđi Victoire, etc).

Danube (du) à l'Adriatique ; les nations chrétiennes et la question d'Orient («Revue des deux Mondes» 1 Nov. 1890).

Danubian (the) Principalities. London, 1854, 2 vol. in-8.

Darezius (Fr.) *Descriptio rerum in Transilvania gestarum post Moldavicam expeditionem.* 1600, in-4.

Deaks Denkschrift über das Verhältniss zw. Ungarn und Croatien. Wien, 1861, in-16.

Deaks Adressenentwurf u. das Staatsrecht Oesterreichs. Wien, 1861, in-8.

Debrauz de Saldapenna *Solution de la crise hongroise.* Paris, 1862, in-8.

»   »   *Le Traité de Paris du 30 Mars.* Paris, 1856, in-8.

Decius (Ioannes Barovius). *Hodoeporicon itineris Transilvanici Moldavici, Russici, etc.* Vittebergæ, 1587, in-4.

Déclaration d'indépendance de la nation hongroise. Paris, 1849, in-8.

Delavrancea (B. St.) *Discours prononcé à Ploesci le 19 Déc. 1893.* Bucarest, in-18.

Del Chiaro (A.) *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia.* Venezia, 1718, in-4.

Demian. *Statist. Darstellung des Honigr. Ungarn und der dazu gehörigen Länder.* Wien, 1805, in-8.

»   *Tableau géographique et politique du royaume de Hongrie.* Trad. par Roth et Raymond. Paris, 1809, 2 vol. in-8.

Démidoff (Pr. A.) *Voyage dans la Russie méridionale et la Crimée, par la Hongrie, la Valachie et la Moldavie.* Paris, 1849 et 1854; *Album du voyage*, 1856, 100 planches. — trad. in nemtse (Breslau, 1854) ; in ital. (Torino, 1851).

Denkschrift der Universitäts-Studierenden Rumaeniens über die Lage der Rumaenen in Ungarn und Siebenbürgen. Bucares, 1891. in-4.

Dépret (L.) *En Autriche.* 1869.

Derblich (W.) *Land und Leute der Moldau und Wallachei,* Prag, 1859, in-12.

Desprez (Hip.) *La révolution dans l'Europe Orientale* («Revue des deux Mondes» 1848).

- Desprez** (Hip.) *La Moldo-Valachie et le mouvement roumain* («Revue des deux Mondes» 1 Janv. 1848.)
- » » *Les peuples de l'Autriche et de la Turquie. Histoire contemporaine des Illyriens, des Magyars, des Roumains et des Polonais.* Paris, 1850, 2 vol. in-8.
- Destrilh.** *Confidences sur la Turquie.* Paris, Dentu, 1855, in-8.
- Deutschen (die) in Nationalitäten staat Oesterreich.* Meran, 1887.
- Deustcher Corespondent für die vereinigten Fürstenthümer Moldau und Walachei.* Bucarest, 1860.
- Diario dei successi dell'armi cesaree nell'Ungheria.* Venezia, 1688, in-8.
- Dilbaum** (Sam.) *Herr Sigismundus Batori, Fürst in Siebenbürgen, Herr baiden Wallachen und Moldau, etc.* München, 1596, in-4.
- » » *Bericht und kurtze Erzählung des heroischen Gemüts des H. Sigismund Batori.* München, 1596, in-4.
- Discussio descriptionis Valachorum, Transilvanorum, auctore I. G. Pesthini,* 1812, in-8.
- Dispositions du Département des travaux publics de Moldavie en 1857.* Iassy, Abina 1857, in-4.
- Ditz** (H) *Die ungar. Landwirtschaft.* Leipzig, 1867, in-8.
- Djuvara** (Al. G.) *La lutte des nationalités. Hongrois et Roumains.* («Revue Générale de droit International Public» Paris, Pedone, 1895, No. 1.)
- Djuvara** (T. G.) *Les Juifs de Roumanie.* Paris, 1880, in-8.
- » » *Etude sur les négociations commerciales de la Roumanie avec l'Autriche-Hongrie.* Bucarest, 1886, in-16.
- » » *Introduction à l'étude du droit conventionnel de la Roumanie.* Bucarest, 1888, in-8.
- » » *Traités, Convention et Arrangements internationaux de la Roumaine,* Bucarest, 1888.
- Dogliani** (G. N.) *L'Ungaria spiegata.* Venezia, 1595, in-4.
- Dobreano** (I.) *Die Rechte der Donaufürstenthümer und das Politische Interesse Europas.* Berlin, 1870, in-8.

Documents pour servir à l'histoire de l'application de l'art. 34 du Traité de Paris en Moldavie. London, 1857, in-8.

Documents relatifs aux Principautés-Unies («Archives diplomatiques»), 1866.

Documents diplomatiques. Union de la Moldavie et de la Valachie. Bucarest. 1866.

Dombovar (G. S. de) *A Büntettekröl* (Codul penal unguresc). Budapesta, 1888, 3 vol.

Donnat (L.) *Les Principautés-Unies et l'Europe occidentale.* Paris, 1860, in-8.

Dora d'Istria. *Les femmes en Orient.* Zürich, 1859, in-8.

» » *La vie monastique dans l'Europe orientale.* Paris, 1855.

» » *La Valachie moderne.* Paris, 1850, in-8.

» » *La Valachie devant l'Europe.* Paris. 1858, in-8.

» » *La nationalité roumaine,* («Revue des deux Mondes» 15 Mars 1859.)

» » *Gli Albanesi in Rumenia,* trad. de B. Ceccheti. Firenze, 1873, in-8.

Dossier de la question d'Orient. Paris, 1868, in-8.

Dossier russe de la question d'Orient. La politique de la Russie envers la Pologne et la Turquie. Paris, 1869, in-8.

Douniol (Ch.) *De l'avenir de l'Autriche* («Le Corespondant» 27 Mars 1867.)

Doze (V.) *Un mois en Moldavie.* Bruxelles, 1857, in-8.

Doza (D.) *Csatározás a Daco-Roman törekvésék ellen* (Réshoire împotriva tendințelor daco-romane). Cluj, 1863, in-8.

Drei Briefe aus dem Orient bezüglich des europäischen internationalen Rectificationswerkes. Leipzig, 1869, in-8.

Drei österreichischen Denkschriften über die Donauschiffahrtsacte vom 7 Nov. 1857. Leipzig, 1858, in-8.

Droits (les) de la Roumanie basés sur les traités, par un ancien diplomate. S. I. (Bucuresci) 1874, in-8.

Dumarest (F.) *La Roumanie.* Bourg 1884.

Dunin (W.) *Rumania.* Lwów, 1887.

Dussieux (L.) *Essai sur les invasions des Hongrois en Europe.* Paris 1879, in-8.

- Du Vallon** (G) *Chez les Magyars*. Paris, 1881, in-12.
- Duveyrier** (Ch.) *L'Autriche dans les Principautés Danubiennes*. Paris, 1858, in-8.
- Echo* (l') *Danubien*. Bucarest, 1865—66, 1868—69; Galatz, 1867 și 1870.
- Economiste* (l') *roumain* (ziar). Bucuresci, 1884—95.
- Edelspacher** (A.) *Rumun elemek a magyar nyelvből*. (Elementele române coprinse în limba maghiară). Budapesta, 1875.
- Eder** (S. C.) *De initiis juribusque primae vis Saxonum Transilvanorum Commentatio*. Viennae, 1792, in-4.
- » » *Breviarium juris Transilvanici*. Cibinii, 1800, in-8.
- Edward** (K.) *Ein Missionsleben in Moldau, Galizien und Schlesien*. Halle, 1868, in-8; in englez. (London, 1867, in-8).
- Egan** (Ed.) *Nos voisins les Roumains*. Budapest, 1886.
- Eglise* (l') *en Hongrie par un ecclésiastique Hongrois*. Paris, 1860, in-8.
- Einheit* (die) *Rumaeniens*. Paris, 1869, in-8.
- Eisenbahnen* (oesterr. und ungar.) *der Gegenwart und der Zukunft*. Wien, 1870, in-8.
- Ἐκκλησιαστικὴ Μέριμνα ὑπὲρ τῶν ἀγίων ἑκκλησιῶν Βλαχίας καὶ Μολδαβίας*. Constantinople, 1866, in-8.
- Elenchus. Nomina Civitatum, etc. Transilvaniae exhibens*. S. l. s. a. in-8.
- Empereur* (l') *Napoléon III et les Principautés roumaines*. Paris, 1858, in-8.
- Empire* (l') *Austro-Hongrois et la politique du Comte de Beust, par un Anglais*. Paris, 1868, in-8.
- Empire* (l') *Constitutionnel d'Autriche et ses lois fondamentales*. Paris, 1868.
- Endlicher** (S. L.) *Rerum hungar. monumenta Arpadiana*. Sangalli, 1848, 2 vol. in-8.
- Engel** (J. C. von) *Commentatio de expeditione Trajani ad Danubium et de origine Valachorum*. Vindobonae, 1795, 1809.
- » » *Geschichte der Moldau und Wallachey*. Halle, 1804, in-4.
- » » *Geschichte des Ungarischen Reichs und sei-*

- Engel (J. C. von) *ner Nebenländer*. Halle, 1797, 1804, 4 vol. in-4.
- » » *Monumenta hungarica*. Viennae, 1809.
- Engelhardt. *Etudes sur les embouchures du Danube*. Galatz, 1862, in-8.
- Ens (C.) *Newer empartheyischer Teutscher celer Nuntius, oder Glaubwürdige Erzählung aller in Hung. Siebenburg. Wal-lachey, Türk..... etc.* 1636—37.
- Episode de la question d'Orient. Russie, Valachie, Moldavie*. Paris, 1842, in-8.
- Ἡπειρος ἐφημερίς τῶν ἐιδήσεων (ziar). Bucuresci, 1886.
- Epistolae (duae) ad S. S. Poloniae, etc., Regem. II Tartarorum Chani de bello Moldavico scripta*. S. l. 1596, in-4.
- Epoque (l') Die Epoche* (ziar). Bucuresci, 1868—82.
- Equilibre (l') oriental. Hongrie, Roumanie, Pologne*. Paris, 1867, in-8.
- Erdy (I.) *De tabulis ceratis in Transylvania repertis*. Pestini, 1856, in-8.
- » » *Nummi Transsylvaniae*. Pesth, 1862, in-4.
- » » *Erdélyben talált viaszos Lapok (Tabulae ceratae)*. Pesth, 1859, in-4.
- Etat (de l') présent et de l'avenir des Principautés de Moldavie et de Valachie*. Paris, 1839.
- Etat social des Principautés Danubiennes*. Bruxelles, 1856, in-8.
- Etoile (l') d'Orient*, (ziar). Bucarest, 1868—69.
- Etoile (l') du Danube*, (ziar). Bruxelles, 1856—58.
- Etoile (l') Roumaine*. (ziar). Bucarest, 1885—88.
- Europe (l') orientale, son état présent, sa réorganisation. Magyars, Roumains, etc.* Paris, 1873.
- Evenimentele din Ungaria (*Historisch-Politische Blätter*, 1894, No. 1 și 2).
- Express-Orient (l')*. Correspondance des Etats du Danube et de la péninsule des Balkans. (ziar) Bucarest, 1887.
- Farcy (C.) *L'orient nouveau : la Roumanie (Nouvelle Revue, 15 Avril 1881)*.
- Fasching (Fr.) *Nova Dacia ex probatis scriptoribus deprompta*. Claudiopoli, 1744.

Fate (the) of Roumania (*Fortnightly Review*, London, Dec. 1888).

Fava (Rob.) *Ricordi rumeni. Note di un viaggio in Transilvania e Romania.* Roma, 1894.

» » *La Questionne rumena e gli agenti del Signor Wekerle in Italia.* Parma, 1894; trad. franc. de P. G. Cantilli. (Paris, 1894, in-8).

Feichtinger de Baranya-Nadasd. *Note sur le projet de code de procédure pénale hongrois.* Paris, 1889.

Fejer (G.) *Dissertationes in res Hungariae veteris historico-criticae.* Budaë, 1837, in-8.

» » *Aborigenes Magyar.* Budaë, 1840, in-4.

Feldzüge (des Grafen Veterani) in Ungarn und den angränzenden Provinzen vom J. 1683 bis 1694. Dresden, 1788, in-8.

» *des Prinzen Eugen in Ungarn.* Wien, 1788, in-8.

Felmer (M.) *Primae lineae historiae Transilvaniae.* Cibinii, 1839, in-8.

Fenyès. *Statistik des Königreichs Ungarn.* Pesth, 1834—45, 3 vol. in-8.

Fessier (A.) *Geschichte der Ungarn und ihrer Landsassen.* Leipzig, 1815—25, 10 vol. in-8.

Fessler (I. A.) *Die Geschichte der Ungarn.* Leipzig, 1815—16, 10 vol. in-8.

Ficker (A.) *Bevölkerung des öster. Monarchie.* Gotha, 1860, in-8.

» » *Die Volkerstaemme der öster. ungar. Monarchie.* Wien, 1869, in-8.

Ficquelmont (C. L.) *Russland's Politik und die Donaufürstenthümer.* Wien, 1854; — in franțuzesce (Paris, 1854, in-8).

» » *Le côté religieux de la question d'Orient.* Paris, 1854, in-8.

» » *Examen de conscience à l'occasion de la guerre d'Orient.* Bruxelles, 1856, in-8.

Fiedler (J.) *Die Union der Wallachen in Siebenbürgen unter Kaiser Joseph I.* Wien, 1858.

» » *Beiträge zur Union der Wallachen in Slavonien und Syrmien,* 1867, in-8.

- Fiedler (J.)** *Actenstücke zur Geschichte Fr. Rakoczy.* Wien, 1855—58, in-8.
- » » *Die Union der in Ungarn zw. der Donau und der Dran wohnenden Bekenner des griech. Oriental. Glaubens.* Wien, 1862, in-8.
- Filippidi (D.)** *Ἱστορία τῆς Ῥουμανίας.* Leipzig, 1816, in-8.
- Filtich (J.)** *Dissertatio de Romanorum in Dacia coloniis.* Cimbini, 1808, in-8.
- » » *Schediasma historicum de Valachorum historia.* Jennae, 1743, in-4.
- Firnhaber.** *Actenstücke zur Aufstellung ungar. Geschichte.* Wien, 1852.
- » *Die Krönung Kaiser Max II zum Könige von Ungarn 1563.* Wien, 1869.
- Fischeri.** *Questiones petropolitanæ de origine Ungarorum, etc.* Gottingae 1770, in-8.
- Fishe (J.)** *The races of the Danube (The Atlantic Montly, April, 1877).*
- Fligier.** *De l'origine des Roumains (Das Ausland, 23 Sept. 1878, No. 38).*
- Fonseca (W.)** *Die Moldau und Walachei.* Hamburg, 1857, in-8.
- Fontes rerum Austriacarum (Publ. de Acad. de sciințe din Viena, de la 1849 încóce).*
- Forum (an das) Europa's Aufruf des am 4 Juni 1894 zu Bukarest abgehaltenes «National-Meetings» des Bürger des Königreichs Rumänien in angelegenheit der Rumänischen Frage in Ungarn und Siebenbürgen.* Bukarest, 1894, in-8.
- Fotino (Dianio)** *Ἱστορία τῆς παλαια Δακίας.* Viena, 1818—19, in-8; trad. rom. de Sion (Bucuresci, 1859, in-8).
- Fraknoi (W.)** *Ungarn vor der Schlacht bei Mohacs.* Budapest, 1886, in-8.
- France (la), le Prince Couza et la liberté en Orient.* Paris, 1864, in-8.
- Francus (Jac.)** *Historiae relationis continuatio... Siebenbürgen, Wallachey, Moldaw.* Orsel, 1594, Franckfurt-am-Mein, 1613, 1728, in-4.
- Frankland (Ch. C.)** *Travers to and from Constantinople....*

- Hungary, Transylvania, Wallachia.* London, 1830, 2 vol. in-8.
- Franzos** (C. G.) *Von Don zu Donau.* Berlin, 1877, in-8.
- Freschot** (C.) *Ristretto dell'Istoria dell'Ungheria.* Bologna, 1686 in-4; Milano, 1688, in-8.
- Frochner** (W.) *La Colonne Trajanne.* Paris, 1865, in-8.
- Fuchs** (Fr.) *Die central Karpathen m. den nächsten Voralpen.* Pesth, 1863, in-8.
- Fuchs** (W.) *Die sogenannten siebenbürgischen Ehen.* Wien, 1889, in-8.
- Fumée** (M.) *Histoire générale des troubles de Hongrie et de Transylvanie.* Paris, 1554; 1608, 2 vol. in-4; trad. engl. (London, 1660, in fol.)
- Furet** (C.) *Le cadastre en Roumaine.* Constantinople, 1875, in-8.
- Φωτεινος** (A.) *Ἱστορία τῆς παλαιᾶς Δακίας, τὰ νῦν Τρανσυλβανίας, Βλαχίας καὶ Μολδαβίας.* Viena, 1818—19, 3 vol. in-8.
- Friedenfels** (E. von.), **J. Bedeus von Scharberg.** *Beiträge zur Zeitgeschichte Siebenbürgens im 19 Jahrhundert.* Wien, 1895.
- Gaidoz.** *Les Roumains de Hongrie.* Paris, 1894, in-8 (*Revue de Paris*, 15 Mai 1894).
- Galatzer Israelit* (ziar) Galați 1887—90.
- Ganesco** (G.) *Diplomatie et nationalité.* Paris, 1856, in-8.
- » » *La Valachie depuis 1830 jusqu'à ce jour.* Bruxelles, 1855, in-8.
- » » *Avenir de la Valachie,* Paris, 1856, in-8.
- Gauthey** (L.) *A travers la Valachie* (*Bibliothèque Universelle et Revue Suisse*, Oct. 1872).
- Gazette (La) de Roumanie* (ziar). Bucarest, 1881—84.
- Geschichte Siebenbürgens, Galiz. und Lodomeriens.* Pesth, 1803.
- Gebhardi** (L. A.) *Geschichte der Wallachey und Moldau* (*Geschichte des Reichs Hungarn und der damit verbundenen Staaten*, 1778, t. IV, pag. 233—740.)
- Gedanken über Œesterreich-Ungarns militär. pol. Lage.* Hannover, 1888.
- G. D.** *Abkunft der Maghiaren dargethan von Schlözer in seinem Nestor.* S. l. s. a. in-8.
- Gegö** (Elek P.) *A Moldai magyar telepékröl* (Despre coloniile maghyare din Moldova). Buda, 1838, in-8.

General (die) Conferenz der Delegirten der rumaenischer Waehler aus Ungarn und Siebenbürgen. Wien, 1892, in-8.

Gerando (A. de.) *Essai historique sur l'origine des Hongrois.* Paris, 1844, in-8.

» » *L'Esprit public en Hongrie.* Paris, 1848, in-8.

» » *La Transylvanie et ses habitants.* Paris, 1850, 2 vol. in-8; in nemŕesce (Leipzig, 1845, in-8).

» » *Le defilé du Bas-Danube jusqu'à Orsova* (*Revue de Géographie*, Nov. 1892, Janv. 1893).

» » *Ueber den öffentl.-Geist in Ungarn seit 1790.* Leipzig, 1848, in-8.

Geschichte (Kurtze) der Kriegs zwischen dem Hause Oesterreichs und der ottomanischen Pforte. Wien, 1788, in-8.

Geschichte der Verhältnisse zwischen Oesterreich-Ungarn und der Pforte. 1838.

Geschichte, natürliche Beschaffenheit und Verfassung der Walachey und Moldau. Strassburg, 1790, in-8.

Geschichte des Illyrismus oder des Süd slavischen Antagonismus gegen den Magyaren. Leipzig, 1849, in-8.

Γεωγραφικὸν τῆς Ρουμανίας. Leipzig, 1816, in-8.

Gheyn (J. van den) *Les populations danubiennes. Etudes d'ethnographie comparée.* Gand, 1886.

Ghica (Ion) *Poids de la Moldo-Valachie dans la question d'Orient.* Paris, 1838, in-8.

» » *Précis des droits des Moldaves et des Valaques fondés sur le droit des gens et sur les traités* Paris, 1838, in-8.

Ghica (Ion) *Dernière occupation des Principautés danubiennes par la Russie.* Paris, 1853, in-8.

Ghika (Auréli) *La Valachie Moderne.* Paris, 1850, in-8.

» » *La Valachie devant l'Europe.* Paris, 1853, in-8.

Gilbert (Fr.), **H. de Sta.** *L'Autriche.* Paris, 1882.

Giornali de'successi dell'armi cesaree nell'Ungheria. Venezia, 1685—1690, in-12.

Girardin (Saint-Marc) *Les principautés du Danube* (*Revue des deux Mondes*, 15 Nov. 1858.)

- Golescu (A. G.)** *Die politische Stellung der Rumänen, ub. von Wolf.* Wien, 1848, in-8.
- » » *De l'abolition du servage dans les Principautés danubiennes.* Paris, 1856, in-8.
- Goosz (M.)** *Studien zur Geografie und Geschichte der Trajanischen Daciens.* Hermanstadt, 1874.
- » » *Untersuchungen über die Innerverhältnisse des Trajanischen Daciens.* Hermannstadt, 1874.
- Goreccius (L.)** *Descriptio belli Itoniae, voivodae Valachiae.* Francofurti, 1578, in-8.
- Gorecius et Lasicius.** *Valachischen Kriegs, etc.,* Basel, 1578.
- Görgey (I.)** *1848 és 1849—böl.* Budapest, 1885, in-8.
- Gottereau (A.)** *Voyage en Roumanie.* Nancy, 1881, in-8.
- Gouin (Fr.)** *La vérité sur la Roumanie.* La Haye, 1864, in-8.
- Gradelhenus (L.)** *Hungarische, Siebenbürgische, Moldau-Walachische Chronica.* Franckfurt, 1665, in-4.
- Grafii (Joh.)** *Disputatio de Transilvania.* Altderfii, 1700, in-4.
- Grammont (A. L.)** *De l'administration provisoire russe en Valachie.* Bucarest, 1840, in-8.
- Gratiae Deo actae ab ecclesia pro victoria ex Michaelae Multano parata.* 1801, in-4.
- Gratiani (Ant. M.)** *De despota Valachorum principe libri III.* Wiesbaden, 1860, (V. Mai, Spicilegium Rom. t. VIII.)
- » » *De Ioanne Heraclide Despota.* Varsaviae, 1759.
- Greif (Fr.)** *Les Magyars et les Roumains en Transylvanie.* (*Revue du monde latin*, Jul. 1885.)
- Greppi (Comte)** *Révélations diplomatiques sur les relations de la Sardaigne avec l'Autriche et la Russie.* Paris, 1859, in-8.
- Griselini (Fr.)** *Geschichte des Temesvarer Banats.* Wien, 1710.
- » » *Versuch einer politischen und natürlichen Geschichte des Temeswarer Banats.* Wien, 1780.
- Gründwald (B.)** *Regi Magyarorszag.* (Vechia Ungarie) Budapest, 1888.
- Guagnini (Al.)** *Res a Polonis in Valachia gestis.* Francofurti, 1584, in-8.

Gubernatis (A. de) *La Hongrie politique et sociale*. Paris, 1885, in-8.

Guénot (abbé) *Hunyad ou la Hongrie au XV siècle*. Paris, 1863, in-8.

Guerrich (F.) *Geschichte der oester. Monarchie*. Wien, 1815—17, 8 vol.

Gugomos. *Reise von Bucharest... im Jahre 1789*. Landshut, 1812, in-8.

Gyömörey (F.) *Az osztrák udvari politika és Magyarországi állami függetlenségéé*. Solnoc, 1895.

Guntram-Schultheiss. *Das Deutschtum in Ungarn*. Beilage zur *Allgemeinen Zeitung*, München, No. 114—117, 1894.

Haan (Baron E.) *Rumaenien*. Wien, 1873, in-8.

Hagemeister (I.) *Mémoire sur le commerce des ports de la nouvelle Russie, de la Moldavie et de la Valachie*. Odessa, 1835, in-8.

Haghibor (ziar israelit). Bucuresci, 1886.

Hajoetz (ziar israelit) Bucuresci, 1885—87.

Hamme (I.) *Antiquités préhistoriques de la Hongrie*. Esztergom, 1877, in-4.

Hampel (I.) *Alterthümer des Bronzezeit in Ungarn*. Budapest, 1887.

Hannenheimer (J. von). *Ungarn*. Hermannstadt, 1884.

Hannerus (G.) *Hist. Ecclesiarum Transilvanicarum*. Franco-urli, s. a., in-12.

Haguet (Dr. B.) *Neueste physikalisch-politische Reisen durch die dacischen und sarmatischen oder nördlichen Karpathen*. Nürnberg, 1790—96, 4 vol.

Hasdeu (B. P.) *La Valachie jusqu'en 1400*. Bucarest, 1878.

Hauleville (Baron d'). *Les Institutions représentatives en Autriche*. Paris, 1864, in-12.

» » *Les nationalités autrichiennes*. 1873, in-8.

» » *Origine et statistique des nationalités de l'Empire d'Autriche*. 1872, in-8.

Haussez (Baron d'). *Voyage en Suisse, Illyrie, Hongrie et Transylvanie*. Paris, 1837, 2 vol. in-8.

- Hauterive** (C-te d') *La Moldavie en 1785*, publ. par Ubicini. S. l. s. a. (1879—80), in-8.
- Heksch** (A. F.) *Illustrirte Führer durch Ungarn und seine Nebenländer*. Wien, 1882, in-16.
- Heksch** (Al. F.) und **W. Konzewicz**. *Illustrirte Führer durch die Ost-Karpathen*. Wien, 1883.
- Helfert** (I. A.) *Oesterreich und die nationalitäten*. Wien, 1850, in-8.
- » » *Russland und Oesterreich*. Wien, 1870, in-8.
- » » *Geschichte Oesterreichs*. Prag, 1869—95.
- Heliade-Radulesco** (I.) *A. M. St. Marc-Girardin*. Constantinople, 1856, in-4.
- » » *Le protectorat du Czar ou la Roumanie et la Russie*. Paris, 1850, in-8.
- » » *Résurrection des peuples. La Roumanie renaissante*. Paris, 1850, in-4.
- » » *Histoire de la régénération roumaine en 1848*. Paris, 1850, in-8.
- » » *Souvenirs et impressions d'un proscrit*. Paris, 1850, in-8.
- » » *Mémoires sur l'histoire de la régénération roumaine*. Paris, 1851, in-8.
- Hene** (F. X.) *Beitrag zur dacischen Geschichte*. Hermannstadt, 1836, in-8.
- Hennebert** (Lt. Col.) *L'Autriche en 1888*. Paris, 1888.
- Henry** (P. F.) *Histoire de la Maison d'Autriche*. Paris, 1810, 5 vol. in-8.
- Hering** (G.) *Sketches on the Danube, in Hungary and Transylvania*. London, 1838, in-fol.
- Herz** (I. B.) *La Moldavie et la Valachie dans leurs relations diplomatiques et commerciales avec l'Autriche*. Vienne, 1849, in-8.
- Hildebrandt** (F. W.) *Karpathen-Bilder*. Glogau, 1863, in-8.
- Hintz** (Joh.) *Ein Beitrag zur Kirchengeschichte Siebenbürgens*. Hermannstadt, 1850, in-8.
- Histoire des troubles de Hongrie, depuis 1659*. Paris, 1685—88, 6 vol. in-12.
- Histoire des révolutions de Hongrie*. La Haye, 1739, in-12.

Histoire de l'estat présent du Royaume de Hongrie. Cologne et Bruxelles, 1686, in-12.

Histoire et description ancienne et moderne du Royaume de Hongrie. Paris, 1686, in-12.

Histoire du Prince Ragotzi ou la guerre des mécontents. Paris, 1707, in-12.

Histoire de la guerre de Hongrie (1716—18). Vienne, 1788, in-8.

Historia Michaelis Boebodae. Venetiis, 1691, in-8; — gr. vulg. Venetiis, 1806, in-8.

Historia rerum in Oriente gestarum. 1587.

Historia von den Empörungen, so sich in Ungarn, auch in Siebenbürgen, Moldau, Wallahei... Cölln, 1596, in-fol.

Historiae ungaricae coronae. Coloniae Agrippinae, 1690, in-fol.

Historisch Verhael aller gedenkwaertiger Geschiedenissen, die in Europa... Hongarien, Polen... Sevenberghen, etc... ghepasseert zijn. s. l. 1628 in-8.

Hlavacek (Fr.) *Rumanskà otazka a rumunské studentstvo.* (In «Casopis Pokrokóveho Studentstva» Praga 1894, No. 3.)

Hoechst Welt und kregeshäupter, welche den friedbrüchigen türkischen Hochmut durch zwei Feldzüge in Ungarn gedemüthiget. Augsburg, 1712, in-fol.

Hoefler (C. de). *Die Wallachen als Begründer der zweiten bulgarischen Reiches der Asaniden* (Analele Academiei din Viena, 1879).

Hoffmann (A). *Kaiser Friedrichs III Beziehungen zu Ungarn.* Breslau, 1887, in-8.

Hoffmannsegg (Graf). *Reise in den genden von Ungarn bis an die türkische Grenze.* Goereitz, 1800, in-8.

Hohenhausen. *Die Alterthümer Daciens in dem heutigen Siebenbürgen.* Wien, 1775, in-4.

Hongrie, Roumanie, Pologne. L'équilibre oriental. Paris, 1867, in-8.

Hongrie (la), ses nationalités, son avenir. Paris, 1878, in-8.

Hongrie (la) et les slaves. Bruxelles, 1860, in-12.

Hongrie (la) et la germanisation autrichienne. Paris, 1860,

Horja und Klotska oberhaupt und rathgeber der Aufrührer in Siebenbürgen. Hermannstadt, 1785, in-8.

- Korn** (I. E.) *La Hongrie et la crise européenne*. Paris, 1860, în-8.
La Hongrie en face de l'Autriche. Paris, 1860, în-8.
Les finances de l'Autriche. Paris, 1860, în-8.
- Horvath** (Al.) *Statistica Hungariae regni et partium eidem adnexarum*. Posenii, 1802, în-8.
 » » *Geschichte Ungarns*. Pesth, 1863, 2 vol. în-8.
- Horvath** (M.) *A Magyarok Története* (Prescurtare a istoriei Ungariei). Budapesta, 1887.
 » » *Geschichte der Ungarn*. Pesth, 1851—55, în-8.
- Huber**. *Geschichte Oesterreichs*. Gotha, 1875.
- Hudeer** (Ph.) *Austria*. Viennae, 1743, în-fol.
- Hulsii** (Levini). *Descriptio Transylvaniae, Moldaviae et Valachiae*. Francofurti, 1595, în-4; Novibergae, 1597.
- Hunfalvy** (P.) *Berichte aus Ungarn*. Pesth, s. a. 2 vol. în-8.
 » » *Romänische Geschichtschreibung und Sprachwissenschaft*. Budapest, 1878.
 » » *Die Rumänen und ihre Ausprüche*. Wien, 1883, în-8.
 » » *Die Rumaenen in Siebenbürgen*. [Ungarische. Revue] 1881.
 » » *Neuere Erscheinungen der rumänischen Geschichtschreibung*. Wien, 1886, în-8.
 » » *Ethnogr. von Ungarn*. Deutsch von I. H. Schwicker. Budapest. 1877.
- Hunfalvy** (I.) *Egyeternes Földrajz* (Geografia Ungariei). Budapesta, 1886.
Hungariae Respublica et Status. Lugduni Batavorum, 1634, în-24.
Hungarisch-Türkische Chronik. Würnberg, 1685.
- Hunter** (W.) *Travels in the year 1792 trough France, Turkey and Hungary to Viena*. London. 1796, în-8.
- Hurmuzaki** (Eud. von) *Geschichte der Rumänen*. Bucuresci, t. I, 1878, în-8 (cu o prefață de d. Dim. A. Sturdza); t. II. 1881, în-8.
- Huszi** (A.) *O és új Dacia az Erdélynek, etc.* (Dacia veche și nouă și istoria despre situațiunea veche și prezentă a Ardelenilor). Bessben (Viena) 1791, în-8.
- I. H. D.** *Antiquarium des Donaustroms*. Frankfurth, 1785, în-8.

- Kemal-Pacha Zadeh.** *Histoire de la campagne de Mohacz*; trad. Courbille, 1859.
- Kemeny** (Graf I.) *Deutsche Fundgruben der Geschichte Siebenbürgens*. Klausenburg, 1839—40, 2 vol. in-8.
- » » *Scriptores rerum Transylvanicarum*. 1841, 2 vol. in-8.
- Kertbeny.** *La Hongrie, son développement intellectuel et politique*. Genève, 1860, in-8, (trad. din nemţesce).
- Keza** (M. S. de) *Chronicon Hungaricum*. Vienæ, s. a., in-8.
- Kiepert** (H.) *Notice explicative sur la carte ethnographique des pays helléniques, slaves, albanais et roumains*. Berlin, 1878.
- » » *Respuns lui Roesler* (*Globus*, No. 14 din 1878).
- Kiraly** (Pál) *Ulpia Trajana Augusta, colonia Dacica, Sarmizegetusa Metropolis*. Budapesta, 1891, in-8.
- Kiajda** (J. J.) *A magyar Korona országainak helységnevtára*. Budapest, 1892,
- Kirchbach** (I. H.) *Ivonias*. Lipsiæ, 1698, in-4.
- Klumann** (N. E.) *Voyage de Vienne à Belgrade et à Kilia-nova*; (trad. din nemţesce) Neufchatel, 1780, in-8.
- Klein** (G.) *Handbuch der Geschichte von Ungarn*. Leipzig, 1833, in-8.
- » » (Samuel) *Brevis notitia Historiæ Valachorum*. (Almanacul Budei, 1806).
- » » Magn.) *Notitia Austriæ antiquæ et mediæ*. Typis monasterii Tegernseensis, 1781, in-4.
- Κόδιξ πολιτικός τόν πριγκιπάτον τῆς Μολδαβίας. Iassy, 1817, in-fol.
- Kæleseri** (S.) *Auraria romano-daciea, una cum Al. Scheudo de Vanderbech Valachiæ cisalutanæ subterraneæ Descriptio*. Posenii, 1870, in-8.
- Koepp** (A. et Chr.) *Description pittoresque de l'Autriche*. Vienne, 1750, 4 vol. in-fol.
- Kogalniceano** (Michail) *Actes et Documents relatifs à la guerre d'indépendance de la Roumanie (1877-1878)*.
- » *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens*. Berlin, 1837, 1854.
- » *Fragments tirés des chroniques moldaves et valaques*. Iassy, 1838.

- Kogalniceano** (Mihail) *Fragments tirés des chroniques moldaves et valaques, pour servir à l'histoire de Pierre-le-Grand, Charles XII, Stanislas Lizcynski et Constantin Brancoveanu*. Iassy, 1845, 2 vol.
- » *Défense du Ministère du 30 Avril 1860 devant l'Assemblée de Moldavie*. Iassy, 1861.
- » *Discours sur le projet d'organisation militaire*. 1864.
- » *Note adressée à M. le Ministre des Affaires Etrangères*. Bucarest, 1869.
- » *Angelegenheit Strousberg, Rede gehalten in der Deputirten-Kammer*. Bukarest, 1872.
- » *Mémoire sur la question du Danube*. Paris, 1881.
- » *Rapport sur les ports-francs Galatz et Brăila*. Bucarest, 1885.
- Kogalniceanu** (Vasile M.) *Actes et Documents relatifs à l'Union de la Hongrie avec la Roumanie et à l'alliance des Hongrois et des Roumains contre l'Autriche en 1859*. Bucarest, 1895, in-8.
- Kohly de Gugsberg**. *Le philo-dace*. Iassy, 1841, in-8.
- Kohut** (A.) *Aus dem Reiche der Karpathen*. Stuttgart, 1887.
- Koós** (F.) *Românorhzig, etc.*) *Geografia prescurtată a Principatelor unite române*. Pesta, 1869, in-8.
- Kosmeli**. *Harmlose Bemerkungen auf einer Reise über Petersburg, Moskau, Kiew nach Iassy*. Berlin, 1822, in-8.
- Kossuth** (L.) *La question des nationalités. L'Europe, l'Autriche et la Hongrie*, Bruxelles, 1859, in-8.
- » *Le Congrès, l'Autriche et l'Italie*. Bruxelles, 1859, in-8.
- Kotzebue** (W.) *Scripten aus der Emigration*. Leipzig, 1880.
- » *Aus der Moldau*. Leipzig, 1860, in-8.
- » *Laskar Viorescu*. Leipzig, 1863, in-8.
- Kovachich** (G.) *Scriptores rerum Hungaricarum minores*. Budæ, 1798—99, 2 vol. in-8.
- Kovary** (L.) *Szekely honról*. Kolozsvártt, 1842, in-8.
- Kováts** (M.) *Biographia Ioannis Hunyadi*. Agriæ, 1818, in-8.
- Kraus** (F. I.) **Römer, E. Sigerus, C. Weingärtner**. *Le pays haut de Transylvanie*. Zürich, s. a., in-16.

Kraus (G.) *Siebenbürgische Chronik*. Wien, 1862—64, 2 vol. in-8.

Kriegshandel (ungarischer und siebenbürg.) ausführliche Beschreibung. Frankfurth, 1596, in-4.

Kriegsschauplatz (der) an der Donau. Wien, 1854, in-8.

Krones. *Handbuch der Geschichte Oesterreichs*. Berlin, 1876—79, 4 vol.

Krónika. A Mohátsi veszedemtől a Bétsi etc. (Cronică. Despre lucrurile întâmplate de la catastrofa de la Mohacs până la pacea de la Viena, în Ungaria, Transilvania, Muntenia și în Moldova). Pesta, 1805, in-8.

Kubalski (N. D.) *Tableau de l'Europe orientale ou Recherches historiques et statistiques sur les peuples d'origine slave, magyare et roumaine*. Paris, 1854, in-8.

Kuch (C. A.) *Moldavisch-walach. Zustände in den Jahren 1828—43*. Leipzig, 1844, in-8.

Kunisch (R.) *Eine Fahrt nach dem Orient. Reisebilder aus Ungarn. Rumaenien und der Türkei*. Berlin, 1869, in-8.

» *Bukarest und Stambul*. Berlin, 1861, in-8.

Laborde (Al. de) *Voyage pittoresque en Autriche*. Paris, 1821, 3 vol. in-fol.

Laboulaye (E. de) *La Prusse et l'Autriche-Hongrie depuis Sadowa*. Paris, 1870, 2 vol. in-12.

Lacroix. *Guerre des Turcs avec la Pologne, la Moscovie et la Hongrie*. Lahaye, 1589.

Lang. *Quelques réflexions sur la situation financière de la Roumanie*. Bucarest, 1877, in-8.

Lang (L.), **K. Keleti**, **J. Jekelfalussy**. *Aradyarország Statisztikája*. Budapesta, 1884-87.

Lantival (Vaillant) *Mémoire et observations du Prince Grégoire Ghika sur le Protocole des conférences de Constantinople*. Paris, 1856, in-4.

Lapinski (T.) *Feldzug der ungar. Hauptarmee*. Hamburg, 1849, in-8.

Lasco. *Echortatio ad milites in expeditiones moldavienses* (In Bonfinius, 1690).

Lasicius (Ioh.) *Von der Polen Zug in die Wallachey* (Historia de ingressu Polonorum in Valachiam). Francfurti, 1578, in-8.

Laszló (K.) *Napló-töredék* (Fragmente de jurnal al emigratorilor de la 1849). Budapesta, 1887.

Latour (G. de) *Scènes de la vie hongroise*. Paris, 1860, in-12.

Laurençon (F. G.) *Nouvelles observations sur la Valachie*, Paris, 1882, in-8.

Laurian (A. Treb.) *Coup d'oeil sur l'histoire des Roumains des deux Dacies*. Bucarest, 1846, in-8.

» » *Die Enttheilung des alten Daciens*. Wien, 1850.

Laurian (A. T.) *Die Romaenen der Oesterreichischen Monarchie*. Wien, 1849, 3 vol. in-8.

» » et **N. Balcesco**. *La Témisienne ou Histoire abrégée du Banat Témisien*, in-8.

Laveleye (E. de.) *L'Autriche et la Prusse depuis Sadowa*. Paris, 1870.

» » *En Roumanie. Souvenirs de voyage*; in-8.

» » *La Péninsule des Balkans*. Bruxelles, 1886, 2 vol. in-8.

Λαζάρου (Νικόλαου). *Περιγραφή τῆς Βλαχίας*. Bucarest, 1789, in-4.

Lazii (Wollfg.) *Geographia Austriae* (in *Riga librorum variorum*, Lipsiae et Francofurti, 1730, in-fol).

Lebrecht (Al.) *Versuch einer Erdbeschreibung Siebenbürgens*. Hermannstadt, 1804, in-0.

» » *Siebenbürgens Fürsten*. Hermannstadt, 1792.

Lecler (G.) *La Moldo-Valachie*. Paris, 1865, in-18.

Le Cler (I.) *Histoire d'Emeric Comte de Tekeli*. Cologne, 1693.

Le Faure (Am.) *Après la guerre. Reconstitution de la Hongrie*. Paris, 1859, in-8.

Lefèvre (Th.) *Etudes diplomatiques et économiques sur la Valachie*. Paris, 1857, in-8.

Léger (E.) *Trois mois de séjour en Moldavie*. Naumbourg, 1861, in-8.

Léger (L.) *L'état Autrichien*. Paris, 1866, in-8.

» » *Cyrille et Méthode*. Paris, 1868.

» » *Histoire de l'Autriche-Hongrie*. Paris.

Legrand (E.) *Ephémérides daces de Dapontès*. Paris, 1880-81.

Lejeune (I. M.) *Voyage en Valachie et en Moldavie*. Paris, 1822, in-8.

Lequelle (D.) *Piissima atque augustissima domus Austriae*. Oeniponti, 1660, 3 vol. in-fol.

Lettera di Mahumet III scritta al Ser. Sigismondo Battori Principe di Transilvania. Roma, 1595, in-16.

Lettres sur la Valachie ou observations sur cette province et ses habitants. Paris, 1821, in-8.

Lévy (A.) *La Russie sur le Danube, avec la protestation des Roumains*. Paris, 1853, in-8.

Lévy (A.) *Les principautés roumaines et l'Empire ottoman*. Paris, 1858, in-8.

» » *Notes sur les Principautés Unies de Moldavie et de Valachie*. Paris, 1861, in-8.

» » *L'autonomie roumaine et les Puissances garantes*. Paris, 1866, in-8.

Lévy (Daniel) *L'Autriche-Hongrie, ses institutions et ses nationalités*. Paris, 1871, in-8.

Liberalismul in Ungaria și naționalitățile (Preussische Jahrbücher, Ian. 1895).

Liberté (la) roumaine (ziar). Bucarest, 1887-89.

Lichnowsky. *Geschichte des Hauses Habsburg*. Wien, 1836-44, 8 vol. in-8.

Lichtenstein (I. M. Fr. von). *Handbuch der neuesten Geographie des österr. Kaiserstaats*. Wien, 1817-18, 3 vol. in-8.

Lindau (R.) *Die Vallachey und Moldau*. Dresden, 1849, in-8, (trad. după Wilkinson).

Lipsky (I.) *Repertorium... Regnorum Hung. item Prin. Transylv. occurentium*. Budae, 1808, in-4.

Littleton (Ed.) *Observations the war with Hungary*. London, 1689: in-4.

Llloyd de Bucharest (ziar germano-român). Bucuresci, 1870.

Llloydul român (ziar germano-român) Bucuresci, 1884-85.

Löher (Fr. v.) *Die Magyaren und andere Ungarn*. Leipzig, 1874.

Lorbler-Krautz (historischer) der christl. Rittersleute so in Siebenb. Ungarn... den Tod erlitten. Nürnberg, 1664, in-12.

Luck (V.) *Alles Erdlich ist oestereich Unterthan*. Berlin, 1859.

Ludwich (I.) *Une page de l'histoire des Habsbourgs*. Bruxelles. 1859. in-8.

- » » *L'Autriche despotique et la Hongrie constitu-
tionnelle*. Paris, s. a., in-12.
- » » *La Hongrie et la germanisation autrichenne*.
Paris, 1860, in-12.
- » » *La Hongrie devant l'Europe*. Paris, 1860, in-12
- » » *La Hongrie et les Slaves*. Paris. 1860, in-12.
- » » *La Hongrie politique et religieuse*. Paris, 1860,
- » » *La liberté religieuse et le protestantisme en
Hongrie*. Paris, 1860, in-12.
- » » *L'Autriche et la Diète de Hongrie*. Paris, 1861.
- » » *François Ioseph, Empereur d'Autriche, peut-il
être couronné roi de Hongrie ?* Paris, 1861.

Lundblad (I. F. de). *Abrégé de l'histoire d'Autriche, de Bo-
hème et de Hongrie*. Paris, 1840, 2 vol. in-12.

Luzéro de la Pasensia (ziar spaniol-israelit). Turnu-Severin. 1885-90.

M. de L. *Coup d'œil sur l'état actuel de la Valachie*. Paris, 1835, in-8.

M. O. *Poids de la Moldo-Valachie dans la question d'Orient*. Paris, 1838, in-8.

M. G. *Les Principautés Danubiennes devant le droit public
européen*. Craiova, 1862, in-8.

Macarius. *The Travels of Macarius. I. Anatolia, Romelia
and Moldavia*. London, 1829, in 4. II. *Wallachia, Moldavia and
the Cosak country*. London, 1831, in-4.

Magazin für Geschichte, etc. Siebenbürgens, ed. A. Kurtz
Kronstadt, 1844-46, 2 vol. in-8.

Maghero. *Réponse à la circulaire de la Porte ottomane du
13 Juillet*. Paris, 1856, in-fol.

Magheru (R.) *Rumaen. Truppenübungen*. 1872.

Magyar (A.) *Románok és a Magyar nemzet*. (Româniî din
Ungaria și națiunea maghiară. Răspunsul tinerimeî maghiare).
Budapesta, 1891, in-8.

Magyars et roumains («Mémorial diplomatique» 7, 21 Febr.
și 7 Martie 1891).

- Magyaren (die) in der Moldau und Bessarabien* («Ausland» 1857, No. 24).
- Mailath.** *Geschichte der Magyaren.* Wien, 1829-31, 5 vol. in-8.
 » *Neuste Geschichte der Magyaren,* 1854, 2 vol. in-8.
 » *Geschichte des österreichischen Kaiserstaates.* Hamburg, 1835-50, 5 vol.
 » *Discussio descreptionis Valachorum Transylvanorum.* Pesth, 1812, in-8.
- Major (P.)** *Animadversiones in recensionem historiae de origine Valachorum in Dacia.* Budae, 1848, in-8.
 » *Reflexiones in responsum... in animadversiones,* Budae, etc. Pestini, 1815, in-8.
- Mangold (L.)** *A Magyarok oknyomozó (Istoria Ungurilor).* Budapesta, 1883.
- Maniu (B.)** *Zur Geschichtsforschung über die Rumänen.* Reschitza, 1884.
 » *La mission de l'Occident latin dans l'Orient de l'Europe.* Paris, 1869, in-8.
- Mannest.** *Res Traiani ad Danubium gestae.* Norimbergae, 1793, in-8.
- Manucii (Petri et Paulli).** *Transilvaniae olim Daciae dictae Descriptio.* Romæ, 1596, in-4.
- Marbeau (E.)** *Un nouveau Royaume. Roumanie.* Paris, 1881, in-8.
- Marguerin (E.)** *La Hongrie.* Paris, 1848, in-8.
- Marienburg (L. I.)** *Geographie Siebenbürgens.* Hermannstadt, 1813, 2 vol. in-8.
- Mark (János)** *A magyar és román (Magyarul și românul).* Sätmar, 1881, in-8.
- Marsigli (de)** *La Hongrie et le Danube.* La Haye, 1741, 3 vol. in-fol.
- Marsillac (Ch.)** *De Pesth à Bucarest.* Bucarest, 1869, in-8.
- Martin (Felix)** *Guerre de Hongrie en 1848 et 1849.* Nantes, 1850, in-8.
- Martin (F.)** *Bas-Danube et les Principautés danubiennes.* Marseille, 1873, in-8.
- Matheus.** *Ἱστορία τῶν κατὰ τὴν Οὐγκρο-Βλαχίαν Τελεσθέντων.* Venezia, 1785.
- Mathieu (H.)** *La Turquie et ses différents peuples.* Paris, 1857, 2 vol. in-8.

- Maurice** (C. E.) *The revolutionary Movement of 1849—49 in Italy. Austria-Hungaria and Germany.* London, 1887.
- Mausern** (Casp.) *Ungar. Chronica.* Nürnberg, 1662, in-12.
- May** (L. du) *Discourse Historical and Political of the Wars of Hungary.* Glasgow, 1669, in-8.
- Mayer.** *Geschichte Oesterreichs.* Leipzig, 1874.
- Mayer** (F. M.) *Die Entstehung Oesterreichs als Grossmacht.* Wien, 1877.
- Mayer** (S.) *Zur Reform des ungarischen Strafprocesses.* Wien, 1885.
- Mechel** (Chr.) *Tableaux et plans des événements les plus mémorables de la guerre actuelle des Autrichiens et des Russes contre les Turcs.* Bâle, 1790, in-fol.
- Meidinger** (H.) *Die Donau.* Leipzig, 1853, in-8.
- Melic** (I. I.) *L'Orient devant l'Occident.* Paris, 1856, in-8.
- Mémoire justificatif de la révolution roumaine de 1884.* (Paris, 1849), in-8.
- Mémoire des étudiants universitaires de Roumanie relatif à la situation des Roumains de Transylvanie et de Hongrie.* Bucarest, 1891, in-4.
- Mémoires de la guerre de Transylvanie et de Hongrie.* Amsterdam, 1680, in-12.
- Mémoires des desseins de la maison d'Autriche.* Genève, 1633, in-8.
- Mémorandum* (le) remis à l'Empereur par les Roumains de Transylvanie. S. l. s. d. in-4.
- Mémorandum* composé et publié par le comité élu par l'Assemblée générale des représentants des électeurs roumains tenue à Hermannstadt. Paris, 1883, in-8.
- Memoriale degli studenti universitari di Romania circa la situazione dei Romani di Transilvania ed Ungheria.* Bucarest, 1891, in-4.
- Mevrers** (Th.) *Relationis historicae continuatio... Hungarn, Polen, Siebenbürgen, Wallachey, Moldau, Turkey, etc.* 1611, in-4.

- Meyer** (I. N.) *Des progrès dans les Principautés de Valachie et de Moldavie*. Paris, 1835, in-8.
- Meyer** (Ch.) *Programm für die Bildung einer österr. Donauhandels-gesellschaft*. Wien, 1860, in-4.
- Meynert** (H.) *Neueste Geographie und Staatskunde des Kaiserthums Oesterreich*. Wien, 1851, in-8.
- Michelet**. *Principautés danubiennes*. Paris, 1848, in-8.
- Michiels** (A.) *Politique traditionnelle de l'Autriche à l'égard des provinces danubiennes*. («Le Siècle» du 23 Oct. 1856).
- » *Histoire secrète du gouvernement autrichien*. Paris, 1859.
- » *Histoire de la politique autrichienne depuis Marie-Thérèse*. Paris, 1861, 2 vol. in-8.
- Miklosich** (Fr.) *Ueber die Wanderungen der Rumunen in den Dalmatinischen Alpen und den Karpathen*. Wien, 1879, in-4.
- Miko** (Graf. Imre). *Erdély különválása Magyarországtól*. (Despărțirea Ardealului de Ungaria). Buda, 1860, in-4.
- Mikoscha** (Jos.) *Reise eines Polen durch die Moldau nach der Turkey*. Leipzig, 1793, 2 vol. in-8.
- Militaerisch-politische Geschichte der Länder des österreichischen Kaiserstaats*. Wien, 1819—26, 9 vol. in-8.
- Missiven (vier wahrhaftige), eine der Frawn Isabella in Ungern.... die vierdte des türkischen Tyrannen an die Siebenbürgen*. S. l. s. a (1541) in-4.
- Mittheilungen aus dem Gebiete der Statistik*. Herausgg. vom k. k. oesterr. Handelsministerium. Wien, 1852—64, 10 vol. in-8.
- Mocioni**. *Die Sprachen und Nationalitätenfrage in Oesterreich*. Wien, 1860, in-8.
- » *Gesetzliche Passivität der Romanen in Siebenbürgen*. 1869.
- Möckesch** (M. S.) *Beweise für die celtische Abstammung der Walachen oder Rumänen, besonders derer, welche im Grossfürstenthum Siebenbürgen leben*. Hermannstadt, 1867, in-8.
- Mocsáry** (L.) *A Függethenségi párt*. (Partidul independentist). Budapesta, 1890.
- Moldovalachie (la) et la suzeraineté de la Porte ottomane*. Paris, 1866, in-8.

Moldován (Dr. Gergely) *Valaszivat à Bukaresti roman, etc.* Scrisóre răspuns la memorandumul tinerimeî române din Bucuresci). Cluj, 1891.

Moniteur (le) roumain. Bucarest, 1868—70.

Montaudon (S.) *Souvenirs de Moldavie.* Angers, 1885, in-8.

» » *Souvenirs de Valachie.* Angers, 1885, in-8.

Monumenta Hungariae historica. Budapest, 1875—78, 4 vol.

Monumenta vaticana historiam regni Hungariae illustrantia. Budapest, 1885, in-4.

Mor (Czinar) *Index alphabeticus Cod. diplomat. Hungar. G.* Fejéri. Pesth, 1866, in-8.

Morel. *Les Juifs et la Hongrie devant l'Europe.* Paris, 1883.

Mouy (Ch. de) *Lettres du Bosphore: Bucarest, Constantinople, Athènes.* Paris, 1879, in-18.

Muralt (G.) *Reisebruchstücke von der türk. Donau von 1844* Petersburg, 1853, in-8.

Mürger (C.) *Beweis dass die Wallachen der Roemer unbezweifelte Nachkoemmlinge sind.* Ofen, 1830, in-8.

Murphy-Byrne. *La Moldavie et Grégoire Ghyka.* Iassy, 1856, in-8.

N. N. *Ueber die Gleichberechtigung der Nationalitaeten in Oesterreich.* Pesth, 1850, in-8.

Nachricht (d. langgewünschte und erfreuliche) aus Flandern und Wallachey anno 1711. S. 1. in-4.

Nachrichten merkwürdige historische.... Heyducken, Panduren, Croaten, Wallachen, etc. Jena, 1743, in-4.

Nach und durch Ungarn. Zürich, s. d., in-16.

Nacian (J. J.) *De l'immixtion de la politique allemande en Roumanie.* Paris, 1886, in-8.

Nalèche (L. de) *La Moldo-Valachie.* Paris, 1856, in-8.

Napoléon III et les Principautés roumaines. Paris, 1858, in-8.

Narodnorte. La Nationalité (ziar) Bucuresci, 1868.

National character (ueber) der siebenbürger Nationen. Wien, 1792, in-8.

Nationalités [les] dans l'Empire ottoman («Précis historiques» Avril 1878).

National (the) wishes of Moldavia and Wallachia. Brussels, 1858, in-8.

Neale (A.) *Travels through some parts of Germany, Poland, Moldavia and Turkey.* London, 1818, in-4; trad. in nemțesea (Hartleben, 1820); in franțuz. (Paris, 1818).

Negura (J.) *La guerre orientale et l'attitude de la Roumanie.* Iassy, 1877, in-8.

Neigebauer (J. F.) *Beschreibung der Moldau und Wallachey.* Breslau, 1854, in-8.

» » *Dacien.* Kronstadt, 1851, in-8.

» » *Die Donau-Fürstenthümer.* Breslau, 1859, in-8.

Netti (T.) *Castelnuovo e gli Austriaci nel 1848.* Verona, 1888, in-16.

Neueröfneten (der) ottomanischen Pforte Fortsetzung..... Ungarn, Siebenbürgen, Wallachey... Augsburg, 1694, in-fol.

Neugeboren (C.) *Handb. der Gesch. Siebenbürgens.* Hermannstadt, 1836, in-8.

Neumann (S. A.) *Geschichte der Ungarn.* Pest, 1859, in-8.

Neuschotz (Oswald) *Das literarische Rumänien. Organ für die Verbreitung der rumänischen Literatur, Geschichts- und Volkskunde.* Bucarest, 1889.

Neustadt (L.) *Ungarns Verfall.* Budapest, 1885.

Niox (Lt.-Col.) *Géographie militaire de l'Autriche-Hongrie* Paris, 1887.

Nitri (M) *Raggnaglio delle ultime guerre di Transilvania ed Ungheria.* Venezia, 1866, in-4.

Nogalins. A. *Description of Hungary.* 1752, in-fol.

Note sur les Principautés Unies de Moldavie et de Valachie. Paris, 1864, in-8.

Note sur le droit politique de la Valachie. Paris, 1854, in-8.

Notice sur la vie politique et militaire du Général Bem. Paris, 1849, in-8.

Notizie storiche sulla Valachia e sulla Moldavia. Milano, 1821, in-8. (de Domenico Sestini).

Nouveaux détails sur les provinces de la Turquie menacées par les Russes. (Revue Britanique, 1828).

Novotui (Hon). *Sciagraphia seu compendiaria Hungariæ.* Viena, 1790, 2 vol. in-8. *Supplementum*, 1800, in-8.

- Noyes** (James) *Roumania*. Nev-York, 1858, in-8.
- Nyrop** (K.) *Kulturbilder fra Rumaenien og Provence*. Kobenhavn, 1885.
- O. G. E.** *La Roumanie contemporaine*. Paris et Iassy, 1871, in-8.
- Obédénare** (Dr.) *La Roumanie Economique*. Paris, 1876, in-8.
- Ocășian** (G.) *La question roumaine en Transylvanie et Hongrie*. (In «Buletin mensuel de la Société d'études philosophiques et sociales» An XI, No. 6, 1895).
- Odobesco** (Al.) *Notice sur les antiquités de la Roumanie*. Paris, 1867, in-8.
- » » et **P. S. Aurelian**. *Notice sur la Roumanie*. Paris, 1867, in-8.
- Odstreil** (L.) *Magyaren und Böhmen*. Prag, 1866.
- Öesterreichische Statistik*. Wien, 1882-95.
- Öesterreichische Geschichte für das Volk*. Wien, 1865-95, 20 vol.
- Öesterreichs Gegenwart und nächste Zukunft*. Leipzig, 1888.
- Olahi** (N.) *Hungaria et Attila*. Vindobonæ, 1763, in-8.
- Oliphant** (L.) **Shirley Brooks, O'Brien, W. W. Smith**. *Sud-Russland und die türkischen Donauländer*. Leipzig, 1854, in-8.
- Olivier** (M. I. H.) *Etudes hongroises* («Le Contemporain» 1883-84).
- Onciul** (Dr. C.) *Zur Geschichte der Romaenen in Marmarosch*. «Romänische Revue» 1890.
- Orient* (l') organe des nationalités orientales. Bruxelles, 1860.
- Orient* (l') journal quotidien. Bucarest, 1877-79.
- Orientarea* (pentru) României ca Stat de civilizare europeană
- Historisch-Politische Blätter für das Katolische Deutschland*, 1893, fasc. 7).
- Orosz** (I.) *Terra incognita*. Notizen über Ungarn. Leipzig, 1860 in-8.
- Ortelius** (H.) *De Chronicke van Hungarien... Moldow, Walachichye, t'laut van Sevenberghen....* Amsterdam, 1619, in-4.
- Ortus et progresus variarum in Dacia gentium ac Religionum*. Claudiopoli, 1764, in-8.
- Osma Bey**. *Luttes sur le Rhin et sur le Danube entre Latins, Germains et Slaves*. Paris, 1879.
- Osservazioni storiche sulla Vallachia e Moldavia*. Napoli, 1788, in-8.

Ovary (L.) *Les Roumains de Hongrie et l'Etat hongrois*. Paris, 1894; trad. ital. (Roma, 1894).

Ozanne (J. W.) *Three years in Roumania*. London, 1878, in-12.

P. *Des prétentions récentes de la Porte sur les Principautés moldo-valaques*. Athènes, 1856, in-8.

» » *Coup d'œil sur le passé et le présent des Principautés moldo-valaques*. Bucarest, 1857, in-8.

» » *La Transylvanie en face des prétentions de la Hongrie*. Paris, 1861, in-8.

Paget. *Hungary and Transylvania*. London, 1839, 2 vol. in-8.

Palatini Regni Hungariae bello paceque clarissimi a diversis (scriptoribus eruti. Tirnaviae, 1760, in-fol.

Palma (L.) *La questione rumena in Transilvania e Ungheria* «Rassegna di scienze sociali e politiche» Roma, 1893).

Panonicus-Kriegs... Ungarn, Siebenbürgen, Moldau, Croatiën. Nürnberg, 1688, in-8.

Pap (V.) *România Alkotmányos intézmenyei* (Instituțiunile constituționale ale României). Satoralja, 1880, in-8.

Paris [de] à Constantinople par le Danube, par A. B. Paris, 1878, in-8.

Pascutiu (D.) *A. Roman nyelv eredete*, etc. (Originea limbii române. Constituirea națiunei). Lugoș, 1892, in-8.

Pasquale Corte. *Hilla Rumania*. Roma, 1881, in-8.

Πασχίδου (Θ. Α.) *Οί Πελάσγοι ἐν τῷ Ἑλληνισμῷ σὺν παρατήματι περὶ Βλάχων καὶ Βουλγάρων*. Athènes, 1879, in-8.

Pataky (K. M.) *Bem in Siebenbürgen*, Leipzig, 1850, in-8.

Paterson (A.) *The Magyars*. London, 1869, in-8.

Paterson (A. J.) *Transylvania and Hungary* («Academy» 19 Mai 1894).

Paton (A. M.) *Researches on the Danube and the Adritatic; or contributions to the modern History of Hungary and Transylvania...* Leipzig, 1861, 2 vol. in-8.

» » » *The Goth and the Hung. or Transylvania, etc.* London, 1851, in-8.

Pays (le) journal quotidien. Bucarest, 1884.

Pays (le) roumain, Revue. Bucarest, 1867-70.

Péninsule (la) des Balkans et les contrées avoisinantes. Bruxelles, 1893, in-8.

Perietziano-Buzeo. *La Transylvanie et son union forcée avec la Hongrie 1870*, in-8.

Περειτσιανοῦ τῆς Βλαχίας. Bucarest, 1879, in-8.

Perrin (R.) *Coup d'oeil sur la Valachie et la Moldavie.* Paris, 1838, in-8.

Perrot (A. M.) *Itinéraire de la Turquie d'Europe et des provinces Danubiennes.* Paris, 1851, in-12; trad. germ. (Riga, 1855, in-8).

» » *L'Autriche d'autrefois.* (In «Revue des deux mondes» 1869.)

Pessina de Czechorod (P. I.) *Hungaria flamma belli turcici ardens.* Prague, 1663, in-12.

Peters (C. F.) *Die Donau und ihr Gebiet.* Leipzig, 1876, in-8.

Petition der roman. Nation aus dem oesterr. Staate. S. 1. s. a. in-8.

Petition (die) der Romanen Siebenbürgens überreicht Sr. Kais. K. Ap. Majestät. Wien, 1860, in-8.

Peuple roumains (le), journal hebdomadaire. Bucarest, 1884-86.

Peyssonel (M. de.) *Observations historiques et géographiques sur les peuples barbares qui ont habité les bords du Danube et du Pont-Euxin.* Paris, 1765, in-4.

Phleps (Fr.) *De Valachorum origine dissertatio.* Cibirinii, 1829, in-8.

Pic (Jos. Lad.) *Der nationale Kampf gegen das ungarische Staatsrecht.* Leipzig, 1882.

» » *Zur rumænisch-ungarischer Streitfrage.* Leipzig 1886, in-8.

» » *Ueber die Abstammung der Rumaenen.* Leipzig, 1880, in-8.

Picot (E.) *Les Serbes de Hongrie, leur histoire, leurs privilèges, leurs églises, leur état politique et social.* 1874, in-8.

» » *Chroniques de Moldavie par Gr. Urechi.* Paris, 1878, in-8.

» » *Les Roumains de la Macédoine.* Paris, 1875, in-8.

Pimodan (G. de). *Souvenirs des campagnes d'Italie et de Hongrie*. Paris, 1851, in-12.

Piso (P). *L'Transylvanie en face des prétentions de la Hongrie*. Paris, 1861, in-8.

Pitzipios-Bey. *Lettre sur l'union des Eglises*. Bucarest, 1862, in-8.

Poids de la Moldo-Valachie dans la question d'Orient. Paris, 1838, in-8.

Politische (dic) und finanzielle Wiedergeburt Oesterreichs. Wien, 1862, in-8.

Pons (Graf von) *Ungarn und die Wallachie in neuester Zeit* Leipzig, 1840, in-16.

Possevini (A.) *Transylvaniae ac Moldaviae aliarumque vicinarum regionum Descriptio.... Viena, 1586, in-fol.*

Poujade (E.) *L'Union des Principautés*. (In «*Revue contemporaine*» 1857).

» » *Les Principautés avant et après la guerre* (In «*Revue des deux Mondes*») 1858.

Pray. (G.) *Syntagma historicum de sigillis regum et reginarum Hungariae*. Budae, 1805, in-4.

» » *Historia Regum Hungariae stirpis austriacae*. Budae, 1799, in-8.

» » *Annales regn. Hungariae*. Vindobonae, 1764, 5 vol. in-folio.

» » *Commentarii historici de Bosniae, Serviae ac Bulgariae, tum Valachiae, Moldaviae ac Bessarabiae cum regno Hungariae nexu*. Budae, 1837, in-8.

» » *Annales veteres Hunnorum, Avarum et Hungarorum*. Vindobonae, 1761, in-fol.

» » *Dissertationes X in Annales veteres, etc*. Vindobonae, 1775. in-fol.

» » *Historia regum Hungariae*. Budae, 1801, 3 vol. in-8

Précis des droits et des devoirs mutuels des Valaques, des Turcs et des Russes. Paris, 1838 in-8.

Principautés (les) Unies de Moldavie et de Walachie. *Moniteur officiel de Moldavie*. Iassy, 1858-61.

Principautés (les) de Moldo-Valachie sous le gouvernement de Paul Kisseleff. (In «Revue britannique» Paris, 1841.)

Principautés (les) roumaines devant le second Congrès de Paris. Paris, 1858, in-8.

Principautés (les) roumaines et l'Empire ottoman. Paris, 1858, in-8.

Principautés (les) Unies devant la Conférence. Paris, 1866, in-8.

Procès (un) Célèbre. Les Roumains de Transylvanie. Paris, 1894, in-8.

Procès (le) de Klaussenbourg («Europe» 17 Maiü 1894;—«Mémorial diplomatique» 19 Maiü 1894;—«Questions actuelles» 19 Junie 1894)

Procès-verbaux du Divan ad-hoc. Bruxelles, 1857.

Procès-verbaux des séances de l'Assemblée ad-hoc de la Roumanie. Bucarest, 1857.

Proclamation der Walachei. s. l. 1848, in-4.

Proclamation du gouvernement provisoire de Valachie au peuple roumain. Paris, 1848, in-8.

Programmes politiques des Roumains de la Transylvanie et de la Hongrie. Bucarest, 1894, in-4.

Prokesch-Osten. *Dépêches inédites du Chevalier de Gentz aux hospodars de la Valachie.* Paris, 1876, 3 vol. in-8.

Pronay (de) *Esquisses de la vie populaire en Hongrie.* Pest, 1855; Paris, 1857, in-fol. (trad. din germ. de Fr. A. Schwiedland).

Propaganda (Ziar italiano-franceso-român). Venezia, 1872.

Przyborski (M.) *Die Dacischen Kriege des Kaisers Trajan.* («Romänische Revue» 1889.)

Pulszki (F. von) *Die Kupferzeit in Ungarn.* Budapest, 1884.

Puscariu (I.) *A mélyen tisztelt Képviselethaz, etc.* (Memorandum adresat prea onoratei case a deputaților, prin care comunele Seliște și Tâlmaciü cer regularea raporturilor lor de drept public.) Buda, 1861, in-8.

Quelques mots sur la Valachie. Paris, 1887, in-8.

Quérard (J. M.) *La Roumanie: Moldavie, Valachie et Transylvanie.* Paris, 1857, in-8.

Question (la) hongroise. Paris, 1861, in-8.

- Question d'Orient. La Roumanie et la politique allemande en Orient.* Paris, 1875, in-8.
- Question (la) d'Orient et la nation roumaine.* Paris, 1867, in-8.
- Question of the danubian Principalities.* Jersey, 1857, in-8.
- Quin** (M). *A. Steam Voyage down the Danube*, London, 1835, 2 vol. in-8; trad. fr. (Paris, 1836, 2 vol.); trad. germ. (Leipzig, 1836).
- Quinet** (Edgar) *Les Roumains.* Paris, 1856.
- Quinze années d'administration en Moldavie.* Paris, 1856, in-8.
- Quistione (la) romena nella Transylvania ed Ungheria.* Vienna, 1892, in-8.
- Quitmann.** (E. D). *Reisebriefe aus Ungarn, dem Banat, Siebenbürgen....* Stuttgart, 1850.
- Raccolta dei trattati e delle principali Convenzioni concernenti il commercio e la navigazione dei sudditi austriaci negli stati della Porta ottomana.* Vienna, 1844, in-8.
- Radic** (E. von). *Die Verfassung der orthodox-serbischen und orthodox-rumänischen Particular-Kirchen in Oestereich-Ungarn, Serbien und Rumänien.* Prag. 1880, in-8.
- Raffet.** *Voyages dans la Russie méridionale et la Crimée par la Hongrie, la Valachie et la Moldavie.* Paris, 1840.
- Raguse** (duc de) *Voyage en Hongrie, en Transylvanie, dans la Russie méridionale.* etc. Paris, 1837, 5 vol. in-8.
- Raicevich.** *Osservazioni storiche, naturali e politiche intorno la Valachia e la Moldavia.* Napoli, 1788, și Milano, 1822, in-8; trad. germ. (Viena, 1789 și Strassburg, 1790, in-8); trad. fr. de Lejeune (Paris, 1822).
- Rallet** (D) A. MM. *les Electeurs des Principautés Unies.* Paris, 1858, in-8.
- Ran** (S). *L'état militaire des princ. puissances étrangères. Autriche.* Paris, 1886, in-16.
- Rapport sur l'état des Principautés de Moldavie et de Valachie.* Bucarest, 1869, in-8
- Rapt de la Bucovine.* Paris, 1875, in-8.
- Rasch** (E). *Die Völker der unteren Donau und die orientalische Frage.* Breslau, 1867, in-8.
- Raspe** (R. E). *Travels through the Bannat of Temesvar, Tran-*

sylvania and Hungary, from the german of J. Born. London, 1776, in-8.

Rath (G. von) *Siebenbürgen, Reisebeobachtungen und Studien.* Heidelberg, 1880, in-12.

Rauter. *Oesterreichisch Staats Lexicon.* Wien, 1885.

Recht (das) legitime der Arpaden oder die Anwartschaft der Prinzen Crouy-Chanel auf den ungar. Königsthron. 1863, in-8.

Rechte (die) der romanischen Nation gegen die Angriffe der Sachsen. Wien, 1850, in-8.

Recordon. (F.) *Lettres sur la Valachie.* Paris, 1821, in-12.

Réforme (la), *Revue.* Bucarest, 1850-63; (ziar) 1869.

Réfutation d'une brochure grecque par un Valaque épivrote. Constantinople, 1879, in 8.

Règlement organique de la Principauté de Moldavie. New-York (Bruxelles), 1834, in-8.

Règlement pour la réorganisation de l'instruction publique dans la principauté de Moldavie. Iassy, 1857, in-8.

Regnault (Elias) *Histoire politique et sociale des Principautés danubiennes.* Paris, 1855, in-8.

» » *Mystères diplomatiques aux bords du Danube.* Paris, 1858, in-8.

Regni Hungariae occupatio oder kurtze summar. doch gründl. Relation von dem Fürsten in Siebenbürgen Bethlehem Gabor, etc. Prag, 1619, in-8.

Richerdorf. (G) *Moldaviae quae olim Daciae pars Chorographia.* Viennae, 1541, in-4.

» » *Chorographia Transylvaniae.* Viennae, 1550 in-8.

Reisebeschreibung von Pultawa nach Bender und durch die Wallachey und Moldau. S. l. 1714, in-8.

Reise eines jungen Russen von Wien über Iassy in die Krimm. Gotha, 1801.

Reiss (A) *Land und Leute der Moldau* «(Aus allen Welttheilen)» 1873, IV.)

Reissenberg (K) *Siebenbürgen.* Wien, 1881, in-8.

Relatio von des Keysers und dann Bethlen Gabors Botschaften. S. l. 1621, in-4.

Relation du siège de Vienne, fait par les Turcs. Bruxelles, 1684, in-4.

Relation sur l'ouverture du Divan adhoc de Moldavie. Iassy, 1857, in-4.

Relation authentique du coup d'état du Prince Couza. Paris, 1864, in-8.

Relatione del consilio tenuto dal S. Principe di Transilvania. Roma, 1595, in-16.

Réorganisation des Principautés danubiennes. Paris, 1856.

Réponse aux Délégations, faite par le Comte Kalnoky. Paris, 1894, in-8.

Reports relating the conditions of Christians in Turkey. London, 1867, in-fol.

Rerum austriacarum scriptores... edente A. Rangh. Vindobonae, 1793-94, 3 vol. in-4.

Res a Polonis in Walachia Gestas... («Compedii Rerum Polonicarum» Cracoviae, 1578, t. III).

Respublica et status regni Hungariae. 1634, in-24.

Réthy (L) *Az olah nyelv is nemzet megalakulása* (Constituiva limbei și națiuneî valache). Budapesta, 1887.

Reusner (N) *Rerum memorabilium in Pannonia sub Turcarum imperatoribus.* Francofurti, 1603, in-4.

Reva (Petri de) *Centuriæ VII de monarchia et S. Corona regni Hungariae.* Augustae Vindelicorum, 1613; Francofurti' 1659, in-fol.

Révolution (la) roumaine. Florence, 1866 in-8.

Revue de la Roumanie. Galatz, 1867; Bucarest, 1868.

Revue générale de droit et sciences politiques. Bucarest, 1886-87.

Rey (W.) *Autriche, Hongrie et Turquie.* Paris, 1849, in-12.

Rheal (Séb.) *La Roumanie renaissante dédiée aux émigrés roumains.* Paris, 1850, in-fol.

Riny (T.) *Bloc-Notes sur la Roumanie.* Mayence, 1886, in-4.

Robert (M-lle C.) *Peuples et rois. Kossuth et les Hongrois.* Paris, 1882, in-12.

Rocolles (de) *Vienne deux fois assiégée et délivrée.* Leyde, 1684, in-12.

Roesler (E.) *Romänische Studien.* Leipzig, 1871, in-8.

» » *Zur Geschichte der unteren Donauländer.* Wien, 1864, in-8.

- Roesler (E.)** *Dacien und Romänen eingeschichtl. Studien.*
Wien, 1866, in-8.
- » » *Das vorrömische Dacien.* Wien, 1864.
- » » *Die Anfänge des walachischen Fürstenthums.*
Wien, 1867, in-8.
- » » *Untersuchungen zur älteren Geschichte Romäniens.* Leipzig, 1871, in-8.
- Rogge.** *Oesterreich von Vilagos bis zur Gegenwart.* Leipzig, 1873, 3 vol.
- » *Oesterreich seit der Katastrophe Hohenwart Beust.* Leipzig, 1879, 2 vol
- Romänen (die) der oesterreichischen Monarchie.* Wien, 1849, 3 vol.
- Români și Maghiari.* Braşov, Römer, 1875. in-8.
- Romänische Revue.* Budapest, Wien, Reschitza. 1885—95
- Romanesco (R.)** *Lettre sur la Valachie et la Moldavie.* («Revue du Nord» 1838, t. II)
- Romanien.* (In «Reform» 1862.)
- Romänisch-magyarischen (zur) Streitfrage.* Wien, 1891.
- Romanul, Supplément français.* Bucarest, 1858.
- Rosa (G. c.)** Ἐξέτασις περὶ τῶν Ῥωμαίων ἢ περὶ τῶν ὀνομαζομένων Βλαχῶν. *Untersuchungen über die Romanier oder sogenannten Wlachen.* Pesth, 1808, in-8.
- Rosny (L. de)** *Les populations danubiennes.* Paris, 1882, in-4.
- Rosty (Z.)** *A tartárjarás történelme negyedik béla Király idejében.* Pesten, 1856, in-8. (Istoria invasiunei tartarilor pe timpul Regelui Bela al IV)
- Roth S. (L.)** *Der Sprachkampf in Siebenbürgen.* Krönstadt, 1842, in-8
- Roumains (les) de Hongrie.* («Mémorial diplomatique» 5 Martie 1892).
- Roumains (les) de Bukovine et le Germanisme.* («Rumänische Revue» Nov. 1892.
- Roumains (les) Hongrois et la nation hongroise.* Budapest, 1891.
- Roumains et hongrois. Leurs rapports envisagés aux points de vue des intérêts roumains, des droits historiques et de l'équité,* Budapest, 1891.
- Roumanie (la) ou Moldo-Valachie; Rapports des peuples romans avec les turcs.* Paris, 1848.

Roumanie (la) journal. Bucarest, 1860, 1867. 1873; revue, Paris, 1884-85.

Roumanie (la) *illustrée*. Bucarest, 1882.

Rousset (L.) *Etats du Danube et des Balkans, Hongrie, etc.* Paris, 1893, in-16.

Rouso (Eliad Rădulescu) *Suite ou supplément à l'histoire politique et sociale des Principautés Danubiennes de M. Elias Regnault*. Bruxelles, 1855, in-8.

Roza (G. C.) *Vezi Rosa*.

Ruch *Moldavisch-walachische Zustände von 1828-1843*. Leipzig, 1844.

Rückert (Dr. E.) *Die Pfahbauten und Völkerschichten Osteuropa's besonders der Donau Fürstenthümer*. Würzburg, 1869, in-8.

Rueffer (E.) *Die Balkanhalbinsel und ihre Völker*. 1869, in-8.
Rumænien (In «Reform» 1869).

Romaenische Post. Bukarest, 1871.

Rumänischer Handels-Moniteur. Bucarest, 1885-86.

Rumänischer Lloyd (ziar). Bucuresci, 1887-95.

Rumy (I. G.) *Monumenta Hungariæ*. Pest, 1815-17, 3 vol. in-8

Rupp (I.) *Nummi Hungariæ*. Budæ, 1841, in-4.

Russko-austriiski roioz. (Alianța austro-rusească in 1759). Moscova, 1887.

Sacy (S. de) *Histoire de la Hongrie depuis la première invasion des Huns*. Paris, 1768, 1778, 2 vol. in-12.

Şaguna (A. de) *Promemoria über das historische Recht denationalen Kirchen-Autonomie der Romanen*. Wien, 1849, in-8.

» » *Anrede... an die Geistlichkeit und national Versammlung an 28 Decembre 1848 zur Hermannstadt*. Olmütz, 1860, in-8.

Saint Marc Girardin. *Les voyageurs en Orient. Les Principautés du Danube*. (In «Revue des deux mondes» 1858).

Saint-Martin. *La Romanie ou la Moldo-Valaquie*. («Revue indépendante» 25 Janv. 1848).

Salaberry. *Essai sur la Valachie et la Moldavie*. Paris, 1821, in-8.

Salamon (F.) *Két Magyar Diplomata*. (Doi diplomați unguri în secolul al XVII^{lea}). Budapesta, 1884.

- Salomon (F.)** *Magyarország a török.* (Ungaria în timpul cuceririi turcesci). Budapesta, 1886.
- Sambuccus (I.)** *A History of Hungary.* Antwerpen, 1603, in-fol.
- Samuelson (J.)** *Romania, past and present.* London, 1882.
- Sandwith Humphrey.** *Notes on the south slavonic countries in Austria and Turkey.* London, 1865.
- Sanéjouand (A.)** *Les principautés roumaines devant l'Europe.* Paris, 1856, in-8 (trad. rom. Iași, 1857, in-8).
- Sansovino (Fr.)** *Hist. universale... de'Turchi... con le guerre succese in Persia, in Ongaria, in Transilvania, Valachia. Venetia, 1568 și 1600,* in-4.
- Sayous (Ed.)** *Les origines et l'époque payenne de l'histoire des Hongrois.* Paris, 1874, in-8.
- » » *Histoire générale des Hongrois.* Paris, 1877, in-8.
- Scala (E.)** *L'Ungheria compendiata.* Venezia, 1687, in-12.
- » » *Staat von Siebenbürgen, Wallachey und Moldau.* 1701, in-8.
- Schiel (Dr. H.)** *La Hongrie et le droit public autrichien.* Paris, 1860, in-8.
- Schlehta.** *Walachei, Moldau, Bessarabien.* («Sitzunberichte der Phil. hist. Classe.» Wien, 1862, XL.)
- Schlözer (Hofrath)** *Nachricht vom Anfange des Moldavischen Staats.* Halle, 1785, in-4.
- Schmettau.** *Mémoires secrets de la guerre de Hongrie.* Francfort, 1786, in-8.
- Schnell (M.)** *Die Sachsen in Siebenbürgen.* Kronstadt, 1844, in-8.
- Schmidt (W.)** *Die Geten und Daken.* Hermannstadt, 1857, in-4.
- » » *Das Jahr und seine Tage in Meinung und Brausch der Rumänen Siebenbürgens.* Hermannstadt, 1866, in-8.
- Schmiedl (Ad.)** *Reisehandbuch durch das Königreich Ungarn.* Wien, 1834-36, 2 vol.
- Schodel (M.)** *Disquisitio historico-politica de regno Hungariae.* Argentorati, 1629, in-4.
- Schoenwiesner (St.)** *Notitia hungaricae rei numariae.* Pestini, 1801, in-4.
- Scholler (K.)** *Quellenbuch zur Geschichte des oesterr.-ungarischen Monarchie.* Wien, 1866.

Schuchardt (Hugo) *A Magyar Nyelv Román Elemeihez.* (Despre elementele române în limba magyará) Budapesta, 1889.

Schuller (J. K.) *Siebenbürgen vor Herodot und dessen Zeitalter.* (In «Archiv für Kunde oester. Gesch. Quelle» 1855).

» » *George Reichersdorffer und Seine Zeit.* (Ib. 1859).

» » *Wesselényi, Gerando und die Sachsen in Siebenbürgen.* Hermannstadt, 1846, in-16.

» » *Das K. K. Geheime Haus, Hof und Staatsarchiv im Wien als Quelle Siebenb. Fürstengeschichte.* Hermannstadt, 1852, in-12.

» » *Aus der Wallachei.* Hermannstadt, 1852, in-16.

» » *Argumentum pro latinitate linguae valachicae.* Cibinii, 1881.

» » *Zur Frage über den Ursprung der Rumänen.* Hermannstadt, 1855, in-8.

» » *Meg világítása azon Vádviatnak mellyet a két Oláhüspök Urak, etc.* (Lämurirea acusațiunei pe care cei doi domni Episcopi valachi aü presintt'o în contra națiunei sãsesci). Sibiu, 1844.

Schuller von Libloy. *Fürsten und Volksgeschichte in den Karpathenländern.* Berlin, 1877, in-8.

Schwarcz (I.) *Ungarn in der Realunion.* Pesth, 1870, in-8.

Schwartzner (de) *Statistique du royaume de Hongrie;* tr. de N. Wacken. Francfort, 1815, 3 vol. in-8.

Schwartzner (M.) *Ez revételek tekintetes ur' magyar, etc.* (Observațiunii privitoare la Români din statistica Ungariei). Pesta, 1812.

Schwarz (B.) *Reisebriefe aus Ungarn, Siebenbürgen, der Wallachei...* Chemnitz, 1876, in-8.

Schwarz (Godofr.) *Originum et occasum Transilvaniae auctore Toppellino.* Rintellii, 1776, in-4.

Schwicker (J. H.) *Die Herkunft der Rumänen* («Ausland» Mars 1879, No. 12).

» » *Das Königreich Ungarn.* Wien, 1886.

Scriptores Rerum Hungaricarum. Francofurti, 1600, in-fol.

Scriptores Rerum Transylvanorum: Chr. Schesar, Ambr. Simigiani. Cibinii, 1797-1800, 1840, 2 vol. in-8.

- Seivert (I.)** *Nachrichten von siebenbürg. Gelehrten und ihren Schriften.* Pressburg, 1785, in-8.
- » » *Inscriptiones monumentorum romanorum in Dacia mediterranea.* Viennae, 1773, in-4.
- Sentuperry (Léon).** *L'Europe Politique. La Roumanie.* Paris, 1895, in 8.
- Seranon (J. de)** *Souvenirs de voyage. La Hongrie.* Paris, 1865, in-12.
- Sergy (J.)** *Quelques mots sur le schisme oriental.* Paris, 1859, in-8.
- Series Banorum Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae sub regibus Croatiae, Ungariae et Ungariae-Austriacae, Tyrnaviae,* 1737, in-8.
- Serres (M. de).** *Voyage en Autriche.* Paris, 1814, 4 vol. in-8.
- Sestini (D.)** *Viaggio per la Valachia, Transilvania e Ungheria.* Firenze, 1815, in-8.
- » » *Viaggio da Constantinopoli a Bukoresti.* Roma, 1794, in-8.
- » » *Briefe aus Sicilien und der Turkey.* Leipzig, 1780, in-8.
- Severini (I.)** *Hungaria Pannonia veterum monumentis illustrata.* Lipsiae, 1771, in-8.
- Siebenburgens sieben Sünden.* (In «Reform» 1869).
- Siebenbürgen und die Rumänen* («Die Reform» Wien, 1868, No. 52).
- Siebenbürgische (das) Hochland.* Zürich, s. d., in-16.
- Siebenbürgische (der) Landtag. 1863. Protocolle und Reden.* Hermannstadt, 1863, in-8.
- Siebenbürgische oder schwarze Meer Eisenbahn?* Wien, 1862, in-8.
- Siège (le) de la ville de Vienne, en Autriche, tenu par l'Empereur de Turquie.* Anvers, 1529, in-4.
- Siegsmeth (K.)** *Die ungarischen Ostkarpathen.* Zürich, s. d., in-16.
- » » *Von Oderberg nach Budapest.* Zürich, s. d. in-16.
- Simigianus (A.)** *Historia rerum ungar. et transilvan.,* ed. Eder. Cibinii, 1800, in-4.
- Situation de la Valachie sous l'administration d'Alexandre Ghika.* Bruxelles, 1842, in-8.

- Slavici** (I.) *Unsere Iredentisten*. («Romænische Revue» Oct. 1885).
- Smith** (T.) *Who is the «King of Hungary»* etc. London, 1861, in-8.
- Snider** (A.) *La Justice en Autriche*. 1861, in-8.
- Sviterus** (M.) *De bello pannonico et de rebus turcicis*. Augustae Vindelicorum, 1538, in-4.
- Soubeyran** (A.) *Bohême et Hongrie*. Paris, 1883.
- Sonklar** (K. A.) *Reiseskizzen aus den Alpen und Karpathen*. Wien, 1856, in-8.
- Soutzo** (N.) *Notions statistiques sur la Moldavie*. Iassy, 1849, in-8.
- » » *Quelques observations sur la statistique de la Roumanie*. Focsany, 1867, in-8.
- Spontoni** (Ciro) *Historia della Transilvania*. Venetia, 1638, in-4.
- » » *Attioni de re dell'Ungaria brevemente descritte*. Bologna, 1602, in-fol.
- Sprachen (die) und Nationalitätetenfrage in Oesterreich von einem Romaenen*. Wien, 1860, in-8.
- S. S.** *Die Passivitaet der Rumaenen Sibenburgens*. (In «Reform» 1869.)
- Staat (der) von Siebenbürgen, Wallachay und Moldau*. Claudiopoli, 1791, in-4.
- Staatsvorausschlag des æsterr. Kaiserstaates*. Wien, 1862, in-fol.
- Stand des off. Schulwesens in Siebenbürgen*. Hermannstadt, 1873, in-8.
- Statistica der Bevölkerung Ungarns*. Budapesta, 1885.
- Statistique financière de la Principauté de Valachie*. Bucarest, 1857, in-4.
- Staurinus**. *Gesta Michaelis Voivodae Valachiae una cum Historia de rebus Hungaro-Valachiae*. Venetiis, 1768, in-81 (gr. vulg.).
- Stefanescu** (Maria Gr.) *La Dacia e la Rumenia*. Napoli, 1876, in-8. (träd. istoriei Românilor de Heliade Rădulescu).
- Stein** (L.) *Öesterreich und der Frieden*. Wien, 1856, in-8.
- Stern** (L.) *Einige Betrachtungen über die Bevölkerung in Rumänien*. Leipzig, 1873.
- Steube** (I. C.) *Briefe über das Banat*. Eisenach, 1793, in-8.

Stoewer (R.) *Herzog Albrecht.....gegen die Ungarn im Jahre 1487*. Greifswald, 1882

Stolojan (An.) *Discours*. Bucarest, 1894, in-8.

Strat (I.) *Un coup d'oeil sur la question roumaine*. Paris-Berlin, 1858.

Stritter (I. G.) *Memoriae populorum olim ad Danubium..... incolentium*. Petropoli, 1771-79, 4 vol.

Sturdza (Dém. A.) *Marche progressive de la Russie sur le Danube*. Vienne, 1878, in-8.

» » *La Question nationale. Discours*. Bucarest, 1894, in-8.

» » *Rumänien und der Vertrag von San Stefano*. Wien, in-8.

» » *Uebersicht der Münzen und Medaillen des Fürstenthums Romanien*. Wien, 1874, in-8.

» » *Actes et documents relatifs à l'histoire de la régénération de la Roumanie*. Bucuresci, 1889—95, 6 vol. in-8.

Sulzer (Fr. I.) *Geschichte des transalpinische Daciens*. Wien, 1781, 3 vol. in-8.

Supplex libellus Valachorum Transilvaniae. Claudiopoli, 1791, in-4.

Suțu (A.) *De la probabilité d'une alliance future entre la France et la Russie pour terminer la question d'Orient*. Paris, 1841, in-8.

Sybel (H.) *Österreich und Deutschland im Revolutionskriege*. Dusseldorf, 1868, in-8.

Sybenbürgische Chronica... Darinnen auch der Wallachen, Moldawer... Wallstadt, 1596, in-4.

Σολλόγοι (ziar). Bucuresci, 1872—95.

Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae orientalis in terris coronae S. Stephani, maximam partem nunc primum ex variis fabulariis Romanis, Austriacis, Hungarias, Transilvanis... editae. Ceniponti, 1885, 2 vol.

Syndromus Rerum turcico-pannonicarum... Francofurti, 1627, in-4.

Szadeczky (L.) *Printul Michaii al Valachiei in Transylvania, (in ungresce)*. Buda-Pesta, 1882.

- Szalay** (Lad.) *Das Rechtsverhältniss der serbischen Niederlassungen zum Staate in Ungarn.* Leipzig, 1862, in-8.
- Szaraniewicz** (Dr. I.) *Kritische Blicke in die Geschichte der Karpaten-Völker.* Lemberg, 1871, in-8.
- Szasz de Szemeria.** *Sylogge tractatum aliorumque actorum publicorum.* Klausenburg, 1883 in-8.
- Szedliesna,** *Repertorium locorum objectorum in XII tabulis regn. Hungariæ, Slavoniæ, Croatiæ, confin. militar. et princip. Transsylvaniæ,* in-4.
- Szekely** (Sandor) *Unitaria Vallás történetei Erdélyben.* Kólosvart, 1840, in-8. (Istoria religiunei unite din Ardeal).
- Szemere** (B.) *La question Hongroise.* Paris, 1860, in-8.
- Szent** (Ivany M.) *Summarium Chronologiae Hungaricæ.* Tyrnaviæ, 1697, in-4.
- Szeredai** (A.) *Nova Dacia seu Principatus Transilvaniæ.* Claudiopoli, 1644, in-8.
- Szillagyi** (S.) *Monumenta comitialia regni Transilvaniæ.* Budapest, 1879—83, 5 vol. in-8; 1884, 1866, 1887—89, 3 vol. in-8.
- Th. W. de G.** *Un mot sur les vraies Principautés danubiennes.* Paris, 1866, in-8.
- Taillandier** (Saint-René). *Tchèques et Magyars; Bohême et Hongrie,* XI—XIX siècle. Paris, 1869, in-8.
- Tamm** (T.) *Über den Ursprung der Rumänen.* Bonn, 1891.
- Tannoli** (C. S.) *Poëmation de secunda legione valachica.* Magno Varadini, 1830, in-8.
- Tardieu** (A.) *Voyage en Autriche et en Hongrie.* Moulins, 1884.
- Tarducci** (A.) *Il turco vincibile in Ungheria.* 1600.
 » » *Successes delle fattioni occorse nell'Ongaria... et la bataglia fatta in Transilvania contra il Valacco.* Venetia, 1601, in-4.
- Tekeli** (C-te Emeric de). *Mémoires ou Histoire des événements les plus importants passés en Hongrie, en 1690.* Cologne, 1693, in-16.
- Teleki** (Graf Dom.) *A Hóra-Tamadás Története.* Pest, 1856, in-8. (Istoria răscólei lui Horia).
- Teleki von Szek.** *Reisen durch Ungern und einige angrenzende Laender.* Pesth, 1805, in-8.

- Teleki (Lad).** *La Hongrie aux peuples civilisés.* 1849, in-8.
 » » *De l'intervention russe.* Paris, 1849, in 8.
- Teutsch (Fr.)** *Die Siebenbürgisch-sächsischen Schulordnungen.*
 Berlin, 1888, in-8.
- Teutsch.** *Beitraege zur Gesch. Siebenbürgens unter Ludwig I*
 (In «Archiv für Kunde öester. Gesch. Quellen» 1850.)
- Teutsch und Firnhaber.** *Urkundbuch zur Geschichte Siebenbürgens.* Wien, 1857, in-8.
- Teutschlaendler (W. S.)** *Michael der Tapfere.* Wien, 1879, in-8.
- Texier (Ed.)** *Appel au congrès en faveur des Roumains.*
 Paris, 1856, in-16.
- Thallóczy (L.)** *Oroszország és Hazánk* (Rusia și Ungaria). Buda-Pesta, 1884.
- Thibád (Antal).** *A román kérdés és a magyar nemzetiségi politika,* 1894. (Cestiunea română și politica Maghiară de naționalități).
- Thibaut-Lefèvre.** *Situation diplomatique de la Valachie à l'égard des puissances européennes.* (In «Libre recherche» 1857).
- » » *Les finances de la Valachie.* Paris, 1855 in-8.
- » » *Études diplomatiques et économiques sur la Valachie.* Paris, 1858, in-8.
- » » *Le commerce de la Valachie.* (In «Journal des Economistes» 1856).
- Thierry (Am.)** *Histoire d'Attila et de ses successeurs, jusqu'à l'établissement des Hongrois en Europe.* Paris, 1856, 2 vol. in-8.
- Thomas (G.)** *Du Danube à la Baltique.* Paris, 1888.
- Thornton (T.)** *The present state of Turkey... Moldavia and Wallachia.* London, 1807, in-4; trad. fr. (Paris, 1812), 2 vol.; trad. germ. (Hamburg, 1808); trad. română, (Buda, 1826).
- Thouvenel (E.)** *La Hongrie et la Valachie.* Paris, 1840, in-8.
 » » *La Valachie en 1839* «Revue des deux Mondes» 15 Mai, 1839).
- Thwroc (I.)** *Chronica Hungarorum.* Augustae Vindelicorum, 1488, in-8.
- Timon (S.)** *Synopsis Chronologicam Regnorum Hungariæ, Dalmatiæ et Croatiæ... Cassoviæ,* 1736, in-fol.
 » » *Epitome chronologica rerum hungaricarum et transilvanicarum.* Claudiopoli, 1764, in-fol.

- Timpana* (ziar in slavonesce). Bucuresci, 1870.
- Tissot** (V.) *La Hongrie, de l'Adriatique au Danube*. Paris, 1882, in-12.
- Tissot** (V.) *Voyage au pays des Tsiganes. La Hongrie incon nue*. Paris, 1880, in-12.
- Tocilescu** (Gr.) *Inscripfen aus Rumaenien*. Wien, 1879.
- Tolvay** (E.) *Ungaria. Tyrnaviae*, 1729, in-fol.
- Tököly** (S.) *Erweiss dass die Walachen nicht römischer Abkunft sind*. Ofen, 1827, in-8.
- Tolstoy** (P.) *Relation des opérations de l'armée russe en Hon grie*. Paris, 1850, in-8.
- Tomaschek** (W.) *Les restes de la langue dace* («Museon», Lou vain, 1883).
- Tomasi** (G.) *Delle guerre et rivolgimenti del Regno d'Unga ria e della Transilvania*. Venetia, 1621, in-4.
- Τοποσλη. Ἱστορία τῆς Βλαχίας**. Viena, 1806, in-8; tr. rom. de G. Sion (Bucuresci, 1863).
- Topographia Magni Regni Hungariae.... Transylvaniae, Vala chiae, Moldaviae*. Viennae, 1718, in-4.
- Topographisch-historische Beschreibung der beyden Fürsten thümer Moldau und Wallachey*. Wien, 1810, in-8.
- Toppeltinus** (Laurentius). *Origines et occasus Transylvano rum*. Viennae Austriae, 1762, in-8. Lugduni, 1667;
- Torma** (C.) *Ueber einige dac. Inschriften*. Wien, 1865, in-8.
- » » *Tizenkét Római felirat Daciából* (Douč-spre-đece inscripțiunii din Dacia). Cluj, 1863.
- » » *Dacia felosztása a rómaiak alatt* (Impărțirea Daciei sub Romani). Cluj, 1863.
- » » *Neue Inschriften aus Dacien*. Wien, 1879, in-8.
- » » *Repertorium ad litteraturam Daciae archeologi cam et epigraphicam*. Budapest, 1880, in-8.
- » » *Adalék eszak-nyugoti Dacia föld és helyiratához három tablával*. (Adaos la descrierea pământului și locurilor Daciei nord-ostice). Pesta, 1864, in-4.
- Torres-Caicedo** (J. M.) *La Valaquia ante la Europa*. Paris, 1875, in-8.

- Townson** (Rob.) *Voyage en Hongrie*, trad. Paris, An VII, 3 vol.
 » » *Travels in Hungary*. London, 1797, in-4.
- Transylvanie (la) en face des prétentions de la Hongrie. Réponse à la lettre du général Klapka au général Garibaldi, par P****. Paris, 1861, in-8.
- Traunschenfels** (E.) *Deutsche Fundgruben zur Geschichte Siebenbürgens*. Kronstadt, 1860, in-8.
- Trebonianus** (I.) *Emancipation! Eigenes Wohngebiet unsern walachischen Mitbrüdern*. S. 1., 1848, in-8.
- Tröster** (I.) *Das alt und neu-Teutsche Dacia*. Nürnberg, 1666, in-4.
 » » *Das bedrängte Dacia*. Nürnberg, 1666, in-4.
- Trotha** (T. von). *Zur Geschichte der russisch-österreichischen Kooperation (1759)*. Hanower, 1888.
- Tubero** (L.) *Commentariorum de rebus suo tempore in Pannonia et Turcia et finitimis regionibus gestis libri XV (1490—1512)* Francofurti, 1603, in-4.
- Tumee** (M.) *Histoire générale des troubles de Hongrie et de Transylvanie*. Paris, 1608, 2 vol. in-4.
- Turnbull** (P. Evans). *Austria*, 1840, 2 vol. in-8.
- Türr** (Gen.) *Die Nationalitätenfrage*. Wien, 1868, in-8.
 » » *Chinoiseries roumaines* (In «Revue d'Orient et de Hongrie»). Budapest, 18 Déc. 1894).
- Θεατής (ó). Bucuresci, 1860—61 (diar greco-román).
- Ubicini**. *La question d'Orient devant l'Europe*. Paris, 1854, in-8.
 » *La Turquie actuelle*. Paris, 1855, in-8.
 » *Les provinces d'origine roumaine, (t. 39 din Univers pittoresque)*. Paris, 1856, in-8.
 » *La question des principautés devant l'Europe*. Paris, 1858, in-18.
 » *La Roumanie militaire*. Bucarest, 1882.
 » *Les origines de l'histoire roumaine*. Paris, 1857.
 » *Les Principautés unies devant la conférence*. Paris, 1866, in-8.
- Ubicini et Chopin**. *Provinces danubiennes et roumaines*. Paris, 1856, in-8.
- Ujfalvy** (E. de) *La Hongrie*. Paris, 1872, in-8.
- Ukert**. *Skythien und das Land der Geten und Daker*. Weimar, 1846, in-8.

Uljanitzki (V. A.) *Materialoi dlia istorii... Rosii, Polati, Moldavii, Valahii i Turtzi*. Moscou, 1887.

Umlauf. *Die Länder Oesterreichs-Ungarns*. Wien, 1881-95.

Umständlicher Bericht von den in Siebenbürgen austandenen Unruhen, von G. M. Wien, 1784, in-8.

Ungarischen (die) Rumänen und die ungarische Nation. Budapest, 1891.

Ungarischer und Siebenbürgischer Kriegshandel Ausführliche Beschreibung. Francfurt, 1596, in-4.

Ungarn durch den röm. Adler von dem Türken befreyt. Augsburg, s. a., in-fol.

Urechia (B. Al.) *Voci latine. De la Frați la frați*. Bucuresci, 1894, in-fol.

» » *Lettre au général Türr*. Bucarest, 1894, in-16.

» » *Discours, trad. par L. Lévêque*. Bucarest, 1894, in-8.

» » *Documents inédits. L'alliance des Roumains et des Hongrois en 1859 contre l'Autriche*. Bucarest, 1894, in-4.

Ursianu (V.) *L'Autriche-Hongrie et la Roumanie dans la question du Danube*. Iassy, 1882, in-8.

Uttek (Ed.) *De Trajani expeditionibus adversus Dacos*. Bero- lini, 1841, in-8.

Vaillant (I. A.) *Aux Moldo-Valaques*. Paris, 1857, in-8.

» » *Les Princes Ghika*. Paris, s. a. in-8.

» » *Statistique générale synoptique des principautés de Valaquie et de Moldavie* («Revue de l'Orient» Febr. 1844.)

» » *Tendance politique des Moldo-Valaques* (Ib. Août, 1844.)

» » *La Roumanie*. Paris, 1845, 3 vol. in-8.

» » *Autonomie politique de la Roumanie*. Paris, 1857.

» » *La lanterne magique ou passé, présent et avenir de la Roumanie*. Bucarest, 1868.

» » *Origine, langage et croyances des Roumains*. («In Revue de l'Orient» 1843.)

» » *Solution de la question d'Orient*. Paris, 1853, in-8.

Vainsberg (S.). *De conditione quae inter Portam et Rumaeniam usque ad hoc tempus intercesserit*. Berolini, 1866, in-8.

Vajda (László) *Egy Jóczélatu Román Felszólalás*. (Un cuvint sincer românesc). Cluj, 1875, in-8.

Valachie [de la] et de la Moldavie. (In «Revue Britannique» 1826).

Valachie (la), *la Moldavie et de l'influence politique des Grecs du Fanal*. Paris, 1822, in-8.

Valério (Th.) *Les populations des provinces du Danube*. Album. Paris, 1854, in-fol.

Valleton (H.) *Eût-on oublié les anciens titres des Hongrois et des Roumains...* Paris, 1851.

Vambéry, L. Heilprin. *Hungary*. London, 1887.

Vanel. *Histoire des troubles de Hongrie*. Amsterdam, 1691, 4 vol.

Varnav (Dr. C.) *Rudimentum physiographiae Moldaviae*. Budae, 1836, in-8.

Vassiliou (Cap.) *Guerre d'Orient*. 1877-78. Paris, 1880, in-8.

Vegezzi-Ruscala. *Cenni di storiografia rumana*. Napoli, 1865, in-8.

» » *Italia e Romania*. Torino, 1858, in-8.

» » *Prolusione al libero curso di lingua, letteratura e storia rumana*. Torino, 1863, in-8.

Venelin. *Colecțiune de documente slavo-române (in rusesce)*. Petersburg, 1840, in-8.

Verantii (A.) *De situ Transilvaniae, Moldaviae...* Budae, 1798.

Vereinigte (die) Fürstenthümer Moldau und Walachei (in «Unsere Zeit», 1866).

Vereinigung (die) der romaenischen Fürstenthümer («Romae-nische Revue» 1889, p. 186)

Verfassungszustand [der] der sächsischen Nation in Sieben-bürgen. Wien, 1797, in-8.

Verfassung des oester. Monarchie. Wien, 1861, in-12.

Vergleitung zw..... Torstentohn und G. Rakotzky Fürst in Siebenbürgen. 1644, in-4.

Verhandlungsprotocolle des Vereins für Siebenb. Lander-kunde. Hermannstadt, 1846, in-4.

- Vestigia comitorum apud Hungaros ab exordio regno eorum in Pannonia.* Budae, 1790, in-8. Suppl. Budae, 1798—1801, 2 vol. in-8.
- Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia;* Aug. Theiner curavit. Romae, 1859—60, 2 vol. in-fol.
- Viaggio da Constantinopoli a Bukoresti.* Roma, 1794, in-8.
- Viaggio in Valachia e Moldavia.* Milano, 1822; trad. fr. (v. Lejeune).
- Victoire (la grandel) du roy de Poloine contre Veyevode, duc de Moldavie.* Paris, 1536, in-4.
- Victoria Ser. Poloniae Regis contra Veyevodam Muldaviae.* Basileae, 1531, in-4.
- Vie (la) Roumaine,* journal hebdomadaire. Bucarest, 1882-83.
- Vigner** (abbé L.) *Entre les Alpes et les Carpathes.* Autriche, Croatie, Hongrie. Paris, 1883, in-18.
- Vitalis** (I.) *De Ungarorum cruciata facta.* 1514.
- Vitu** (A.) *Les principautés danubiennes.* Paris, 1856, in-4.
- Vizanti.** *Breve Noticia sobre la Historia de la Rumenia.* Madrid, 1868, in-8.
- Voelker (die) Oesterreichs-Ungarns.* Teschen, 1881—1895, 12 vol.
- Voeux des paysans roumains.* Bruxelles, 1857, in-8.
- Vogel.** *Le nouvel état roumain.* («Revue des deux Mondes» 15 Mars, 1875).
- Voix (la) de la Roumanie (ziar).* Bucarest, 1861—66.
- Von der Union und nebenbei ein Wort über eine mögliche Dakoromänische Monarchie unter österreichs Krone.* Hermannstadt, 1848.
- Voyage d'Alexandre Jean I à Constantinople.* (In «Illustration» 1860).
- Voyage dans la Moldavie, la Valachie et à Constantinople.* Avignon, 1829, in-8.
- Wagner** (C.) *Analecta Sepusii sacri et profani.* Posenii, 1776-78, 4 vol. in-8.
- Wagner** (I. C.) *Delimitatio provinciarum Pannoniae et Imperii turcici.* 1685, in-fol.
- Wahlagitation (national opositionelle) in Ungarn und Siebenbürgen* (In «Reform» 1869).

Waldstedt. *Briefe aus Rumänien.* 1877, in-8.

Walker. *Eastern Life and Scenery.... Roumania.* London, 1886, 2 vol.

Wallace (S.) *Sur le Danube de Vienne à Constantinople;* (trad. din engl.) Vienne, 1864, in-8 și un album; trad. germ. (Wien, 1864, in-8.)

Walsh. *Reise von Konstantinopel durch Rumelien, das Balkengebirge, Bulgarien, die Walachei, Siebenbürgen und Ungarn.* Dresden, 1828, 2 vol. (trad. din engl.); — trad. fr. (Paris, 1828 și 1854).

Waltenbach (W.) *Die Siebenbürgen Sachsen.* Heidelberg, 1870, in-8.

Warhaftige Beschreibung des Krieges, welchen der walachische Woiewod Iwon mit den Türcken geführt. S. I. 1626.

Warhafte Geschichte wie Herr Ludovico Gritti von Constantinopel in die Walachey ankommen und in Sybenbürgen erschlagen ist den 28 Septembris 1534. S. I. s. a., in-4.

Warnery (M. de)... *Observations sur des actions qui se sont passés dans la guerre de Hongrie et en Moldavie.* Breslau, 1771, in-8.

Wassenaer (Cl.)... *Hungaryen, Polen, Sever-berghen, Walachien, Moldavien...* Amsterdam, 1622, 5 vol. in-4.

Wassenaer (N.) *Hetvyfde deel, tœrvolch vande Hongarische...* Amsterdam, 1623, in-4.

Wechselgesetzbuch Ungarns, aus dem Ungar. von Ottmayer. Ofen, 1840, in-8.

Wechsler (I.) *La Roumanie et les roumains.* («Das Ausland») 12 et 26 Nov. 1877).

Wegen (der) des Hochst-tapferen Kayser-Adlers Helden-Thaten Sieg. berühmte Donau-Fluss. Nürhberg, 1687, in-8.

Wehrkraft (die) den vereinigten Fürstenthümer Moldau und Walachei. Wien, 1871, in-8.

Weigand (G.) *Die Aromunen.* Leipzig, 1894, in-8.

Wertheimer (E.) *Ausztria és Magyarorszá.* Buda, 1884.

» » *Geschichte Oesterreichs und Ungarns.* Leipzig, 1894.

Wickenhauser (F. A.) *Moldawa oder Beiträge zur einem Urkundenbuche der Moldau und Bukowina.* Czernowitz, 1877.

- Wilkinson.** *An account of the Principalities of Wallachia and Moldavia.* London, 1820; trad. fr. (Paris, 1821, 1824, 1831); trad. germ. de Lindau, (Dresden, 1849).
- Wimpfen** (A. Graf) *Erinnerungen aus der Wallachei.* Wien, 1878, in-8.
- Windisch** (C. G.) *Geographie des Grossfürstenthums Siebenbürgen.* Pressburg, 1790.
- Wishes (the national) of Moldavia and Wallachia.* Brussas, 1858, in-8.
- Wittinghausen** (H. Füleky von) *Königreich Rumänien.* Wien, 1881, in-8.
- » » *Das Fürstenthum Rumänien.*
Wien, 1869, in-8.
- Wlad** (Alajos) *A Román Nép és Ügye,* (Poporul român și cauza lui). Lugoj, 1863, in-8.
- Wlislöcki** (H. von) *Die Sprache der transsilvanischen Zigeuner.* Leipzig, 1884, in-8.
- » » *Vom Wandernden Zigeunervolke. Bilder aus dem Leben der Siebenbürger Zigeuner.* Hamburg, 1890, in-8.
- » » *Zauber und Besprechungs-Formeln der Siebenbürgen Zigeuner.* Budapest, 1887, in-8.
- » » *Zur Volkskunde der siebenbürgen Zigeuner.* Hamburg, 1887, in-8.
- » » *Maerchen und Sagen der transsilvanischen Zigeuner.* Berlin, 1886, in-8.
- Wolff.** *Comitis de Bethlen historia de rebus transylvanicis.* 1687, in-fol.
- Wolff** A.) *Beiträge zu einer Beschreibung des Fürstenthums Moldau.* Hermannstadt, 1805, 2 vol.
- Wolff** (O. L. B.) *Die Donau und ihre Ufer.* Leipzig, 1847, in-4.
- Wolff** (G.) *Aus der Revolutionszeit in Oesterreich-Ungarn,* (1848—49). Wien, 1885.
- » » *Zur Cultur-Geschichte in Oesterreich-Ungarn.* Wien, 1888.

- Xenopol** (Al.) *Les démembrements de la Moldavie* («Revue historique» Mai 1881).
- » » *Les Roumains au moyen âge*. Paris, 1885, in-8.
- » » *Pierre-le-Grand et les pays roumains* («Le Musée» Louvain, 1886).
- » » *Études historiques sur le peuple roumain*. Iassy, 1888.
- Zallony** (M. Ph.) *Traité sur les Princes de la Valachie et de la Moldavie*. Paris, 1830, in-8.
- » » *Essai sur les Phanariotes*. Marseille, 1824, in-8.
- Ζέφυρος* (ὁ) τοῦ Ἰστρου (ziar). Bucurescï, 1841—42.
- Zeiler** (Martin) *Nouvelle description du Royaume de Hongrie avec les traités historiques*. Ulm, 1646.
- Zeitung* [gute neue] *wie sich die Freybeuter und Kriegesvolck in Ungern zusammen geschlagen*. S. l. 1598, in-4.
- Zeitung aus Walachey*. S. l. 1622, in-4.
- Zieglauer** (F.) *Hasteneck und die siebenbürg. Partheikämpfe, 1691—1703*. Hermannstadt, 1869, in-4.
- Zingeler** (K. Th.) *Die Hohenzollern in Rumaenien*. Bonn, 1890.

S U P L I M E N T

Daŭ mai la vale câte-va publicaŭiuni ce 'mî aŭ fost semnalate de diferiŭi corespondenŭi saŭ pe carŭi le omisesem : ast-fel numêrul total al operilor ce am indicat se urcâ la 1529.

Imî împlinesc o datorie de recunoștinŭă, exprimând viile mele mulŭumiri venerabiluluî d. Dimitrie A. Sturdza, care a bine-voit a 'mî pune la dispoziŭiune admirabila și preŭioasa D-sale bibliotecâ : îi datorez cele mai multe din adâogiri. Arêt gratitudinea mea și D-luî V. Al. Urechîă, care mi-a procurat catalogul bogateî bibliotecî ce a dâruiit orașuluî Galaŭi.

Pe la sfârșitul publicârei acesteî Bibliografii a apârut, la Bruxelles, volumul I din *Bibliographie Franco-Roumaine* de d. G. Bengescu (cu 951 numere). Precum unele din cârŭile franceze indicate de mine nu se găsesc în acêstâ publicaŭiune, am gâsit și eŭ într'ênsa alte cârŭi franceze nementiionate de mine : le citez în acest supliment.

Cu acest prilej, trebuie sâ explic din nou câ Bibliografia mea, dupâ cum am spus'o în prefaŭă, nu co-prinde de cât scrierile în *limbî streine* asupra cestiunei naŭionale, afarâ de fôrte puŭine excepŭiuni. În românesce aŭ mai scris dd. E. Brote, Slavici, P. Iorgovici, Const. Diaconovici, E. Murgu, Pavel Vasits, N. Tincu Velea, Simion Manguicâ, Ath. Marinescu, V. Babeș, P. Broșteanu, Mocioni, Pușcariu, G. Brâțianu, etc. etc.

Asemenea nu intrâ în cadrul Bibliografiei mele lucrârile, în limbî streine, publicate asupra unor cestiuni speciale, ca cestiunea Dunârei, cestiunea monâștirilor închinatè, cestiunea oriêntuluî, cestiunea israelitâ, etc. Sper sâ le public în Monografiî : în tot casul ele își vor gâsi locul lor, când voiŭ de la luminâ Bibliografia mea generalâ.

- Abrégé de l'histoire de la Moldo-Valachie, aujourd'hui Roumanie.* Liège, 1893, in-12.
- Aville.** *Théâtre de la guerre en Orient. Coup d'œil topographique et historique sur les Principautés danubiennes, etc.* Angers, 1855, in-8.
- Amendement relatif à l'acte explicatif de l'Assemblée ad-hoc de Valaquie.* Bucarest, 1857, in-8.
- Antippa.** *A Sa Majesté l'Empereur Napoléon III, le protecteur des nationalités.* Bucuresci, 1866, in-8.
- Appel des Roumains à la Conférence.* Paris, 1866, in-8.
- Appert.** *Voyage dans les Principautés danubiennes.* Mayence, 1854, in-16.
- Arntz (G.)** *De la situation de la Roumanie au point de vue du droit international.* Gand, 1877, in-8.
- Ascoli.** *Gli irredenti.* 1895.
- Assemblée (l') électorale de la Roumanie.* Paris, 1866, in-8.
- Attention aux Balkans!* Bucarest, 1876, in-8.
- Autriche (l'), Macchiavel et l'Italie.* Paris, 1859, in-8.
- Autriche (l') slave et roumaine (ziar).* Paris, 1887—88.
- Balaceano (Jean)** *Lettres sur les Principautés à M. le Chev. Vegezzi-Ruescala; trad. du roumain.* Paris, 1858, in-8.
- Balcesco (N.)** *Question économique des Principautés danubiennes.* Paris, 1850, in-8.
- B. C.** *Der österreichisch-russische Zukunftskrieg.* Hannover, 1884, in-8.
- Beaure (A.) et H. Mathorel.** *La Roumanie.* Paris, 1878, in-8.
- Beksics (Gustave).** *La question roumaine et la Lutte des races en Orient.* Paris, 1895, in-18 (trad. din unguresce.)
- Bemerkungen über Bessarabien und die östlichen Theil der Moldau.* Weimar, 1812, in-8.
- Bibesco (G.)** *Historie d'une frontière. La Roumanie sur la rive droite du Danube.* Paris, 1883, in-8.
- » *Roumanie. Règne de Bibesco.* Paris, 1893—1894, 2 vol.
- Billecoq (A.)** *La Principauté de Valachie sous le hospodar Bibesko.* Bruxelles, 1847, in-8.
- Blaremborg (N.)** *Essai comparé sur les institutions, les lois*

et les moeurs de la Roumanie. Bucarest, 1886, in-8.— (Și un supliment).

- Blaremborg (N.)** *La Roumanie et la guerre actuelle ou gouvernants et gouvernés.* Vienne, 1877, in-8; trad. rom., Bucuresci, 1878, in-8.
- » » *Interpellation sur la politique extérieure du Cabinet I. C. Bratiano.* Bucarest, 1888, in-8.
- Boéresco (B.)** *La Roumanie après le Traité de Paris.* Paris, 1856, in-8.
- » » *Le firman turc pour la convocation des Divans ad-hoc des Principautés du Danube.* Paris, 1857, in-8.
- » » *Examen de la Convention du 19 Août.* Paris, 1858, in-8.
- » » *Mémoire sur la juridiction consulaire dans les Principautés-Unies roumaines.* Paris, 1865, in-8.
- Boéresco (B.), L. Steege, Ch. Falcoyano.** *Mémoire présenté à la conférence de Paris.* Paris, 1866, in-fol.
- Bois-Robert (J. D. de)** *Nil et Danube. Souvenirs d'un touriste. Egypte, Turquie, Crimée, Provinces danubiennes.* Paris, 1855, in-8.
- Boteanu (Col. G.)** *La guerre russo-roumaine.* Paris, 1893, in-8.
- Boucher de Perthes.** *Voyage à Constantinople, par l'Italie, la Sicile et la Grèce. Retour par la mer Noire, la Roumélie, la Bulgarie, la Bessarabie russe, les Provinces danubiennes, la Hongrie, etc.* Paris, 1855, 2 vol. in-12.
- Boulet de l'Orme.** *Biographies moldo-valaques contemporaines.* Paris, s. a. in-8.
- Bourgoing (Paul de)** *Les guerres d'idiomes et de nationalité.* Paris, 1849, in-8.
- Boutoux (E.)** *Ungarn und die Ernährung Europa's.* Wien, Braumüller, 1861, in-8.
- Bratiano (G.)** *Le panslavisme et ses dangers pour l'Europe.* Paris, 1877, in-8.
- Bratiano (I. C.)** *Mémoire sur la situation de la Moldo-Valachie depuis le traité de Paris.* Paris, 1857.
- » » *La question religieuse en Roumanie.* Paris, 1866, in-8.

Bratiano (I. C.) *Le Pan slavisme. Le Prince Couza. La Roumanie. La Russie.* Paris, 1866, in-8.

Bratiano (D.) *Lettres sur la circulaire de la Porte du 31 Juillet 1856, relative à la réorganisation des Principautés.* Berlin, 1857, in-8.

Bungețianu (D. C.) *Liga culturală și scopul ei.* Turnu-Severin, 1894, in-8.

Carada (Eug.) *La propagande russe en Orient. Bulgarie et Roumanie.* Paris, 1867, in-8.

Carlowitz (B^{ne} A.) *Voyage dans les Principautés et aux embouchures du Danube.* (In «Revue de Paris» 1856—1857).

Castille (H.) *Le Pr. Al. Ghika IX, Caïmacan de Valachie et N. Conaki-Vogoridès, caïmacan de Moldavie.* Paris, 1857, in-32.

Chauvin (V.) *La brochure d'un paysan du Danube.* Paris, 1860, in-8.

Chevalier (A.) *Les Principautés danubiennes.* (In «Revue Européenne» Paris, 15 Mars 1860).

Clef historique et géographique de la Hongrie, Transylvanie, Turquie, Moldavie, Crimée, Valachie, etc. Paris, 1738, in-12.

Cochelet. *Itinéraire des Principautés de Valachie et de Moldavie.* Paris, s. a., in-8.

Colson (F.) *Précis des droits des Valaques.* Paris, 1838, in-8.

» » *Précis des droits des Moldaves et des Valaques.* Paris, 1839, in-8.

» » *Nationalité et régénération des paysans moldo-valaques.* Paris, 1862, in-8.

Copie d'une lettre escripte par l'Empereur des Turcs au Prince de Transylvanie. Lyon, 1596, in-8.

Coup d'œil sur l'administration de la principauté de Valachie, par un Valaque. Bruxelles, 1854, in-8.

Coup d'œil sur les provinces danubiennes. Saumur, 1856, in-8.

Cretzoulesco (Em. M.) *La Roumanie en 1859.* Paris, 1859, in-8.

Czetz (Joh.) *Bem's Feldzug in Siebenbürgen.* Hamburg, 1850, in-8.

Damé (Fr.) *L'Etat roumain et la paix de l'Orient. Neutralisation de la Roumanie.* Bucarest, 1877, in-8.

- Dapontès** (C.) *Ephémérides daces* ; publ. par E. Legrand. Paris, 1880—83, 3 vol. in-8.
- Debidour.** *Histoire diplomatique de l'Europe.* Paris, 1891.
- Della Torre** (C-tesse Martini Giovio). *L'Italie en regard à la France, l'Angleterre, la Russie et l'Autriche.* Londres, 1859, in-8.
- Densuşianu** (N.) *Rumænien*, 1889. (In «Jahresber. des Gesch. Wiss.»)
- Densuşianu** (N.) et **Fr. Damé.** *Les Roumains du Sud.* Paris, 1877, in-8.
- Desjardins** (E.) *Lettre à M. Henzen sur quelques inscriptions inédites de Valachie et de Bulgarie.* Rome, 1868, in-8.
- Dernières intrigues de la Russie en Valachie et en Moldavie.* Paris, 1838, in-8.
- Deutsche Dynastie (die) in Rumænien.* (In «Deutsche Rundschau». März, 1883.)
- Deutsche (die) Frage und Oesterreich.* (In «Reform» 11 März, 1869.)
- Discours de ce qui s'est passé en Transylvanie.* Lyon și Paris, 1595, in-8.
- Documents diplomatiques. Union de la Moldavie et de la Valachie.* S. l. s. a., in-8
- Edwards** (O. G.) *La Roumanie contemporaine.* Paris et Iassy, 1871, in-8.
- Engelhardt** (E.) *La Turquie et les Principautés Danubiennes sous le régime des capitulations.* S. l. s. a. in-8.
- Eötvös.** *Die garantien der Macht und Einheit Oesterreichs.* Leipzig, 1859, in-8.
- Est-ce légal? La Roumanie, le congrès, la situation actuelle.* Paris, 1859, in-8.
- Es werde Licht! Ein Friedensworth zur Glabens und Nationalitätenfrage in Deutschland und Oesterreich.* Auma, 1895, in-8.
- Fischhof** (Ad.) *Oesterreich und die Bürgschaften seines Bestandes.* Wien, 1870, in-8.
- Fontenay** (A. de). *Le commerce français dans le Danube, accompagné d'une carte de la Roumanie.* Paris, 1868, in-8.
- Funck-Brentano.** *La Politique.* Paris, 1893.

Gentz (de) *Dépêches inédites aux hospodars de Valachie*. Paris, 1876—77, 3 vol. in-8.

Ghika von Comanesti (N). *Bemerkungen ueber die russische Note vom 19 Juli d. I. in Betreff der Intervention in den romanischen Donaufürstenthümer*. Wien, 1848, in-8.

Ghyka (Gr.) A M. Bataillard. (In «Revue de Paris», 1856.)

Gioia (Ed.) *Lettre à M. Minghetti sur les Conventions commerciales de la Roumanie*. Rome, 1875, in-4.

Golesco (N.), **D. Bratiano**. *The Danubian Principalities*. London, 1857.

Golesco (Nic.) *Mémoire adressé à l'Empereur Napoléon III*. 1856 (Reproduit in *Acte și documente de d. D. Sturdza*, t. VII).

Golesco (St.) *Un mot sur le manifeste de M. Stirbey, Prince régnant de Valachie*. Paris, 1850, in-12.

Graf Andrassy auf der Anklagebank der Delegationen und noch etwas mehr Licht über die letzten 19 Monate oesterreichischer Orientpolitik. München, 1878, in-8.

Grande (la) et signalée victoire obtenue par S. Simundus, roi de Pologne contre l'armée d'Ottoman, Empereur des Turcs en la Valachie. Anvers, 1621, in-8.

C. Grüber. *Ob congress, ob nicht! Ein Mahnwort an Oesterreich*. Zürich, 1878, in-8.

Guérin (L.) *Histoire de la dernière guerre de Russie... en Moldo-Valachie et en Bulgarie*, etc. Paris, 1858, 2 vol. in 8.

Hahn (E. von). *Deutschland, Rumaenien und Fürts Karl von Hohenzollern*. Prag, 1875, in-8.

Handtmann (E.) *Der Slavismus im Lichte der Ethik*. Gotha, 1878, in-8.

Heliade-Rădulescu (I.) *Une Dacie cosaque et une Roumanie turcophile*. 1854, in-8.

» » » *Les Turcs et la Roumanie*. 1857, in-8.

Heliade (I.), **Tell**, **N. Golesco**. *A l'Assemblée législative de la République Française*. Paris, 1849, in-4.

Hénocque-Melleville (E. N.) *Six mois en Valachie*. Compiègne, 1855, in-18.

Himly. *Histoire de la formation territoriale des Etats de l'Europe centrale*. Paris, 1894.

A. Huber. *Die Verhandlungen Ferdinands I mit Isabella von Siebenbürgen (1551—1555)*. «Archiv für Oesterr. Geschichte», 1892, p. 1—40.

Hugonnet (L.) *Six mois en Roumanie*. Paris, 1875, in-12.

Hunfalvy (C.) *Le peuple roumain ou valaque*. Tours, 1880, in-8.

Intrigues de la Russie en Roumanie. Paris, 1867, in-8.

Ionesco (Take) *La politique étrangère de la Roumanie*. Bucarest, 1891, in-8.

Istratty (N.) *Question des relations entre les propriétaires de terre de la Moldavie et les villageois cultivateurs*. Iassy, 1858.

» » *Actes officiels concernant la dette publique de la Moldavie*. Smyrne, 1857, in-8.

J. A. *De la situation de la Valachie sous l'administration d'Al. Ghika*. Paris, 1842, in-8.

» » *Une page d'histoire pour répondre au libelle d'un prétendant au trône de Valachie*. Paris, 1842, in-8.

Jooris (I.) *La situation économique de la Roumanie et de la Dobrodja*. Bruxelles, 1881, in-8.

Kalendero (J.) *La succession au trône de Roumanie*. Bucarest, 1889, in-8.

Kallay (B.) *Die Orientpolitik Russlands, aus dem ung. von Schwicken*. Budapest, 1878, in-8.

Kieffer (X.) *Esquisse d'un voyage en Roumanie*. Altkirch, 1873, in-18.

König Karl von Rumaenien (In «Nord und Süd», Mai 1893).

Lagarde (C-te de) *Voyage de Moscou à Vienne par Kiew, Odessa, Constantinople, Bucharest et Hermannstadt*. Paris și Londra, 1824, in-8; trad. in nemțesce, Heidelberg, 1825, in-8.

Lage (die) der Romaenen in Ungarn. (Romänische Revue, Juni, 1889)

Lamarche (H.) *Les provinces danubiennes*. Paris, 1856.

Lateritius (E.) *Plus d'Autriche*. Paris, 1849, in-8.

- Laurian** (A. T.) *Schneller Ueberblick der Geschichte der Romaenen*. Bucarest, 1846, in-8.
- » » *Brevis conspectus historiae Romanorum in utraque Dacia de gentium*. Bucarest, 1846, in-8.
- Lesage** (M.) *Les forces productives de la Roumanie*. Paris, 1876.
Lettre de Moldavie à un diplomate français. Bruxelles, 1857, in-8.
Lettres sur l'état de la Turquie et la crise actuelle. Paris, 1853, in-8.
- Libbrecht d'Acébla**. *La question roumaine*. Paris, 1878.
Liberté (la) en Roumanie. Paris, 1867, in-16.
- Magyarischen (die) Annexionsgelüste und die Rumaenen* (in «Reform» 10 Iuni 1869).
- Mailath** (C. Graf.) *Ein Beitrag zur Organisirung der österreichischen Monarchie*. Leipzig, 1860, in-8.
- Majorescu** (T. L.) *Zur politischen Lage Rumaeniens*. (In «Deutsche Revue» Ianuar 1881).
- Maniu** (V.) *Unitatea latină saū causa română în procesul naționalităților*. Bucuresci, 1867, in-8.
- » » *Studiū istoric critic asupra scrierei Prof. Jung: «Roemer und Romaenen»*. Bucuresci, 1878, in-8.
- » » *Questiunea Transilvaniei*. (In «Telegraful Român» 1891).
- Mano** (G. A.) *Examen du quatrième point de garantie*. Paris, 1856, in-8.
- Marmier** (X.) *Du Rhin au Nil, Tyrol, Hongrie, Provinces Danubiennes, etc.* Paris, 1846, 2 vol. in-12.
- Massregelung zur romaenischen Presse in Ungarn*. («Romae-nische Revue» Aug. 1890).
- Mémoire sur les conditions d'existence des Principautés Danubiennes*. Paris, 1854, in-8.
- Mercier** (A.) *Du Panlatinisme*. Paris, 1863, in-8.
- Merkwürdige traurige Geschichte der griechischen Christen in der Türken und in der Moldau*. Strassbourg, 1822, in-8.
- Meulemans** (A.) *La Roumanie et le Prince Charles de Hohenzollern*. Bruxelles, 1869, in-8.
- Meunier** (J. N.) *Considérations sur les Principautés Danubiennes*. Bruxelles, 1854, in-8.

- Millionen (11) Romaenen.* («Romaenische Revue» März 1891.)
- Mitilineo** (M.) *La Roumanie devant la conférence de 1876.* Bucarest, 1876, in-12.
- Moldavie. Recueil d'articles.* Paris, 1844, 2 br. in-32.
- Moldavie. Michel Stourdza et son administration.* Paris, 1846, in-8.
- Notes sur la vie du Roi Charles de Roumanie par un témoin oculaire.* Bucarest, 1894; (trad. din *Deutsche Revue*; traducerea urmează, în franțuzesce, în *l'Indépendance roumaine*, și în românește, în *Lupta*.)
- Novicow.** *La Politique internationale.* Paris, 1886.
- La lutte des races.* Paris, 1893.
- Observations sur la campagne des Russes, en 1828, en Moldavie, Valachie et Bulgarie.* Nantes, 1829, in-8.
- Oesterreichs Politik in Italien und die wahren Garantien seiner Macht und Einheit.* Wien, 1859, in-8.
- Oesterreich und die Orientfrage.* Wien, 1876, in-8.
- Oesterreich-Ungarn als Glied des Dreibundes und Rumaenien.* (In «Der Neue Kun. No. 21, 1 Mai 1893.))
- Ollivier** (M. J. H.) *Conférence sur la Roumanie faite dans l'église de Saint-Pierre de Chaillot.* Paris, 1889.
- Panslavisme (Le). Le Prince Couza, la Roumanie, la Russie.* Paris, 1866, in-8.
- Passivität (die) der Romaenen Siebenbürgens.* (In «Reform» 11 März 1869.)
- Piccolos** (M. N.) *P. Kisseleff et les Principautés de Valachie et de Moldavie.* Paris, 1841, in-8.
- Pigeory** (F.) *Les Pèlerins d'Orient. Lettres artistiques et historiques sur un voyage dans les Provinces danubiennes, etc.* Paris, 1854, in-18.
- Plan d'organisation d'un comité roumain, à Paris, en vue de l'union des deux Principautés.* Paris, 1856, in-4.
- Polith** (Dr. M.) *Die Nationalität und ihre staatsrechtliche Begründung.* Wien, 1862, in-8.
- Populations (les) de l'Europe orientale.* Paris. 1869, in-8.

Pouqueville (de) *Mémoires... sur les colonies valaques établies dans l'Illyrie et dans la Grèce continentale*. Paris, in-4. (In *Mémoires de l'Institut de France*, t. XII, 1893. p. 317.)

Principautés (les) roumaines devant l'Europe. Sénat roumain. Paris, 1869, in-8.

Πρόσδος (Η) τῆς Μολδαβίας. Αθήνας, 1841, in-24.

Protestation contre les listes électorales pour le Divan ad-hoc. Bruxelles, 1857, in-8.

Question austro-hongroise et intervention russe. Paris, 1849, in-8

Régénération (la) orientale ou le nouvel Empire greco-slavo-turc. 1840.

Reitzenheim (I.) *Les conférences de 1856 et les nationalités*. Paris, 1856, in-8.

Roesler (Dr. G.) *Die Geten und ihre Nachbarn*. Wien, 1864, in-8.

Rosny (L. de) *Les Romains d'Orient*. Paris, 1885, in-8.

Roumanie (la) devant l'Europe par un Spectateur S.1. 1877, in-8.

Roumanie (la) et son avenir. Bucarest, 1888, in-8.

Roumanie (la) indépendante, par un Roumain. Paris, 1877, in-8.

Rudow (W.) *Aufzeichnungen aus Rumaeniens* (In «*Unsere Zeit*» 1888, II).

Schuller (Fr.) *Contribuiri documentariu la istoria Ardéluluï*. (In «*Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*» 1895).

Seconde lettre d'un défenseur du peuple à l'Empereur Joseph II sur son règlement concernant l'émigration et principalement sur la révolte des Valaques. Dublin, 1875, in-8.

Severu (A.) *Ein brüderlich ernstes Wort an den «Pesti Naplo» und die gleichgesinnten in Ungarlande*. Wien, 1860, in-8.

Slavici (I.) *Ardélul. Studiü istoric*. Bucuresci, 1893, in-16.

Staatliche (die) Verwaltung in Ungarn («*Romaenische Revue*» Febr. 1890.)

Staatsrechtliche (die) Opposition in Oesterreich. München, 1875, in-8.

Stourdza (Comtese) *Régime actuel des Principautés danubiennes*. Paris, 1856, in-8,

Succession (la) au trône de Roumanie. Bucarest, 1886, in-12.

Suppression du régime constitutionnel en Roumanie. S. I. s. a.
6 foi litografiate.

Tarin (E). *Réponse aux confidences sur la Turquie.* Paris, 1855.

Tchitchagoff (Amiral) *Mémoires inédits. Campagne de la Russie en 1812 contre la Turquie, l'Autriche et la France.* Berlin, 1855, in-8.

Teusch (G. D.) *Conspect asupra istoriei Ardéluluï, 1526—1699.* (In «Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde» 1895).

Toscana (Erzherzog Salvator von) *Oesterreich und die Orientalische Frage.* Wien, 1875, in-8.

Tür (Gén.) *Solution pacifique de la question d'Orient.* Paris, 1878.

» » *La question d'Orient.* Budapest, 1878, in-8.

» » *Le Congrès européen à Vienne.* Paris, 1864, in-8.

Union. Souveraineté—Suzeraineté. Berlin, 1857.

Uzspomena za narodni Kongres u Budimpesti. Chichinda-Mare, 1895.

Vaillant. *Nationalité et patriotisme.* Paris, 1855, in-24.

» *Un mot à Messieurs et Messieurs du Cabinet britannique, de la Chambre des Lords et de la Chambre des Communes.* Paris, 1855, in-8.

» *A. M. M. du Cabinet britannique sur le statu quo des Principautés du Danube.* Paris, 1855, in-8.

Vallefranche (Pr.) *Le Panlatinisme... Documents nouveaux sur l'Italie, la Hongrie, la Roumanie, etc.* Paris, 1862, in-8.

Vegezzi-Ruscala (G.) *Italia e Romania.* Torino, 1868, in-8.

Verdict (das) der Thatsachen. Studie über die Orientpolitik des Grafen Andrassy von einem Oesterreicher. Leipzig, 1878, in-8.

Volkskrieg (der) zwischen Magyaren und Rumaenen. (In «das zwanzigste Jahrhundert» Berlin, Januar 1894.)

Voyage dans la Moldavie, la Valachie et à Constantinople. Paris, 1828, in-8.

Voyage du Maréchal duc de Raguse en Hongrie, en Transylvanie, etc. Paris, 1873, 4 vol. in-8; trad. in nemșeșce (Stuttgart), 1837; in italienesce (Milan), 1841; in englez. (Londra, 1839).

Vraie (la) question. France, Italie, Autriche. Paris, 1859, in-8.

Was und wen haben die Magyaren zu fürchten? (In «Reform» 16 Septembre 1869).

Wirthschaftliche Resultate bei den Romaenen in Ungarn und Siebenbürgen (Romaenische Revue, Febr. 1890.)

INDEX CRONOLOGIC (1)

	1473		1569	<i>Epistolae</i>	Fumée	
		Bizarus		<i>Historia von den E.</i>		1611
<i>Chronica Hungarum</i>		Ciacono	1576	<i>Kriegshandel</i>	Mevrers	
	1488		1578	Manucius		1613
Thwroc		Goreccius		<i>Sybenbürgische Chr.</i>	Francus	
	1514	Lasicius		<i>Ungarischer</i>	Reva	
Vitalis		Res		1597		1617
	1529		1584	<i>Avvisi</i>	Baudier	
<i>Siège de la ville</i>		Guagnini		Campana		1619
	1531		1586	Hulsius		
<i>Victoria</i>		Possevinus		1598	Ortelius	
	1533		1587	<i>Avviso</i>	<i>Regni Hungariae</i>	1620
Callimachus		Decius		<i>Zeitung</i>	Baudier	
	1536	<i>Historia rerum</i>		1599	<i>Bericht</i>	
<i>Chronica Victoire</i>		Lacroix	1589	<i>Avvisi</i>	Joppecourt	1621
	1538		1592	Bongarius	<i>Relatio</i>	
Sviterus		Botero		<i>Continuatio</i>	Tomasi	
	1541		1594	Daretzius	Wassenaer (Cl.)	
<i>Missiven</i>		Francus		Sansovino	<i>Zeitung</i>	1623
Reicherdorf			1595	<i>Scriptores r. h.</i>	Wassenaer (N.)	
	1551	<i>Avviso</i>		Tarducci		1626
Reicherdorf		<i>Beschreibung</i>		1601	<i>Warhaftige</i>	
	1551	Broniovius		Botero		1627
Cantuscino		<i>Discours</i>		Tarducci	Syndromus	
dugino		Hulsius		1602		1628
Dantiscus		<i>Lettera</i>		Spontoni	<i>Historisch</i>	<i>Verhael</i>
	1554	<i>Relatione</i>		1603		1629
Fumée			1596	Reusner	<i>Schodel</i>	
	1565	<i>Avvisi</i>		Sambuccus		1633
<i>Copia</i>		Boissard		Tubero	<i>Mémoires</i>	
	1566	Bry		1606		1634
Centorio		<i>Chronica</i>		Bonfinius	<i>Anonymi respublica</i>	
	1568	<i>Copie</i>		1608	<i>Respublica Hunga-</i>	
Sansovino		Dilbaum		Boissard	<i>riae</i>	

(1) Acest index coprinde și cărțile din supliment. Operile anonime sunt indicate cu *italice*.

Blont	1636	Rocolles	1685	Kirchbach	1699	Brenner	
Ens		<i>Auszug</i>		<i>Beschreibung</i>		<i>Histoire</i>	1741
Spontoni	1638	Biondi		Beaujeu	1700	Kazus	
	1644	Boethius		Grafius		Marsigli	1743
Inchoffer		<i>Giornali</i>			1701	Cantemir (D.)	
Szere day		<i>Histoire</i>		Scala	1707	Filtich	
<i>Vergleitung</i>		<i>Hungarisch</i>				Hudeer	
	1646	Wagner (I. C)	1686	<i>Histoire du Prince</i>	1710	<i>Nachrichten</i>	1744
Zeiler		Bizozeri		Griselini	1711	Corvinus (M.)	
Corona	1654	Browne				Fasching	
	1658	Freschot		Czwittinger			1745
Ambrosofsky		<i>Histoire de l'état</i>		<i>Nachricht</i>		Cantemir (D.)	
Isthuanffius		<i>Histoire et descrip-</i>			1712		1748
	1659	<i>tion</i>	1687	Hoechste Welt		Bell	
Reva		I. M. C.			1714		1750
	1660	Scala		<i>Beschreibung</i>		Koepp	
Fumée		<i>Wegen</i>			1715		1752
Lequelle		Wolff		Bechet		Nogalius	
	1662		1688		1718		1756
Mausern		<i>Auferweckte</i>		Del Chiaro		Cantemir (D.)	
	1663	Branchi		<i>Topographia</i>			1759
Pessina		Comazzi			1723	Gratianus	
	1664	<i>Diario</i>		Bell			1760
Bethlenus		Freschot			1724	<i>Palatini</i>	
Lorbler		<i>Pannonicus</i>		<i>Amphiteatrum</i>			1761
	1665		1689		1726	Pray	
Brusoni		Croix		Aguino			1762
Gradelhenus		Littleton			1727	Toppeltinus	
	1666		1690	Bruckmann			1763
Bethlenus		<i>Historiae ungaricae</i>			1728	<i>Beschreibung</i>	
Tröster		Lasco		Francus		Olahus	
	1669		1691		1729		1764
May		<i>Historia</i>	<i>Michaelis</i>	Tolvay			
	1672	Vanel			1730	Benezur	
Bontempi			1692	Lazius		<i>Ortus</i>	
	1673	Avril			1734	Pray	
Browne			1693	Cantemir (D.)		Timon	
	1674	Avril			1735		1765
Angelini		Le Cler		Batthyani		Peyssonel	
	1676	Tekeli		Bell			1768
Behamb			1694		1736	Sacy	
	1679	Avril		Bethlen		Staurinus	
Browne		<i>Neueröfneten</i>		Timon			1770
	1680		1696		1737	Fischerus	
<i>Mémoires</i>		<i>Constitutiones</i>		<i>Series Banorum</i>			1771
	1682		1697		1738	Cantemir (D.)	
Bethlenus		Szent				Kaprinai	
	1684		1698	<i>Clef historique</i>		Severini	
<i>Relation</i>		Beregani			1739	Stritter	
				Bethlen		Warney	

Boscovich	1772	<i>Hist. de la guerre</i>	Eder	Schwartner	
		<i>Osservazioni</i>	Hoffmannsegg	Thornton	
Seivert	1773	Raicevich	Novotuus		1813
			Simigianus	Batthyani	
Hohenhausen	1775	<i>Beschreibung</i>		Marienburg	
Pray		Carra	<i>Gratiae</i>		1814
		<i>Λαζάρου</i>	Pray	Serres	
Born	1776	Raicevich	Reise		1815
Raspe			Schoenwiesner	Fessier	
Schwarz (G.)				Fessler	
Wagner (C.)		<i>Geschichte natürl-</i>	Cornides	Guerrich	
		<i>liche</i>	Engel	Major (P.)	
	1778	Haguet	Horvath (Al.)	Renny	
Baur		Mechel		chwartner	
Benkő		Novotuus	<i>Geschichte</i>		1816
Carra		<i>Vestigia</i>		Fillipide	
Gebhardi		Windisch	Lebrecht	<i>Γεωγραφικόν</i>	
Katona					1817
Sacy		Benkő		<i>Κόδιξ</i>	
	1779	Huszti	Caroly	Lichtenstein	
Boscovich		<i>Staat</i>	Demian		
	1780	<i>Supplex libellus</i>	Janitsch		1818
Griselini			Kronika	Beudat	
Klumann		Cornides	Pray	Bright	
Sestini		Eder	Teleki v. Szek	<i>Φωτεινός</i>	
	1781	Lebrecht	Wolff (A.)	Kovats	
Benkő		<i>National</i>		Neale	
Collari			<i>Historia Michaelis</i>		1819
Klein (M.)		Mannest	Klein (S.)	<i>Militaerisch</i>	
Sulzer		Mikoscha	<i>Τονοσολή</i>		1820
	1783	<i>Rerum</i>		Neale	
Bethleen		Steube	<i>Catalogus</i>	Wilkinson	
			Thornton		1821
Boscovich	1784	Sestini			1808
<i>Umständlicher</i>		<i>Viaggio</i>	Filtich	<i>Beschreibung</i>	
	1785	Engel	Lipsky	Borde	
Carlsburgund		Townson	Rosa	Laborde	
<i>Horja</i>			Thornton	<i>Lettres</i>	
I. H. D.		Hunter		<i>Notizie</i>	
Matheus			Coxe	Recordon	
Schlözer		Engel	Demian	Salaberry	
<i>Seconde lettre</i>		<i>Scriptores r. t.</i>	Engel	Wilkinson	
Seivert		Townson			1822
	1786	<i>Verfassungszustand</i>	Henry	Kosmeli	
Schmettau			Jones	Laurençon	
			<i>Topographisch</i>	Lejeune	
	1787	Katanesich		<i>Merkwürdige</i>	
Bartalis		Kovachich	Batthyani	Raicevich	
	1788	Verantii		<i>Valachie</i>	
Beccatini		<i>Vestigia</i>	Caronni	<i>Viaggio</i>	
<i>Beschreibung</i>					1824
<i>Feldzüge in Ungarn</i>		Jackson (I.)	<i>Bemerkungen</i>	Zallong	
<i>Felzüge des Prinzen</i>		Pray	<i>Discussio</i>		1825
<i>Geschichte (kurtze)</i>			Gugomos	Dankovsky	
	1800		Mailath		

Rechte	Poujade	Magheru (Em.)	<i>Pr. verb. des s.</i>
Réforme	Neigebaur	Mano (G. A.)	Pronay
Rheal	<i>Note sur le dr.</i>	Melic	<i>Protestations</i>
Teutsch	Oliphant	Michiels	Quérard
Tolstoy	Pigeory	Murphy-Byrne	<i>Question</i>
1851	Ubicini	Nalèche	<i>Réglement</i>
Blaze de Bury	Valerio	P.	<i>Relation</i>
Bratianu (D.)	Walsh	Plan	Schmidt
Demidoff	1855	Quinet	<i>Statistique</i>
Héliade-Rădulescu	Adville	<i>Quinze</i>	Teutsch
Horvath (M.)	Bois-Robert	Reintzenheim	Thibaut-Lefèvre
Imrefi	Boucher de Perthes	Réorganisation	Ubicini
Meynert	Bratiano (I. C.)	Rosty	<i>Union</i>
Neigebaur	Chassin	Sanéjouand	Vaillant
Paton	Czoernig	Sonklar	<i>Voeux</i>
Perrot	Destrilh	Stein	1858
Pimodan	Dora d'Istria	Stourda (C-tesse)	Adrian
Valleton	Fiedler	Texier (E.)	<i>Autriche</i>
1852	Ganesco	Th. W. de G.	Bălăceanu (I.)
<i>Acta</i>	Hénocque	Thierry	<i>Elick</i>
Bolliac	Jouve	Ubicini	Voerescu (B.)
<i>Chronicon</i>	Perrot	Vitu (A.)	Czoernig
Firnhaber	Pronay	1857	Dora d'Istria
<i>Mittheilungen</i>	Regnault	Ackner	<i>Drei Oesterreichen</i>
Schuller	Rouso	<i>Acte</i>	Duveyrier
1853	Schuller	<i>Affaires des Princip.</i>	<i>Empereur</i>
Balleydier	Tarin	Alethes	Fiedler
Boldenyi	Tchitchagoff	<i>Amendements</i>	Ghika (Aur.)
Ghika (Ion)	Vaillant	Bataillard	Girardin
<i>Lettres</i>	1856	Behrmauer	Guérin
Lévy (A.)	<i>Affaires d'orient</i>	Boerescu (B.)	Istraty (N.)
Meidinger	<i>Autriche</i>	Brătianu (I. C.)	Lévy (A.)
Muralt	Bataillard	Brătianu (D.)	<i>Napoléon III</i>
Vaillant	Bazancourt	<i>Bulletin</i>	<i>National</i>
1854	Boerescu (B.)	Carra	Noyes
Appert	Bolliac	Castille	Poujade
<i>Authentic</i>	Carlowitz	Chassin	<i>Principautés Unies</i>
Bessé	<i>Coup d'oeil</i>	Cidharold	<i>Princip. roum. de-</i>
Bolintineano	<i>Courrier</i>	<i>Dispositions</i>	<i>vant</i>
Bonnet	Debrauz de Salda-	<i>Documents</i>	<i>Princip. roum. et</i>
Cristophilos	penna	Doze	<i>l'Emp. ott.</i>
<i>Coup d'oeil</i>	Demidoff	Fonseca	Rallet
<i>Danubian</i>	Erdy	Golescu (N.)	Regnault
Demidoff	<i>Etat social</i>	Héliade	Romanul
Ficquelmont	<i>Etoile du Danube</i>	<i>Instruction</i>	Saint-M. Girardin
Héliade	Ficquelmont	Istraty (N.)	Strat
Kogălniceanu (M.)	Ganesco	Lefevre (Th.)	Thibaut-Lefèvre
<i>Kriegsschauplatz</i>	Ghyka (Gr.)	<i>Lettre</i>	Ubicini
Kubalski	Golescu (A. G.)	<i>Maghyaren</i>	Vegezzi-Ruscala
Mailath	Golescu (N.)	Mathieu	Wishes
<i>Mémoire</i>	Héliade-Rădulescu	P.	1859
Meunier	Lamarche	<i>Procès-verbaux d'ũ</i>	Argenson
	Lantival	<i>divan</i>	

<i>Autriche</i>	Mailath	Pitzipios-Bey	1866
<i>Autr. Macchiavel</i>	Meyer (Ch.)	Polith	
<i>Pucarester Int.</i>	Miko	Politische	<i>Allgemeine</i>
Chassin	Mocioni	<i>Romanien</i>	Anagnosti
<i>Condamnation</i>	<i>Orient</i>	Schlechta	Antippa
<i>Correspondance</i>	Orosz	<i>Siebenbürgische o. s.</i>	Appel
Cretzulescu (Em.)	<i>Pétition</i>	<i>Staatvorausschlag</i>	<i>Assemblée</i>
Della Torre	<i>Roumanie</i>	Szalay	Badewitz
Derblich	Şaguna	Vallefranche	Boerescu (B.)
Dora d'Istria	Schiel		Brätianu (I. C.)
Eötvös	Severu	1863	<i>Documents dipl.</i>
Erdy	<i>Sprachen</i>	A. B. C.	<i>Documents rel.</i>
<i>Est-ce légal?</i>	Szemere	Doza	Ἐκκλησιαστικῆ
Fotino	Traunschenfels	Fuchs (Fr.)	Ἰοις
Greppi	Θεατρικῆ	Guénot	Léger (L.)
Irany	<i>Voyage</i>	Hildebrandt	Lévy (A.)
Kemal-Paşa		Horvath (Al.)	<i>Moldovalachie</i>
Kossuth	1861	Kelenfeöldy	Mor
Le Faure	Boutoux	Kotzebue	Nitri
Luck	Chassin	Mercier (A.)	Odstreil
Ludwigh	Czoernig	<i>Recht</i>	<i>Panslavisme</i>
Michiels	<i>Deaks Denkschrift.</i>	<i>Siebenbürgische L.</i>	<i>Principautés</i>
Neigebaur	<i>Deaks Adr. Eutw.</i>	Τονουστῆ	<i>Résolution</i>
Neumann	Ilarian	Torma	Roesler
<i>Oesterreichs G.</i>	Ionescu (R.)	Vegezzi-Ruscala	Schmidt
<i>Oesterreichs P.</i>	Kogălniceanu (M.)	Wlad	Ubicini
Schuller	Kanisch	Ascherson	Vainsberg
Sergy	Léger (E.)	<i>Avenir</i>	<i>Vereignite</i>
<i>Vetera monum.</i>	Lévy (A.)	<i>Biblioteca</i>	1867
<i>Vraie question</i>	Ludwigh	<i>France</i>	
1860	Michiels	Gouin	Anagnosti
About (E.)	P.	Hauleville	Bidermann
Berg	Paton	Kogălniceanu (M.)	Carada (E.)
Bergmann	Piso	<i>Note sur les Pr.</i>	<i>Curierul</i>
Bonneau	Puşcariu	<i>Relation</i>	Ditz
Casati	<i>Question</i>	Roesler	Douniol
Chauvin	Smith	Torma	<i>Echo Danubien</i>
Chevalier	Snider	Türr (Gen.)	Edward
<i>Coup d'oeil</i>	<i>Transylvanie</i>	Wallace	<i>Equilibre</i>
<i>Deutscher</i>	<i>Verfassung</i>	1865	Fiedler
Donnat	<i>Voix</i>	Ackner	<i>Hongrie</i>
<i>Eglise</i>	1862	<i>Autonomie</i>	Iatropulo
Ficker	Across	Boerescu (B.)	<i>Intrigues</i>
Firnhaber	Ansted	Boner	<i>Liberté</i>
Gratianus	Colson	<i>Bukarester Allg.</i>	Maniu
<i>Hongrie et les Sl.</i>	Debrauz de Salda-	<i>Echo Danubien</i>	Mockesch
<i>Hongr. et. la Germ.</i>	penna	Frochner	Odobescu
Kerthbeny	Engelhardt	Luler	<i>Pays (le) r.</i>
Korn	Erdy	<i>Oesterreichische</i>	<i>Question</i>
Kotzebue	Fiedler	Sandwith	Rasch
Latour	Ilarian	Seranon	<i>Reports</i>
Ludwigh	Kraus	Teleki (D.)	<i>Revue</i>
	M. G.	Torma	Roesler
		Vegezzi-Ruscala	<i>Roumanie</i>

Soutzo (N.)	Rückert	Dora d'Istria	Obedenaru
1868	Rueffer	<i>Europe orientale</i>	<i>Oesterreich</i>
<i>Actualités</i>	<i>Rumaenien</i>	Haan	Peters
Adam	<i>Siebenbürgens s. S.</i>	Hauleville	Prokesch
Alexi	S. S.	Ἰστρος	Schwarz (B.)
Anagnosti	Taillandier	Kiesler	Stefanesco
Desjardins	<i>Wahlagation</i>	Martin (F.)	1877
<i>Dossier</i>	<i>Wasund wen</i>	Reiss	<i>A Fews</i>
<i>Echo Danubien</i>	Wittinghausen	Rogge	Arntz
Edward	Zieglaue	<i>Roumanie</i>	Blaremburg
<i>Empire austro-h.</i>	1870	<i>Stand</i>	Bratianu (G.)
<i>Empire Const.</i>	Anagnosti	Stern	Braun-Wiesbaden
<i>Epoque (l.)</i>	Brennecke	Sturza (D.)	Creagh
<i>Étoile d'Orient</i>	<i>Courrier</i>	1874	Damé
Fontenay	Dobreanu	<i>Droits</i>	Densuşianu
Léger (L.)	<i>Echo danubien</i>	Goosz	Fishe
<i>Moniteur</i>	<i>Eisenbahnen</i>	Löher	Franzos
<i>Narodnorte</i>	Fischhof	Mayer	Hamme
<i>Revue</i>	Helfert	Picot (E.)	Hunfalvy
<i>Siebenbürgische u.</i>	<i>Journal</i>	Sayous	Iung
d. R.	Kaeleserus	1875	Lang
Sybel	Laboulaye	<i>Alterthümer</i>	Mayer (F. N.)
Türr (Gen.)	Laveleye	<i>Coup d'oeil</i>	Negura
Vaillant	<i>Lloyd</i>	Edelspacher	<i>Orient</i>
Vegezzi-Ruscala	Perietzianu-Buzëu	Furet	<i>Roumanie ind.</i>
Vizanti	Schwarz	Gioia	<i>Roumanie dev.</i>
1869	<i>Timpana</i>	Hahn	Sayous
Alexies	Waltenbach	Huber	Schuller
Alkin	1871	Hugonnet	Waldstedt
<i>Annexionsgeliiste</i>	Anagnosti	<i>Monumenta</i>	Wechsler
<i>Autriche</i>	Edwards	Picot (E.)	Wickenhauser
<i>Correspondance</i>	Lévy (D.)	<i>Question</i>	1878
Dépret	O. G. E.	<i>Rapt</i>	Anagnosti
<i>Deutsche</i>	Roesler	<i>Româniî</i>	Beaure
<i>Dossier russe</i>	<i>Rumaenische</i>	<i>Staatsrechtlichen</i>	Blaremburg
<i>Drei Briefe</i>	Szaraniewicz	Torres Caicedo	Brachelli
<i>Einheit</i>	<i>Wehrkraft</i>	Toscana	Fligier
Ficker	1872	Vajda	Graf Andrassy
Helfert	Anagnosti	Vogel	Grüber
Kogălniceanu (M.)	Cantemir (D.)	1876	Handtmann
Koos	Gauthey	Alenberg	Iasdeü
Kunisich	Hauleville	<i>Attention</i>	<i>Hongrie</i>
<i>Magyarischen</i>	<i>Journal</i>	Bidermann	Hunfalvy
Maniu (B.)	Kogălniceanu (M.)	<i>Bukaresti Hiradó</i>	Hurmuzaki
Marsillac (Ch.)	Magheru (R.)	Cantemir (D.)	Jablonsowski
Meulemans	<i>Propaganda</i>	<i>Courrier</i>	Kallay
Mocioni	Συλλόγοι	Cyrille	Kaluzmiacki
<i>Passivitaet</i>	Ujfalvy	Gentz	Kiepert
Paterson	1873	Iung	Libbrecht
Perrot	<i>Abeille</i>	Krones	Maniu
<i>Populations</i>	<i>Alliance</i>	Lesage	<i>Nationalités</i>
<i>Rapport</i>	Anagnosti	Mitilineo (M.)	Ozanne
			<i>Paris</i>

Picot (E.)	Umlauf	<i>Pays (le)</i>	<i>Revue</i>
Sturdza (D.)	Voelker	<i>Peuple</i>	Riny
Türr	Wittinghausen	Pulsky	Salamon
<i>Verdict</i>	Xenopol (Al.)	Roumanie	Schveller
Wimpfen	1882	Salamon	Schwicker
1879	Baedeker	Tardieu	<i>Succession</i>
Chasles (Ph.)	Bobrzynski	Thalloczy	Walker
Dussieux	<i>Correspondenza</i>	Wertheimer	Wislocki
Hauterive	Crisian	1885	Xenopol (Al.)
Hoefler	Gilbert	<i>Berichte</i>	1887
Osma Bey	Heksch	Bielz	² Ἀποδος
Miklosich	<i>Oesterreichische</i>	Brachelli	Asseline
Mouy	Pic	<i>Code pénal</i>	Autriche
Πασιδός	Robert	Czekelius	Bergner
Περύραφι	Rosny	<i>Etoile roumaine</i>	Bettoni-Cazago
<i>Réfutation</i>	<i>Roumanie</i>	Görgey	<i>Deutschen</i>
Rogge	Samuelson	Greif	Dunin
Schwicker	Stewe	Gubernatis	<i>Express-Orient</i>
Szilagyi	Szadeczyk	<i>Hajoetz</i>	<i>Galatzer</i>
Teutschlaendler	Tissot	Joanne	Hampel
Tocilescu (Gr.)	Ubicini	Kogálniceanu (M.)	Hoffmann
Torma	Ursianu (V.)	<i>Luzéro</i>	Horvath (M.)
1880	<i>Vie roumaine</i>	Mayer (S.)	² Ἰστρος
Bukarester Tagb.	1883	Montandon	Kohut
Dapontès	<i>Az Orosz</i>	<i>Monumenta</i>	Laszlo
Djuvara (T. G.)	Badain	Neustadt	<i>Liberté</i>
Hunfalvy	Bibescu (G.)	Nyrop	Maurice
<i>Indépendance</i>	Codrescu	Rauter	Niox
Kotzebue	<i>Deutsche</i>	<i>Romaenische</i>	<i>Quelques</i>
Legrand (E.)	Heksch	Rosny (L. de)	Héthy
Pap	Hunfalvy	<i>Rumaenischer</i>	<i>Rumanischer H.</i>
Pic	Mangold	Slavici	<i>Rumanischer Ll.</i>
Radic	<i>Memorandum</i>	<i>Statistica</i>	Russko
Rath	Morel	<i>Symbollae</i>	Uljanitzki
Tissot	Olivier	Xenopol (Al.)	Vambery
Torma	Soubeyran	1886	Wislocki
Vassiliou	Tomaschek	Anagnosti	1888
1881	Vignerou	Auger	<i>Bedeutung</i>
Du Vallon	1884	Blaremborg (N.)	Blaremborg
Farcy	Argès	Djuvara (T. G.)	Djuvara (T. G.)
<i>Gazette</i>	B. C.	Egan	Dombovar
Gottereau	Bergner	² Ἡπειρος	<i>Fate of Roumania</i>
Hunfalvy	<i>Bukaresti Közlöny</i>	Fraknoi	<i>Gedanken</i>
Hurmuzaki	Czirbusz	Gheyn	Gründwald
Jooris	Dumarest	<i>Haghibor</i>	Hennebert
Kogálniceanu (M.)	<i>Economiste</i>	Hunfalvy (P.)	Netti
Marbean	Hannenheim	Hunfalvy (I.)	<i>Oesterreichs</i>
Mark	Imling	<i>Judisches</i>	<i>Roumanie</i>
Majorescu (T. L.)	Jakson (H. A.)	Laveleye	Rudow
Pasquale Corte	Lang	Nacian	Thomas
Reissenberg	<i>Lloydul</i>	Pic	1889
Schuller	Maniu (B.)	Ran	Beugry d'Hagerue

Bod	Roumains et h.	Evenimentele	FĂRĂ DATĂ
Castannet	Tamm	Fava	
Densuşianu (N.)	Ungarischen R.	Forum	Abbildung
Feichtinger	1892	Gaidoz	Addruck
Fuchs (W.)	Bunuyitay	Guntram	A Son Excellence
Jupan	General Conferenz	Himly	Bericht
Kalenderu (I.)	Gerando	Hlavacek	Boulet de l'Orme
Lage	Huber	Notes	Chassin
Neuschotz	Kiajda	Ovary	Cochelet
Ollivier	Pascuţiu	Paterson (A. J.)	Coup d'œil
Przyborski	Quistione	Procés cël.	Documents
Schuchard	Roumains de H.	Procés de Kl.	Elenchus
Sturdza (D.)	Roumains de B.	Programmes	Engelhardt
Vereinigung	1893	Réponse	G. D.
1890	Abrégé	Stolojan	Hannerus
Austro-Rumaen.	Bibescu (G.)	Sturdza (D.)	Hunfalvy
Danube	Boteanu (G.)	Thibad	Imendörfer
Massregelung	Delavrancea	Urechia	Intervention
Mocsary	Gerando	Volkskrieg	Karaczay
Onciul	Kogálniceanu (M.)	Weigand	Keza
Staatliche	Koenig	1895	Kraus
Wirthschaftliche	Oesterreich	Ascoli	Laurian (A. T.)
Wislocki	Orientarea	Beksics	Laveleye
Zingler	Palma	Bordeaux	Léger (L.)
1891	Péninsule	Brote	Ludwigh
Chélarđ	Rousset	Djuvara (Al.)	Memorandum
Debidour	Slavici	Ev werde	Nach und Durch
Denkschrift	1894	Friedenfels	Petition
11 Millionen	Almasy	Gyömörey	Şaguna
Ionescu (Take)	Amouretti	Kogálniceanu (V.)	Siebenbürgische H.
Kiraly	Appeal	Liberalismul	Siegmeth
Magyar	Appel	Ocaşian	Sturdza (D.)
Magyars	Appello	Schuller (Fr.)	Suppression
Mémoire	Barbovescu	Sentuperry	Szedliesna
Memoriale	Brote	Teusch	Ungarn
Moldovan (G.)	Bungetianu	Uszpomena	Vaillant
Romaenisch	Calenda di Tavani		Warhafte
Roumains h.	Cantilli (P. G.)		

ERATA

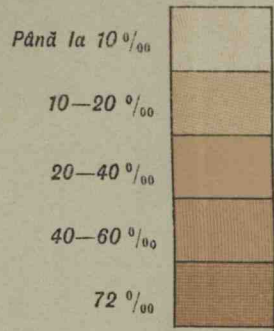
Pagina	Rind.
IV	23 <i>Affaires d'Orient</i> a fost tipărit în 1856.
VI	36 <i>L'Autriche dans les Principautés</i> este de Ch. Duveyrier.
VII	1 <i>L'Autriche, la Turquie</i> , etc. este de D. Bolintineanu.
XIX	7 In loc de <i>Destrilh</i> citește <i>Destrilhes</i> .
XXI	24 <i>L'Empereur Napoléon III</i> , etc. este de A. Lévy.
XXII	9 <i>Episode de la question d'Orient</i> este de Vaillant.
XXIV	32 <i>La France, le Prince Couza</i> , etc. este de A. Lévy.
XXVI	33 In loc de 1853, citește 1858.
XXXII	21 Citește <i>l'intervention russe en Hongrie</i> .
XXXVII	7 In loc de 1882, citește 1822.
XXXVIII	38 Citește <i>Alles Erdreich ist Oesterreich</i> , etc.
XLI	17 In loc de 1884, citește 1848.
XLIV	29 <i>Notes sur les Principautés</i> este de A. Lévy.
XLV	25 In loc de <i>Orientarea</i> , etc. citește <i>Zur Orientirung über Rumaenien als europaeis. Culturland</i> .
XLVII	16 <i>Petition der roman. Nation</i> este din 1849.
XLIX	34 In loc de 1887, citește 1857.
LXIII	18 <i>Tumee, Histoire</i> , etc. trebuie suprimată (vezi Fumée).

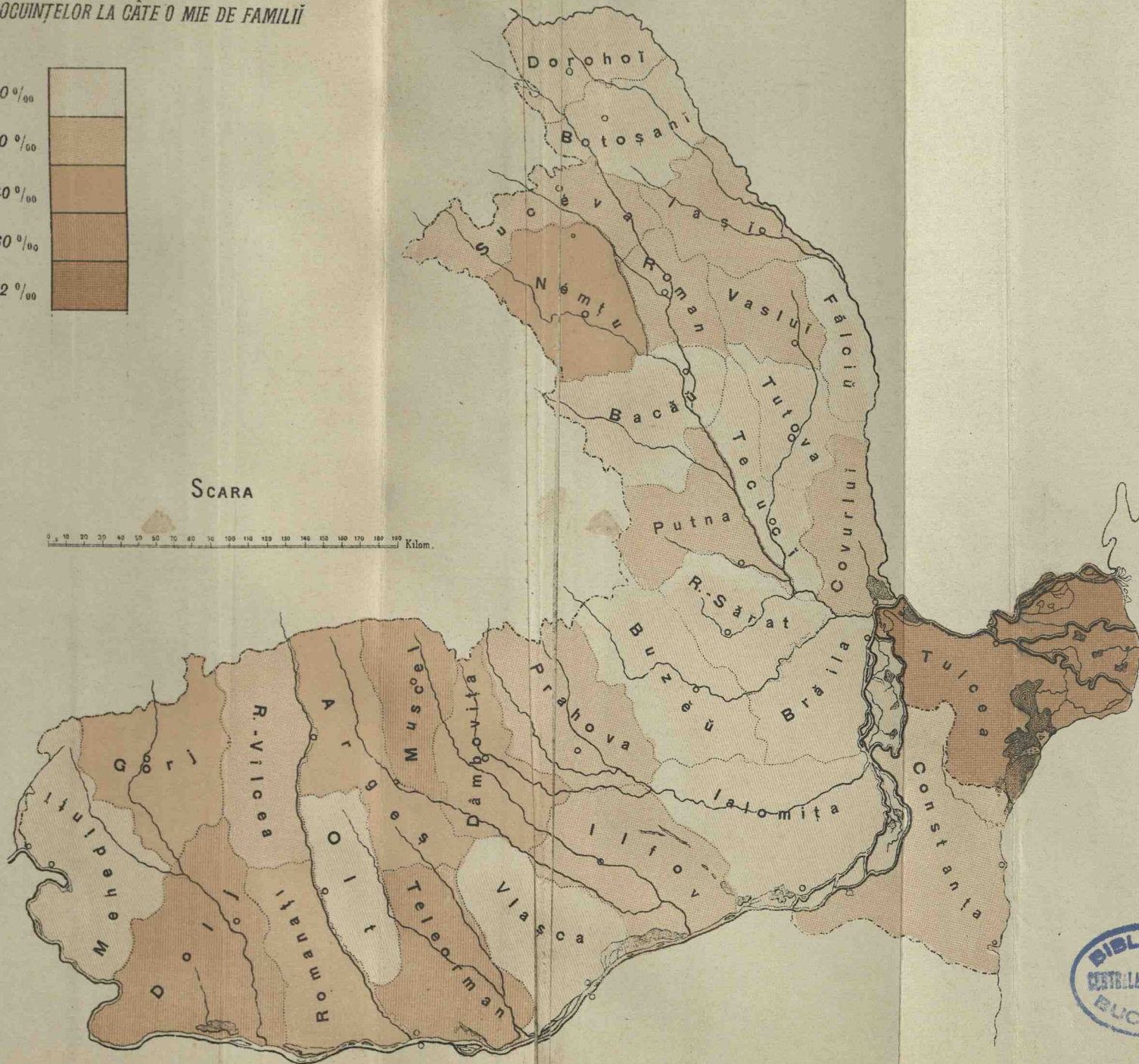
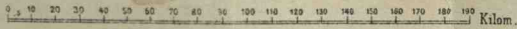

1. LOCUINTELE DE ZID.

PROPORȚIUNEA LOCUINTELOR LA CÂTE O MIE DE FAMILII

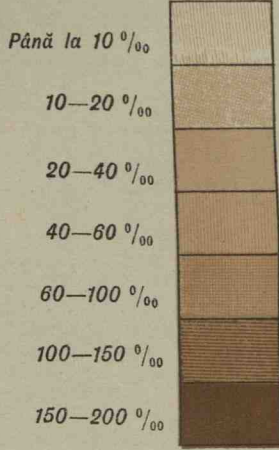

SCARA

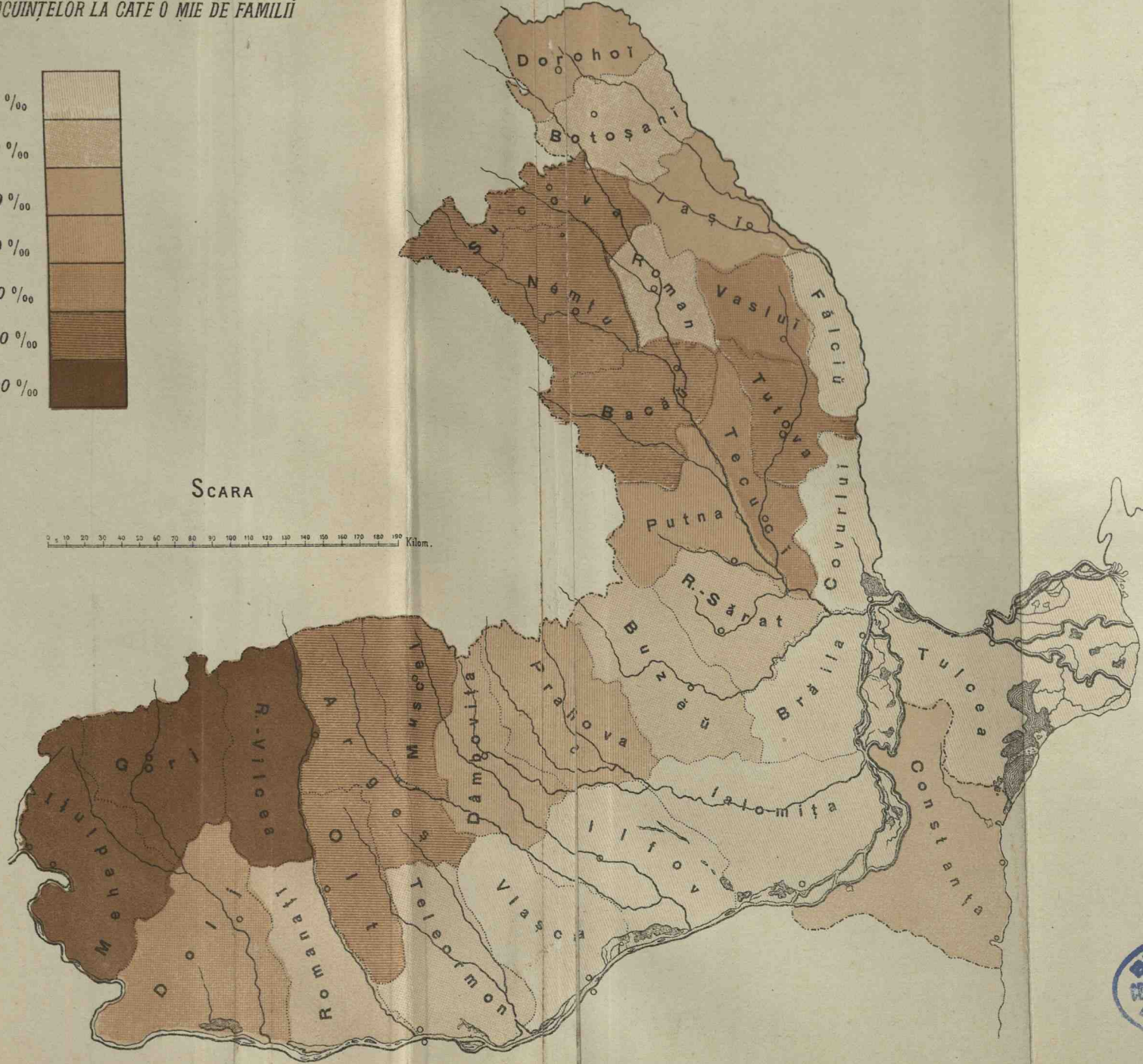
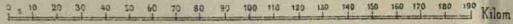

2. LOCUINȚELE DE LEMN.

PROPORȚIUNEA LOCUINȚELOR LA CÂTE O MIE DE FAMILII

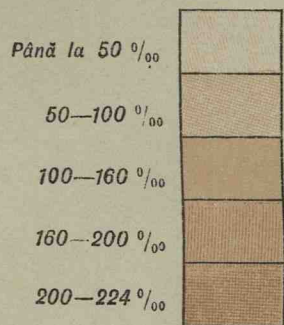

SCARA

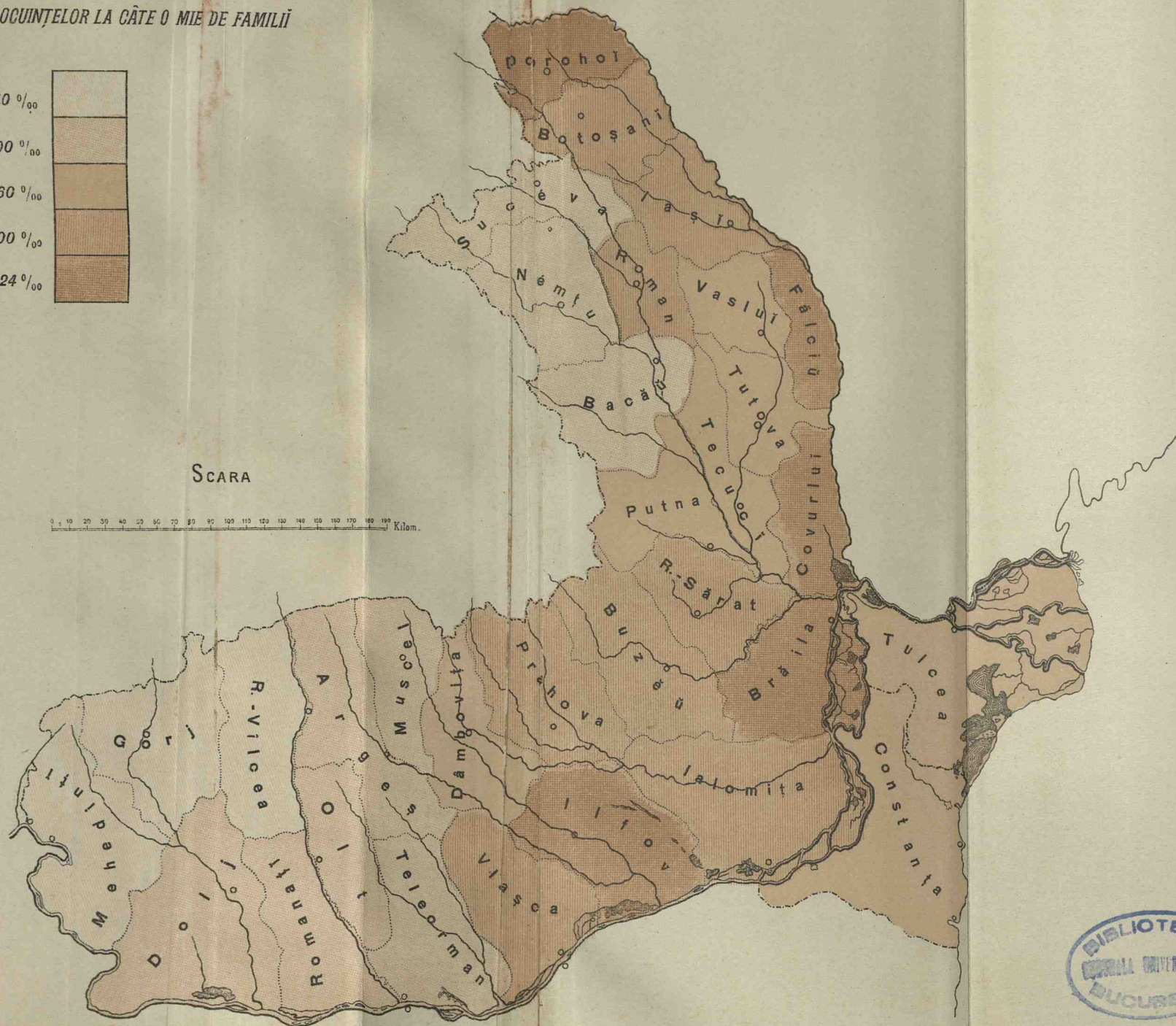
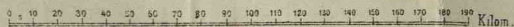

3. LOCUINȚE DE NUIELE (Pămînt)

PROPORTIUNEA LOCUINȚELOR LA CÂTE O MIE DE FAMILII

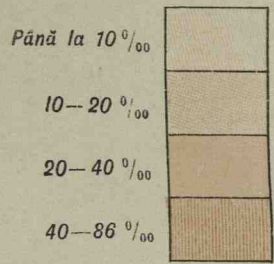

SCARA

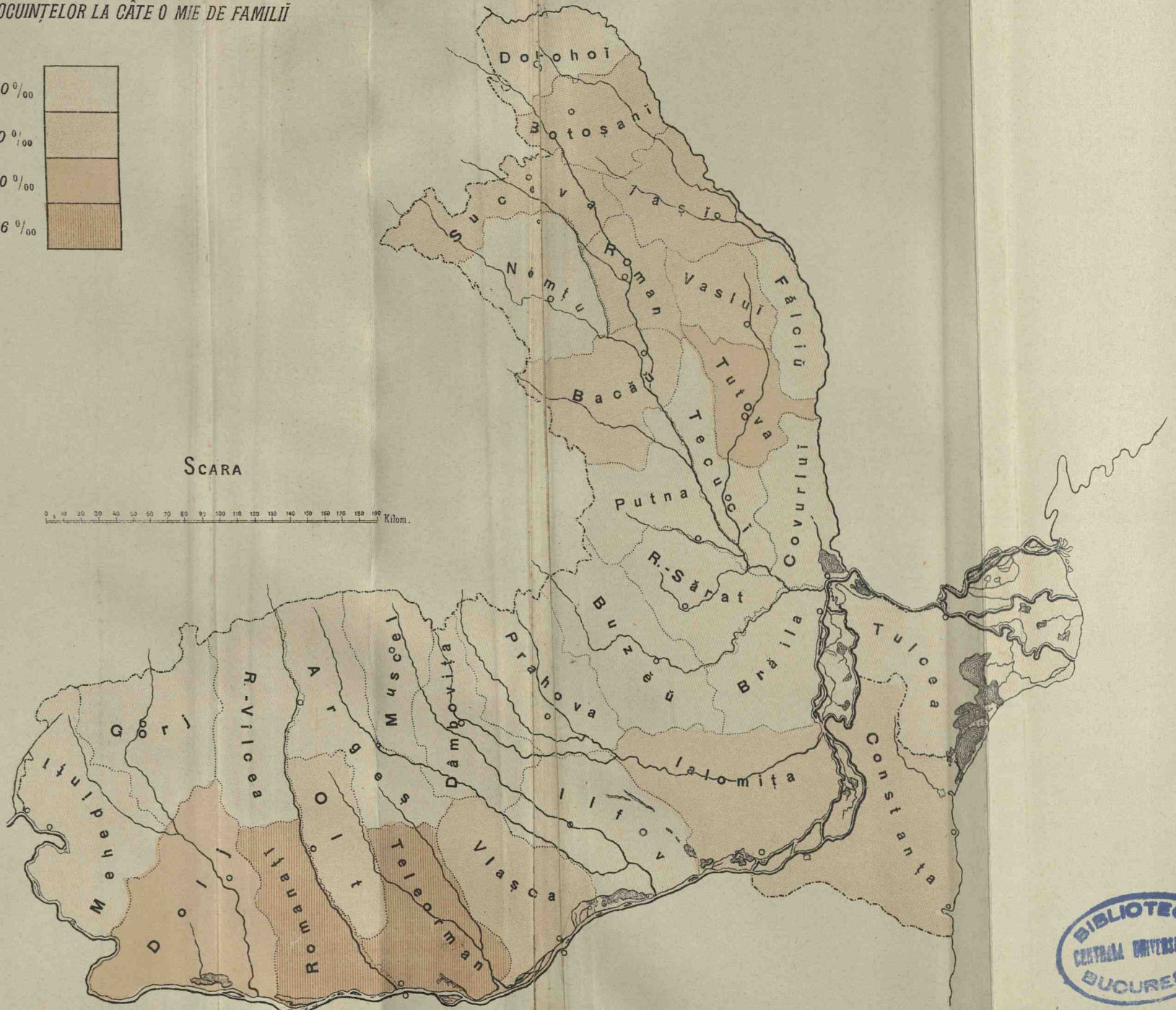
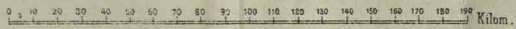

4. BORDEE

PROPORȚIUNEA LOCUINȚELOR LA CÂTE O MIE DE FAMILII

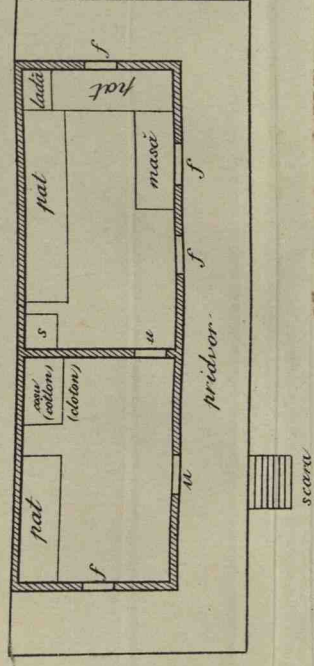
SCARA

Locuințe țerănesci

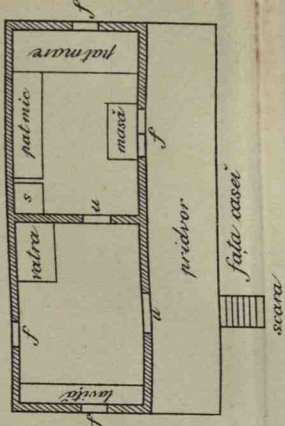
(Jud. Argeș, Dâmbovița, Olț și Teleorman),
Clătire la munte | Scara 001 = Im. 1

Locuință de zid

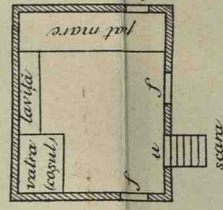

Locuință de lemn

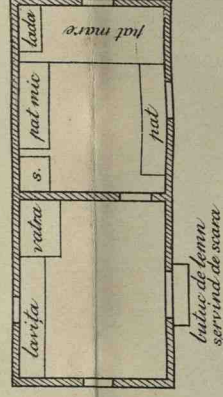
dorul casei

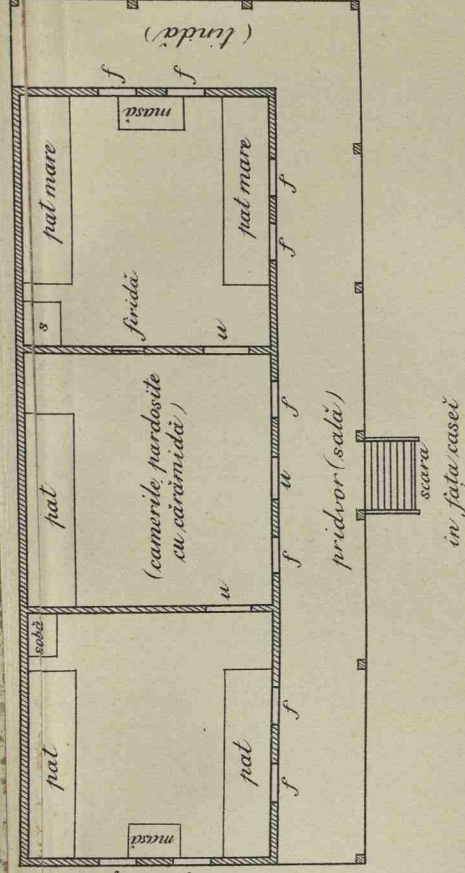
Locuință simplă (de lemn)

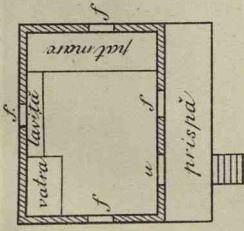
Locuință de zid (și lemn)

Locuință de zid (casa unui țoran avut)

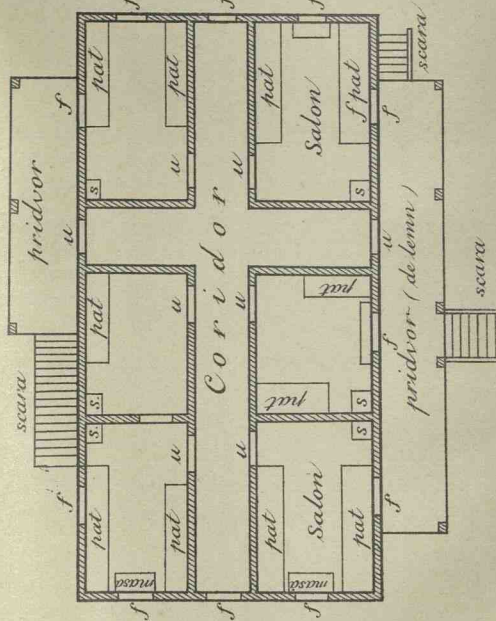
Căduie (simplă)

Locuință de zid (stil vechi)

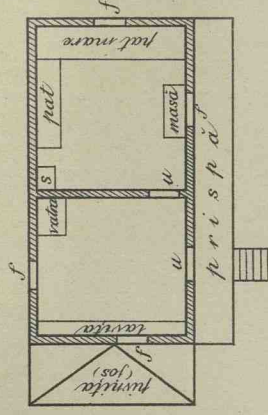
Casa unui proprietar mare (sau arendaș de moșie)

(casă boierăscă)

Locuință de zid (simplă)

(servind de kuhnie)
(la o casă boierăscă)

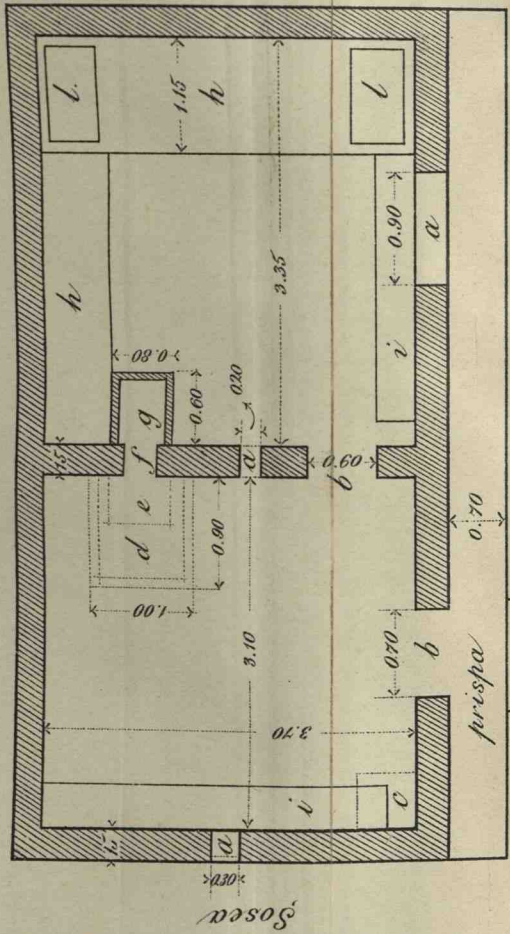

Locuințe țerănesci

(Jud. Argeș, Dâmbovița, Olț și Teleorman)

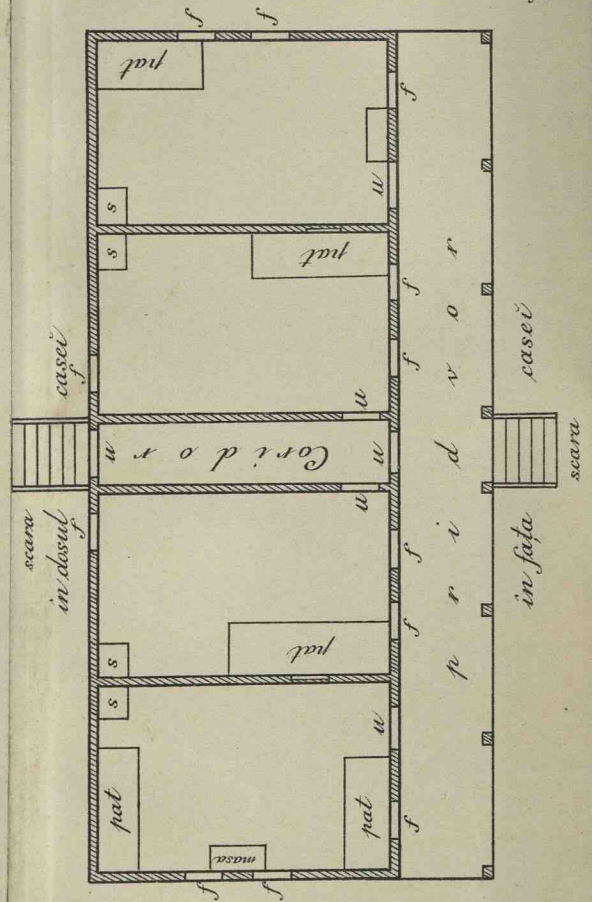
Clădire în câmp - Scara 0'01 = 1m. : 1

Casa dreaptă

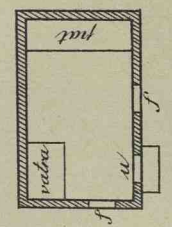

a = fereastră
 b = ușă
 c = gura podului
 d = vatră
 e = coș
 f = comunicația între vatră și sobă
 g = sobă
 h = pat
 i = lavă
 l = lada
 taranul de la 1.90 la 2.30

Locuință de zid (construcție case bogătașilor de țară) (stil mai nou)

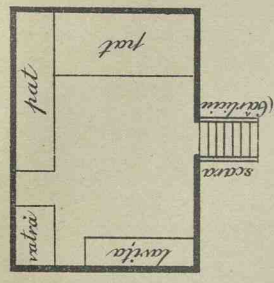

Cușnie de lemn (simplă)

Locuință în pământ (Bordeii de lemn)

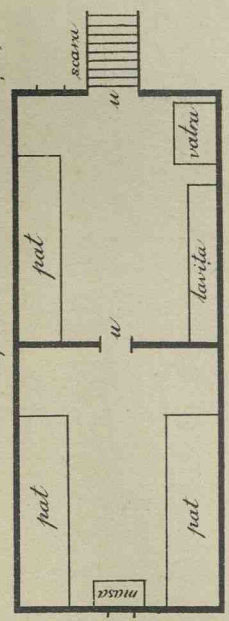
(casa celui mai sărac țeran)

Legenda

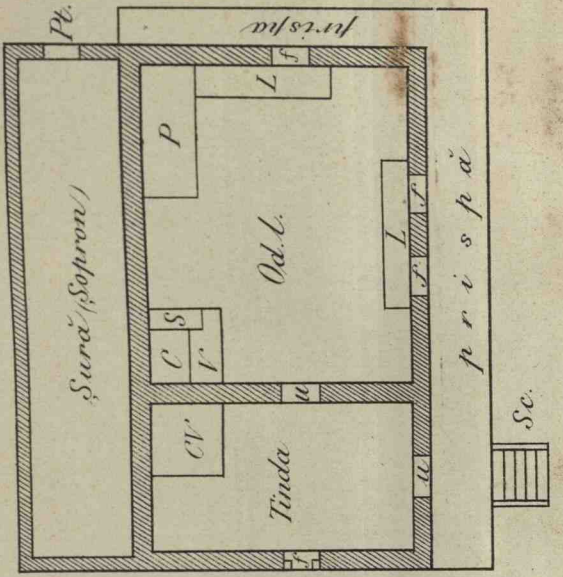
u = usa
 f = fereastră
 s = sobă

Bordeii (Locuințe în partea câmpului a țerei unde este lipsă de material de construcție)

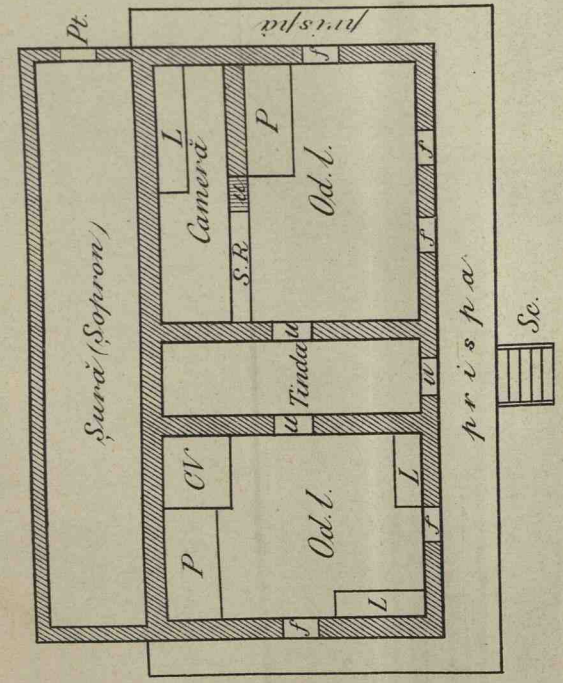

Figuri principale de locuințe țărănești din Moldova

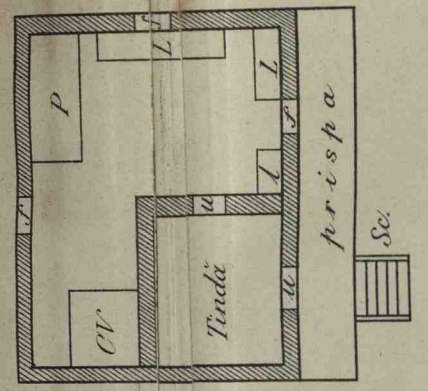
*Locuință de gard cu pământ
(la munte de țărne) (de căleas)*

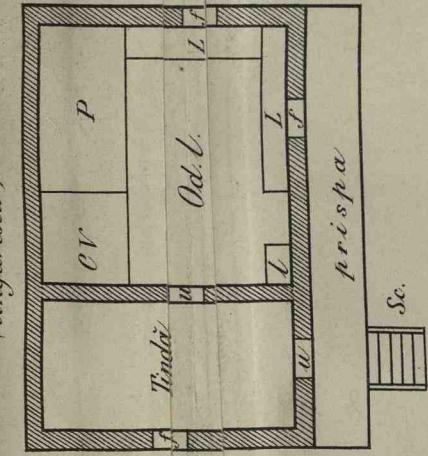
Locuință de zid (răzășică de locuitor avuți)

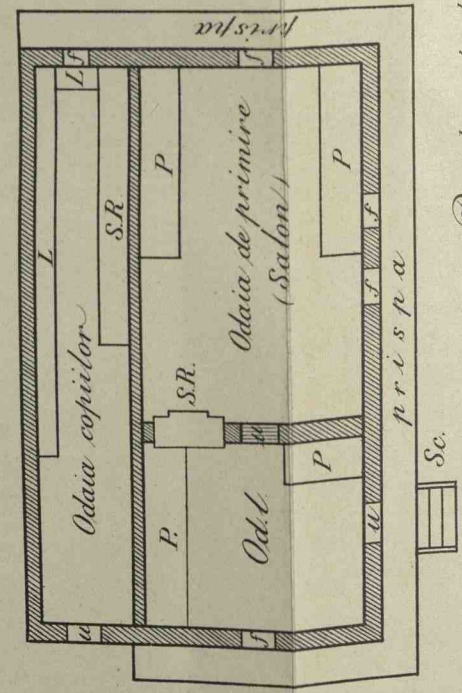
*Locuință de gard cu pământ
(căleas sărac)*

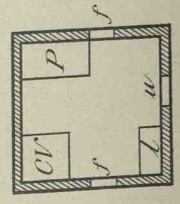
*Locuință de gard cu pământ
(Mugureșca)*

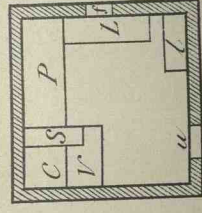
Locuință unui răzăș (primarele comunei)

Bordei (bucătărie de vară)

*Bordei de locuit
(la suprafața pământului)*

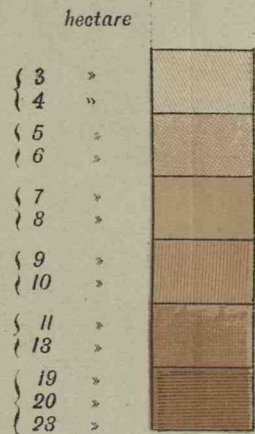

Legenda

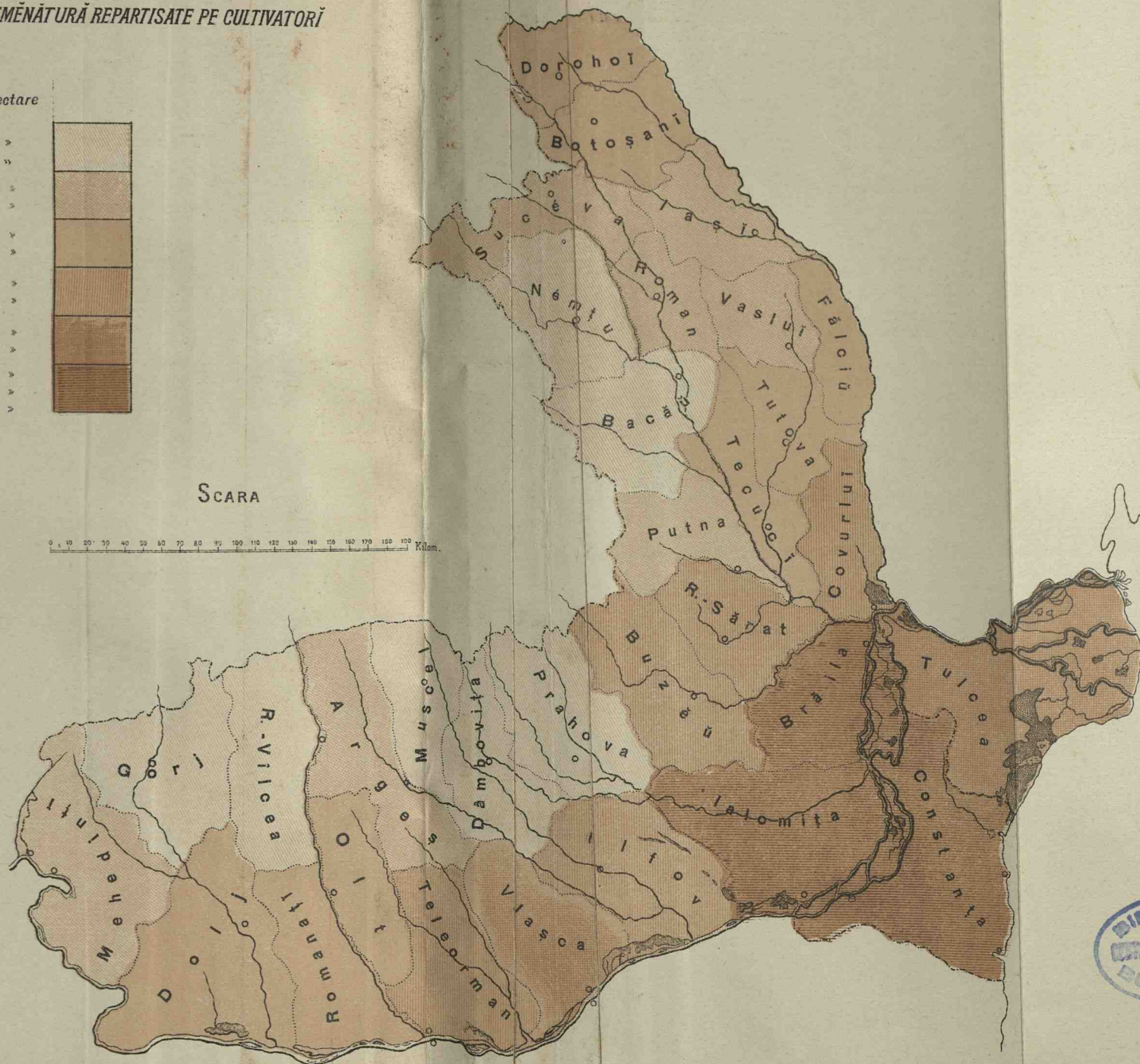
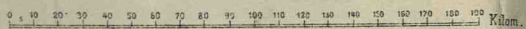
- C = Cuptoriu
- CV = Cuptoriu cu vatră
- f = ferestră
- L = Lavată
- l = Lavată pentru casă
- Od.l. = Odaie de locuință
- P = Pat
- Pt. = Portă
- S = Sobă
- Sc = Scara
- S.R. = Soba rusescă
- u = Ușa
- V = Vatră
- u = Ușa simplă fără canal

ECTARELE DE SEMĂNĂTURĂ REPARTISATE PE CULTIVATORÎ

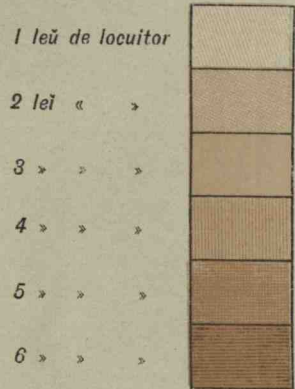

SCARA

VENITUL COMUNELOR DIN JUDEȚE, REPARTISAT PE LOCUITORI

SCARA

